

Dr. Florea Olteanu

Cunoștințe despre poporul român

OFI

9-10

Titlul manualului în limba maghiară: Román népismeret 9–10

A tankönyv TKV/2-4/2019. engedélyszámon 2019. 01. 30. időponttól
tankönyvi engedélyt kapott.

Készült az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával.
Manualul a fost elaborat cu sprijinul Ministerului Resurselor Umane

A tankönyv megfelel az 51/2012 (XII. 21.) számú EMMI rendelet 10.6. mellékletének.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők

Szántóné Cséffán Andrea

Wéber Péter

Bucin Mihaela

Redactor

Gabriela Elekes

Coperta

Ágnes Korda

Fotografii

Arhiva săptămânalului *Foaia românească*

Arhiva ziarului *Cronica*

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor fostei Securități din România

© Dr. Florea Olteanu, Eszterházy Károly Egyetem, 2018

ISBN 978-963-19-7991-6

Dragi elevi,

Acest manual a fost gândit ca o carte care se adresează în primul rând elevilor de liceu, dar și altor posibili cititori, fie că sunt elevi, studenți români, profesori sau alte persoane interesate de trecutul poporului român și al românilor din Ungaria. Orice manual de istorie urmărește două țeluri: să ofere elevului cunoașterea trecutului și să contribuie la formarea lui ca cetățean.

Structura și conținutul sunt alcătuite în conformitate cu cerințele prevăzute de către programa cadru a învățământului, precum și cu cerințele pentru bacalaureat la obiectul „Cultură și civilizație românească”. Această lucrare încearcă să răspundă unei nevoi mai ample de informare, mai ales că până acum nu a existat un asemenea manual pentru elevii din liceu.

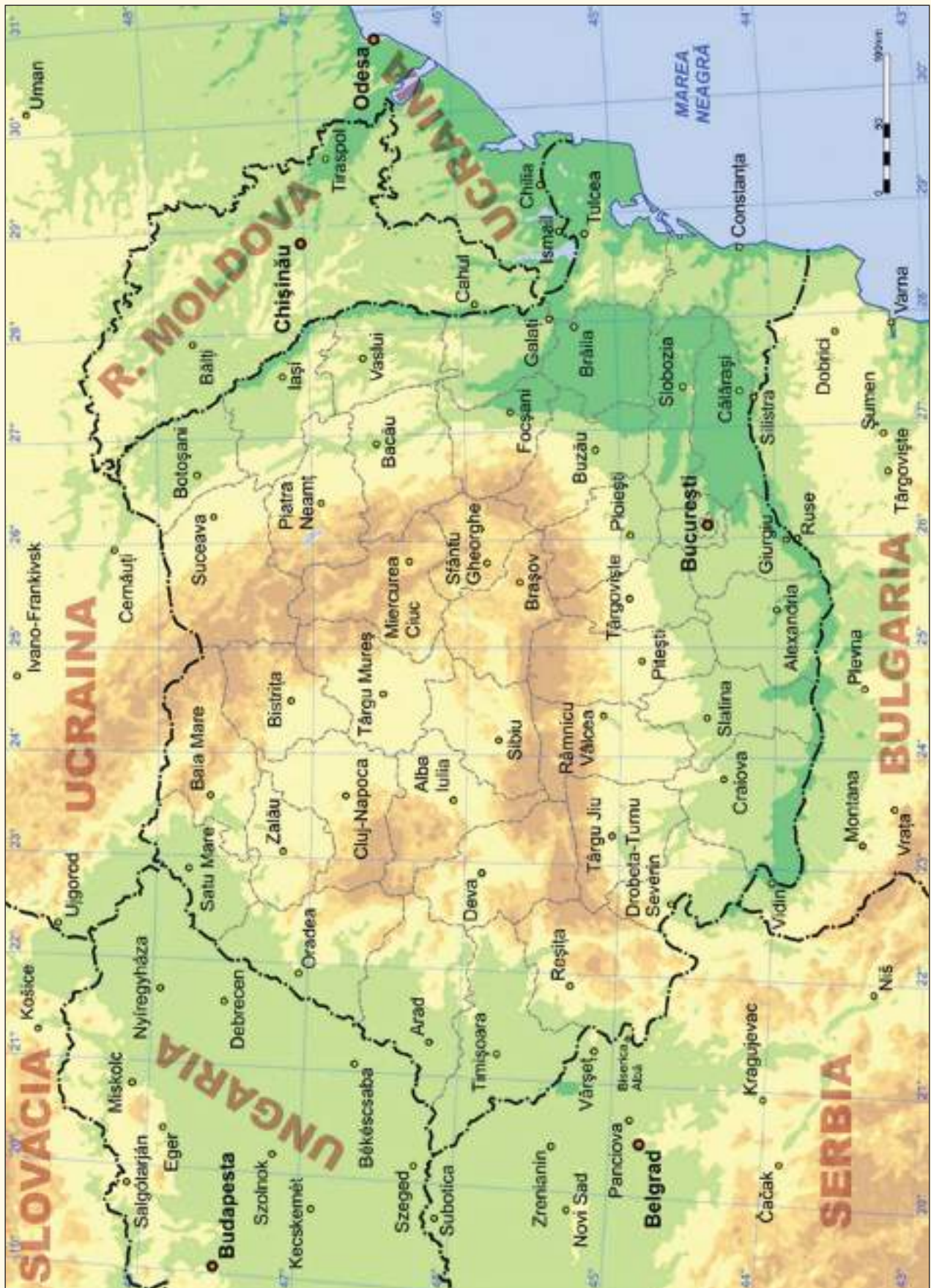
Specificul de manual școlar a impus unele limite acestei lucrări, în care a trebuit să fac o selecție între temele tratate, uneori chiar în cadrul aceleași teme, fie din rațiuni didactice fie din lipsă de spațiu. Alte limite sunt datorate formației și subiectivismului autorului, care are o altă viziune personală despre tematica tratată, în dorința legată de realizarea unui învățământ de calitate bazat pe cele mai valoroase lucrări de specialitate.

Structurarea s-a făcut pe baza criteriului cronologic, cu o bogată bibliografie, care include și ultimele noutăți în care sunt sintetizate cunoștințele de specialitate: articole, studii, monografii, cărți de specialitate ale istoricilor români și ale cercetătorilor români din Ungaria.

După părerea mea e necesar să reflectăm asupra trecutului pentru a înțelege prezentul, de fapt aceasta este esența studiului istoriei. Tocmai de aceea conștiința istorică se naște din încercarea unui popor, a unei națiuni, prin raportarea la alte popoare, la alte națiuni.

Sper ca acest manual să vă ușureze învățătura, să o facă mai atractivă, ca împreună cu profesorii voștri să acumulați noi cunoștințe despre poporul român, despre comunitățile românești din Ungaria în întărirea conștiinței de națiune și neam.

AUTORUL

România și țările vecine

ANTICHITATEA PE TERITORIUL ROMÂNIEI

1. Antichitatea pe teritoriul României

Încă din cele mai vechi timpuri, teritoriul României de astăzi a fost locuit de oameni care, prin activitatea lor de-a lungul existenței, au contribuit la evoluția societății. De timpuriu, încă din epoca pietrei, când obiectele erau făurite – așa cum îi spune și numele – din piatră, a luat naștere o civilizație materială și spirituală. Dar, alături de obiectele din piatră, s-au găsit, prin descoperirile arheologice din diferitele așezări umane, și obiecte prelucrate din os și lut ars. Oamenii din această perioadă, numită **Paleolitic**, au trăit în cete care se ocupau cu procurarea hranei, prin cules și vânătoare, adăpostindu-se în peșteri sau în locuri mai ferite de fenomenele naturii. Cu timpul, au descoperit și utilizarea focului, a bărcii scobite dintr-un singur copac, a arcului cu săgeată, obiecte care le-au ușurat foarte mult vânătoarea.

Gânditorul și perechea sa

Statuete ale culturii Cucuteni

Neoliticul, sau etapa pietrei noi, este caracterizat prin folosirea pietrei șlefuite. Mai târziu s-a folosit arama. Populația s-a stabilizat, oamenii devenind, din vânători și culegători, producători de hrană. Au cultivat plantele, au domesticit și au crescut animalele, au practicat unele meșteșuguri casnice, cum ar fi torsul, țesutul și olăritul. Odată cu îmbunătățirea condițiilor de viață, populația a devenit sedentară și au apărut așezări omenești stabile. Populația a crescut, și la început, s-a organizat în familii înrudite între ele. Apare și o diferențiere între locuitori, rolul determinant fiind deținut de către șefi militari și preoți. Numeroase obiecte confecționate din piatră șlefuită, oase și lut ars, iar mai târziu din aramă, au fost găsite în mai toate așezările din această perioadă.

Una dintre cele mai cunoscute culturi neolitice de pe teritoriul României este cultura **Cucuteni**, care a luat naștere în zona centrală a Moldovei și în estul Transilvaniei. Semnificative pentru această cultură sunt vasele din lut fin, decorate cu alb, roșu și negru.

Statuetele din această cultură au o semnificație spirituală, ce reprezintă cultul fertilității și fecundității, care se aseamănă cu alte culturi neolitice din România. Dintre aceste culturi neolitice amintim: cultura **Vădastra**, **Hamangia**, **Gumelnița**, **Boian**, **Petrești**. Aceste culturi, prin folosirea unor metode perfecționate, au ajuns la un nivel de dezvoltare foarte înalt. Odată cu descoperirea și folosirea bronzului, comunitățile umane devin mai

Vase ale culturii Cucuteni

Hartă ilustrând întinderea culturii Cucuteni

mobile. Ele se vor organiza în alte forme de conviețuire – **familia, ginta, triburile** – ce dominau o anumită suprafață de teritoriu, folosind unelte și arme din bronz, având o reședință stabilă, protejată de întărituri și șanțuri de apărare. Numeroasele unelte și arme din bronz descoperite în așezările din această epocă arată nivelul înalt al acestei perioade dominate de cultul divinităților legate de cer și pământ. Obiecte din ceramică, bronz și oase au fost

descoperite în culturile arheologice de la **Coțofeni, Glina, Periam-Pecica, Monteoru, Gârla-Mare și Zimnicea-Plovdiv**.

Într-o nouă etapă din dezvoltarea omenirii, cum este **Epoca Fierului**, se produc schimbări esențiale, prin folosirea uneltelor din fier și prin apariția unor noi forme de organizare. Se cunosc noi forme de locuire, când se dezvoltă cultura de la **Basarabi**, cu un bogat decor al ceramicii, ce reflectă noi simboluri religioase, fiind o primă expresie a culturii geto-dacilor. Este perioada când primii coloniști greci întemeiază **coloniile de la Marea Neagră**. Produsele grecești aveau o largă circulație în aceste regiuni populate de către geto-daci. Cu populația băștinașă făceau schimburi de produse finite, de la care cumpărau materii prime, grâne și sclavi. Relațiile dintre geto-daci și lumea grecească de multe ori au dus și la confruntări militare. Una dintre aceste confruntări a avut loc în jurul anului 300 î. Hr., când armatele regelui **Alexandru cel Mare** au organizat o expediție împotriva geților de la **Dunărea de Jos**. Conflictul s-a încheiat printr-o alianță între cele două părți.

Primele informații despre populațiile care locuiau în acest spațiu le avem de la părintele istoriei, **Herodot**, care spunea: *„După indieni, neamul tracilor este cel mai mare; dacă ar avea o singură conducere și ar fi uniți în cuget, ei ar fi, după părerea mea, de neînfrânt și cu mult mai puternici decât toate semințiile pământului. Dar unirea lor este cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi. Tracii poartă multe nume, fiecare după ținutul în care locuiește”*. Tracii de la nord de **munții Balcani** erau numiți de greci „geți”. Romanii îi numeau „daci”, care, potrivit autorilor greci, vorbeau aceeași limbă ca și geții și tracii din Balcani. Acest lucru ni-l demonstrează și **Strabo** în lucrarea sa „**Geografia**”, când spune: *„dacia au aceeași limbă ca și geții... Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, dacii cei care locuiesc în partea opusă”*.

Prin schimbările demografice, a survenit, la sfârșitul mileniului al II-lea î.Hr., extinderea maximă a populației tracilor, care se întindea de la Dunărea Mijlocie până la Marea Neagră și din nordul Carpaților până la litoralul estic al **Mării Egee**; în vest, până pe coastele **Mării Adriatice**, în **Dalmația** și **Albania** de astăzi. Este natural ca pe o asemenea extindere mare de suprafață geografică să existe diferențieri lingvistice și culturale între diferitele grupuri de traci. Tracii sudici erau așezați la sud de **Munții Balcani**. Cei nordici erau denumiți geți, daci, geto-daci, sau daco-geți. Prima formă de organizare a tracilor a fost ginta bazată pe relațiile familiale. Mai apoi s-au organizat în triburi și uniuni de triburi conduse de adevărați regi, care se bazau pe o reală aristocrație militară. Reședința acestor căpetenii militare se afla în așezări întărite. Din

acestea controlau un anumit teritoriu, băteau monede și aveau relații politice cu puterile vecine. Aceste uniuni tribale au avut la bază o comunitate etnico-lingvistică și spirituală, și o **religie monoteistă**.

Primele surse istorice arată că singura forță militară care s-a opus armatelor regelui persan **Darius** în anul 514 î. H., când a dorit să treacă în nordul **Mării Negre**, au fost triburile tracice.

Întrebări

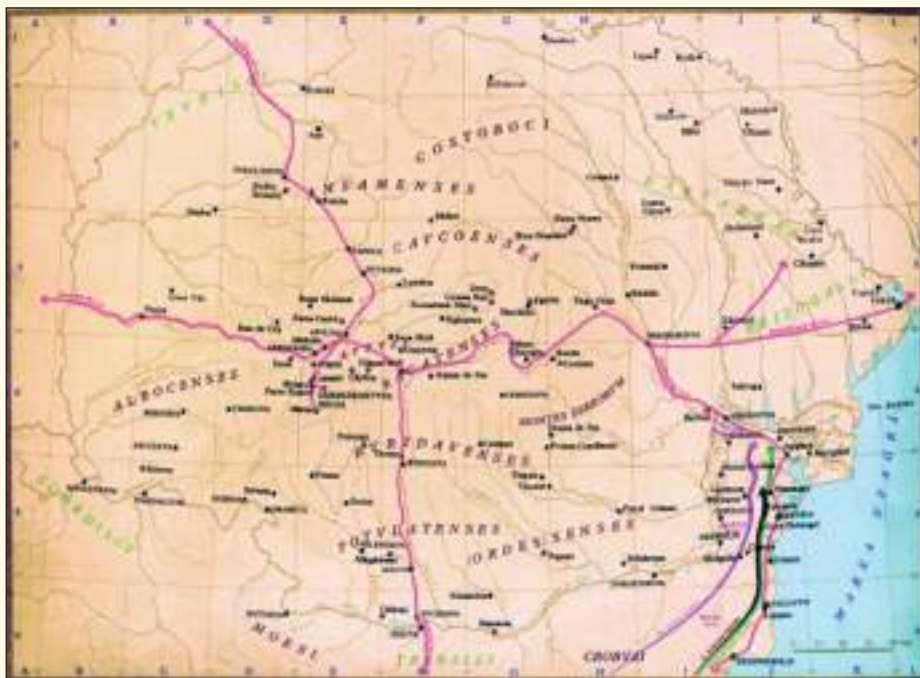
1. Care sunt principalele culturi neolitice de pe teritoriul României?
2. Cum caracterizează Herodot popoarele tracice?
3. Ce fel de religie aveau geto-dacii?

2. Statul lui Burebista

La începutul secolului I. î. Hr., presiunea celtică permanentă în nord-vestul Daciei, precum și pericolul reprezentat de implacabila înaintare romană în peninsula Balcanică, a condus la unirea daco-geților.

În anul 82 î. Hr., **Burebista**, șeful unei uniuni de triburi din zona **Munților Orăștiei**, reușește să unifice toate triburile dacice și să constituie un stat puternic. Iată cum vorbește **Strabo** despre acest eveniment: „*Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții militare, abținere de la vin și ascultare de porunci, încât în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba a ajuns de temut și de romani*”. Unificarea triburilor geto-dacice se termină pe la 60 - 59 î. Hr., când Burebista începe campania împotriva celților. Centrul statului dac format de Burebista va fi în Munții Orăștiei. Cele mai importante cetăți de piatră au fost la: **Costești, Blidaru, Căpâlna și Sarmisegetuza**. Ajutat de marele preot, Deceneu, Burebista a putut să impună anumite reforme și să-și fundamenteze autoritatea.

Pericolul cel mai apropiat pentru statul lui Burebista era reprezentat de celți. În anul 60 î. Hr. pornește o campanie fulgerătoare împotriva unor triburi celtice din partea apuseană a statului dac, pe care le distruge. După campania împotriva celților, Burebista a acordat mare atenție zonei Mării Negre, unde primejdia romană era în creștere. În anii 73-72 î. Hr. cetățile grecești de acolo au fost cucerite de romani. În aceste condiții, Burebista a hotărât să su-

Harta Daciei în timpul lui Burebista

pună cetățile de pe litoralul Pontului Euxin (Marea Neagră). Aceste cuceriri ale lui Burebista au condus statul dac în conflict cu Roma. Aceasta n-a intervenit însă imediat din cauza situației interne, care culminase cu războiul civil dintre Caesar și Pompei, în urma căruia Caesar a ieșit învingător. După victorie, **Caesar** a planuit o campanie împotriva **Daciei**. El și-a concentrat o armată numeroasă pe malul de est al Mării Adriatice pregătindu-se să atace Dacia. A fost însă asasinat în anul 44 î.Hr. În același an în care Caesar a fost asasinat, Burebista a avut aceeași soartă fiind ucis de aristocrația dacă nemulțumită de creșterea puterii acestuia. Eliminarea regelui Burebista a provocat mari transformări și tulburări. Regatul dac s-a destrămat în 5 state. Moartea lui Burebista a avut, așadar, drept efect destrămarea regatului său, ale cărui limite fuseseră: în nord **Carpații Păduroși**, în est **Pontul Euxin** (Marea Neagră), în sud **Munții Haemus** (Balcani), în vest **confluența râului Morava cu Dunărea Mijlocie**. După dispariția regelui Burebista continuitatea vieții politice se menține în sud-vestul Transilvaniei, în zona fortificată a Sarmisegetuzei. Puterea în stat a fost preluată de Deceneu. Acesta era rege, mare preot și judecător suprem. Sub **Deceneu**, statul dac are un **caracter teocratic** (religios).

Întrebări

1. Precizați când a avut loc unirea triburilor geto-dace, sub conducerea lui Burebista.
2. Unde a fost stabilit centrul statului dac și care au fost cele mai renumite cetăți?
3. Precizați care au fost granițele statului lui Burebista. Folosiți harta Daciei.

3. Decebal și luptele daco-romane

Decebal (87-106 d. Hr.) a devenit rege al dacilor în condițiile în care atacurile legiunilor romane erau tot mai puternice. *„Decebal era foarte priceput la planurile de război și iscusit la înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Era un bun luptător și se pricepea să folosească victoria, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani”.* (Dio Cassius, „Istorie romană”)

Columna lui Traian

Regatul dacilor era mai restrâns ca întindere decât în timpul lui Burebista. El cuprindea: **Transilvania, Banatul, Moldova, și regiunile Subcarpaților Meridionali**. Conducătorii Romei considerau că geto-dacii erau un popor civilizată, cu o țară bogată. Regatului dacic i s-a acordat de către romani o atenție mai mare decât altor popoare, care erau considerate barbare. Decebal este învins la **Tapae**, și este nevoit să-i ceară pace lui **Domitian**. Prin această pace, Decebal devine rege clientelar al Romei. El trebuia să asigure pacea la granițele Romei. În schimb, pentru apărarea granițelor romane, primea bani și meșteri pentru refacerea și întărirea cetăților.

Această situație s-a schimbat odată cu venirea pe tronul Romei a împăratului **Traian (98-117 d.Hr.)**, care a dorit rezolvarea problemei cu regatul dacic. Perioada de pace

Chipul Lui Decebal, pe malul Dunării în apropiere de Orșova

a fost folosită de regele Decebal pentru dezvoltarea economică și militară și pregătirea regatului pentru războiul cu Roma.

Primul război daco-roman din 101-102 d.Hr. a început după o concentrare foarte mare a trupelor romane la Dunăre. După trecerea Dunării, romanii pătrund în Dacia și, la **Tapae**, înfrâng armatele lui Decebal. Venirea iernii împiedică înaintarea armatelor imperiale, care reiau campania militară în primăvara anului următor. De acest timp profită regele dac, care organizează o expediție militară în provincia **Moesia Inferioară**. Atacă așezările dintre Dună-

Împăratul Traian

re și Marea Neagră, cu scopul de a-l determina pe Traian să-și retragă trupele din regiunea capitalei. Bătălia decisivă dintre armata lui Decebal și legiunile romane se dă în localitatea **Adamclisi**.

Victoria romanilor îl determină pe Decebal să se retragă în capitală. Victorios, împăratul Traian, în primăvara anului 102 d.Hr. reia campania de cucerire a Daciei. Ocupă cetatea de la **Costești** și cetățile de apărare din jurul capitalei Sarmisegetuza, amenințând cucerirea acesteia din urmă. Decebal este nevoit să ceară pace. Această pace avea condiții mult mai grele decât cea anterioară. Pacea prevedea renunțarea la teritoriile deja cucerite de către romani, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, dărâmarea zidurilor cetăților, înapoierea meșterilor și a materialelor de război primite de la Roma, „**instalarea de garnizoane militare romane în localitățile ocupate și în apropiere de capitală; să aibă de prieteni și de dușmani pe prietenii și dușmanii romanilor**”, așa cum relatează istoricul roman **Dio Cassius**.

Al doilea război daco-roman a avut loc în anii 105-106 d.Hr. Pacea nu a fost respectată de nici una dintre părți. Această pace a fost un răgaz pentru refacerea puterilor în vederea reluării luptelor. **Traian** întărește fortificațiile și

Monumentul de la Adamclisi

Ruinele de la Sarmisegetusa Regia

cetățile din teritoriile dacice ocupate, reface și întărește efectivele militare din garnizoanele și cetățile de lângă Dunăre. La rândul său, **Decebal** reface fortificațiile și cetățile distruse de romani, caută noi aliați la dacii liberi, îi pedepsește pe dacii care se aliașera cu romanii. Primește noi refugiați din Imperiul Roman și îi atacă pe aliații Romei, din Banat.

Aceste acțiuni ale regelui **Decebal**, contrare păcii din anul 102, îi determină pe romani să-i trimită un ultimatum. El trebuia să renunțe la aceste acțiuni, să nu mai caute alianțe cu triburile germanice și să respecte pacea încheiată. Decebal respinge ultimatumul, ba mai mult, atacă garnizoanele romane din **Țara Hațegului, Oltenia și Muntenia**. În aceste condiții, Traian sosește în fruntea armatei romane la Dunăre, pe care o trece, pe podul de piatră de la **Drobeta**, construit de **Apolodor din Damasc** între anii 103-104. Armatele romane se îndreaptă spre **Sarmisegetusa** din mai multe direcții, una înspre fortificațiile de la **Costești**, prin **Țara Hațegului**, alta prin **Valea Jiului**. A treia coloană romană trece prin sudul Transilvaniei, ocupând fortificațiile dacice. La atacul final, care se dă asupra capitalei **Sarmisegetusa** la începutul verii anului 106, participă trei legiuni romane, care înconjoară și asediază cetatea și distrug aprovizionarea cu apă a luptătorilor daci. În aceste condiții grele, Decebal hotărăște distrugerea cetății, retrăgându-se în munți, să continue lupta. Dar el este ajuns și înconjurat de către un detașament de călăreți romani. În

Ruinele de la Sarmisegetusa Ulpia Traiana

acest moment, Decebal, pentru a nu cădea viu în mâinile romanilor, s-a sinucis, așa cum se vede și din scena de pe **Columna lui Traian**, care se găsește la Roma. Mâna și capul regelui dac au fost duse pentru a fi arătate lui **Traian**, apoi trimise la Roma ca simbol al victoriei asupra celui mai temut dușman al Imperiului Roman.

Întrebări

1. Ce fel de fortificații apărau capitala Daciei?
2. Arătați deosebiriile dintre Sarmisegetusa Regia și Sarmisegetusa Ulpia Traiana.
3. Unde au fost date principalele lupte dintre Decebal și Traian?

4. Originea neamului românesc

Luptele sporadice dintre romani și daci au continuat până la mijlocul verii anului 106, când, practic, războiul a luat sfârșit.

Romanii au trecut la organizarea Daciei ca **provincie romană**, „**Dacia Augusta**”. Provincia cuprindea Transilvania, Banatul, Oltenia până la Jiu. Restul teritoriilor au fost încadrate în provincia Moesia Inferioară, sau erau ținutul dacilor liberi.

De aici înainte începe o nouă etapă, Dacia fiind încadrată în sistemul politic administrativ al Imperiului Roman. Limba oficială era limba latină, iar procesul de **romanizare** începuse încă înainte de cucerirea Daciei. Prin contactele pe care dacia le-au avut cu lumea romană de la Dunărea de Jos, au contribuit la romanizarea mai rapidă a populației locale. După reorganizarea Daciei ca provincie romană, aici au fost aduși, pe lângă armata romană, numeroși **coloniști și veterani de război** așezați în **castre, orașe, municipii și colonii**. Acești coloniști au contribuit masiv la romanizarea populației băștinașe din provincie. Dezvoltarea economică a provinciei a cunoscut o înflorire deosebită. Această dezvoltare este demonstrată de numeroasele așezări rurale înfloritoare, de unde multe bogății erau duse la Roma. Cultura, viața spirituală și civilizația romană fiind mult superioare populației dacice ocupate, au contribuit la o romanizare rapidă a acestei provincii.

Dezvoltarea economică, socială, spirituală a avut o deosebită influență în procesul romanizării. Această influență a continuat să fie deosebit de puternică și după retragerea aureliană la sud de Dunăre, din anii 271-275. Cu toate că retragerea romană a avut un impact deosebit asupra provinciei, aceste teritorii au continuat să fie locuite de populația romanizată. Legăturile cu civilizația romană, circulația bunurilor materiale și a oamenilor de o parte și de alta a Dunării au continuat. Aceste legături sunt intense, astfel încât menținerea stăpânirii romane în regiunea Dunărea de Jos a durat până în secolul al VII-lea d.Hr.

Întrebări

1. Cu cine au colonizat romanii teritoriile ocupate în Dacia?
2. Căutați la bibliotecă și pe Internet izvoare care oferă informații despre viața populației din noua provincie romană.

5. Formarea limbii și a poporului român

Este un proces istoric de lungă durată în timp și spațiu, formându-se într-un teritoriu destul de vast, care se întindea de la nord și sud de Dunăre până în **Moesia Inferioară și Superioară**; de asemenea, **din Tracia** de nord-vest, din fostele provincii romane, până în teritoriile locuite de dacia liberi. Etnogeneza poporului român a fost un proces complex, care a avut loc de-a lungul mai multor secole și al cărui rezultat a fost apariția unui popor neolatin, înrudit cu italienii, spaniolii, francezii, portughezii. Principalele etape ale formării poporului român au fost: perioada stăpânirii romane (sec. II-III), când s-a constituit poporul daco-roman și perioada migrațiilor, ulterioară retragerii romane, când fenomenul romanizării s-a extins și asupra dacilor liberi. Principalii factori care au contribuit la derularea procesului de romanizare, în timpul stăpânirii romane, au fost: armata romană cantonată în Dacia, veteranii (soldați romani lăsați la vatră și stabiliți în Dacia), administrația și justiția romană, coloniștii aduși masiv din toate provinciile imperiului și prezenți în toate domeniile vieții social-economice ale provinciei. Creștinismul a avut, la rândul său, o contribuție importantă în procesul de romanizare a autohtonilor, noua credință fiind răspândită în limba latină de misionarii

veniți din imperiu. Drept dovadă stau cuvintele de bază care se regăsesc în limba română, prin moștenirea directă din limba latină: Dumnezeu din domine deus, creștin din christianus, biserica din basilica, rugăciune din rugacionem, cruce din cruce, păcat din peccatum, etc. Procesul a continuat și după retragerea aureliană din anul 271 d. Hr., în perioada postromană, populația daco-romană asimilând și influențe din partea migratorilor.

În general, toate popoarele romanice s-au format din amestecul a trei elemente: **locuitorii băștinași, cuceritorii romani, iar mai târziu și popoarele migratoare**. În cazul poporului român **elementul băștinaș** a fost poporul trac, care a locuit în Antichitate pe ambele maluri ale Dunării. **Elementul roman** era format din coloniștii aduși de Traian, dar și din coloniștii din sudul Dunării, din Peninsula Balcanică, veniți cu două secole mai devreme de Traian.

Stabilirea slavilor la sudul Dunării, în secolul al VI-lea, a dus la separarea latinității din Balcani de cea nord-dunăreană. Grupurile din populația care se ocupa cu păstoritul erau cunoscute sub numele de **vlahi sau aromâni**. Ei s-au stabilit în munți și vorbeau o limbă română arhaică. Separarea limbii române s-a făcut în două grupuri: grupul de nord și cel sud-dunărean, **dacoromân** și cel **aromân**. Dialectul **meglenoromân** este o variantă a grupului **aromân**, iar dialectul **istoromân** este o variantă a celui **dacoromân**.

Componentele de bază ale limbii române sunt: **componenta latină, de 60%** din vocabularul limbii române. Aproximativ **10%** din lexicul limbii române are un **substrat traco-dacic**. Influențele slave în limba română sunt de circa **20%**, iar restul de **10%** sunt **influențe din alte limbi**, intrate în vocabularul limbii române de-a lungul veacurilor. Românii sunt, de fapt, urmașii romanității (latinității) orientale. După câteva secole, procesul de formare a limbii și a poporului român s-a încheiat în secolul al VIII-lea.

Fiecare națiune dorește să știe cât mai bine cine au fost strămoșii săi, cum au apărut ei pe harta istoriei, felul cum a luat naștere. Primii dintre învățații români care au pus problema originii românilor au fost cronicarii secolului al XVII-lea, **Grigore Ureche, Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino**, apoi **Dimitrie Cantemir**. Acești cărturari afirmă faptul că *„românii sunt urmașii vechilor romani și că acești vechi locuitori nu și-au părăsit niciodată locurile de baștină de la nordul Dunării unde s-au format ca popor”*. **Corifeii Școlii Ardelene, Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu**, susțineau **latinitatea pură a poporului român**, lăsând la o parte elementul dac. Ei combăteau afirmațiile teoriei lui **Franz Sulzer** apărute între anii 1781-1782, care afirma că *„românii nu se trag din coloniști din Dacia, deoarece această provincie a fost părăsită, românii s-au format ca popor în Peninsula Balcanică de unde trec Dunărea în două etape la sfârșitul secolului al XIII-lea. Ei se așează, după marea invazie a tătarilor din anul 1241, în Transilvania și din această cauză nu au drepturi politice.”* Cărturarii Școlii Ardelene au combătut această teorie, considerând că este una fără nicio bază istorică. Ei au arătat că *„Vlahii de la nord și sud de Dunăre au toți aceeași origine, fiind născuți din amestecul tracilor și geto-dacilor cu romanii”*. Între secolele al VII-lea și al X-lea se adăpostesc în munții Daciei din fața popoarelor barbare, iar în vremuri mai bune coboară la câmpie.

Teoria lui **Sulzer** este preluată de **Robert Roesler**, care susținea că dacii au fost distruși în războaiele cu romanii, Dacia nu a putut fi romanizată în 165 de ani și că toți locuitorii au părăsit Dacia în timpul lui Aurelian.

Întrebări

1. Care sunt etapele principale ale formării poporului român?
2. Care este caracterul limbii române?
3. Pregătiți un referat cu titlul: „Originea limbii române și a poporului român în viața marilor cronicari”.

6. Formarea statului medieval Țara Românească

În primul mileniu al erei creștine, izvoarele scrise despre poporul român sunt mai rare. Aceste documente devin mai numeroase către sfârșitul secolului al IX-lea, când locuitorii din aceste regiuni încep să se organizeze în formațiuni statale. O primă formă de organizare este **obștea sătească**, bazată pe relații de rudenie. Au un teritoriu definit, cu funcții social-economice, religioase și culturale. Cu timpul, se unesc în **uniuni de obști**, din care se vor forma **cnezatele și voievodatele românești**, ca formațiuni politice. O parte din aceste autonomii locale au rezistat sub diferite denumiri de „țări”, cum sunt: **Țara Maramureșului, Țara Oașului, Țara Făgărașului, Țara Hațegului**. Aceste formațiuni politice erau conduse de **cnezi** sau **juzi**. Cu timpul, ei și-au extins puterea, devenind conducători, sub denumirea slavă de **voievod**, sau denumirea în limba latină de **duce**. Din a doua jumătate a secolului al XII-lea au fost create condițiile formării statelor feudale medievale românești, printr-o dezvoltare economico-socială și o creștere demografică.

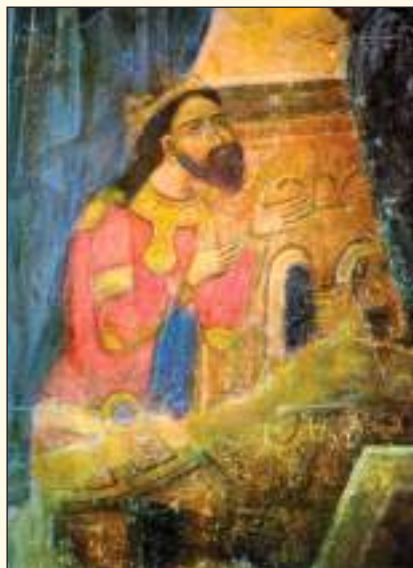
Constituirea statelor feudale românești a fost un proces istoric îndelungat; acestea, sub presiunea forțelor externe, s-au format în două etape. În prima etapă s-au unificat formațiunile statale existente, sub o singură autoritate. O a doua etapă în formarea statelor feudale a fost crearea instituțiilor necesare existenței statale. Un prim stat, care a luat naștere în anul 1187, la sud de Dunăre a fost **Statul românilor balcanici și al bulgarilor, condus de frații Petru și Asan**. Acest stat nu a rezistat mult timp, din cauza presiunilor exercitate de Imperiul Bizantin și Regatul Ungariei.

După ce regalitatea maghiară și-a impus autoritatea în centrul și sudul Transilvaniei, din a doua jumătate a secolului al XII-lea a încercat să-și impună autoritatea și la sud de Carpați. Regalitatea maghiară a întemeiat, în părțile Mehedințiilor, un **Banat al Severinului**, condus de un castelan maghiar, sub numele de ban, iar pe Milcov, în Moldova, o **episcopie catolică a Cumaniei**, care a fost distrusă de tătari. Pentru a preîntâmpina atacurile îndreptate împotriva Regatului Ungar, regele maghiar a adus la început cavalerii teutoni, care nu au rămas pentru mult timp. În schimb, **Cavalerii Ordinului Sfântului Ioan** s-au așezat pe aceste teritorii, primind o serie de privilegii, în schimbul apărării granițelor regatului.

Din **Diploma cavalerilor ioaniți**, dată de către regele **Bela al IV-lea** în anul 1247, aflăm numele voievodatelor și cnezatelor care se găseau la aceas-

*Formațiuni politice românești
în secolele IX – XIII*

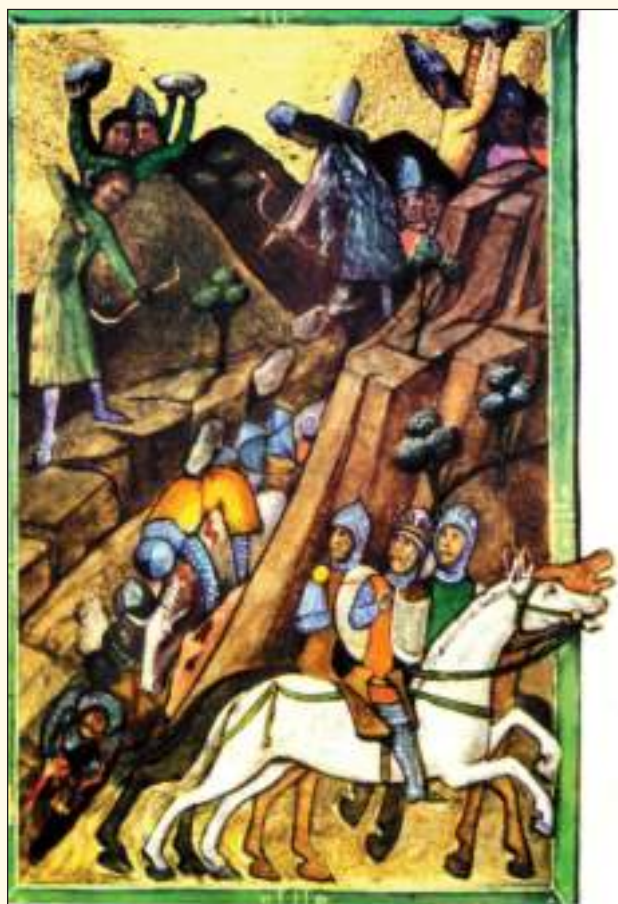

Basarab I

tă dată la sud de Carpați. Pe Valea Jiului era Voievodatul lui **Litovoi**, de care ținea și **Țara Hațegului**. În Oltenia era Voievodatul lui **Ioan și Farcaș**. Toate aceste stătutețe plăteau tribut regalității maghiare, iar în caz de primejdie erau obligate să dea ajutor armat cavalerilor ioaniți. Mai exista un voievodat liber în părțile **Argeșului și Mușcelului**, condus de **Seneslau**, care nu depindea de nimeni. Când voievodul **Litovoi** a încercat să nu mai plătească tributul regalității maghiare, regele a trimis armata împotriva lui. Voievodul **Litovoi** cade în luptă. Fratele său, **Bărbat**, este făcut prizonier, dar este eliberat, cu condiția să plătească răscumpărarea în bani. El poate păstra domnia fratelui său, dar trebuie să recunoască suzeranitatea Regatului Ungariei. Prima încercare de a întemeia un stat medieval independent a eșuat.

Condițiile formării unui stat independent au devenit favorabile în momentul când în statele vecine lupta feudală era în toi. După stingerea **dinastiei arpadiene**, luptele pentru tronul regal erau foarte puternice. Cel care a izbutit să unească toate

micile cnezate și voievodate de pe ambele maluri ale Oltului a fost **Basarab I**, unul dintre urmașii lui **Seneslau**. El și-a impus autoritatea prin unirea acestor formațiuni politice din jurul nucleului argeșean. Capitala noului voievodat a fost la **Câmpulung**, oraș vechi, întemeiat de negustorii sași. Statul nou constituit, **Țara Românească (Ungro-Vlahia)**, cuprindea teritoriul: **Banatul Severinului, Oltenia, Muntenia până la Dunăre** și teritoriile de la gurile Dunării, numite **Basarabia**. Din primele documente, **Basarab I** (1310-1352) se intitulează voievod al Țării Românești. La începuturile domniei sale era în relații bune cu Regatul Ungariei. Aceste relații s-au stricat în anul 1317, odată cu ocuparea de către Basarab I a Banatului de Severin. Regele maghiar **Carol Robert**

Cronica pictată de la Viena

de Anjou pornește, în anul 1330, o expediție armată împotriva voievodului Basarab din Țara Românească. Expediția militară este descrisă în **Cronica pictată de la Viena**, cronică în imagini ce arată luptele dintre Basarab și regele maghiar. După ce armatele regale au ocupat Banatul Severinului, Basarab a cerut regelui maghiar reluarea negocierilor și a oferit drept despăgubire o sumă de 7000 de mărci.

Regele Carol Robert refuză oferta și înaintează spre Olt, cu intenția de a cuceri întreaga țară. Basarab I cu oastea sa se retrag în munți, pe Valea Argeșului superior. La **Posada**, în această trecătoare strâmtă, după trei zile de lupte grele (**9-12 noiembrie 1330**), voievodul român obține victoria, regele maghiar abia scăpând cu viață. Prin această victorie, Țara Românească își obține independența, întărită mai târziu de urmașii lui Basarab I.

Întrebări

1. Care au fost primele forme de organizare statală din Țara Românească?
2. Cine a fost întemeietorul Țării Românești?
3. Descrieți lupta de la Posada folosind și Cronica pictată de la Viena.

7. Formarea statului medieval Moldova

Încă din secolul al XII-lea, vechile cronică rusești aminteau că pe teritoriul Moldovei de nord exista o **Valahie**. Tot în această zonă era „**țara vlahilor și rușilor**”, cu centrul la **Siret**, așezare cunoscută încă din anul 1326. Nașterea statului medieval Moldova a avut loc în două perioade, în care au condus **cnezii** români din **Maramureș**, din familiile lui **Dragoș** și **Bogdan** din **Cuhea**. Este perioada când stăpânirea tătarilor domina încă în Moldova. Regele maghiar **Ludovic I**, prin expedițiile organizate la răsărit de Carpați, între anii 1345-1346 și 1354, îi învinge pe tătari și formează o „**marcă de apărare**”, care se suprapunea formațiunilor românești de aici.

Primul conducător al acestei formațiuni politice este **Dragoș** din Maramureș, țara lui numindu-se **Moldova**, iar el fiind vasalul regelui maghiar. Capitala primei formațiuni de stat moldovean a fost la **Baia**. Orașul a fost înființat încă din anul 1300, de către sași din

Dragoș

Ardeal și germani din Polonia. Cam în același timp cu evenimentele din Moldova, din Maramureș se ridică personalitatea marcantă a voievodului **Bogdan (1359-1365)** cu reședința la **Cuhea**. Ca și tatăl său, intră în conflict cu regii maghiari. Bogdan, împreună cu românii din Maramureș, în anul 1359 trece munții în Moldova, unde era conducător **Balc**, fiul lui **Sas**. În lupta care s-a dat între ei, Sas este ucis, iar Balc se refugiază în Maramureș. Aici primește, din partea regelui maghiar, domeniile confiscate de la Bogdan.

Bogdan

Mircea cel Bătrân

Domnia lui Bogdan și, în mod indirect, independența Moldovei, este recunoscută de stăpânirea angevină, prin actul din 1365. Întinderea statului Moldova era de la Carpați la Milcov și Siret, iar mai târziu granițele s-au extins în nord până în Bucovina, și spre est până la Nistru. Capitala țării se va muta de la **Baia** la **Suceava**.

Statele feudale românești se vor consolida sub conducerea dinastiilor **Basarabilor** în Țara Românească și a **Mușatinilor** în Moldova. Țara Românească se va consolida în timpul voievodului **Nicolae Alexandru** (1352-1364), când **Mitropolia** Țării Românești este recunoscută de Patriarhia de Constantinopol. Voievodul **Vladislav Vlaicu** (1364-1377) respinge tendința regatului maghiar de a supune țara. În anul 1368 a încheiat un tratat cu Ungaria. Domnitorul recunoaște suzeranitatea Ungariei, iar regele maghiar i-a dat **Banatul de Severin** și **Făgărașul** ca feude. Țara Românească cunoaște o puternică dezvoltare economică și socială în timpul domnitorului **Mircea cel Bătrân** (1386-1418), când țara are extinderea cea mai mare. Din titulatura lui Mircea cel Bătrân, din anul 1406, rezultă această întindere a țării: „*Io, Mircea, mare vo-*

ievod și domn, cu mila lui Dumnezeu stăpânind toată Țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg al Almașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Padunavia, încă până la Marea cea Mare și singur stăpânitor al cetății Dârstor”.

Moldova se dezvoltă sub **Petru Mușat** (1376-1391), iar sub domnia lui **Roman I** (1392-1394) se extinde de la munte până la mare. Domnia lui **Alexandru cel Bun** (1400-1432) a consolidat țara din toate punctele de vedere. **Mitropolia Moldovei**, cu scaunul la Suceava, este recunoscută de patriarhul din **Constantinopol**.

Formarea acestor state medievale a avut o contribuție deosebită la dezvoltarea civilizației românești, fiind rezultatul unui proces istoric foarte complex.

Întrebări

1. Care au fost primele forme românești de organizare statală?
2. Cine a fost întemeietorul Moldovei?
3. Folosind date de la bibliotecă și de pe Internet, faceți o prezentare despre „Legenda întemeierii Moldovei”.

8. Structurile economice și sociale ale Evului Mediu

Procesul de feudalizare în societatea românească, între secolele VIII-XIII, după făurirea statelor feudale a evoluat când mai lent, când mai rapid. Acest proces a început la nivelul obștilor sătești. Conducătorii acestor structuri sociale ocupau funcții importante. Ei percepeau dări și alte servicii, constituindu-se într-o categorie privilegiată, denumită „**majores terrae**” – „**mai marii pământului**”. Proprietatea asupra pământului a fost factorul major de diferențiere în societate, această proprietate împărțindu-se între domnie, cler, marea boierime, nobilime și comunitățile de țărani liberi. Procesul de aservire a țăranimii a fost mult mai intens în Transilvania decât în țările extracarpatiche. Țărănimea a avut o importantă contribuție economică, fiind principala producătoare de bunuri materiale.

Țărănimea liberă, care era numeroasă, stăpâna pământul cu întreaga obște, formă ce se găsește în toate cele trei țări românești. În Țara Românească se numeau **moșneni sau megieși**, iar în Moldova **răzeși**. În satele de țărani liberi, casa, grădina și pământul arabil aparțineau fiecărei familii, iar pășunea, fânețele și islazul erau stăpânite în comun. Satele libere aveau dreptul de a-și alege singure conducătorii, dar aveau obligații militare și în bani către stat, iar bisericii îi plăteau dijma.

Țărănimea dependentă din Transilvania era formată din **iobagi și jeleri**. Iobagii aveau în posesia lor sesii de pământ, casă și animale de lucru și locuiau în sate, iar jelerii nu aveau nimic, dar puteau să se mute de pe un domeniu pe altul. În Țara Românească acești țărani se numeau **rumâni**, iar în Moldova **vecini**. Aveau în proprietate comună pământurile, ce se numeau **delnițe**. Țăranii aveau datorii față de stăpânul domeniului, plăteau dijma în muncă și în bani. **Dijma** era a zecea parte din toate produsele, aceasta fiind, din secolul al XIV-lea **nona**. **Renta în muncă** o efectuau pe domeniul stăpânului: la început era de o zi pe an, ca mai apoi, în 1514, să ajungă la o zi pe săptămână. Țăranii mai aveau și alte obligații feudale față de domnie, plătind **zeciuiala**, iar în Transilvania o **dare în bani**.

Nobilimea feudală deținea puterea economică și politică, având în proprietate domenii formate din sate sau părți din sate, domenii regale, laice și bisericesti. În funcție de mărimea acestor domenii, nobilimea sau boierimea este mare, mijlocie sau mică. Aceste domenii erau acordate de domni și de rege. Nobilimea, în schimb, trebuia să fie credincioasă autorității regale, să participe la adunările stărilor, ale sfatului domnesc, să participe la lupte împreună cu vasalii lor. Veniturile domeniilor și moșiilor proveneau din munca și dările țăranilor. În caz de trădare, nobilul putea fi omorât și i se confisca toată averea.

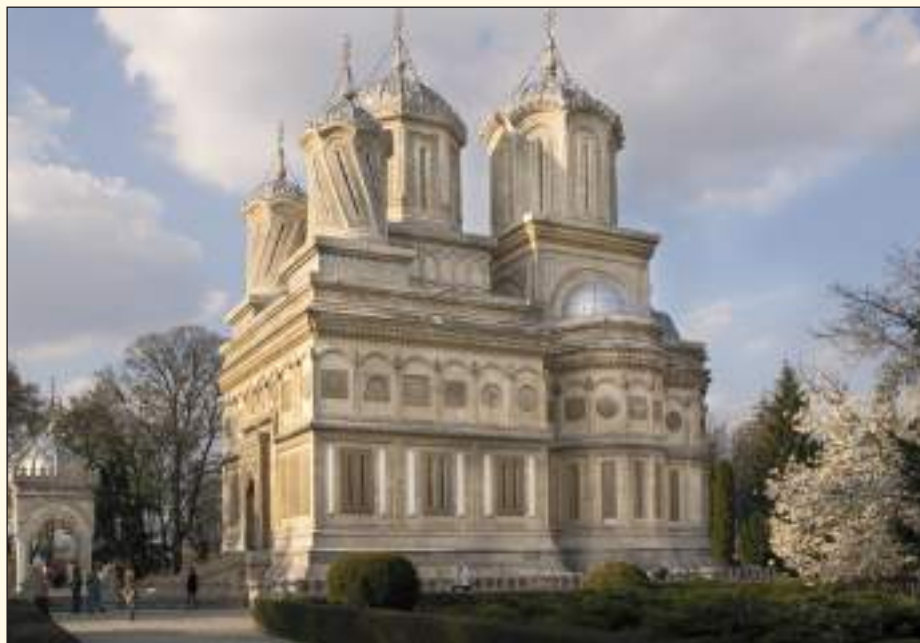
O altă parte a populației, care trăia în orașe și târguri, era formată din **meșteri și negustori**, organizați în **bresle**, cu **calfe** și **ucenici**, precum și alte categorii sociale: profesori, scribi, medici și juriști. Conducerea orașelor era ocupată de proprietarii atelierelor meșteșugărești și de negustorii bogați.

După formarea statelor medievale, instituția principală a fost **domnia** ereditară deținută de **voievod**, șeful suprem al armatei. În calitatea de **mare voievod**, printre atribuțiile deținute sunt: avea dreptul de a face danii și a confisca proprietățile nobiliare în caz de trădare; putea declara război și încheia pace, avea dreptul de a bate monedă, era judecătorul suprem; decidea în politica internă și externă cu ajutorul sfatului domnesc format din marea boierime.

În privința dreptului juridic, statele medievale înlocuiesc **obiceiul pământului**, bazat pe tradiție, cu o legislație proprie. Pe baza acestui drept, se judecau diferite pricini de către jude, pe domenii judecata era făcută de nobil, iar dacă erau nemulțumiri legate de aceste decizii, oamenii se puteau adresa autorităților județene, ale ținutului sau ale comitatelor. Instanța supremă erau **domnul și sfatul domnesc**, iar în Transilvania **scaunul de judecată** al voievodului. În vreme de pace și război, când țara era amenințată din afară, **armata voievodatelor** avea la bază **țărănimea**, care participa la **oastea cea mare** a țării. Armata avea în componența sa pe toți bărbații apti să poarte arme, cetele de boieri și curteni care depindeau de domn, iar în Transilvania **steagurile marilor nobili** și ale **episcopului** Transilva-

Cetatea de Scaun a Sucevei

Curtea de Argeș

niei. Pentru apărarea țării au fost construite cetăți, atât în interiorul teritoriului, cât și la hotare. Cetăți militare au fost construite în Moldova, la **Hotin, Cetatea Albă, Neamț, Suceava**, și în Țara Românească la **Turnu și Giurgiu**.

În Evul Mediu, **Biserica** a avut o importanță deosebită în viața poporului român. Prima mitropolie

din Țara Românească este întemeiată în anul 1359, la **Curtea de Argeș**, iar apoi se înființează **Mitropolia Severinului** în anul 1370. În Moldova a fost întemeiată, în anul 1401, **Mitropolia din Suceava**. Organizarea bisericii a continuat: cu ajutorul voievozilor au fost construite mănăstirile **Câmpulung, Curtea de Argeș (1512-1517), Vodița (1370-1375), Cozia (1386)**.

În Transilvania, situația credincioșilor ortodocși era alta: erau prigoniți. Chiar din anul 1366, prin decretele regelui Ludovic de Anjou, biserica ortodoxă a fost scoasă în afara legii.

Titlul de nobil era condiționat de religia catolică. Chiar și în această situație, românii aveau ierarhii lor bisericești. Din anul 1377, este pomenit episcopul **Ghenasie**, cu o **Mitropolie ortodoxă** care avea sediul la **Feleac**. Mitropolitul era considerat al doilea demnitar în stat, el încorona domnul și era membrul sfatului domnesc.

Mănăstirea Cozia

Întrebări

1. Cine erau conducătorii satelor?
2. Cum a fost structurată țărănimea?
3. Cum se numeau nobilii feudali în cele trei țări românești?
4. Unde au fost înființate mitropoliile ortodoxe române?
5. Proiectați traseul unei excursii care să cuprindă mănăstirile ilustrate în lecție.

9. Dezvoltarea economică

Din cele mai vechi timpuri, ocupația de bază a țăranilor a fost cultivarea pământului, care a avut un rol însemnat în economia feudală, **agricultura** fiind practică la câmpie, pe valea râurilor, la deal și chiar la munte. Suprafețele de pământ s-au mărit, prin tăierea pădurilor și secarea mlaștinilor. Prin folosirea plugului cu brăzdar, cultivarea bienală și fertilizarea pământului, se obțineau recolte tot mai mari. Se cultivau grâu, secară, orz și ovăz, iar vița-de-vie se răspândea în toate regiunile din țară. O altă ramură importantă a agriculturii era **creșterea animalelor**, folosite atât la lucru, cât și pentru produsele lor. Creșterea albinelor se făcea pentru mierea lor, care era folosită ca aliment, iar ceara se utiliza la iluminat. **Pescuitul** era o ocupație importantă, din care se asigura o mare parte din hrana populației. Din exploatarea subsolului se extrăgeau metalele prețioase - fierul, plumbul și arama - **mineritul** fiind o ocupație veche. În mari cantități se extrăgea sarea, un produs important pentru export. Mineritul era practicat la suprafață de țărani, iar în adâncime de lucrători specializați.

Produsele furnizate de agricultură și minerit erau prelucrate de **meșteșugari** și vândute de către **negustori**. Începând cu secolul al XIV-lea, s-au organizat în **bresle**, pe meserii, cu **statute bine organizate**. Cele mai vechi statute ale breslelor datează din anul 1376. Existența numărului mare de animale și a marilor cantități de produse agricole a făcut ca activitatea comercială să se dezvolte foarte mult. Acum apar centre comerciale și negustorești, de o parte și de alta a Carpaților. Un rol important l-au avut centrele meșteșugărești și comerciale de la: **Brașov, Sibiu, Bistrița, Sebeș, Sighișoara**, precum și orașele **Baia, Suceava, Chilia și Curtea de Argeș**. Din Țara Românească și Moldova erau trimise, peste munți, animale mari și mici, păsări, pește, ceară, lână și cereale. Din Transilvania erau importate: pânzeturi, postavuri, îmbrăcăminte, încălțăminte, unelte, arme și obiecte de uz casnic.

Transportul produselor comerciale se făcea prin trecătorile Carpaților, pe drumurile comerciale ce duceau la Brașov, Bran, Sibiu și Sighișoara. Un rol important în dezvoltarea comerțului l-au avut și orașele de la Dunăre: **Chilia, Brăila**, la care s-a adăugat și un comerț extern pe acest fluviu. Produsele românești ajungeau până la Viena și Danzig (azi Gdansk). Erau aduse produse finite din: **Flandra, Germania, Cehia, Polonia, Rusia** și din **Orient**. Comerțul a beneficiat și de privilegii acordate de domnitori negustorilor români și străini. Baterea monedelor din țările românești, din timpul domnitorilor **Vladislau - Vlaicu și Petru Mușat**, a contribuit și ea la o mai mare circulație a mărfurilor.

Feudalismul românesc, față de cel apusean, are influențe bizantine. Autoritatea domnească era autocrată, toți feudații, mari și mici, laici și bisericești trebuia să-i dea ascultare. **Domnul** avea drept de viață și de moarte asupra supușilor săi. Raportul de vasalitate dintre domn și feudali era deosebit față de feudalismul apusean. În feudalism, proprietatea asupra pământului a reprezentat factorul determinant al raporturilor sociale, care de foarte multe ori a dus la puternice conflicte în acest domeniu.

Întrebări

1. Care erau ocupațiile de bază ale țăranimii române?
2. Ce meșteșuguri cunoașteți și cum erau organizați meșteșugarii și negustorii?
3. Care au fost cele mai importante centre comerciale din aceste regiuni?
4. Cu cine făceau comerț negustorii din Moldova și Țara Românească?

EXPANSIUNEA IMPERIULUI OTOMAN

10. Pericolul otoman

Istoria Țărilor Române între secolele XIV-XVI s-a desfășurat într-un context internațional complicat, marcat pe de o parte de expansiunea Imperiului Otoman, iar de altă parte de tendințele regatelor creștine – Polonia și Ungaria – de a-și extinde controlul în Peninsula Balcanică. **Turcii otomani**, un popor războinic de **religie musulmană**, venit din Asia, și-au îndreptat atacurile asupra țărilor creștine, considerate de ei popoare păgâne. Primul oraș creștin din Europa cucerit de otomani a fost **Gallipoli**, în anul 1354. Rând pe rând, au fost cucerite statele bulgare și sârbești, pentru ca, la sfârșitul secolului al XIV-lea, otomanii să ajungă la granițele Țării Românești.

Primele lupte date între otomani și români au avut loc în timpul domnitorului **Vladislav-Vlaicu**, în anul 1369, respectiv la **Cetatea Albă**, în anul 1420, cu oastea domnitorului **Alexandru cel Bun**. Primul domnitor care s-a opus înaintării armatelor otomane a fost **Mircea cel Bătrân**. El a intrat în conflicte cu turcii, din cauza Dobrogei. **Sultanul Baiazid** a condus o numeroasă armată împotriva domnitorului român. Mircea cel Bătrân a reușit să-l învingă pe sultan la **Rovine** (10 octombrie 1394). Mircea și-a dat seama că singur nu poate face față pericolului militar otoman. De aceea a dus o politică de alianțe antiotomane, cu domnitorii din Moldova și cu regele Poloniei. Cu regele Ungariei, **Sigismund de Luxemburg**, a încheiat o alianță antiotomană, la 7 martie 1395. În anul următor, cruciada antiotomană, condusă de regele **Sigismund** și de cavalerii apuseni, a coborât la Dunăre, ocupând **Vidinul**, **Rahova** și **Nicopole**, unde s-a dat bătălia decisivă. Coaliția antiotomană a fost învinsă de către otomani la Nicopole. Mircea cel Bătrân s-a amestecat în lupta pentru moștenirea tronului imperial otoman. I-a sprijinit pe unii dintre pretendenții la tron, dar fără succes. Drept răzbunare, noul sultan **Mehmed I** organizează o expediție de pedepsire a lui Mircea, ocupând Dobrogea. Domnul român, rămas singur, neputând să facă față forței militare a **Porții Otomane**, cere pace și acceptă să plătească **tribut** sultanului. În schimbul tributului, turcii acceptau să nu mai atace Țara Românească. În aceeași perioadă, în Moldova a fost domn **Alexandru cel Bun**, care prin politica sa de alianțe, a reușit să mențină liniștea și pacea în Moldova. Prin pacea încheiată în 1412 cu regatul Poloniei, armatele moldovene au participat la luptele contra teutonilor, reușind o mare victorie. În anul 1420, cu forțe proprii, Alexandru cel Bun reușește să respingă atacul otomanilor și să mențină **Cetatea Chilia** și **Cetatea Albă**.

Iancu de Hunedoara

Iancu de Hunedoara (1441-1456), voievodul Transilvaniei și guvernatorul Ungariei a fost o mare personalitate a secolului al XV-lea, secolul eroic al rezistenței contra turcilor. Pe fondul hotărârilor **Conciliului de la Florența** (1439), referitoare la unirea celor două biserici creștine, au luptat sub steagul lui Iancu de Hunedoara ortodocșii și catolicii fără deosebire, în numele idealului comun de apărare a „**Republicii creștine**”. După cucerirea **Constantinopolului**, în anul 1453, sultanul **Mehmed al II-lea** se îndreaptă spre Dunăre pentru a cuceri Belgradul, „cheia” Ungariei și a Europei Centrale. Iancu întărește linia Dunării și menține sistemul de alianțe

creat cu **țările române**. Atacul general, dezlănțuit de Iancu de Hunedoara asupra taberei turcești la 22 iulie 1456 la **Belgrad**, a condus la o victorie zdrobitoare a creștinilor. Turcii s-au retras în derută, iar sultanul a fost rănit. Vestea victoriei a străbătut rapid întreaga Europă, iar numele „*salvatorului creștinătății*” era pe buzele tuturor. Papa

Tabloul *Vlad Țepeș și solii turci*, de Theodor Aman.

îl numește „*Athleta Christi*” și decide ca zilnic, la amiază, de atunci înainte, în toate bisericile catolice să bată clopotele ca semn al prețuirii mării victorii și pentru cinstirea protagonistului ei. Dar, în plină glorie, la 11 august 1456, Iancu de Hunedoara murea răpus de ciumă, la **Zemun**, lângă Belgrad. A fost înmormântat în catedrala de la **Alba-Iulia**, iar pe piatra de mormânt au fost scrise cuvintele legatului papal **Ioan de Capistrano**: „*S-a stins lumina lumii*”. Lupta împotriva turcilor, după moartea lui Iancu de Hunedoara, este dusă mai departe de către **Vlad Țepeș**. În campania din anul 1461-1462, el atacă cetățile și orașele turcești fortificate de la Dunăre. Cu toate că obține o serie de victorii, el nu poate ține piept atacurilor turcești conduse de sultanul **Mahomed al II-lea**, dar nici trădării marilor boieri. Vlad Țepeș s-a refugiat în Transilvania, fiind prins de regele **Matei Corvin** și întemnițat în cetatea de la Buda.

Capitulația încheiată între Vlad Țepeș și Mahomed al II-lea, din 1460, era un tratat încheiat între cele două părți, care secole de-a rândul a stat la baza relațiilor dintre statele românești și Poarta Otomană: „*Sultanul consimte și se îndatorează pentru dânsul și urmașii săi, a proteja Valahia și a o apăra în contra oricărui dușman, fără să ceară altceva decât supremația asupra suveranității acestui principat, ai cărui voievozi vor plăti Înaltei Porți un tribut de zece mii bani roșii. Înalta Poartă nu va avea niciun amestec în cârmuirea locală a zisului principat și nu va fi iertat unui turc să meargă în Valahia fără o pricină binecuvântată. Voievozii vor fi aleși de arhiepiscopi, de episcopi și de boieri, și alegerea va fi recunoscută de Poartă. Neamul român va avea slobodă lucrare a legilor făcute de dânsul și voievozii vor avea dreptul de viață și de moarte asupra supușilor lor. Niciunui musulman nu este iertat a lua cu dânsul unul sau mai multe slugi născute în Valahia ori de ce sex vor fi, și nicio geamie musulmană nu va fi niciodată în nicio parte a pământului român*”.

Cel mai vestit voievod în lupta contra otomanilor a fost domnitorul Moldovei, **Ștefan cel Mare** (1457-1504). Prin politica de alianțe antiotomane, realizate cu regele Ungariei, **Matei Corvin**, și cu regele Poloniei, **Cazimir al IV-lea**, a obținut nenumărate victorii contra turcilor.

Cea mai vestită este bătălia de la **Podul Înalt (Vaslui)**, din data de 10 ianuarie 1475, încheiată cu victoria armatelor moldovene. În vara anului următor, însuși sultanul conduce armatele otomane într-o expediție de pedepsire a domnitorului moldovean. Oastea moldoveană, mai mică la număr decât cea otomană, a fost înfrântă la **Valea Albă (Războieni)**. Dar sultanul nu a putut ocupa Suceava, capitala țării, fiind nevoit să se retragă. Prin politica sa de noi cuceriri, sultanul

Ștefan cel Mare

Baiazid al II-lea agravează și mai mult relațiile cu statele românești. Ocupă cetățile **Chilia și Cetatea Albă** în anul 1484, dând o grea lovitură sistemului de apărare a țării. Cu toate că a avut un sistem de alianțe cu statele vecine, Ștefan cel Mare nu a fost sprijinit în aceste lupte. Spre sfârșitul vieții, fiind bătrân și bolnav, **încheie pacea** cu turcii, obligându-se la plata **tributului anual** de 3000 de florini și recunoscând **suzeranitatea sultanului**.

Întrebări

1. Care a fost primul oraș cucerit de turci în Europa?
2. Care a fost primul domnitor român care s-a luptat cu turcii?
3. Din cine a fost formată coaliția antiotomană condusă de Iancu de Hunedoara?
4. Ce prevedea Capitulația din 1460?
5. În ce constă tributul plătit de țările române către Poarta Otomană?

11. Dominația otomană

Secolul al XVI-lea este o perioadă deosebit de grea pentru poporul român. Dominația otomană se întetește, iar obligațiile față de **Poartă**, tributul, peșcheșurile și tot felul de daruri cresc foarte mult. Desele schimbări de domnie și cumpărarea tronului cu sume foarte mari de bani au apăsătorit foarte mult economia. Țărănimea liberă devine mai săracă, mulți țărani liberi devin iobagi. **Soliman Magnificul**, care dispunea de mari forțe militare și economice, a cucerit **Belgradul** la 25 august 1521 și, cu un an mai târziu, insula **Rhodos**, iar astfel drumul spre cucerirea Europei centrale era deschis.

La 29 august 1526, armatele otomane au învins, la **Mohács**, armatele regelui maghiar **Ludovic al II-lea**, care cade în luptă. După lungi tratative cu împăratul **Ferdinand I de Habsburg** și cu **Ioan Zapolya**, susținut de turci, Regatul Ungariei este împărțit în trei părți, în anul 1541. Partea centrală revine turcilor, care o transformă în **pașalâc** cu capitala în orașul **Buda**, părțile

Soliman Magnificul

Ioan Vodă cel Viteaz

vestice aparțin **habsburgilor**, iar **Transilvania** devine un **principat autonom**, sub suzeranitate turcească. De aici înainte, țările române vor fi obligate să caute noi alianțe în lupta contra turcilor. Marea Neagră devine apă turcească, monopolul comerțului fiind deținut în aceste regiuni de Poarta Otomană.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, se observă o luptă deosebit de puternică pentru putere între marea boierime și domnie. Acum, tronul domnesc este cumpărat cu mari sume de bani, la care se adaugă numeroasele daruri date marilor dregători de la Poartă. În această situație deosebită, **Ioan Vodă cel Viteaz**, domnul Moldovei, încearcă, în anul 1572, să întărească puterea centrală, bazându-se pe mica boierime și pe țărănimea liberă. Din această cauză, intră în conflict deschis cu Poarta, refuzând plata tributului. Refuzul plății tributului aduce mânia sultanului, care tri-

mite o expediție de pedepsire a domnitorului răzvrătit. Bătălia finală se dă la **Cahul**, la 10 iunie 1574. Înfrângerea de către turci a armatelor domnitorului moldovean s-a datorat și trădării marilor boieri.

Întrebări

1. În ce an a fost cucerit Belgradul și de către cine?
2. Unde s-a dat bătălia decisivă între regele maghiar și armata otomană?
3. Cine a fost Ioan Vodă cel Viteaz?

12. Lupta împotriva dominației otomane

Pentru țările române, a doua parte a secolului al XVI-lea poate fi caracterizată prin lupta de menținere a autonomiei statale, în condițiile în care alegerea domnului și a principelui era hotărâtă de cele mai multe ori de Poartă. Domnitorii erau schimbați foarte repede, mai mult din motive economice decât politice. Tributul sau haraciul, s-a mărit enorm, sumele fiind impuse de către turci, în funcție de necesitățile lor pentru întreținerea războaielor. De multe ori, daniile și peșcheșurile oferite pentru ocuparea tronului domnesc erau egale sau mai mari decât tributul. Este important să amintim și prestațiile în natură, mari cantități de cereale și animale ce erau trimise la Constantinopol.

Pe plan politic, se poate spune că statele românești erau dominate de lupta pentru putere dintre diferitele partide boierești. Mai târziu s-au format uniuni dinastice, ca de exemplu: căsătoriile fiicelor lui **Petru Rareș** cu domnitorii din Vlahia și Moldova; sprijinirea la domnie a voievodului muntean **Mihnea Turcitul** (1577-1583, 1585-1591) de către unchiul său, domnitorul moldovean **Petru Șchiopul**. Lupta împotriva otomanilor devine mult mai grea și din cauza dispariției Regatului Ungariei. Acum sprijinul în lupta antiotomană este dat de **Imperiul Habsburgic**, care și el era amenințat de turci. În ultimul deceniu al secolului, lupta împotriva turcilor ia o amploare mai mare. S-a format **Liga Sfântă**, la inițiativa papei, la care au aderat **Spania, Austria** și ducatele italiene **Toscana, Mantua și Ferrara**. Papa, prin solii săi, s-a adresat și domnilor români. Domnul Moldovei, **Aron-Vodă**, aderă primul la alianța antiotomană. La această alianță aderă și principele Transilvaniei, **Sigismund Báthory**. Prin hotărârea Dietei, din 17 august 1594, Aron-Vodă rupe relațiile de dependență cu Poarta și se aliază cu împăratul austriac **Rudolf al II-lea**.

Mihai Viteazul, domnul Țării Românești din 1593, a fost ocolit de solii papei, la început. În curând, și el aderă la această ligă creștină, prin contactele pe care le-a avut cu principele transilvănean și cu domnul moldovean. Mihai începe lupta împotriva turcilor prin atacarea garnizoanei lor, din București. O parte din creditorii greci și turci sunt omorâți sau alungați din țară. Pentru a-și asigura sprijinul necesar, el recunoaște suzeranitatea principelui transilvănean, prin tratatul încheiat la 13 noiembrie 1595. Împotriva domnului necredincios, marele vizir **Sinan Pașa** organizează, cu ajutorul tătarilor, o expediție de pedepsire. Sultanul trece Dunărea și la **Călugăreni**, pe râul **Neajlov**, la 23 august 1595, se dă bătălia care s-a încheiat indecis. Mihai Viteazul este nevoit să se retragă în munți, pentru a primi ajutorul de la **Sigismund Báthory**. Cu ajutorul a 2000 de oșteni primiți, reia lupta, recucerește cetățile muntenești **Brăila și Cernavodă**, trece Dunărea și atacă cetățile turcești de la **Ruse**, mergând până la **Nicopole**.

Mihai Viteazul

Cu toate că obține o serie de victorii, Mihai Viteazul este nevoit să se ocupe cu strângerea forțelor din țară. **Sigismund Báthory** abdică, iar pe tronul Transilvaniei, ajunge cardinalul **Andrei Báthory**, care nu era dispus să continue războiul cu turcii. În această situație, Mihai Viteazul încheie pacea cu turcii, în anul 1598. Prin tratat, i se recunoștea domnia pe viață și reducerea tributului la jumătate. Tratatul prevedea: plata oștenilor de către împărat, în lupta antiotomană, garantarea unei domnii ereditare lui Mihai Viteazul, libertatea comercială în Transilvania și Ungaria. Principele transilvănean renunță la tron pentru a doua oară, cerând suzeranitatea turcilor. Mihai, înconjurat de dușmani, este nevoit să treacă în Ardeal. În bătălia din 18 octombrie 1599, de la Șelimbăr, învinge armata lui **Andrei Báthory**, intră în **Alba-Iulia** și se declară principe al Ardealului.

Întrebări

1. Cum erau aleși domnitorii din Țara Românească și Moldova?
2. Cine a continuat lupta împotriva turcilor la sfârșitul secolului al XVI-lea?
3. Cu cine a încheiat alianță Mihai Viteazul, în lupta împotriva turcilor?

13. Continuarea luptelor împotriva dominației otomane

În primăvara anului 1600, **Mihai Viteazul** se afla în fața unei mari decizii: de a cuceri și Moldova, pentru a-i fi unită în lupta contra turcilor. În luna mai 1600, oastea lui **Mihai Vodă** trece în Moldova și în numai trei săptămâni cucerește întreaga țară. El se intitulează „*Domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*”. Această stăpânire de câteva luni nu era văzută bine de marile puteri și de nobilimea maghiară din Transilvania. Nobilimea ardeleană s-a răscolat, s-a aliat cu trupele imperiale și, în bătălia de la **Mirăslău**, din 18 septembrie 1600, oastea lui Mihai este învinsă. În Moldova pătrund armatele regelui polonez, care ocupă capitala țării, **Suceava**, instalând un domn vasal Poloniei. Armatele poloneze înaintează și în Țara

Românească, pentru ca, în bătălia de la **Bucov**, Mihai să fie învins și silit să se retragă. Câteva zile mai târziu, forțele poloneze l-au instalat ca domn pe **Simion Movilă**.

În această situație, pribeag și fără țară, Mihai Viteazul cere ajutorul împăratului **Rudolf al II-lea**. Ajutorul dat de împărat consta într-o sumă mare de bani pentru înarmarea unei mari oștiri și împăcarea cu comandatul trupelor

Harta țărilor române în anul 1600

imperiale din Ardeal. Cele două armate unite obțin victoria la **Gurăslău**, în 3 august 1601. Marea victorie obținută de Mihai nu era pe placul habsburgilor, pentru că le deranja interesele în această regiune. Din această cauză, mercenarii generalului **Bastala** au ucis pe **Mihai Vodă**, la **Câmpia Turzii**, în data de 9 august 1601.

Secolul al XVII-lea este dominat de politica domnilor români, de a renunța la lupta contra otomanilor, plă-

tind tributul și alte obligații materiale față de Poartă. Statutul țărilor române nu s-a schimbat în acest secol, numai că obligațiile feudale deveniseră foarte mari. Rolul boierimii și al nobilimii transilvănene a sporit, controlând de multe ori puterea domnului și a voievodului.

În Moldova și în Țara Românească se remarcă domnia lui **Vasile Lupu** și **Matei Basarab**, domnii care au adus stabilitatea politică. Politica lor se reflectă într-o înflorire economică și culturală. Aceasta o dovedesc numeroasele biserici și mănăstiri construite de cei doi domnitori. După cei doi domnitori, românii nu au mai încercat să lupte direct împotriva turcilor. Țările române și-au consolidat relațiile diplomatice cu țările europene și Rusia. Este perioada când Poarta, înfrântă la **Viena**, în 1683, trece la o politică defensivă, iar habsburgii trec la ofensivă, în această zonă. Printre domnitorii Țării Românești, care duc o politică de echilibru, sunt **Șerban Cantacuzino** și **Constantin Brâncoveanu**. Ei încearcă să iasă de sub dominația turcească și duc tratative cu Habsburgii. Tratativele eșuează din cauza faptului că habsburgii aveau alte interese în privința acestor state. **Rusia** devine puternică sub țarul **Petru cel Mare**,

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia

atrăgând de partea sa, în lupta contra turcilor, pe domnitorul Moldovei.

Prințul **Dimitrie Cantemir** încheie cu Rusia tratatul de la **Luțk**, din 1711. Trupele rusești și cele moldovene sunt înfrânte în lupta de la **Stălinești**, iar domnitorul **Dimitrie Cantemir** se refugiază în Rusia, unde trăiește până la sfârșitul vieții.

După trei ani, și domnul Țării Românești, **Constantin Brâncoveanu**, este **mazilit**. Dus la Constantinopol, este ucis împreună cu cei patru fii ai săi. După

Vasile Lupu

Constantin Brâncoveanu și fiii săi

Șerban Cantacuzino

acești domnitori, în Moldova și în Țara Românească se instalează **regimul fanariot**. De acum înainte, Poarta Otomană va desemna în mod direct domnitorii celor două țări românești, dintre grecii care locuiau în cartierul **Fanar** din Constantinopol.

Întrebări

1. Cât timp reușește Mihai Viteazul să conducă împreună Țara Românească, Transilvania și Moldova?
2. Ce caracterizează politica domnitorilor români în secolul al XVII-lea?
3. Studiind harta și pe baza cunoștințelor, prezentați situația țărilor române în contextul vremii.
4. Ce politică au dus Constantin Brâncoveanu și Șerban Cantacuzino?
5. Ce a însemnat sfârșitul domniei lui Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir?

14. Principatul Transilvania în secolele XVI-XVII

Cucerirea Transilvaniei de către maghiari s-a făcut progresiv, de la vest la est, iar teritoriile ocupate au fost organizate după modelul apusean. Noile structuri s-au suprapus peste cele feudale existente. A rămas vechea **instituție a voievodatului**, preluată de la populația autohtonă. Voievodatul era autonom, condus de un **voievod**, ajutat de un **vicevoievod**, cu atribuții administrative, juridice și militare. El era numit de rege, în înțelegere cu nobilimea. Au fost situații când regele îl confirma, după ce fusese ales de către nobilime. Din punct de vedere administrativ, voievodatul era împărțit în **comitate**, **comitate regale**, **comitate nobiliare**, con-

duse de câte un comite. În regiunile locuite de sași și de secui erau **scaune**, cu o largă autonomie teritorială. Teritoriile săsești ale celor două comitate și cele șapte scaune formau unitatea politică teritorială denumită **Universitatea Săsească**.

Teritoriile locuite de români sunt atestate prin districtele românești: **Țara Hațegului**, **Țara Făgărașului**, **Țara Maramureșului**, **Țara Bârsei**, **Districtul Rodna**. În fruntea lor erau **cneji** și **juzi**, conducând după „vechea

Harta Ungariei din sec al-XVI-lea

lege românească". Până la Reformă, în voievodat erau credincioși catolici și ortodocși. **Adunările generale nobiliare** erau adunări cu caracter economic, juridic și administrativ. Până în anul 1355 sunt atestați și nobili români, ca participanți la aceste adunări.

După această dată nu mai sunt menționați decât sporadic. Condiția de bază pentru a fi **nobil** era să fii de **religie catolică**. Măsura a fost luată de către regele **Ludovic I**, în anul 1366, instituind religia receptă. Prin această măsură, românii au fost excluși din viața politică a Transilvaniei pentru multe secole. Statutul politic al Transilvaniei a fost definitivat la începutul secolului al XVI-lea, după Răscoala lui **Gheorghe Doja**, din anul 1514. Codul de legi din anul 1514, denumit **Tripartitul lui Werbóczy**, legifera preponderența elementului catolic asupra populației de altă religie, dar și supremația **stărilor privilegiate** – nobilime, cler, orășeni bogați – asupra țăranilor iobagi. Iată un citat din acest tratat:

„Iar prin numele și denumirea de popor, în acest loc, se înțeleg numai domni prelați, baroni și alți magnați, precum și ceilalți nobili, dar nu și nenobilii. Dar, deși acest termen de popor cuprinde deopotrivă pe toți nobilii și nenobilii, totuși nenobilii care sunt arătați cu numele de plebe nu este locul a trata în această parte. Iar prin denumirea de plebe se înțeleg cei nenobili. Nobili adevărați pot fi făcuți și în alt chip, principele nostru strânge și înscrie pe unii oameni de condiție plebeiană în rândul și starea și numărul adevăraților nobili ai regatului, despărțindu-i și scoțându-i din starea de țăran iobag și nenobil”.

Situația voievodatului se schimbă după ocuparea Ungariei de către turci. La 29 august 1541, **Buda** este cucerită de către turci, iar Ungaria Centrală este transformată în **pașalâc**, teritoriile de dincolo de Dunăre fiind ocupate de austrieci. **Transilvania, Banatul, Crișana** formează Principatul autonom al Transilvaniei. Principatul Transilvaniei, cu capitala la Alba-Iulia, era un stat autonom, sub suzeranitatea sultanului, cu condiția plății **tributului** anual.

Gabriel Bethlen

Transilvania în 1606

Organizarea administrativă a principatului s-a făcut prin dietele nobiliare ținute la **Târgu-Mureș și Turda**, în anul 1542. Principatul era condus de un principe ales de Dietă, dar confirmat de sultan. La fel ca și domnitorii țărilor române, principele era ales de Dietă, din rândul nobilimii maghiare. El era ajutat de un **sfat**, format din 15 membri, putea duce o politică internă și externă proprie, declara război și încheia pace. **Dieta** era formată din nobilimea mare și clerul catolic, luteran, calvin și unitarian, dar nu și din reprezentanții populației ortodoxe. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea se produce o întărire a partidei turcofile, reprezentată de Ioan Sigismund. Principii sunt aleși și din alte familii nobiliare, cum sunt familiile **Báthory și Rákóczi**.

În timpul principilor **Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I și Gheorghe Rákóczi al II-lea**, Transilvania cunoaște o perioadă de stabilitate. Puterea centrală se întărește, economia și cultura cunosc o înflorire deosebită. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se observă o politică defensivă a Porții, după înfrângerea suferită la asedierea **Vienei**, din **1683**. Prin victoriile Austriei asupra turcilor, de la **Buda**, în 1686, **Zenta**, în 1697, și încheierea păcii de la **Karlowitz**, în 1699, se creează o nouă situație politică în regiune, prin care Imperiul Habsburgic anexează Ungaria și Transilvania, devenind vecin cu țările române.

Prin **Diploma leopoldină** din 1691, Transilvania este reorganizată ca un principat autonom, cu menținerea sistemului privilegiat al celor trei națiuni și cu cele patru religii **recepte**. Vechile legi ale principatului, **Aprobatele și Compilatele, Tripartitul lui Werbőczy, dieta**, instituțiile juridice și administrative au fost menținute. **Gubernurul** principatului era ales de nobilime și recunoscut de Curtea de la Viena. Comandantul militar era austriac.

Situația românilor nu s-a îmbunătățit nici acum, ei fiind excluși din viața politică. Curtea vieneză ducând o politică de dezbinare, a atras o parte a populației ortodoxe la **unirea cu biserica catolică**, cu promisiunea că vor fi recunoscuți în rândul religiilor recepte. Unirea cu biserica de la Roma a fost acceptată în 1697 de Mitropolitul **Teofil** și de **Sinodul de la Alba-Iulia**. Peste un an, unirea cu Roma este recunoscută și de Mitropolitul **Atanasie Anghel** și de trei protopopi, cu menținerea ritului ortodox și cu acordarea de drepturi egale cu ale credincioșilor catolici. De la începutul secolului al XVIII-lea, putem spune că în Transilvania s-a instaurat **regimul dominației habsburgice**.

Întrebări

1. Urmăriți pe hartă regiunile locuite de români.
2. Ce este Tripartitul lui Werbőczy?
3. Din cine era formată Dieta Transilvaniei?
4. Cum a fost reorganizat principatul Transilvaniei după 1691?

Mănăstirea Feleac

15. Viața culturală în Evul Mediu (I)

Cultura medievală românească are trăsăturile marilor culturi europene, bizantine și occidentale, care s-au reflectat în pictură, artă, arhitectură, în arta scrisului și literatură. Dacă, în prima fază, cultura românească a fost influențată de cea bizantină, mai târziu va intra în sfera de influență a culturii europene. Principalul centru de cultură în această perioadă a fost **biserica**. Românii adoptă, în lumea bisericească, limba slavonă ca limbă de cult, aceasta fiind folosită în cancelariile domnești, dar și în cul-

Mănăstirea Putna

Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

tură. Influența culturii bizantine s-a manifestat în toate domeniile, în organizarea statului, dreptului, arhitectură bisericească și pictură. Mulți dintre cărturarii instruiți la Constantinopol au venit în statele românești cunoscând limbile spațiului ortodox, contribuind la răspândirea culturii bizantine.

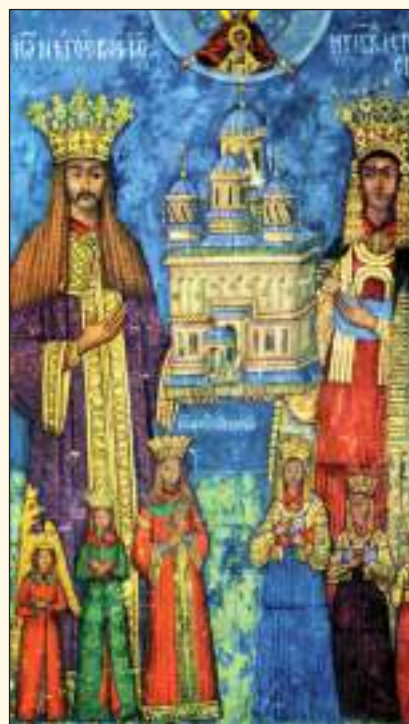
După modelul bizantin, la început s-au scris imnuri, rugăciuni, sau viețile sfinților, iar mai târziu și texte cu caracter laic. Unele dintre aceste opere literare, scrise în limba slavonă, din Țara Românească, sunt „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”, precum și cronicile lui **Macarie**, **Eftimie** și **Azarie**.

Centrele culturale ale slavonismului au fost mănăstirile **Cozia**, **Tismana**, **Neamț**, **Bistrița**, **Feleac**, **Putna** și reședințele domnești de la **Curtea de Argeș**, **Târgoviște**, **Suceava**. Dar, pe lângă limba slavonă, s-au răspândit limba latină și limba greacă, folosită mai ales în cancelariile domnești. În Transilvania, limba latină a fost folosită în cancelarie, biserică și în mediile de cultură.

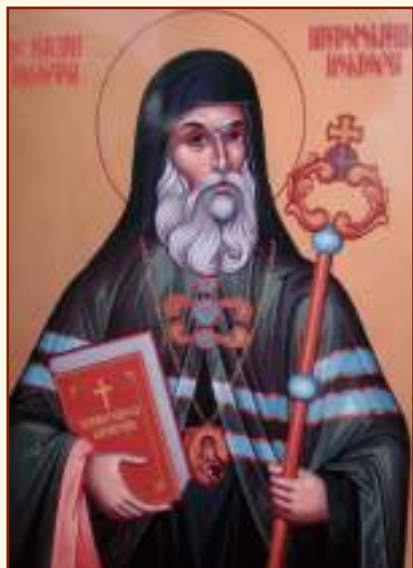
Treptat, sub influența **umanismului renescentist**, începând cu secolul al XVI-lea, s-a conturat o cultură laică în limba română. Prima scriere în limba română datează din 1521. Este „**Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului**”, prin care acesta din urmă era informat despre mișcările trupelor turcești și despre teama provocată de aceste trupe.

Desigur, cartea a fost, în Evul Mediu, instrumentul de răspândire a culturii. Cărțile erau împodobite cu miniaturi și gravuri, care de multe ori erau opere de artă. Tiparul a fost introdus în Țara Românească de către călugărul **Macarie**, în 1508. El a tipărit în limba română **Liturghierul** și **Catehismul românesc**, în 1544. Tipărirea cărților în limba română a contribuit foarte mult la răspândirea culturii române. Un alt moment decisiv pentru unificarea limbii literare românești a fost activitatea diaconului **Coresi**, între anii 1557-1583. El justifica tipărirea de cărți românești astfel: „*mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii n-avem*”.

Activitatea tipografică a sporit foarte mult în timpul domnitorilor români **Matei Basarab**, din Țara Românească, și **Vasile Lupu**, din Moldova, care au introdus în biserică liturghia în limba română. Mitropolitul **Varlaam** a publicat, în 1673, **Cartea românească de învățătură sau Cazania**. **Vasile Lupu** a instalat, la **Trei Ierarhi** din Iași, o tipografie, unde **Mitropolitul Dosoftei** a tipărit în limba română **Psaltirea în versuri**. La tipografia din **Govora**, în 1640, s-au tipărit primele culegeri de legi în limba română: **Pravila de la Govora**. Ea a fost urmată de tipărirea, în

Neagoe Basarab și familia sa

Mitropolitul Dosoftei

anul 1646, la Iași, a lucrării **Cartea românească de învățătură**.

Sub domnia lui Șerban Cantacuzino, tipărirea cărților a luat un avânt deosebit; în 1688 s-a tipărit **Biblia de la București**. Mulți dintre meșterii tipografi din Transilvania au învățat meserie în centrele din Europa. Sub îndrumarea Mitropolitului **Simion Ștefan** s-au tipărit în limba română **Noul Testament**, în 1648, și **Psaltirea**, în anul 1651.

Întrebări

1. Care au fost, în feudalism, principalele centre culturale din țările române?
2. Care este primul document scris în limba română?
3. Care sunt cei mai importanți cărturari români din Evul Mediu?

16. Viața culturală în Evul Mediu (II)

Umanismul românesc a apărut în perioada de apogeu a Evului Mediu și s-a manifestat prin descoperirea originii latine a poporului și a limbii române. Acum apar primele letopisețe în limba română. Pentru prima oară apare ideea de latinitate a limbii și a poporului român, ca și ideea de unitate a întregului popor în spațiul locuit de el. Printre primii umaniști care au susținut aceste idei a fost **Nicolaus Olahus (1493-1568)**. În opera sa **Hungaria** din 1536, el a afirmat în scris pentru prima dată unitatea de neam, de origine și de limbă a românilor din cele trei provincii. Din cele 19 capitole ale monografiei, opt sunt consacrate Daciei. Umanistul sas **Honterus** exprima în operele sale punctul lui de vedere, despre dreptate, rațiune și aplicare corectă a legilor, pentru toți. În harta redată de el în 1542, dă denumirea de Dacia pentru tot teritoriul locuit de români.

La începutul secolului al XVII-lea, au apărut primele cronică în limba română, scrise de cronicarii moldoveni. În **Letopisețul Țării Moldovei**, cronicarul **Grigore Ureche** subliniază

Nicolaus Olahus

originea poporului român, prin expresia „*că de la Râm ne tragem*”. **Miron Costin** susținea, cu argumente istorice, în cronică „**De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor**”: *originea romană și unitatea lor de oriunde ar fi*. Letopisețul lui Miron Costin a fost continuat de **Ion Neculce**, până către jumătatea secolului al XVIII-lea.

Dar, dintre cei mai cunoscuți voievozi români scriitori a fost **Dimitrie Cantemir**. El este autorul unei vaste opere cu caracter istoric, politic, filozofic, reli-

Dimitrie Cantemir

gios și artistic. În **Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor**, din 1722, Cantemir arăta „unitatea și originea latină a românilor“. Alte cărți mai importante sunt: **Descrierea Moldovei și Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman**, operă de referință până în zilele noastre, în care Cantemir demonstrează valoarea sa de mare cărturar european.

În Țara Românească, stolnicul **Constantin Cantacuzino** se impune prin personalitatea sa deosebită, prin vastele sale cunoștințe istorice și politice. Ideile sale sunt exprimate în lucrarea **Istoria Țării Românești**. El susținea continuitatea dacilor în perioada dominației romane, precum și unitatea și continuitatea românilor. El este primul care alcătuiește o hartă amănunțită a Țării Românești, hartă publicată în anul 1700, la **Padova**.

Școala a fost promotorul culturii. La început, în feudalism, școlile s-au dezvoltat, pe lângă mănăstiri și biserici. În secolele XV-XVI, cele mai vestite școli mănăstirești au fost la **Neamț și Putna**, în Moldova. În Țara Românească, o școală renumită a fost cea de la biserica **Sfântul Gheorghe**, din București. În Transilvania apar școli românești, cum ar fi cele din **Scheiul Brașovului, Caransebeș, Sighișoara**, sau **Lugoj**. Școli laice și orașenești au fost întemeiate de către domnie. Astfel, domnitorul **Despod-Vodă** deschide la **Cotnari**, în 1562, un

Harta întocmită de Dimitrie Cantemir

Harta Valahiei

Mănăstirea Voroneț

Fresca ilustrând Judecata de apoi

Mănăstirea Neamț

Palatul Mogoșoaia

colegiu latin; în 1581, se deschide la Cluj o **universitate** organizată și condusă de iezuiți; în 1640 la Iași, **Vasile Lupu** înființează **Colegiul Latin**; Matei Basarab, în 1646, la Târgoviște, a pus bazele **Școlii Greco-Latine**; iar domnitorii Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu au sprijinit dezvoltarea **Academiei domnești** din București.

Arta românească a evoluat pe măsură ce societatea feudală a căutat să satisfacă necesitățile spirituale ale oamenilor. Creațiile artistice cele mai originale au devenit valori ale artei universale. Arta medievală românească, pe măsura trecerii timpului, a căpătat tot mai mult un stil laic. Ea a fost influențată de cele două stiluri: cel vechi, tradițional, bizantin, care mai târziu s-a împletit cu cel european. În țările române au existat, prin exprimarea artistică, **stilul muntenesc, moldovenesc și stilul brâncovenesc**, cu o deschidere mai mare spre Transilvania.

S-au construit cetăți medievale ale voievozilor, cnejilor, biserici folosindu-se ca materiale de construcție lemnul, piatra sau cărămida.

Cetățile construite la **Feldioara, Bran sau Hunedoara** – din Ardeal, **Turnu, Giurgiu** – din Muntenia, **Neamț, Suceava, Cetatea Albă, Tighina** – din Moldova, au demonstrat evoluția tehnicii arhitecturale. Curțile domnești sau voievodatele de la **Târgoviște, Curtea de Argeș, București, Suceava și Iași** arată o înaltă tehnică a stilului arhitectural muntenesc și moldovenesc.

Biserica Neagră

În Evul Mediu, în spațiul românesc au fost construite numeroase lăcașuri de cult, în diferite stiluri arhitectonice, cum ar fi cel **romanice**, de la biserica din **Rădăuți** și biserica din **Cisnădie**; apoi bisericile în **stil bizantin** de la **Curtea de Argeș** și mănăstirea **Cozia**. Stilul de **arhitectură gotică** se regăsește mai ales în Ardeal, la bisericile săsești – **Biserica Neagră** din Brașov – și **Castelul Huniazilor**.

Influențele gotice în amestec cu cele bizantine au dat naștere unui stil local, cel **moldovenesc**. Cel mai bine este reprezentat la construcția bisericilor de la **Voroneț, Moldovița și Sucevița**. **Stilul brâncovenesc** îmbină elementele tradiționale – foisor, pivniță, sisteme de bolți – cu elementele renaștiste italienești – **loggia**, ornamentație florală și cu elemente din pictura orientală. Aceste elemente sunt exprimate sugestiv prin construcția de la **Palatul Mogoșoaia și Castelul Potlogi**.

Odată cu arhitectura, se dezvoltă și pictura, influențată de cea bizantină, mai ales

Castelul Huniazilor

Mănăstirea Sucevița

în scenele ce exprimă durerea umană, ca în **Judecata de Apoi**, sau **Cucerirea Constantinopolului**. Din secolele al XVI-lea – al XVII-lea se dezvoltă **stilul decorativ** mural, atât în interiorul, cât și în exteriorul bisericilor și mănăstirilor, la **Sucevița, Voroneț, Putna, Moldovița**. Pictura icoanelor a dus la apariția unor centre specializate, mai ales pe lângă mănăstiri. Artă veche românească a contribuit la dezvoltarea sistemului de valori ale poporului român, demonstrând nevoia de frumos și confort în viața de toate zilele.

Mănăstirea Moldovița

Întrebări

1. Cine sunt cei mai cunoscuți umaniști români din această perioadă?
2. Ce stiluri noi au apărut acum în arta românească?
3. Faceți o călătorie imaginară la mănăstirile din nordul Moldovei.

17. Epoca fanariotă

După acțiunile antiotomane ale lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu, dată fiind poziția geografică a țărilor române, Poarta a hotărât să introducă **domniile fanariote**. Acest regim a fost instalat în Moldova în anul 1711 și în Țara Românească în anul 1716, iar astfel aceste țări au fost complet integrate în sistemul politic și militar otoman.

Domnitorii erau numiți direct de sultan. Ei proveneau din rândul marilor **dragomani**, înalți funcționari ai Imperiului Otoman, care erau recrutați dintre grecii din **Fanar**.

Regimul fanariot a însemnat o gravă încălcare a autonomiei țărilor române. Ele au fost lipsite de o politică externă proprie, de armată, iar teritoriul lor era considerat parte a imperiului. Domnii fanarioți aveau dreptul la o curte și o gardă personală proprie. Ei se considerau monarhi absoluți dar în realitate erau numai înalți funcționari otomani. Majoritatea domnilor erau greci de origine, dar au fost și domni fanarioți din familii

Constantinopolul din secolul al XVIII-lea

românești: **Racovița** și **Calimachi**. Una din măsuri a fost mărirea dărilor fiscale. Astfel, **haraciul**, **mucarerul**, confirmarea anuală a domniei au sporit enorm. La acestea se mai adăugau sumele de bani datorate creditorilor, împrumutate cu ocazia cumpărării domniei. Cu toate greutățile suportate, țările române și-au

păstrat instituțiile interne – divanul, biserica, justiția și finanțele – o parte din autonomie și nu au fost transformate în pašalâcuri.

Regimul fanariot, cu toate părțile lui negative, a avut și un rol pozitiv, prin uniformizarea instituțiilor statului, prin domnii alternative în cele două țări. Au fost introduse reforme fiscale, sociale, economice și politice, deschizându-se drumul către cultura franceză. Cel mai important domnitor fanariot a fost **Constantin Mavrocordat**. El a domnit alternativ, în mai multe rânduri, între 1730 și 1763, în Țara Românească, și între anii 1733 și 1769, în Moldova. Constantin Mavrocordat a fost domnitorul care a introdus reforme în administrație, justiție și finanțe. Proiectul de **Constituție** al domnitorului a fost publicat în **Mercure de France**, în anul 1742. Prin **reforma administrativă**, funcționarii statului au primit plată, în fruntea județelor au fost numiți **ispravnici** (prefecții din zilele noastre), care primeau și ei leafă. În privința **reformei fiscale**, s-a desființat impozitul global pe localități, introducându-se **impozitul pe cap de familie**, plătibil în patru rate anuale.

Constantin Mavrocordat

În **domeniul justiției** au fost create instanțe de judecată în toate județele din țară. Cea mai importantă reformă a fost cea **socială**. **Boierimea** a devenit ereditară, cu titlurile și numele de neamuri pe care le-au avut, ea fiind scutită de dări. A fost desființată **șerbia**, adică legarea de glie a țăranilor. Ei au primit dreptul de a se răscumpăra cu 10 taleri, dar au rămas dependenți economic de boieri. Din șerbi, au devenit clăcași, fiind obligați să presteze boierilor un număr de 12 zile de **clacă** pe an în Țara Românească și de 24 de zile de clacă pe an în Moldova. Datorită mișcării revoluționare din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, și a evenimentelor internaționale de la începutul secolului al XIX-lea, Imperiul Otoman a fost nevoit să renunțe la domniile fanariote. Din anul 1822, au fost reasezate domniile pământene. Epoca fanariotă a fost o perioadă de subordonare față de turci, dar, sub influența ideilor iluministe, domniile fanariote au introdus și reforme pozitive în societatea românească.

Întrebări

1. Ce este regimul fanariot și cine numea atunci domnitorii din țările române?
2. Ce era haraciul și cui trebuia plătit?
3. Arătați care este cel mai renumit domn fanariot și care sunt reformele introduse de el.

TREZIREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE

18. Români din Transilvania în secolul al XVIII-lea (I)

Afirmarea națiunii române a fost grăbită de ocuparea și încadrarea Transilvaniei în Imperiul Habsburgic. Principatul și-a pierdut autonomia, atât pe plan intern, cât și extern. Ideologia națională avea la bază argumentele majorității numerice, originii latine și vechimii lor în acest spațiu. Astfel, s-a desfășurat o mișcare națională cu centrele la **Blaj, Oradea, Sibiu și Cluj**, sprijinită de conducătorii Bisericii Ortodoxe și ai celei Unite, de militari și de mica nobilime românească. Prima grijă a imperialilor a fost să atragă o parte din preoțimea ortodoxă la unirea cu Biserica Catolică. Unirea unei părți din Biserica Ortodoxă cu cea Catolică s-a făcut în anul 1701. Pentru românii din Transilvania, condiția **Unirii** cu **Roma** a fost recunoașterea drepturilor egale ale națiunii române cu celelalte națiuni din principat. Această doleanță a națiunii române nu s-a realizat, ea rămânând și pe mai departe o **națiune tolerată**. Cel care a revendicat prima dată drepturi pentru națiunea română a fost episcopul **greco-catolic** sau **unit**, **Inochentie Micu Klein**.

Inochentie Micu Klein

Mai întâi mirean, călugărindu-se, Inochentie Micu Klein a devenit episcop și nobil și a activat în Dieta transilvăneană. Din anul 1728 s-a afirmat ca cel mai de seamă luptător pentru drepturile nației sale. El cerea ca *„nimic să nu se hotărască despre noi, fără noi și în absența noastră”*. Printre drepturile cerute de **Inochentie Micu Klein** au fost participarea populației majoritare la conducerea țării, egalitatea în drepturi cu națiunile privilegiate, dreptul de strămutare și pământ pentru țărani iobagi, înființarea școlilor, alegerea românilor în Dietă, funcții civile și militare. Pentru argumentarea cererilor sale, demonstra originea latină a poporului român și vechimea sa în acest spațiu. În memoriul său din anul 1744, intitulat **Supplex Libellus Valachorum**, adresat împărătesei **Maria Tereza**, Episcopul Inochentie Micu Klein sublinia situația grea în care se afla națiunea română, cerând drepturile care i se cuveneau. Acțiunea sa a căpătat atunci un caracter național, vorbind în numele întregii națiuni române, indiferent de confesiunea religioasă. Autoritățile imperiale și națiunile privilegiate au reacționat ostil la aceste doleanțe. La cererea Curții Imperiale din Viena, episcopul **Inochentie Micu Klein** a fost chemat în capitala imperiului în fața unei comisii de anchetă, după care a plecat la **Roma** sperând să găsească mai multă înțelegere acolo. După mai bine de șase ani de rezistență, în 1751 a trebuit să-și dea demisia din episcopat. A murit departe de țară, în 1768, fără să o mai fi putut revedea.

Maria Tereza

Un lucru au obținut românii în vremea împărătesei Maria Tereza: înființarea regimentelor de graniță. În aceste

regimente se puteau înrola și țărani români de la graniță. În schimbul serviciului militar, erau eliberați din iobăgie și deveneau proprietari pe moșiile din satele lor. Un alt lucru obținut de români a fost numirea, în 1762, a unui episcop ortodox al Transilvaniei. În acest fel religia ortodoxă se legaliza, cu toate că nu era recunoscută oficial.

Întrebări

1. Ce știți despre religia greco-catolică?
2. Cine a fost inițiatorul luptei pentru drepturile naționale ale românilor din Imperiul Habsburgic?
3. Ce drepturi au obținut românii în timpul împărătesei Maria Tereza?

19. Românii din Transilvania în secolul al XVIII-lea (II)

Horia, Cloșca și Crișan

tregul Imperiu Habsburgic. O altă măsură luată de către împăratul Iosif al II-lea a fost **Edictul de toleranță** din 1781. Prin acest edict se recunoștea libertatea religioasă și orice cult religios putea fi exercitat în mod liber, fără nici o piedică. Acum este recunoscută religia ortodoxă, românilor dându-li-se dreptul de a fi aleși în funcții de stat.

Episcopul unit Ioan Bob

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ideile episcopului Inochentie Micu Klein au fost duse mai departe și continuate de către **Școala Ardeleană** și au fost cuprinse într-un alt **Supplex**. În așa-numita perioadă a reformelor, din timpul împăraților **Maria Tereza** și **Iosif al II-lea**, s-a introdus o serie de măsuri pentru buna funcționare a statului. Măsurile au fost luate pentru a reduce din puterea privilegiilor nobiliare, reglementând raporturile dintre nobili și țărani iobagi, stabilind obligațiile țărănimii față de nobili. **Legea din anul 1767** a fost aplicată mai întâi în vechile provincii imperiale și extinsă în în-

Aplicarea reformelor a fost împiedicată de rezistența mării nobilimi, care își vedea privilegiile amenințate. Situația țărănimii se înrăutățește, **robota** se ridică la 208 zile de lucru pe an. Situația cea mai grea o aveau țărani iobagi din Munții Apuseni, numiți **moși**. Ei au fost supuși la tot felul de munci auxiliare și nu li s-au respectat drepturile, lucru care a condus la răscolirea lor.

Din cauza nemulțumirilor, o delegație de țărani condusă de **Horia** se duce la Viena, în anul 1784, să ceară dreptate de la împăratul Iosif al II-lea. Reîntors în Ardeal după audiența la împăratul Iosif al II-lea, unde nu a obținut nici o satisfacere a cererilor, **Horia**, împreună cu **Cloșca** și **Crișan**, ridică steagul răscoalei împotriva nobilimii transilvănene. Speriat de victoriile obținute de armatele răscolitelor împotriva nobililor, împăratul trimite armatele imperiale, pentru a reprima răscoala. Represiunea armatelor imperiale a fost groaznică, mulți țărani au fost trași pe roată, iar alții trimiși la închisoare. Prinși, conducătorii răscoalei, **Horia** și **Cloșca**,

sunt trași pe roată, iar în acest timp **Crișan** se spânzură în închisoare. Răscoala a avut un caracter social, țărani iobagi se răsculară împotriva nobilimii, pentru libertate socială.

Ca urmare a răscoalei, Iosif al II-lea impune nobilimii mai multe reforme pentru îmbunătățirea situației țărănimii. Printre acestea au fost: **desființarea legării iobagilor de pământ** și a servituților personale, **dreptul de a se muta** de pe un domeniu pe altul, **dreptul de a învăța meserii**. După moartea lui Iosif al II-lea, mare parte din aceste reforme nu a fost pusă în aplicare, deoarece, la cererea nobilimii, cele mai multe au fost retrase.

În condițiile în care majoritatea populației din Transilvania era românească, în Dieta de la Cluj ea era reprezentată de un singur român, episcopul unit **Ioan Bob**. După înfrângerea răscoalei țărănești, mișcarea națională a românilor transilvăneni se intensifică tot mai mult. În fruntea mișcării naționale au stat fruntașii intelectualității românești, atât cei de rit unit, cât și cei de rit ortodox. Adepți ai ideilor iluministe – **Petru Maior, Ignatie Dorobanț, Gheorghe Șincai, Iosif Meheși, Ioan Piuaru-Molnar, Samuil Micu, Ioan Budai-Deleanu** și alții – au fost fruntașii acestei mișcări. Ei și-au formulat cererile drepturilor naționale românești într-un al doilea document, **Supplex Libellus Valachorum**. Documentul, redactat în limba latină, a fost înaintat împăratului Leopold al II-lea, în anul 1791.

În acest document, semnat și de episcopii **Gherasim Adamovici și Ioan Bob**, se cereau drepturile națiunii române din Transilvania – un adevărat program politic al mișcării naționale românești. Bazându-se pe argumentele istorice ale românilor – latinitatea, vechimea și continuitatea pe aceste pământuri – **Supplexul**, printre altele, a cerut: ștergerea denumirii jignitoare de **națiune tolerată**, egalitate cu toate națiunile privilegiate și acordarea de aceleași drepturi de a avea reprezentanți în Dieta Transilvaniei; egalitatea clerului român cu clerul altor popoare, alegerea funcționarilor din rândurile românilor, în raport cu numărul locuitorilor, folosirea denumirilor românești, alături de cele maghiare și germane.

Documentul a fost înaintat împăratului **Leopold al II-lea**, care, fără să-l fi examinat, sau să formuleze un răspuns, îl trimite dietei nobiliare de la Cluj. **Dieta de la Cluj** respinge aceste cereri, pe motiv că recunoașterea acestui document ar însemna răsturnarea ordinii constituționale din Transilvania. Deși respins, **Supplexul** din 1791 a reprezentat **primul program politic modern al românilor ardeleni**, fiind opera colectivă a celor mai străluciți intelectuali români transilvăneni.

Petru Maior

Gheorghe Șincai

Întrebări

1. Ce înseamnă Edictul de toleranță?
2. Când a avut loc răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan?
3. Care au fost urmările răscoalei?

20. Mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu

După înfrângerea turcilor la **Viena**, în anul 1683, s-a deschis problema orientală, în care erau interesate marile puteri europene. Ele doreau să preia puterea de la Imperiul Otoman, în aceste regiuni. De asemenea, popoarele din Balcani depuneau eforturi mari să-și câștige libertatea și să formeze state independente. La începutul secolului al XIX-lea, atitudinea românilor a fost mai mult prorusă, în speranța că aceștia îi vor ajuta la eliberarea de sub stăpânirea

Ienăchiță Văcărescu

turcească. La început de secol se observă o **mișcare de eliberare socială și națională**, care caută soluții pentru schimbarea statutului internațional al principatelor românești. Una dintre soluții era revenirea la situația anterioară, invocându-se respectarea **capitulațiilor** încheiate între domni și turci, cerându-se înlăturarea domnilor fanarioți și a boierilor greci. O a doua soluție ar fi fost înlocuirea **suzeranității otomane** cu una **austriacă sau rusească**. Prin **Congresul de la Viena**, din 1815, și prin **formarea Sfintei Alianțe**, marile puteri au reinstaurat reacțiunea și reprimau orice fel de mișcări revoluționare.

În planul cultural, sub influența Iluminismului, se observă orientarea civilizației românești către cea europeană. În această mișcare națională au fost implicate personalități culturale ca: **Ienăchiță Văcărescu**, banul **Mihai Cantacuzino**, **Iacob Stamate**, și **Veniamin Costache**, care au luptat alături de partida boierilor români, pentru unire și independență.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea s-a caracterizat printr-o amplă mișcare de eliberare socială și națională, pe plan european. Tot acum, popoarele din **Balcani** și-au orientat speranțele de eliberare spre **Rusia țaristă**, care a devenit o mare putere europeană. În țările române au fost create condițiile necesare pentru a alunga regimul fanariot. Ecurile Revoluției Franceze au ajuns și la popoarele din această regiune, mai ales la greci, care au început lupta de eliberare națională. Ei s-au organizat, în anul 1814, la **Odessa**, pe teritoriul Rusiei, sub forma unei asociații cu numele de **Societatea prietenilor Eteria**. În fruntea societății s-a aflat prințul **Alexandru Ipsilanti**. **Eteriștii** doreau refacerea Imperiului Bizantin și eliberarea de sub dominația otomană. La mișcarea de eliberare națională au aderat negustorii și boierii greci, precum și boierii greci și domnii fanarioți din țările române.

Alexandru Ipsilanti

Momentul oportun pentru începerea luptei a fost moartea domnitorului **Alexandru Șuțu**, în 1821. În **Oltenia** a izbucnit mișcarea revoluționară, condusă de **Tudor Vladimirescu**.

Țelul lui Vladimirescu era să facă unele reforme social-economice, în favoarea micii boierimi și a țărănimii, dar acesta intră în conflict cu marea boierime din țară. **Eteria** nu dorea altceva decât să se folosească de această revoltă, pentru a distra atenția turcilor. Apoi, armatele eteriste urmau să treacă neobservate în **Grecia**, să poată lupta pentru independență. Pentru a atrage de partea sa populația, **Tudor Vladimirescu** a dat proclamația din 23 ianuarie 1821. **Proclamația de la Padeș** a fost programul politic al mișcării revoluționare. Iată un fragment din declarația de la **Padeș**:

„Fraților locuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi! Dar pre balaurii care ne înghit de vii, capetele noastre, zic, atât cele bisericești cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Până când să le fim

robi? Veniți, dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie bine nouă! Și să se aleagă din căpeteniile noastre cei ce pot fi buni. Aceia sunt ai noștri și cu noi împreună vor lucra binele, ca să le fie lor bine, precum ne sunt făgăduiți!... Că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile de pe obrazele noastre nu s-au mai uscat!”.

Marea majoritate a armatei lui Vladimirescu era formată din țărani și **panduri**, care s-au adunat la Padeș și au plecat spre București. La data de 21 martie 1821, Tudor Vladimirescu împreună cu armata sa au intrat în capitala țării. După instalarea sa la București, Tudor Vladimirescu începe tratativele cu boierii din **Divan**, care îl recunosc drept conducător al țării.

Din acest moment, obiectivele politicii sale sunt independența țării, înlăturarea domniilor fanariote și emanciparea țăranilor. Obiectivele sale nu sunt asemănătoare cu ale lui **Alexandru Ipsilanti** și ale eteriștilor. Tudor Vladimirescu a fost acuzat de colaborarea cu turcii împotriva eteriștilor. Pentru a-și apăra armata de un conflict deschis cu eteriștii, el s-a retras din București spre Pitești. Speriat de intervenția trupelor turcești, Ipsilanti ordonă arestarea lui Tudor Vladimirescu, care este adus la **Târgoviște**, unde este asasinat. Dar nu peste mult timp, trupele eteriștilor, refugiate din capitală, sunt distruse de către turci la **Drăgășani**. Resturile armatei eteriștilor s-au refugiat în Moldova, iar conducătorul lor în Transilvania. Această mișcare revoluționară, precum și moartea lui Tudor Vladimirescu, nu au rămas fără rezultate. Din acest an, grecii din **Fanar** care nu mai inspirau încredere Porții, nu au mai fost numiți domnitori în **țările române**.

Boierii munteni și moldoveni, inspirați de noile idei politice patriotice, trimit o delegație la **Poarta Otomană**, prin care cer numirea domnitorilor din rândul boierilor pământeni. Presată și de războiul de independență al grecilor (1821-1830), Poarta Otomană acceptă numirea unor domnitori pământeni. Sunt numiți domnitori **Grigore Ghica** în Țara Românească și **Ioan Sturza** în Moldova, care făceau parte din vechile familii de boieri pământeni. Ambii domnitori au fost numiți pe șapte ani (1822-1828), îndeplinindu-se cerințele mișcării naționale. În urma războiului ruso-turc, prin Convenția din 1826, încheiată la **Cetatea Albă**, se prevedea punerea **principatelor românești** sub un **protectorat dublu**, al Porții Otomane și al Rusiei. Alegerea domnitorilor urma să fie făcută de către **Divan**, pe o perioadă de 7 ani, dintre boierii pământeni. Ocupația rusească, ce a durat până în 1834, a adus cu ea, pentru cele două țări românești, o nouă legislație, numită **Regulamentele organice**.

Tudor Vladimirescu

Întrebări

1. Arătați care a fost conjunctura internațională după înfrângerea turcilor la Viena.
2. Împotriva cui a luptat Eteria?
3. Ce a cuprins Proclamația de la Padeș?
4. Ce consecințe a avut mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu?

21. Regulamentele organice

Generalul Pavel Kiseleff

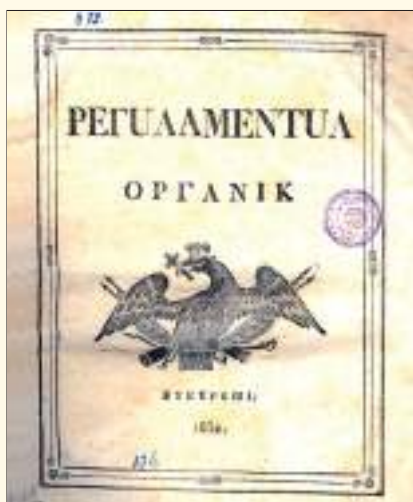
Primele domnii pământene au luat sfârșit în momentul când Turcia, înfrântă în războiul cu Rusia, a fost nevoită să ceară pace. Pacea dintre cele două imperii a fost încheiată la **Adrianopol**, în anul 1829, cu următoarele prevederi: independența **Greciei** și a **Georgiei**, anexarea de către Rusia a teritoriilor românești de la gurile Dunării. În privința țărilor române, tratatele cuprindeau prevederi speciale: **raialele** turcești de la Dunăre – **Giurgiu, Brăila și Turnu Măgurele** – se desființau; ele reveneau Țării Românești, împreună cu satele care aparțineau de aceste raiale. În al doilea rând, se acorda **deplina libertate a comerțului**, care până atunci fusese monopol turcesc. Țara Românească și Moldova capătă **autonomia**, prin alegerea pe viață a domnitorului, care va guverna țara împreună cu adunarea boierilor, prin dreptul de a avea o **armată proprie**, ce fusese desființată la începutul domniilor fanariote. În schimb, Rusia obține avantaje în defavoarea Turciei, ea devenind **puterea protectoare** a țărilor române, în vreme ce Turcia rămâne doar **puterea suzerană**. Pacea mai prevedea că, până la plata datoriilor de război de către Turcia, armatele imperiale rusești ocupau principatele române pentru o perioadă de cinci ani.

Obșteasca Adunare, București 1837

Principatele au fost ocupate de trupele rusești până în anul 1834. Cele două țări au fost guvernate de către generalul rus **Pavel Kiseleff**, om cu o vastă cultură europeană, bun organizator și iubitor al ordinii și disciplinei. Cea mai importantă reformă pe care a făcut-o generalul Kiseleff, guvernatorul principatelor, a fost **Regulamentul organic**, de fapt prima **Constituție a României moderne**. Generalul **Pavel Kiseleff** a convocat, la București și Iași, adunarea boierilor mari și mici, care au alcătuit prima **Constituție românească**.

Constituția a cuprins toate domeniile societății, unificând administrația principatelor române. În plan politic, s-a pus în aplicare separarea puterilor în stat – puterea legislativă, executivă, judecătorească devenind independente una de alta. **Puterea legislativă** era **parlamentul**, compus dintr-o singură cameră, numită **Adunarea Obștească**. Din Adunarea Obștească făceau parte boierii, episcopii ortodocși și mitropolitul, care era și președintele adunării. Parlamentul elabora legile, ce erau semnate de către domnitor.

Regulamentul organic

Puterea executivă era reprezentată de către **domn**, ales pe viață de **Adunarea Obștească**, ajutat de șase ministere. **Puterea judecătorească** era organizată în tribunale judecătorești județene, subordonate unui tribunal central. În **domeniul financiar**, s-a prevăzut un buget regulamentar, cu venituri și cheltuieli, care înlocuiau nenumăratele dări, cu un impozit unic. Bugetul era propus de către domnitor și supus spre aprobare **Adunării Obștești**. În **domeniul social**, Regulamentul organic a intervenit în reglarea relațiilor dintre **clăcași și stăpâni**. **Clăcașii** au fost împărțiți în trei categorii:

Alexandru Ghica

frunțași, mijlocași și codași, în funcție de numărul animalelor. Numărul **zilelor de clacă** a fost stabilit la 12 pe an, dar a ajuns să fie de 56 de zile pe an în Țara Românească și de 84 în Moldova.

O prevedere importantă pentru cele două țări a fost reînființarea **armatei naționale**, denumită **miliție**. Efectivul armatei era de 4500 de oameni în Țara Românească și de 2000 de oameni în Moldova. Pe lângă armata națională, cu scopul de a apăra linia

Mihail Sturdza

Dunării, s-au înființat și **trupele de grăniceri**, formate din țărani scutiți de impozite. Prin prevederile speciale din Regulamentele organice, dar și prin asemănarea legilor din ambele țări, s-a pregătit terenul pentru unificarea celor două țări românești. Un articol din Regulamentul organic arăta că: *„Începutul, Religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a locuitorilor într-aceste două principate sunt destule elemente de o mai de aproape a lor unire, care până acum s-a fost poprită și s-a zăbovit numai de împrejurări întâmplătoare”*. După ce Turcia a plătit Rusiei datoriile de război, armatele rusești au părăsit teritoriul principatelor, în anul 1834 și s-a trecut la alegerea domnitorilor.

În Țara Românească a fost ales domn **Alexandru Ghica**, iar în Moldova **Mihail Sturdza**. Ei au condus aceste țări pe baza Regulamentelor organice și au purtat și numele de **domni regulamentari**. Influența Rusiei a devenit tot mai mare, prin introducerea unui articol adițional, prin care se interzicea orice fel de reformă fără aprobarea Rusiei: *„În viitor, orice modificare ar voi să facă Domnul la Regulamentul organic nu se poate înființa și a se pune în lucrare decât după o dezlegare a Înaltei Porți și cu primirea Curții Rusești”*. În Țara Românească, domnia lui Alexandru Ghica (1834-1842) a fost foarte mult contestată de boierimea liberală, în frunte cu **Ion Cîmpineanu**, care făcea parte din **Partida Națională**. Ion Cîmpineanu a luptat pentru înlăturarea protectoratului rusesc și pentru unirea românilor. El credea că se poate realiza un regat din unirea Țării Românești cu Moldova și Basarabia.

„Liberarea Românilor de sub jugul Rușilor, puterea suzerană bazată pe principiul ereditar... unirea tuturor românilor sub același sceptru, egalitatea claselor sociale, să ajungi să fii mândru să fii român sau să mori, iată scopul sforțării noastre”. Programul politic al **Partidei Naționale**, din 1840, avea ca scop politic înlăturarea domnului, printr-o răscoală a pandurilor din Oltenia. Ei doreau introducerea votului universal, împrăștierea țăranilor și transformarea țării într-o republică democratică. Conducătorii Partidei Naționale, Nicolae Bălcescu și Ion Cîmpineanu, au fost descoperiți de către domnitor, prinși și arestați, unul a fost închis, celălalt exilat. Din anul 1842, a fost ales ca domn al Țării Românești **Gheorghe Bibescu**, în urma destituirii lui Alexandru Ghica. Acest domnitor nu a putut face față acțiunilor societății secrete **Frăția**, din care făcea parte boierimea liberală, care avea legături cu societățile secrete din Moldova și Franța.

Gheorghe Bibescu

În Moldova, tineretul revoluționar reunit în jurul revistelor **Dacia** și **Propășirea**, s-a manifestat împotriva domnului Mihai Sturza. Ei au organizat în 1839 **Conjurația Confederativă**. Viitorii revoluționari din 1848 au strâns foarte mult legăturile cu tinerii patrioți români din toate cele trei țări românești.

Pe plan economic, se dezvoltă agricultura, se introduc noile metode în relațiile de muncă, se schimbă și relațiile de proprietate. Se introduc metode occidentale și se importă mașini moderne de prelucrare a pământului. Tot în această perioadă, cuceririle revoluției industriale se fac simțite și în aceste țări. Sunt aduse tehnologii moderne și se introduc mașinile cu aburi. Se dezvoltă comerțul, prin desființarea **monopolului** turcesc asupra comerțului cu grâne și vite. Se pune baza formării unei flote comerciale pe Dunăre. Dar cea mai spectaculoasă reformă este **unirea vamală** dintre Moldova și Țara Românească, ce aduce și mai aproape unirea celor două principate românești.

Întrebări

1. Cu ce au fost înlocuite domniile fanariote?
2. Ce sunt Regulamentele organice și ce cuprind ele?
3. Ce a însemnat protectoratul rus asupra țărilor românești?
4. Cum a acționat boierimea liberală împotriva domnilor regulamentari?
5. La ce au contribuit Regulamentele organice?

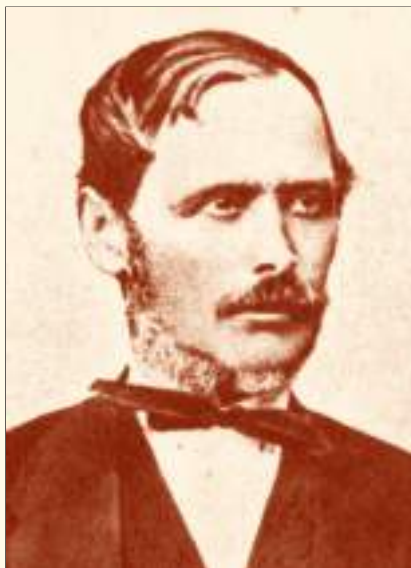
22. Români din Transilvania în epoca reformelor

Transilvania, ca și Ungaria, erau încadrate în Imperiul Habsburgic încă de la începutul secolului al XVIII-lea. Imperiul a căutat să-și mențină puterea autoritară și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Această putere autoritară s-a menținut și s-a întărit mai ales în perioada cancelarului **Metternich** (1809-1849). Prin centralizarea puterii, germanizare și catolicizare, ajutat de poliția secretă și de cenzurarea presei, el s-a menținut la putere. În această situație se găsea **Principatul Transilvaniei**, a cărui **Dietă** nu mai fusese convocată de mult timp. Principatul a fost condus de către un guvernator, dirijat direct de către Curtea de la Viena. Clasa politică ce conducea în Transilvania era formată din nobilimea maghiară. Cu toate că populația românească era majoritară, a fost exclusă de la conducerea principatului.

Andrei Mureșanu

În aceste condiții, s-a format o nouă elită politică românească, ce a luptat pentru egalitate în drepturile politice, economice, sociale și culturale. Noua elită politică a avut înaintași de seamă, cum au fost episcopul unit **Inochentie Micu Klein**, intelectualii de seamă adunați în jurul **Școlii Ardeleni**, **Samuil Micu**, **Gheorghe Șincai**, **Petru Maior**, **Ioan Budai-Deleanu**. Noua generație de intelectuali, în frunte cu **Simion Bărnuțiu** și **Avram Iancu**, luptau pentru egalitate cu celelalte națiuni existente politic, pentru participarea românilor la conducerea țării. În așa-zisa perioadă liberală, în care **Dieta** era compusă numai din nobilimea maghiară, s-au luat o serie de decizii fără participarea românilor. Printre deciziile luate între anii 1841-1843 și mai apoi în anul 1847 era încercarea de legalizare a limbii maghiare ca limbă oficială; iar prin legea urbană s-a încercat

George Barițiu

lipirea de pământ a țărâni-
mii iobage. Față de aceste
legi, intelectualitatea româ-
nească s-a opus vehement.

**Simion Bărnuțiu a pro-
testat împotriva înlocuirii
limbii române cu limba
maghiară în biserica greco-
catolică. Iar împotriva legii
urbariale, Simion Bărnuțiu
arăta că: „este o stârpitură
născută dintr-un egoism
orb, lipsit de sentimente
umanitare, care nu ține de
interesele țării”.**

Intelectualitatea româ-
nească transilvăneană a că-
utat și a luat legătura cu in-

Gazeta de Transilvania

telectualitatea românească din celelalte provincii românești. Această intelectualitate a avut același scop: de eliberare națională și socială. La Sibiu a fost înființată o „**Societate secretă româno-poloneză**”, din care făceau parte fruntași politici din Transilvania, Banat și Țara Românească. Scopul societății a fost de a lupta pentru o republică română, care să cuprindă provinciile românești de o parte și de alta a Carpaților. **Nicolae Bălcescu**, împreună cu transilvăneanul **August Treboniu Laurian** au înființat la București revista de istorie **Magazin istoric pentru Dacia**, care, prin scrierile ei, făcea apel la toți românii, pentru lupta comună. **Andrei Mureșanu** publică acum vestitul marș **Deșteaptă-te, Române!**. Transpus pe muzică de **Anton Pann**, devine în zilele noastre Imnul de Stat al României.

O intensă activitate literară a avut **George Barițiu**, la **Brașov**, unde înființează revista **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, cu colaboratori din toate provinciile românești. Un alt ziar românesc unde au publicat scriitorii ardeleni, **Gazeta de Transilvania**, a luat ființă în anul 1838. Aici au publicat **Andrei Mureșanu** și **Simion Bărnuțiu**, filozof și orator deosebit, cu studii în Italia, unul dintre fruntașii revoluției transilvănene.

În anii premergători revoluției, acțiunile comune ale intelectualilor români se înmulțesc. În 1840, **Eftimie Murgu** și **Dimitrie Filipescu** participă împreună la mișcarea din **Muntenia**. **Nicolae Bălcescu** intensifică încă

din anul 1845 legăturile cu intelectualitatea din **Banat** și **Transilvania**, pentru a descoperi țelurile unui program social și național comun. Cea mai plastică prezentare a acestei idei comune se regăsește în cuvintele lui **George Barițiu**: „**Unirea și uniunea sunt bunuri mari, importante și însuflețitoare care nu cer mai mult decât voința tare de a fi și a rămâne un singur popor, iubiți-vă ca frații, iubiți-vă și apărați-vă unul pe altul, cunoașteți că sunteți frați și aceasta e naționalitatea**”.

Foaie pentru minte, inimă și literatură

Magazin istoric pentru Dacia

Întrebări

1. Care a fost concepția de bază a Școlii Ardelene?
2. Cine au fost corifeii Școlii Ardelene?
3. Urmăriți cu atenție ortografia revistelor ilustrate în lecție.

23. Revoluția de la 1848

Anul 1848 a fost un an revoluționar, pregătit de marile transformări din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este o etapă nouă în dezvoltarea societății. **Revoluția** a fost singura soluție pentru rezolvarea marilor probleme sociale, economice și naționale. Românii transilvăneni lipsiți de drepturi politice, prin intelectualitatea lor de frunte, au urmărit cu mare atenție revoluția din Austria. Au sesizat momentul potrivit pentru rezolvarea problemei naționale. Revoluția a avut și un caracter social. Țărănimea iobagă era și ea nemulțumită de situația în care se afla – menținerea privilegiilor feudale, lipsa de pământ. Burghezia dorea libertatea comerțului, desființarea vămile, dezvoltarea industriei, participarea la conducerea politică a țării. În aceste condiții, la Pesta a izbucnit Revoluția Maghiară, la 15 martie 1848. Kossuth dorea restaurarea vechiului regat maghiar, unde să existe o **singură națiune** și un **singur stat unitar**.

În această situație, revoluționarii români și maghiari au intrat în conflict în problema națională. Revoluționarii români se aflau într-o dilemă deosebită: au salutat cuceririle revoluției, reformele politice și drepturile civile, dar au refuzat extinderea statului maghiar prin anexarea Transilvaniei, cerând drepturi politice pentru propria națiune. Au fost două concepții privind națiunea: una maghiară, susținută de **Wesselényi Miklós**, și una românească, a lui **Simion Bărnuțiu**. Iată concepția lui **Wesselényi Miklós** despre națiune: *„Dacă aristocrația noastră de astăzi ar piere, nu-i mare pagubă, pentru că nu valorează mai mult. Va veni alta în loc, după pricepere, bani sau moșie, care va fi desigur mult mai numeroasă decât cea de acum, și poate fi, și de crezut că va fi mai bună, mai înțeleaptă. Dar maghiară. Aici dacă s-ar pune capăt importanței materiale și juridice a nobilimii maghiare de acum, printr-o revoluție în care ar curge numai cerneală, fie sânge, urmașii ei ar fi: sârbul, vlahul,*

slovacul, și din aceștia s-ar forma națiunea celor ce ar dispune de drepturi și de proprietate”.

Iată și concepția lui **Simion Bărnuțiu** despre națiune: *„Noi, românii, nu vrem până atunci despre unirea aceasta cu voi ungerii a vorbi, până când nu se va pune nația română iar la vrednicia aceea politică, de care o ați dezbrăcat voi, ungerii, secuii și sașii. Fără națiune, și republica e numai un des-*

Adunarea de la Blaj din 1848

potism afurisit; ștergerea iobăgiei, nația română ca națiune română, congres național în care să ne înțelegem noi întâi despre dobândirea acestora”.

La data de 18/30 mai 1848, **Dieta** nobiliară de la **Cluj**, din care făceau parte maghiarii, secuii și sașii, a hotărât unirea Transilvaniei cu Ungaria, anulând autonomia principatului. Din acest moment s-a produs definitiv ruptura dintre revoluționarii maghiari și cei români, care se opuneau acestei uniri.

În primăvară, situația s-a agravat și mai mult în Ardeal, deoarece guvernatorul **Teleki József** a luat măsuri drastice împotriva revoluționarilor români. În această gravă situație, Simion Bărnuțiu a cerut, printr-o **Proclamație către țară**, convocarea, pe data de 3/15 mai 1848, la Blaj, a unei mari adunări a românilor din Transilvania. Iată proclamația lui Simion Bărnuțiu despre starea nației române:

„Voi ați făcut asupra nației noastre cum v-au plăcut, ați pus în aprobatele voastre cum că românii, nația cea mai veche din Ardeal, e numai suferindă, i-ați scos până în ziua de astăzi de la toate dregătoriile cele mai înalte. Toate cele mai brave vi le-ați ținut vouă, de au ajuns un român la vreo dregătorie pe acela l-ați făcut să-și lepede legea sa, să se lepede de maica sa, și de nația sa care l-a ținut la școale cu sudoarea ei pe seama noastră”.

Revoluționarii români, printre care și **Eftimie Murgu**, revoluționarul bănățean, membru al parlamentului de la **Pesta**, **Avram Iancu** și **Alexandru Papiu-Ilarian** au respins categoric unirea Ungariei cu Transilvania. La 30 aprilie, conducătorii Revoluției au hotărât să se organizeze la Blaj, în **Marea Adunare Națională**. Din discursul lui Simion Bărnuțiu ținut în catedrala din Blaj: *„Națiunea română proclamându-se, declară sărbătorește că de aici înainte nu se va cunoaște decât pentru legile care se pune în Dieta țării, unde va fi reprezentată și ea după dreptate și cuviință, și se va ține datoare cu ascultare numai dregătorilor aleși din sânul său, și dă de știre națiunilor conlocuitoare că n-are cuget dușman în contra altor națiuni”.*

La data de 3/15 mai 1848, pe **Câmpia Libertății** de la Blaj, s-a ținut **Adunarea Națională**, condusă de **Simion Bărnuțiu**, **Avram Iancu** și **Alexandru Papiu-Ilarian**. Ea a fost prezidată de cei doi episcopi români, **Andrei Șaguna**, ortodox, și **Ioan Lemeny**, greco-catolic. După discursul lui Simion Bărnuțiu la **Marea Adunare Națională**, s-a supus la votare **„Petițiunea Națională”**. Prin această moțiune se exprimau cerințele națiunii române: independența națională a românilor transilvăneni, desființarea iobăgiei fără niciun fel de despăgubiri, formarea unei gărzi naționale românești, libertatea persoanei, a cuvântului și a întrunirilor publice. Din motive tactice, Adunarea Națională a votat fidelitatea națiunii române față de împărat.

Programul revoluției a fost prezentat prin două delegații, atât autorităților imperiale, cât și Dietei. O delegație, în frunte cu episcopul Andrei Șaguna, a prezentat programul către împăratul Austriei, iar o alta către Dieta de la Cluj. Acum s-a format **Comitetul Național Român**, cu sediul la Sibiu, și Garda Națională Românească. La **Marea Adunare de la Blaj** au participat și revoluționarii români din Țara Românească – **Nicolae Bălcescu**, **Dimitrie Brătianu**, **Ion Ionescu** și **August Treboniu Laurian** – și din Moldova – **Nae Ionescu** și **Alexandru Ioan Cuza**, viitorul domnitor al României. Delegația condusă de către Andrei Șaguna a plecat la Viena, unde i-a prezentat împăratului **Petițiunea națională**. Această petițiune nu a fost aprobată de împărat. Politica duplicitară a monarhiei habsburgice, de a dezbina și în vrăjbi popoarele din imperiu, a dat roade și de această dată.

Întrebări

1. Care au fost cauzele izbucnirii Revoluției de la 1848?
2. Care este diferența dintre concepțiile despre națiune ale lui Simion Bărnuțiu și Wesselényi Miklós?
3. Care au fost cerințele națiunii române, la Marea Adunare Națională de la Blaj?

24. Desfășurarea revoluției în Transilvania

Avram Iancu

conduși de Avram Iancu. Prin **rezoluția** adoptată în septembrie, românii au protestat energic împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria. Ei au cerut abolirea acestui regim instalat după unire. S-a mai hotărât organizarea politico-administrativă a Transilvaniei, care urma să fie împărțită în 15 prefecturi, cu câte o legiune militară. **Comitetul Național** de la Sibiu avea rolul unui guvern revoluționar.

Situația din Transilvania s-a schimbat odată cu hotărârea guvernului maghiar de a chema în fruntea armatelor revoluționare pe generalul **Iosif Bem**. El a condus o puternică ofensivă împotriva armatelor imperiale. Până în primăvara anului 1849, cucerește aproape toată Transilvania, în afară de regiunea Munților Apuseni, apărată de armatele lui **Avram Iancu**. Cu toate eforturile făcute de armatele generalului **Iosif Bem** de a cuceri regiunea din Apuseni, atacurile au fost respinse de comandantul legiunilor românești, **Ioan Axente Sever**. Armatele au fost bine organizate de către conducătorul lor, Avram Iancu. În condiții deosebit de grele, Avram Iancu acceptă ideea de a purta tratative cu **Kossuth Lajos**, prin intermediul deputatului român din parlamentul maghiar, **Ioan Dragoș**. El se pronunța pentru o înțelegere dintre revoluționarii români și maghiari, pentru încheierea unui **armistițiu** de încetare a luptelor, pentru unirea forțelor militare revoluționare și pentru îndreptarea lor împotriva armatelor imperiale. Neînțelegerile din timpul tratativelor, uciderea celor doi comandanți, **Ioan Buteanu** și **Ioan Dobra**, de către armatele maghiare, precum și uciderea lui **Ioan Dragoș** de către **moți**, pentru trădare, au dus la eșecul încercărilor de apropiere a celor două revoluții.

Cezar Bolliac

Pentru a câștiga timp să se pregătească pentru înfrângerea revoluției maghiare, împăratul a validat unirea Transilvaniei cu Ungaria. Pe de altă parte, prin Constituția din aprilie 1848, recunoaște autonomia Transilvaniei și implicit existența națiunii române. După votarea unirii Transilvaniei cu Ungaria, guvernul revoluționar maghiar de la Pesta a început să pună în aplicare legile votate în aprilie. Ele au fost aplicate și în Transilvania, fără să se țină cont de cerințele românilor. În vara anului 1848, lupta revoluționară s-a radicalizat, devenind un adevărat război pentru drepturile naționale ale românilor. Radicalizarea luptelor a fost determinată și de măsurile represive luate de către guvernul maghiar împotriva românilor. A fost desființat Comitetul Național Român de la Sibiu, și s-au intensificat presiunile împotriva țăranilor care susțineau revoluția românească.

În septembrie 1848 s-a ținut a treia Adunare Națională la Blaj, la care au participat țăranii români, organizați militar și

Tratatивele de colaborare dintre conducătorii români și cei maghiari vor fi reluate prin intermediul lui **Nicolae Bălcescu** și **Cezar Bolliac**. Ei s-au refugiat în Transilvania după înfrângerea revoluției din Țara Românească. Nicolae Bălcescu a purtat tratative cu guvernul maghiar, s-a întâlnit cu Kossuth și cu ceilalți conducători ai revoluției, dar cererile formulate de revoluționarii transilvăneni au fost refuzate. Situația din Transilvania s-a complicat și mai mult când împăratul Austriei a cerut ajutorul armatelor țariste. Armatele țariste au atacat armatele revoluționare, pornind ofensiva în Transilvania. Atacurile concentrate ale armatei țariste și austriece au pus în dificultate guvernul revoluționar maghiar. Au acceptat tratativele cu românii, prin Nicolae Bălcescu, cu acestea fiind de acord și Avram Iancu, așa cum reiese și din scrisoarea adresată fraților maghiari.

„Fraților! Credeți-ne nouă că noi prealuminat vedem și prea hotărât credem că în aceste două Patrii surori, maghiarul de existență și în viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără maghiar. Pe scurt, voim iar a vă spune și exclamăm, luați alte mijloace de a trata cu noi, convingeți-vă deplin că între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî.”

Tratatul purtat la **Debrețin** au continuat la **Seghedin**, unde s-a refugiat guvernul maghiar. Aici au semnat Bălcescu și Kossuth, la 14 iulie 1849, documentul numit **Proiectul de pacificare**, care prevedea folosirea limbii române în administrație, independența Bisericii Ortodoxe, ocuparea și de către români a funcțiilor publice. Prevederile acestui document au fost prevăzute și în legea votată la 28 iulie 1849. Toate aceste acorduri dintre revoluționarii români și maghiari, cuprinse în documentele semnate, au venit însă prea târziu. Pentru că la data de 13 august 1849, la **Șiria**, armatele revoluționare maghiare, sub presiunea armatelor țariste, au **depus armele**. Armata țaristă a ocupat Transilvania și o parte din Ungaria, conducătorii revoluției au fost prinși și condamnați la moarte și închisoare. Kossuth a luat drumul exilului. Sfârșitul revoluției din Transilvania a fost grăbit de intervenția armatelor țariste și de politica duplicitară a **Curții de la Viena**. Curtea vieneză a speculat neînțelegerile dintre români și maghiari. Românii din Transilvania care au luptat împotriva revoluției maghiare au sperat să obțină de la împărat drepturi politice și autonomie, dar speranțele lor au fost în zadar. Anul revoluționar 1848 a cuprins toate marile probleme ale epocii: unitatea și emanciparea națională, drepturile fundamentale ale omului, problema țărănimii. Revoluția din Transilvania a luat sfârșit, fără a rezolva cerințele românilor, de emancipare națională și socială. Aceste dorințe vor fi împlinite prin Unirea de la Alba Iulia, din 1918.

Întrebări

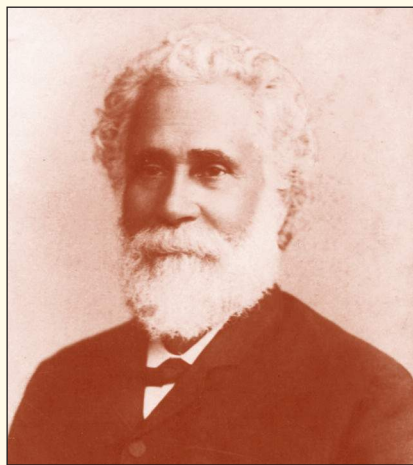
1. Care au fost cerințele națiunii române la Marea Adunare Națională de la Blaj?
2. Cine a încercat o conciliere între revoluționarii români și maghiari?
3. Cu ce rezultate a luat sfârșit Revoluția de la 1848?
4. Care au fost urmările Revoluției de la 1848?

25. Revoluția din 1848 în Principatele Române

Revoluțiile europene din anul 1848 au avut ca obiectiv politic înlocuirea dominației absolutiste cu un regim al democrației. Un alt element important al revoluțiilor europene este reprezentat de obiectivele naționale: cucerirea unității statale și accesul burgheziei la viața politică. În alte țări, revoluția avea obiective de natură socială, politică și națională, urmărind modernizarea societății. În schimb, societatea românească era confruntată, pe plan național, cu înlăturarea Regulamentului organic și a ocupației rusești. De asemenea, se doreau democratizarea societății, rezolvarea problemei țărănești, unirea și independența țării. La baza Revoluției de la 1848 au stat progresele acumulate de societatea românească din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Caracterul modern al revoluției reiese din programele pragmatice ale boierimii liberale. Aceste programe arătau dorințele românilor de a avea libertate și de a crea un stat modern. Tendințele reformatoare din societate au fost exprimate în diferite programe

Nicolae Bălcescu

Ion C. Brătianu

I. Heliade-Rădulescu

Nicolae Golescu

și proiecte care vizau reformarea structurilor politice, juridice, administrative, fiscale, autonomia și unirea principatelor române. Tot atunci, în Țara Românească și în Moldova s-a format o **elită politică**, din rândul căreia s-au ridicat viitorii conducători ai României moderne.

Printre aceștia sunt și revoluționarii de la 1848: **Ion C. Brătianu, Ion Heliade-Rădulescu, C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza**. Ei aveau legături intense cu marile personalități marcante din Europa: **Giuseppe Mazzini, Jules Michelet, Edgard Quinet, Lamartine**. De asemenea, aveau legături și cu lideri politici ca **Napoleon al III-lea** și cu **Palmerston**, primul-ministru al Marii Britanii.

Înainte de revoluție, boierimea liberală din Țara Românească a inițiat o serie de programe și proiecte. În anul 1822, Ionică Tăutul, care avea legături cu cărbunarii italieni, a inițiat un proiect ce conținea drepturi egale pentru toate categoriile de boieri, libertatea și respectul persoanei și a proprietății, egalitatea în fața legii, separarea puterilor în stat, autonomia internă. Boierimea liberală din Țara Românească, grupată în **Partida Națională**, în frunte cu Ion Cîmpineanu, elaborează două documente, denumite **Actul de unire și independență** și **Osebitul act de numire a suveranului**. Ei cereau înlăturarea suzeranității Porții și a protectoratului Rusiei, unirea principatelor într-un regat, dreptul și libertatea cetățeanului, votul universal, eliberarea clăcașilor. Societatea **Frăția** a fost întemeiată în anul 1843, din inițiativa istoricului **Nicolae Bălcescu**, a lui **Christian Tell** și a lui **Ion Ghica**. Societatea avea ca deviză **Dreptate și Frăție**. Ea cuprindea elita culturii românești, ce și-a propus ca scop unirea Țării Românești cu Moldova, independența, eliberarea clăcașilor, egalitatea cetățenilor în fața legii. **Societatea Studenților Români** de la Paris, înființată de **C. A. Rosetti** în anul 1845, i-a strâns în jurul său pe toți studenții români care învățau la Paris. Prin activitatea sa, societatea a contribuit la răspândirea ideilor democratice și la pregătirea unirii celor două principate. În **Moldova**, activitatea lui **Mihail Kogălniceanu**, alături de **Vasile Alecsandri**, a avut o bogată contribuție la dezvoltarea culturii românești. În anul 1840, Mihail Kogălniceanu a editat **Dacia Literară**, cu un mesaj de unitate politică, în care vor publica scriitori moldoveni, bucovineni, bănățeni, ardeleni și munteni. El arăta: „*Eu privesc patria mea, toată întinderea de loc unde se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldovei întregi înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania*”. Vasile Alecsandri, un mare scriitor și patriot, a militat pentru împlinirea idealurilor de unitate și independență ale țării sale. Împreună cu **Alecu Russo, Costache Negri, George Sion** și alții, redactează la Brașov documentul intitulat **Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei** în care înscrie și dezideratul fundamental al epocii: **Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatârnat româ-**

nesc. Tot la Braşov, Vasile Alecsandri scrie poezia **Hora Ardealului**, pe care o publică în Foaie pentru minte, inimă şi literatură din 14 iunie 1848, şi pe care, în 1856 o va transforma în celebra **Hora Unirii**:

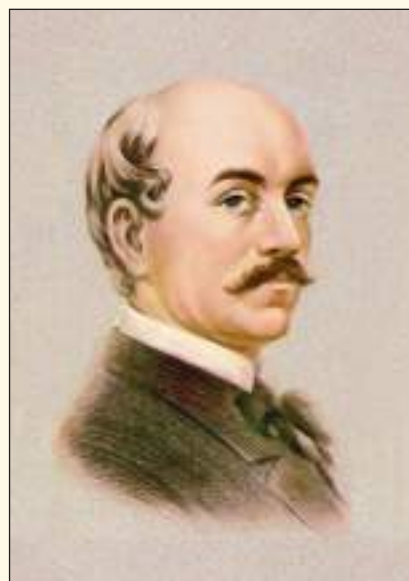
*„Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română,
Să-nvârtim hora frăţiei
Pe pământul României!”*

În **Moldova**, la 27 martie 1848, opoziţia democratică, adunată în faţa hotelului **Petersburg** din Iaşi, a demonstrat împotriva politicii domnitorului Mihail Sturza. La această **Adunare populară** condusă de **Grigorie Cuza** au participat toţi fruntaşii revoluţiei: **Costache Negri**, **Mihail Kogălniceanu**, **Alexandru Ioan Cuza**, **Vasile Alecsandri**, precum şi reprezentanţii tuturor categoriilor sociale şi politice. Documentul elaborat de Vasile Alecsandri şi intitulat **Petiţiune-proclamaţiune**, cuprindea 35 de puncte. Dintre aceste puncte, cele mai importante au fost: modernizarea Regulamentului organic, rezolvarea problemei

Mihail Kogălniceanu

agrare, îmbunătăţirea situaţiei ţărănimii, reforme cu caracter democratic, eliberarea deţinuţilor politici, reforma învăţământului, siguranţa persoanei, desfiinţarea cenzurii. Acest document a fost prezentat spre aprobare domnitorului Mihail Sturza, care a respins **Petiţiunea**, a arestat cea mai mare parte a liderilor revoluţiei şi i-a dus la **Brăila**. O parte dintre revoluţionari au plecat în Banat şi Transilvania, unde au continuat lupta revoluţionară.

Vasile Alecsandri

Întrebări

1. Cine făcea parte din elita politică în Ţara Românească şi în Moldova?
2. Care era programul politic al societăţii „Frăţia“?
3. Care a fost programul mişcării revoluţionare din Moldova?
4. Unde s-au refugiat revoluţionarii din Moldova?

26. Aspecte ale revoluţiei în Ţara Românească

Agitaţia revoluţionară din Ţara Românească a început încă din luna martie, când, la apelele **Societăţii Frăţia**, s-a constituit un **Comitet Revoluţionar** care să organizeze izbucnirea revoluţiei. Ea trebuia să înceapă concomitent în mai multe locuri, la: **Islaz**, **Bucureşti**, **Ocnele Mari**, pentru ca domnitorul **Gheorghe Bibescu** să nu poată reprima revoluţia. Revoluţia s-a declanşat la **Islaz**, în Oltenia, la 9/21 iunie 1848, şi la **Bucureşti**, la 11/22 iunie 1848.

Bătălia din Dealul Spirii

La **Islaz**, cu sprijinul maselor populare și al unei părți din armată, conduse de către **Ion Heliade-Rădulescu**, **Ștefan Golescu** și **Christian Tell**, a izbucnit revoluția. **Proclamația de la Islaz**, care a fost programul revoluției cuprindea: „**Egalitatea drepturilor politice. Contribuție generală. Libertatea tiparului. Emanciparea clăcașilor prin despăgubire. Dezrobirea țiganilor prin despăgubire. Instrucție generală și întreagă pentru tot românul de ambele sexe. Desființarea rangurilor titulare ce nu au funcții. Desființarea pedepsei cu bătaia. Desființarea pedepsei cu moartea. Emanciparea eвреilor. Emanciparea mănăstirilor închinată**”.

După adoptarea programului revoluției, la **Islaz** s-a format un **guvern provizoriu**, din care făceau parte **Ion Heliade-Rădulescu**, **Ștefan Golescu**, **Christian Tell** și **Radu Șapcă**. Guvernul provizoriu, însoțit de o numeroasă mulțime, a pornit către București. După două zile, domnitorul **Gheorghe Bibescu**, la presiunea maselor populare, a semnat **Declarația de la Islaz**, după care a abdicat și a plecat din țară. Președintele guvernului a fost numit mitropolitul **Neofit**, iar secretari au fost **Nicolae Bălcescu**, **C. A. Rosetti**, **I. C. Brătianu** și colonelul **Odobescu**. La 15 iunie guvernul a depus jurământul pe **Proclamația** care era un fel de constituție a țării. Programul revoluției cuprindea, printre altele, reforma agrară. Pentru rezolvarea sa, s-a creat Comisia agrară, care a dezbătut rezolvarea situației țărănimii. Între timp, au apărut și certuri între radicalii revoluției – **Nicolae Bălcescu**, **C. A. Rosetti** – și moderării lui **Ion Heliade-Rădulescu**, în privința rezolvării problemei agrare. Conservatorii, formați din marea boierime, la vestea că rușii vor intra în Moldova, au încercat o **lovitură de stat**, la 19/28 iunie. Dar aceasta a fost dejucată de forțele militare revoluționare, conduse de comandantul **Gheorghe Magheru**.

Pentru a avea o recunoaștere a țărilor europene, guvernul provizoriu a dus o intensă campanie diplomatică. Această diplomație a fost dusă de **Ion Ghica** la Constantinopol, de **Alexandru Golescu** la Paris, de **Dimitrie Brătianu** la Pesta și de **Ion Maiorescu** la Frankfurt, scopul ei fiind unitatea națională. În gazeta **Pruncul Român** din 12 iunie 1848, a apărut un manifest, **Către frații noștri din Moldova**, în care era prezentată ideea de unitate națională a tuturor românilor.

Christian Tell

Cu toată activitatea diplomatică dusă de către guvernul provizoriu, Rusia a acționat violent la ideea de unitate națională a românilor. I-a cerut Porții Otomane să intervină cu forțe armate împotriva revoluției din Țara Românească, pentru a restabili regimul Regulamentului organic. În data de 31 iulie 1848, armatele otomane, conduse de către **Soliman Pașa**, au trecut Dunărea și au intrat în Țara Românească. Guvernul provizoriu de la București a purtat tratative cu **Soliman Pașa**, care a recunoscut regimul revoluționar. Condiția a fost transformarea guvernului provizoriu într-o „**Locotenență Domnească**”, formată din **Ion Heliade-Rădulescu**, **Nicolae Golescu** și **Christian Tell**.

Rusia, nemulțumită de această acțiune, a cerut Porții înlocuirea comandantului militar turc cu un altul, în persoana lui **Effendi Fuad**. Acesta a intrat în capitală la 13 septembrie și a restaurat vechiul regim politic. Populația a fost ostilă trupelor turcești. Trupele de pompieri din **Dealul Spirii** s-au opus armatei otomane. Au avut loc ciocniri armate violente, soldate cu morți și răniți. În același timp, trupele țariste de la Focșani au intrat în Țara Românească, restabilind sistemul Regulamentelor organice. Astfel, revoluția a fost înfrântă, iar peste două sute de revoluționari au fost arestați. Fruntașii revoluției au luat calea exilului. **Nicolae Bălcescu** și **Cezar Bolliac** au trecut în Banat și în Transilvania, unde au continuat lupta revoluționară.

Cu toate că revoluțiile din țările române au fost înfrânte, ele au fost rezultatele evoluției societății românești. Programul revoluției a contribuit la strângerea legăturilor dintre toți românii, mai ales în privința principalului obiectiv, de unire într-un singur stat național.

Obiectivele și scopurile Revoluției din 1848 au fost arătate cel mai bine de marele revoluționar român Nicolae Bălcescu. Într-o scrisoare adresată din Paris lui **Alexandru G. Golescu**, la un an după revoluție, el scria următoarele: *„Noi nu am făcut revoluție împotriva turcilor, nici împotriva rușilor. Dreptul nostru de a face revoluție era dreptul nostru la autonomie, care ne-a fost recunoscut de cele două puteri. Odată făcută revoluția, nu ne mai rămâneau de făcut decât alte două revoluții, o revoluție pentru unitate națională și mai târziu, pentru independență națională. Este deci evident, pentru noi toți cei ce înțeleg ce înseamnă progres și dezvoltare istorică, că revoluția care va deveni, nu va mai fi democratică și socială, ea se va face într-una din unitățile naționale. Revoluția democratică și socială va sluji mai degrabă drept mijloc decât scop. Problema unității a făcut mari progrese și s-a simplificat foarte mult. Unirea Valahiei și Moldovei este un fapt împlinit pentru toată lumea, chiar și pentru ruși, și ea nu poate să nu se realizeze neîntârziat“*.

Revoluționari din 1848

Întrebări

1. Care au fost reprezentații de seamă ai revoluției din Țara Românească?
2. Ce a cuprins programul revoluționar de la Islaz?
3. Din cine a fost format guvernul provizoriu?
4. De către cine a fost înfrântă revoluția din Țara Românească?
5. Unde au plecat revoluționarii din țările române după înfrângerea revoluției?

ORGANIZAREA STATULUI MODERN

27. Unirea Principatelor Române și reformele lui Alexandru Ioan Cuza

Cu toate că revoluția a fost înfrântă, din cauza intervenției străine a armatelor rusești și otomane, mișcările sociale au continuat până către sfârșitul anului 1849. Pentru a suprima aceste mișcări sociale, domnitorul s-a folosit de intervenția armatei. S-au format comisii speciale pentru judecarea participanților la revoluție. Foștilor revoluționari care au dorit să se reîntoarcă acasă li s-a interzis intrarea în țară. Revoluționarii exilați și plecați din țară, la Paris,

Barbu Știrbei

Londra, Viena, Constantinopol și în alte mari orașe din Europa, au continuat lupta pentru realizarea obiectivelor revoluției. Aceste două mari obiective au fost unirea celor două principate și independența națională.

Cele două mari puteri intervenționiste, Rusia protecționistă și Imperiul Otoman puterea suzerană, au încheiat **Convenția de la Balta Liman**, din 1849, valabilă pentru 7 ani. Convenția prevedea numirea domnitorilor pe 7 ani, de către Poarta Otomană, cu aprobarea Rusiei. Se înființau **Divanurile ad-hoc**, dintre boierii de încredere și staționau în țară armatele rusești și turcești. Acum au fost numiți, pe timp de 7 ani, domnitorul **Barbu Știrbei** în Țara Românească și domnitorul **Grigore Alexandru Ghica** în Moldova. Diaspora românească de la Paris a protestat în mod vehement împotriva convenției, cerând ajutorul lui **Napoleon al III-lea**. **Nicolae Bălcescu** a reușit să strângă diaspora românească în jurul revistei **România Viitoare**, înființată în 1850.

El arăta că rezolvarea problemei românești se va putea face printr-o revoluție europeană. **Comitetul Democratic European**, condus de revoluționarul italian **Giuseppe Mazzini**, avea în componența sa pe mai toate personalitățile europene marcante. Avea ca deviză **Dreptate! Fraternitate! Unitate!** și lupta pentru libertatea popoarelor asuprite. În țară, activitatea pentru unificare a continuat, mai ales prin apariția ziarelor **România literară** și **Steaua Dunării**, din Moldova, și **Românul**, din București.

Divanul ad-hoc al Țării Românești, litografie de Carol Popp de Szathmáry

Dar problema unirii celor două țări devine una europeană. Cu prilejul războiului din **Crimeea**, între **1853-1856**, dintre Rusia și Imperiul Otoman, problema unirii devine de actualitate. După terminarea războiului, s-a ținut **Congresul de la Paris**, în anul 1856, unde s-a pus și problema românească. În funcție de interesele

lor, marile puteri au avut atitudini diferite în problema unirii principatelor. **Franța** sprijinea unirea, sub un principe străin. **Prusia** și **Sardinia** sprijineau unirea românilor, pentru că și ele doreau unificarea statelor lor. **Rusia**, de asemenea, sprijinea unirea, fiind de partea Franței. **Turcia** nu dorea unirea, din cauză că își pierdea puterea asupra celor două țări. Iar **Austria** nu dorea unirea, pentru că avea sub stăpânirea sa provincii românești. **Anglia** nu s-a pronunțat, lăsând porțile deschise pentru viitoarele evoluții ale situației în această problemă.

Congresul de la Paris a hotărât ca în problema principatelor românești să fie consultată populația celor două țări. Poarta Otomană se obliga să convoace în cele două țări **Adunările Ad-hoc**, care urmau să hotărască în problema Unirii. Cele două țări românești rămâneau în continuare sub suzeranitatea otomană. Acum însă intrau sub **garanția comună** a marilor puteri europene. S-a garantat libertatea navigației pe Dunăre, s-a creat o **Comisie europeană** cu sediul la București, pentru supravegherea stării din cele două țări. Până la rezolvarea definitivă a situației din principate, Poarta Otomană a numit doi **caimacami** (loctiitori de domni) în cele două țări, cu scopul de a organiza alegerile pentru **Adunările Ad-hoc** din anul 1857. Conducătorii mișcării pentru unire au dus o intensă campanie pentru realizarea acestei dorințe. Ei s-au organizat în **Partida Națională**, cu comitete ale Unirii în toate localitățile din țară. Ale-

Tabloul *Proclamarea Unirii*, de Theodor Aman

gerile pentru Adunarea Ad-hoc din Moldova s-au ținut într-o atmosferă tensionată. Ele au fost falsificate de către caimacamul Nicolae Vogoride și numai după intervenția din august 1857, a lui Napoleon al III-lea și a reginei Victoria a Angliei, au fost anulate. S-au ținut alte alegeri, în septembrie 1857, în care au intrat toate categoriile sociale. Pentru prima dată au intrat în aceste adunări și reprezentanții țăranilor, cum a fost și **Ion Roată**. Lucrările deputaților din Adunările Divanurilor Ad-hoc s-au ținut între 7-8/19-20 octombrie în Moldova și în Țara Românească. Ele au hotărât, în unanimitate de voturi, Unirea Moldovei cu Țara Românească sub un principe străin, neutralitatea, autonomia și **Adunarea Reprezentativă**.

Hotărârile luate de Adunările Ad-hoc au fost adoptate la **Conferința de la Paris**, din 7 august 1858. Măsurile luate de marile puteri au fost introduse în **Convenția de la Paris**, care ținea și locul unei **Constituții**. Convenția conținea următoarele: „*Principatele Moldovei și Valahiei constituite de acum înainte sub denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, rămân sub suzeranitatea mării Sale*

Alexandru Ioan Cuza

Stema din 1860

Tabloul *Înfrățirea moldovenilor cu muntenii*, de Constantin Lecca

*Sultanul. Principatele se vor administra liber și în afară de orice amestec al Sublimei Porți, în limitele stipulate prin acordul puterilor garante ca curte suzerană. Pute-
rile publice vor fi încredințate în fiecare Prin-
cipat unui hospodar și unei Adunări electivă,
acționând în cazurile prevăzute de prezenta
Convenție, cu concursul unei Comisii Cen-
trale comune celor
două Principate. Pute-*

rea executivă va fi exercitată de către un hospodar. Puterea legislativă va fi exercitată în mod colectiv de către hospodar, adunarea și comisia centrală”.

Statul care urma să ia ființă va purta numele de **Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei. Comisia Centrală și Înalta Curte de Casație și Justiție**, instituții legislative și juridice, aveau sediul la **Focșani**. În cele două țări urma să funcționeze doi domnitori cu două guverne, cu două adunări legislative. Convenția de la Paris mai prevedea: abolirea privilegiilor și monopolurilor, stabilirea pe principii moderne a raporturilor dintre țărani și proprietari, numirea a câte trei caimacami pentru fiecare țară, cu sarcina de a pregăti și a desfășura alegerile generale pentru adunările electivă. Vasile Boerescu arăta că „*Europa ne-a ajutat, rămâne să ne ajutăm noi înșine*”. Partida Națională, a propus pe data de 3 ianuarie, ca domnitor al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza. El a fost ales în unanimitatea de voturi. Textul Convenției nu prevedea, deci nici nu interzicea alegerea aceluiași domnitor în cele două țări. În aceste condiții, Partida Națională din Țara Românească și-a intensificat activitatea pentru alegerea lui Al. I. Cuza și aici.

În ședința din 24 ianuarie, Adunarea electorală din Țara Românească, a ales în unanimitate de voturi ca domn pe Alexandru Ioan Cuza. Dubla alegere a domnitorului a produs o explozie de bucurie în întreaga țară, cu ecouri favorabile și în străinătate. Conteul **Walevski**, ministrul de externe al Franței, arăta că „*unirea este expresia voinței puternice de unire*”. **Kossuth** scria: „*un astfel de spirit e necesar ca un popor să întemeieze o patrie sau, dacă a pierdut-o, să și-o recâștige*”.

Întrebări

1. Care a fost situația internațională care a favorizat unirea celor două țări?
2. Ce rol au avut adunările ad-hoc din cele două țări și care a fost componența lor?
3. Cine a susținut unirea și cine a fost împotriva ei?
4. Cine a influențat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza și în Țara Românească?
5. Căutați pe Internet „Legenda contopirii culorilor principatelor”, care a fost sursa de inspirație a tabloului lui Constantin Lecca.

28. Domnia lui Alexandru Ioan Cuza

La **Conferința internațională** de la Paris, din 26 martie 1859, țări ca Franța, Anglia, Rusia, Prusia și Sardinia au recunoscut dubla alegere a lui Al. I. Cuza. Austria și Turcia, care la început au fost împotriva dublei alegeri, au recunoscut această alegere mai târziu, la 25 august 1859.

Pe **plan intern**, domnitorul a început unificarea instituțiilor și a aparatului administrativ al statului. Misiunile diplomatice ale celor două state au fost unificate în martie 1859. S-a trecut la unificarea celor două armate, cu un singur ministru de război. S-au mai unificat serviciile vamale și cele telefonice, sub o singură administrație. **Capitala țării** s-a mutat la București și s-a adoptat un singur steag național și stema cu zimbrii și vulturul cu crucea în cioc. Acum și-a început activitatea **Comisia Centrală** de la Focșani, care elabora legile valabile pentru ambele țări. Cele două legi elaborate, **Legea finanțelor** și a **Curții de Casație**, au fost aprobate de către **Adunarea electivă** (parlamentul).

Pe **plan extern**, prin activitatea diplomatică, Alexandru Ioan Cuza a căutat să obțină recunoașterea deplină a Unirii, care a venit la data de 11 decembrie 1861.

La 24 ianuarie 1862, după trei ani de la alegerea lui Cuza ca domn, s-a deschis activitatea primului parlament comun al României. S-a format primul guvern al României, condus de Barbu Catargiu, care a salutat unirea definitivă a țării. Din acest an încep marile reforme de domniei lui Al. I. Cuza, cel care a pus bazele instituțiilor democratice ale României moderne. În realizarea marilor reforme de care avea nevoie țara, Al. I. Cuza a avut de întâmpinat rezistența conservatorilor, mai ales cu ocazia reformei agrare. De aceea, la 12 octombrie 1862, domnitorul îl numește ca prim-ministru pe Mihail Kogălniceanu. Guvernul Kogălniceanu, cu toată opoziția conservatorilor, a adoptat o serie de legi de o importanță deosebită pentru țară.

Astfel a fost aprobată **Legea secularizării averilor mănăstirești**, în 25 decembrie 1862. Mănăstirile din Țara Românească și Moldova erau foarte bogate și stăpâneau moșii întinse. Aceste moșii proveneau din daniile făcute de domnitorii Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu și alții. La acestea se adăugau și daniile făcute de marii boieri și de alți credincioși. Din secolul al XVII-lea, ele au început să fie închinat mănăstirilor și patriarhiilor din **Orient** și de la **Muntele Athos**. Veniturile mănăstirilor erau folosite de către călugării de la **Muntele Athos** și de **Patriarhia din Constantinopol**. Mănăstirile aveau în proprietatea lor 25% din suprafața țării. Prin această lege, toate averile mănăstirești au trecut în proprietatea statului, iar veniturile lor au fost virate în bugetul statului. Mănăstirile au primit, în schimb, despăgubiri în bani. Ca să-și poată pune în aplicare reformele, domnitorul Al. I. Cuza, a organizat **lovitura de stat** din 2 mai 1864. A dizolvat Adunarea legislativă, a fost adoptată **Constituția**, printr-un **plebiscit**, și a adoptat o nouă lege electorală. S-au înființat noi instituții: **Consiliul de Stat**, cu rolul de a elabora proiecte de legi, aprobate de un **Parlament** bicameral, cu **Senat și Cameră**. Cea mai importantă lege adoptată în timpul domniei lui Cuza a fost **Legea agrară**, din 14 august 1864. Țăranii primeau pământ în funcție de numărul de animale pe care îl aveau, pământ pe care îl puteau cumpăra în timp de 15 ani și nu-l puteau vinde timp de 30 de ani. S-au desființat **claca**, **dijma** și toate obligațiile datorate stăpânilor de pământ.

Altă lege adoptată în această perioadă a fost și **Legea instrucțiunii publice**, prin care învățământul școlar de 4 ani devenea gratuit și obligatoriu. În 1864 s-a înființat **Universitatea din București**. Adoptarea **Codului Civil** a consfințit egalitatea cetățenilor în fața legii, a introdus căsătoria civilă și divorțul. **Legea organizării armatei**, din 27 noiembrie 1864, a sporit

Articolul din *Vasárnapi újság* din 27 martie 1859, privind dubla alegere a domnitorului A.I. Cuza

capacitatea militară, pentru păstrarea autonomiei țării și a creat premisele pentru câștigarea independenței. Tot acum s-a proclamat **Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române** față de **Patriarhia** de la Constantinopol. Domnul putea numi episcopii și mitropoliții țării. S-au înființat **agenții diplomatice** în străinătate: la Constantinopol, Paris, Belgrad. Opoziția împotriva lui Cuza a fost lipsită de posibilitatea de a se manifesta în parlament și în presă. Totuși, din a doua jumătate a anului 1865, opoziția conservatoare s-a reorganizat, atrăgând de partea sa o mare parte din armată și garda de la palat.

Cu toate că știa de organizarea unei lovituri de palat, Cuza nu a luat nicio măsură. În ziua de **11 februarie 1866**, cu participarea ofițerilor din garda palatului, s-a dat **lovitura de stat**, când principele Alexandru Ioan Cuza a fost silit să semneze actul de abdicare, „*asa cum dorea națiunea*”. România era un stat modern la abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, cu bazele instituțiilor statului consolidate, lăsând generațiilor următoare sarcina realizării independenței și unității naționale.

Întrebări

1. Când a fost recunoscută pe plan internațional unirea celor două țări?
2. Când și-a început activitatea primul parlament comun al României?
3. Care au fost cele mai importante reforme din timpul domnitorului Cuza?
4. Cum a fost înlăturat Alexandru Ioan Cuza?

29. Aducerea pe tronul României a prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen

După o domnie în care s-au realizat unirea și modernizarea țării, Al.I.Cuza a înțeles că mandatul său politic era pe sfârșite. Înlăturarea sa nu a constituit nicio surpriză în cercurile politice de la București. În aceeași zi s-au format o **locotenență domnească** și un guvern provizoriu, avându-l în frunte pe Barbu Catargiu, care să conducă țara pe timpul cât tronul era vacant. Ideea aducerii pe tronul țării a unui prinț străin nu era nouă.

Parlamentul convocat a hotărât să-l aducă pe tronul României pe prințul **Carol de Hohenzollern-Sigmaringen**, membru al familiei domnitoare din Prusia. La inițiativa Locotenenței Domnești, s-a hotărât ca principele să fie ales ca domn printr-un **plebiscit național**. Plebiscitul ținut la 20 aprilie 1866 s-a încheiat cu succes. La 10 mai 1866, Principele Carol a depus jurământul, în calitate de Domn al României. „*Ales de națiune principe al României, am părăsit fără ezitare patria și familia pentru a răspunde apelului acestui popor care mi-a încredințat destinele sale. Punând piciorul pe acest pământ sacru, eu am devenit român. Acceptarea plebiscitului îmi impune, o știu, mari datorii. Sper că îmi va fi dat să le duc până la capăt.*”

Intrarea în București a prințului Carol I., lucrare executată de Foucault și publicată în revista franceză L'illustration

Prima mare realizare a acestei domnii a fost adoptarea noii **Constituții**, din 1/13 iulie 1866, de către **Adunarea Constituantă**. Constituția, făcută după modelul belgian, avea la bază principiile și drepturile impuse de Revoluția franceză: „libertatea și drepturile fundamentale ale cetățeanului”, suveranitatea națională, separarea puteri-

lor în stat și responsabilitatea ministerială. Este una dintre cele mai moderne constituții din Europa, care a transformat România într-o monarhie constituțională. **Iată câteva fragmente din Constituția din 1866:** „*Principatele Unite constituie un singur stat indivizibil sub denumirea de România. Proprietatea de orice natură, precum și toate creanțele asupra statului sunt sacre și neviolabile. Puterea legislativă se exercită colectiv de către domn și reprezentațiunea națională. Reprezentațiunea națională se împarte în două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Puterea executivă este încredințată domnului. Puterile constituționale ale domnului sunt ereditare, în linie directă și legitimă a măriei sale principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat și cu excluderea perpetuă a femeilor și a coborâtorilor lor. Domnul numește și revocă pe miniștrii săi. El sancționează și promulgă legile. El numește sau confirmă în toate funcțiile publice. El este capul puterii armate*”.

Principele Carol al României

Potrivit Constituției, șeful statului avea largi atribuții: convoca și dizolva Adunarea Deputaților și Senatul, numea și revoca miniștrii, având **dreptul de veto**. Puterea judecătorească era încredințată instanțelor judecătorești, iar cea mai înaltă instanță judecătorească era **Curtea de Casație**. Constituția a fost completată de o lege electorală, iar electoratul a fost împărțit în patru colegii. Constituția din 1866 a contribuit la consolidarea și modernizarea statului român.

Întrebări

1. După abdicarea domnitorului Cuza, cine a fost conducătorul României?
2. Ce prevedea Constituția din 1866?
3. Din ce era format Parlamentul României?
4. Care erau atribuțiile șefului statului român?

30. Războiul de Independență

Părerile despre căile de obținere a independenței erau diferite în cercurile politice. O concepție mai radicală, susținută de liberalii Mihail Kogălniceanu, Vasile Boerescu, I. C. Brătianu, era reprezentată de intenția unei apropieri de Rusia, prin acțiuni antiotomane. Concepția conservatorilor era obținerea independenței pe cale diplomatică. Posibilitatea obținerii independenței României s-a ivit în perioada anilor 1875-1876, când s-a deschis din nou „**problema orientală**”. Acum au loc puternice mișcări de eliberare națională în Balcani, în Bosnia, Herțegovina, Serbia, Bulgaria și Muntenegru. Războiul dintre aceste țări și Imperiul Otoman a fost agreat de Rusia, ca susținătoare a popoarelor ortodoxe din această regiune. Rusia dorea sporirea influenței militare și deschiderea drumului către strâmtoarele Bosfor și Dardanele. În timpul acestui război, România a rămas neutră, pentru a evita o ocupație străină, dar a acordat sprijin popoarelor din Balcani.

Criza orientală s-a accentuat tot mai mult în anul 1876. La întâlnirea dintre împăratul Francisc Iosif și țarul Alexandru al II-lea, s-au hotărât următoarele: Bosnia și Herțegovina să fie preluate de către Imperiul Austro-Ungar, autonomia Bulgariei, unele teritorii să fie luate de la

Armata română în Războiul de Independență

turci și date Serbiei, iar Rusia să aibă drum deschis în Balcani. Guvernul român condus de I. C. Brătianu a purtat tratative cu guvernul țarist, în vederea trecerii pe teritoriul țării a armatelor rusești. Convenția româno-rusă, semnată la 4/16 aprilie 1877, prevedea respectarea integrității teritoriului românesc și trecerea armatei ruse prin țară, plata cheltuielilor legate de această trecere fiind suportate de către Rusia.

„Guvernul Alteței

Sale, Domnitorul României, Carol I, asigură armatei ruse, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României. Pentru ca niciun inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Împăratul tuturor Rușilor se obligă a menține și a face să se respecte drepturile politice ale statului român, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României“.

În țară s-au luat o serie de măsuri pentru organizarea armatei, au fost mobilizate armata și gărzile naționale, s-au făcut comenzi militare de armament. Armata română, concentrată la Dunăre, a asigurat și trecerea trupelor rusești. Era un moment dificil, căci Turcia, prin noua Constituție, considera România „o provincie privilegiată“. Singura cale de a obține independența era războiul. În 12/24 aprilie 1877, Rusia a declarat război Turciei. Armatele rusești au trecut granița României, iar armata română, concentrată la granița de sud, pe linia Dunării, a asigurat trecerea lor în Balcani. Starea de război dintre România și Turcia s-a declarat în urma bombardării, de către armatele turcești, a localităților **Islaz, Bechet, Giurgiu și Corabia**. La rândul său, armata română a răspuns bombardând **Vidinul și Turtucaia**. În data de **9 mai**

1877, ministrul de externe Mihail Kogălniceanu a declarat ruperea legăturilor cu **Poarta**. În aceeași zi, **Camera Deputaților** a votat moțiunea prin care se declara **independența României**. „**Așadar, domnilor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă.**“

Independența declarată a fost salută

Operațiunile militare din 1877

cu entuziasm de populația țării. Europa a fost din nou pusă în fața faptului împlinit, iar Rusia a acceptat independența, ca atare. Italia și-a manifestat simpatia; Prusia, Anglia și Austro-Ungaria se vor pronunța la sfârșitul războiului. Poarta Otomană a acuzat România de rebeliune, aflându-se în stare de război cu aceasta. Independența declarată trebuia câștigată pe câmpul de luptă și recunoscută pe plan european. În

Atacul de la Smârdan, de Nicolae Grigorescu

zilele de 14-15 iunie 1877, armatele ruse au trecut Dunărea, între Zimnicea și Giurgiu, cu ajutorul trupelor românești, au înaintat spre linia Nicopole, Târnovo, Rusciuc, dar au fost oprite la Plevna. Plevna era un sistem de fortărețe, apărate de armatele turcești care erau conduse de către Osman-Pașa. **Marele duce Nicolae**, comandantul trupelor țariste, a fost oprit din înaintarea sa și a fost nevoit să ceară ajutorul prințului Carol I.

Telegrama marelui duce Nicolae din 19/31 iulie 1877 conține următoarele: „*Turcii îngrădind cele mai mari mase la Plevna, ne nimicesc. Refaceți fuziune, demonstrațiune și, dacă-i posibil, trecerea Dunării cu armata după cum dorești să faci. Între Jiu și Corabia această demonstrațiune este indispensabilă pentru a ușura mișcările mele*”. Bazele cooperării militare româno-ruse au fost puse la întâlnirea dintre prințul **Carol I**, țarul Rusiei, **Alexandru al II-lea**, și marele duce **Nicolae**. Armatele ruso-române au fost puse sub comanda prințului Carol I. Atacul asupra Plevnei s-a dat la 30 august 1877, cucerindu-se trei redute. Aici și-au pierdut viața maiorul **George Șonțu** și căpitanul **Valter Mărăcineanu**, în încercarea de a încercui total reduta de la **Plevna**.

După două luni, armatele otomane au încercat să iasă din această încercuire. Comandantul turcilor, **Osman-Pașa** înfrânt și rănit în luptă, a fost nevoit să se predea armatelor române, la 28 noiembrie 1877. Cucerirea Plevnei a deschis drumul armatelor române spre nord-vestul Balcanilor.

Luptele dintre români și turci au avut loc în împrejurimile **Vidinului**. Armatele rusești au înaintat

Bătălia de la Plevna, de Henryk Dembitzky

Armata Română în Dobrogea, de Henryk Dembitzky

către **Adrianopol**, dar în apropierea **Constantinopolului** s-au oprit. Luptele au continuat până în ianuarie 1878, când s-a semnat **armistițiul** dintre părțile aflate în război. Prin **Tratatul de la San Stefano**, încheiat între Rusia și Turcia, la 19 februarie 1878, puterea Rusiei țariste a crescut foarte mult în Balcani.

Acest tratat prevedea, printre altele: recunoașterea **independenței României și Serbiei**, **autonomia**

Bosniei și Herțegovinei, deschiderea pentru toată lumea a strâmtorilor **Bosfor și Dardanele**. Rusia oferea României **Dobrogea**, luată de la turci, în schimbul celor trei județe din sudul Basarabiei. Marile puteri au decis reluarea discuțiilor de pace la Berlin. **Congresul de la Berlin** s-a desfășurat în vara anului 1878 și a fost condus de cancelarul Germaniei, Otto von Bismarck. Nici de data aceasta reprezentanții României nu au fost primiți la discuții, luându-se hotărâri fără participarea lor. Tratatul, încheiat la 1/13 septembrie 1878, prevedea trecerea **Bosniei și Herțegovinei** sub administrarea **Austro-Ungariei** și autonomia **Bulgariei** între Balcani și Dunăre, sub suzeranitatea Turciei.

S-a format acum provincia **Rumelia**, la sud de Balcani, s-a recunoscut independența **Serbiei și Muntenegrului**, iar **Anglia** primea insula **Cipru**. Pentru România, articolele din tratat prevedeau recunoașterea independenței, cu condiția de a acorda cetățenia română și persoanelor de altă religie. Statul român primea **Dobrogea, Delta Dunării, Insula Șerpilor**, dar pierdea sudul Basarabiei. Faptul determinant al acestui congres a fost **recunoașterea internațională a independenței României**, moment important pentru realizarea unității naționale. Prin mari sacrificii materiale și umane, România și-a câștigat independența națională. La Războiul de Independență au participat voluntari din toate provinciile românești, iar pe câmpul de luptă au murit peste 10 mii de oameni.

Întrebări

1. Care au fost condițiile favorabile proclamării independenței?
2. La ce lupte a participat armata română pentru câștigarea independenței?
3. Căutați pe hartă principalele operațiuni militare din războiul din anul 1877.
4. Ce teritorii i se recunoșteau României, prin Tratatul de la San Stefano?

31. Monarhia

Monarhia a avut un rol important în viața politică românească până la Primul Război Mondial. Atribuțiunile domnitorului au fost modificate prima dată de **Regulamentele Organice (1831-1832)** și de **Convenția de la Paris, din 1858**. **Constituția din 1866** a stabilit noile atribuții ale domnitorului, el devenind un factor de echilibru în viața politică românească. Carol I a fost un rege constituțional, a știut să țină echilibru în lupta dintre partidele politice. A fost un rege disciplinat și perseverent, ce și-a îndeplinit misiunea sa de monarh constituțional. La 9/21 septembrie 1878, Carol I a primit titlul de **Alteță Regală**, acesta dându-i un prestigiu și mai mare pe plan internațional. După cucerirea Independenței de stat, România s-a **proclamat regat**, la 14 martie 1881. La 10/22 mai 1881, **Carol I** și soția sa **Elisabeta de Wied** au fost încoronați ca regi ai României. Regele a declarat: „*România a crezut că este necesar și conform cu întinderea, cu însemnătatea și cu puterea dobândită și manifestată prin acte neîndoielnice, de a se declara regat. Nu doar pentru mine personal, ci pentru mărirea țării mele primesc titlul*”.

Actul proclamării regatului

Pentru întreținerea familiei regale, în 1884 s-au creat **Domeniile Regale**. Veniturile celor 118.000 ha au fost completate cu **lista civică** a regelui. Neavând moștenitori direcți, prin pactul de familie, a fost declarat moștenitor al tronului regal **Ferdinand de Hohenzollern**, nepotul de frate al regelui Carol I. Regele Carol a dus o viață exemplară, fiind un om simplu, modest și dorind ordine peste tot. A apreciat pe unii dintre oamenii politici, ca I. C. Brătianu, I. I. C. Brătianu, D. C. Sturza. Pe **plan intern**, regele Carol I a introdus sistemul rotativei guvernamentale, al alternanței la conducerea țării a partidelor politice care câștigau alegerile electorale. La guvernarea țării au alternat **Partidul Național Român** și **Partidul Conservator**.

Partidul Național Liberal reprezenta interesele burgheziei mici și ale marilor proprietari industriali. Conducătorul cel mai de seamă a fost **I. C. Brătianu**, adeptul unei guvernări de mână forte. Programul liberalilor, în general, a fost de a promova idei progresiste, „*politica prin noi înșine*”. Au prevăzut multe măsuri de protejare a economiei naționale, a sistemului bancar și de modificare a colegiilor electorale.

După venirea la conducerea partidului a lui **Ion I. C. Brătianu**, partidul a căpătat un prestigiu și mai mare, având ca obiective noi reforma agrară și cea electorală.

Partidul Conservator a grupat în jurul său marii proprietari de pământ, burghezia comercială și bancară și o parte din intelectualitate. Erau adepții „*pașilor mărunți*”, dar doreau menținerea vechilor tradiții, a marii proprietăți. Dintre liderii de seamă ai partidului, s-au remarcat **Lascăr Catargiu**, **Titu Maiorescu**, **Petre P. Carp**, **Gheorghe Gr. Cantacuzino**. Cu toate că au luptat pentru menținerea vechilor lor privilegii, au introdus

Regele Carol I, Principele Ferdinand I și Carol al II-lea

Participanții la Tratatul de Pace de la București, din 1913

Peninsula Balcanică, România a participat la al doilea război balcanic, încheind **Pacea de la București**, din 1913. Prin această pace, România primea **Cadrilaterul**, provincie locuită și de români. În lunga sa domnie, de 48 de ani, pentru țară a fost o perioadă de liniște și pace, o perioadă de dezvoltare economică, socială, politică și culturală. Pe plan extern, a militat pentru cucerirea independenței de stat, întregirea teritorială și afirmarea politică în Europa. Marele istoric Nicolae Iorga afirma următoarele despre personalitatea regelui Carol I: *„Simplu, sever rege, timid față de oameni, mândru față de misiunea lui regală, ferit de tot ce e fațadă și zgomet și apărând numai ca zeul monarhiei la ceasuri mari, când un gest al lui hotăra împrejurările, singuratic și păzit de orice prietenie, în fond cel mai sensibil dintre oameni, dar ascunzând oricărui o umanitate adesea rănită care a isprăvit mult pe patul tuturor mucenicilor“*.

și noi reforme. Au votat legea vânzării către țărani a unor proprietăți ale statului și legea minelor, prin care toate bogățiile naturale au trecut în proprietatea statului. Pe **plan extern**, regele Carol I a luptat pentru afirmarea autonomiei, cucerirea independenței și întărirea prestigiului țării. Din cauza relațiilor neprietenoase ale Rusiei cu România, regele și-a orientat politica externă către Puterile Centrale. În anul 1883 a încheiat un tratat secret cu Germania și Austro-Ungaria, care a durat până la începutul Primului Război Mondial. Factor de echilibru în

Întrebări

1. Când a fost proclamat ca rege Carol I?
2. Care au fost principalele partide politice de la sfârșitul secolului al XIX-lea?
3. Ce fel de politică a dus regele Carol I pe plan extern?

32. Dezvoltarea capitalismului

Din a doua parte a secolului al XIX-lea, România a cunoscut transformări sociale, economice și politice importante. Societatea românească se afla în prima fază a dezvoltării industriale. Ramuri importante, ca industria alimentară, forestieră, transporturile, au depășit faza de înzestrare cu mașini moderne. Domina producția întreprinderilor mici și mijlocii, prin intervenția statului. Intervenția statului s-a dovedit necesară, într-o perioadă când majoritatea populației locuia la sate, iar capitalul intern era insuficient pentru dezvoltare.

Agricultura a rămas principala ramură a economiei. Cea mai mare suprafață a pământului era cultivată cu cereale și doar o mică parte cu legume și plante industriale. Agricultura avea un caracter unilateral, pentru că domina marea proprietate funciară. După legea rurală din anul 1864, s-au luat unele măsuri pentru îmbunătățirea situației. S-au înființat **Creditul Agricol (1881)**, **bănci populare**, prin care se acordau credite țăranilor. S-a adoptat legea prin

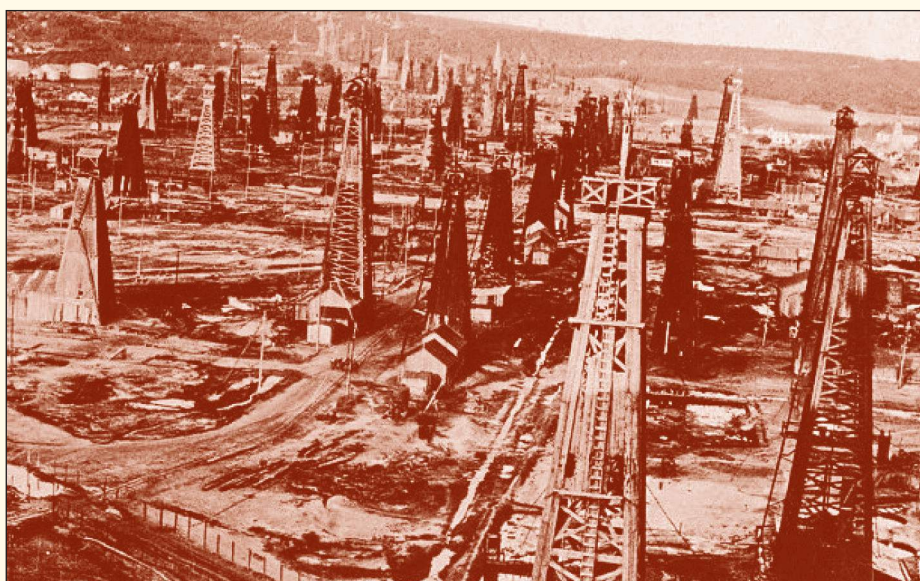
care țărani puteau cumpăra pământ, pentru formarea obștilor sătești. Capitalismul în agricultură s-a dezvoltat mai lent, proprietarii fiind interesați de mărirea productivității muncii țăranilor. Ei nu erau interesați de înzestrarea cu mașini și unelte moderne ale agriculturii. În agricultură s-a folosit vechiul sistem al învoierilor agricole, încheiat în defavoarea țăranilor. Către sfârșitul secolului, în agricultura românească s-a răspândit sistemul arendărilor, care, în unele părți ale țării, cuprindea peste 62% din suprafața agricolă.

Țărănimea a continuat să rămână pătura socială cea mai numeroasă din țară. Minimul de suprafață pentru întreținerea unei gospodării de țărani era de 5 ha, dar de această suprafață dispuneau foarte puține familii. Numărul capilor de familie care nu aveau pământ era destul de mare. Pe lângă această situație, mai interveneau moștenirile de familie, care împărțeau și mai mult pământul. Din această cauză, nivelul de trai era foarte scăzut, cu o rată a mortalității înaltă. Cea mai mare răscoală țărănească a fost **Răscoala din 1907**, aceasta extinzându-se din Moldova până în Muntenia și Oltenia. Rezolvarea problemei agrare a rămas în continuare una dintre cele mai importante chestiuni ale vieții politice românești. Pentru îmbunătățirea situației țărănimii s-au formulat numeroase ideologii și soluții. S-au propus ca soluții: arendarea pământului de către țărani, direct de la stat, înființarea unei **Case Rurale**, desființarea unor taxe și impozite, o nouă lege a învoielilor agricole. Din inițiativa lui **Ion I. C. Brătianu**, s-a propus votarea unei **legi agrare**, prin care pământul expropriat să fie dat țăranilor în proprietate. În ansamblul ei, agricultura românească a reușit să asigure hrana populației și să exporte anual 45% din producția de grâu, ocupând la nivel european locul al doilea, iar la exportul de porumb locul întâi.

Industria românească a cunoscut un proces de modernizare, în urma revoluției industriale. Ritmul de dezvoltare a industriei s-a reflectat în aplicarea unor măsuri protecționiste, care au încurajat industria alimentară, forestieră, petrolieră și metalurgică. În anul 1881 s-a dat legea pentru încurajarea industriei hârtiei și a zahărului. Politica de dezvoltare economică a țării „prin

Gara Filaret, prima gară din București deschisă la 31 octombrie 1869

Câmp petrolier la Moreni, în anul 1920

noi înșine”, promovată de Ion. I. C. Brătianu. Majoritatea oamenilor de cultură, a economiștilor și a politicienilor au susținut necesitatea încurajării industriei printr-un ansamblu de măsuri protecționiste. Prin

legea din 1887, întreprinderilor cu peste 25 de lucrători li s-au acordat o serie de scutiri din partea statului: scutiri de impozite și taxe vamale, scutiri de taxe la transportul feroviar și un teren unde să se construiască clădirile. Au funcționat în România uzine și fabrici cu un mare potențial economic: **Arsenalul Armatei, Uzinele Vulcan, Atelierele CFR, Fabrica de Zahăr și Fabrica de Chibrituri** din București. Majoritatea întreprinderilor industriale se concentrau, în București, pe Valea Prahovei, la Iași, Turnu Severin, Galați, Roman.

Industria petrolieră a avut un rol important în economie, prima sondă petrolieră fiind construită deja în anul 1840, la Lucăcești, Bacău. Distilarea pe cale industrială a țițeiului, pe plan mondial a început odată cu rafinăria construită de frații Mehedințeanu, în anul 1856, la Ploiești. Cu petrolul lampant rafinat aici, Bucureștiul va fi iluminat public, de la 1 aprilie 1857, fiind primul oraș din lume privilegiat astfel. Spre sfârșitul secolului, în România au funcționat peste 87 de rafinării de petrol. Începând cu anul 1900, România era prima țară din lume care exporta benzină. În țară s-au dezvoltat **sistemul de transporturi și comunicații**, iar **rețeaua de drumuri și căi ferate** a fost extinsă la peste 7.140 de km. Prima cale ferată din România a fost construită în 1869, cea dintre **Giurgiu și București**, iar apoi s-a dat în folosință linia dintre **Buzău și Mărășești**. S-a construit podul peste Dunăre, de la **Cernavodă** și s-a amenajat **Canalul Sulina**. De asemenea, s-a mărit rețeaua de șosele pietruite, care atingea, la începutul Primului Război Mondial, peste 26.922 de km. O importanță mai mare se acordă transportului fluvial. **Dunărea** devine o mare arteră comercială. Statul român a luat o serie de măsuri de protecție a navigației fluviale și maritime. S-au modernizat porturile de la Dunăre, **Galați și Brăila**, care devin importante centre comerciale, modernizându-se și portul maritim **Constanța**.

Datorită dezvoltării **sistemului bancar**, economia românească a început să prospere. În 1880, s-a înființat **Banca Națională a României**, care emitea monedă și acorda credite naționale. Până la sfârșitul secolului au luat naștere 24 de bănci, multe dintre ele cu capital bancar românesc: **Banca Agricolă, Banca Comercială din Craiova, Banca Comercială Română, Banca Generală Română**. Din 1881, au funcționat **Bursa de Valori** din București și **Casele de credit pentru agricultură**, ce veneau în sprijinul cerințelor marilor proprietari funciari. Pătrunderea capitalului străin în industria petrolului și a gazului, zahărului, electricității, a condus la progrese în aceste ramuri, astfel încât industria a contribuit cu 17% la venitul național. Schimburile comerciale au sporit în această perioadă, contribuind la întărirea pieței interne. Principalele produse de export au fost cerealele, vitele, produsele petroliere, pieile. S-au importat bunuri și produse finite din Anglia, Franța, Germania. Pe plan social, au avut loc schimbări semnificative: lucrătorii industriali s-au concentrat în marile centre industriale. Dezvoltarea economică a dus și la o creștere demografică, majoritatea populației locuind la sate. Dar s-a observat și o tendință de emigrare a populației în America și Canada.

În țară, s-au stabilit germani, austrieci, francezi, locuitori din Peninsula Balcanică, angajați în diferite activități economice.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, cele mai importante domenii au fost: circulația și transporturile, industria, comerțul, agricultura. În agricultură tehnica a rămas în urmă, în comerț tradiția era dominantă față de tehnică, în industrie atât elementele tradiționale, cât și cele ale progresului tehnic se făceau deopotrivă resimțite.

Întrebări

1. Ce noutăți au fost introduse în agricultură?
2. Care dintre ramurile industriei s-a dezvoltat în România?
3. În ce regiuni s-a dezvoltat industria petrolieră?
4. Enumerați cele mai importante bănci din România secolului al XIX-lea!
5. Care ramură productivă a economiei s-a dezvoltat cel mai mult?

33. Răscoalele țărănești

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea, România se prezenta ca un contrast dintre înapoierea economică din mediul rural și înflorirea vieții urbane. Majoritatea populației românești trăia la sate și obținea venituri din munca pământului. Țăranii aveau datorii mari față de marii proprietari și arendași, fiind supuși la tot felul de abuzuri din partea autorităților. Spre sfârșitul secolului, s-au înregistrat și unele progrese în educație, prin creșterea numărului de țărani știutori de carte și prin educația făcută în armată. În mișcarea de ameliorare a situației țăranilor s-a implicat și ministrul învățământului de atunci, **Spiru Haret**. El a încurajat activitatea extrașcolară a învățătorilor și profesorilor de la sate. Pentru ridicarea nivelului de educație al țăranilor s-au pronunțat și **Nicolae Iorga**, **George Coșbuc**, **Alexandru Vlahuță**, **Ștefan Octavian Iosif**, **Emil Gârleanu**. Ei susțineau instruirea țăranimii, reforma agrară și desființarea arendării pământului. Alți intelectuali și oameni politici, ca **Vasile Kogălniceanu**, **Constantin Dobrogeanu Gherea**, **Radu Rosetti**, susțineau că reforma din anul 1864 nu a rezolvat problema agrară. Era necesară o nouă rezolvare, din moment ce România era prima exportatoare de cereale din lume.

Principalul neajuns al reformei agrare a fost că țăranii au primit pământ prea puțin. Starea grea în care se aflau țăranii se datora și numărului mic de animale de tracțiune pe care îl dețineau. Situația era înrăutățită și de dobânzile mari ale împrumuturilor, de numeroasele boli provocate de proasta calitate a hranei. Una dintre nemulțumirile țărănești din 1888 a fost perpetuarea zvonului că guvernul a hotărât împrumutarea țăranilor cu pământ, dar marii proprietari nu au dorit această acțiune. La **22 martie 1888**, țăranii din județul **Ialomița**, de la **Urziceni**, s-au răscolit. Răscoala s-a răspândit repede în județele **Prahova**, **Vlașca**, **Gorj**, **Ilfov**, **Mehedinti**, **Vaslui**, **Tecuci**, **Suceava**, **Neamț** și **Roman**. Țăranii au dat foc conacelor boierești și au distrus registrele de proprietate și datorii. Au împărțit porumbul ce se găsea în depozite, au încercat să intre în orașe reședințe de județ. Autoritățile statului au intervenit cu armata și mulți țărani au fost omorâți și răniți, iar alții arestați și târați prin tribunale. După înfrângerea răscoalei, nu s-au luat măsuri pentru re-

Spiru Haret

zolvarea situației în care se afla țărănimea. Din nou au avut loc mișcări țărănești, în anul 1893, în județele **Vaslui, Tutova, Vâlcea, Botoșani și Dolj**. Într-un raport trimis către ministrul justiției, de către procurorul general, se explică situația grea în care se afla țărănimea. *„Mi-e teamă, domnule ministru, că orice măsuri se vor lua și orice sfaturi se vor da locuitorilor lipșiți absolut de pământ pentru hrană și pășune, vor rămâne ineficace în fața mării mizerii produse prin refuzul arendașilor de a le da pământ, fie pe bani, fie pe muncă, și vor săvârși delictе și crime constrânși de nevoi. Vă rugăm ca să luați măsuri de a îndrepta această stare de lucruri din partea arendașilor și proprietarilor, pentru ca astfel să se poată preîntâmpina nemulțumirile și răscoalele sătești.”*

Din cauza situației grele în care se aflau locuitorii satelor românești, mișcările țărănești au continuat, culminând cu marea **Răscoală din anul 1907**, care a izbucnit la **8 februarie 1907**, în satul **Flămânzi**, din județul **Botoșani**. S-a extins mai întâi în județele Dorohoi și Botoșani, iar apoi în întreaga țară. Au fost arse conacele boierești, au fost alungați proprietarii, arendașii, cârciumarii și au fost atacate sediile primăriilor comunale. La început, s-a crezut că țărani s-au revoltat fiind instigați de către o organizație revoluționară. Dar adevărata cauză a fost situația economică în care se găseau. Răscoala s-a extins cu repeziciune în **Muntenia și Oltenia**, în județele **Romanați, Vlașca, Ilfov, Teleorman, Olt**, răsculații încercând să pătrundă în orașe ca: **Giurgiu, Buzău și Corabia**. Răsculații au ars conacele marilor proprietari și arendași, au distrus registrele de proprietate și datorii, liniile de comunicație, au ridicat baricade împotriva înaintării armatei.

Răscoala din 1907, de Octav Băncilă

Pentru a reprima răscoala, guvernul a folosit armata, fiind date ordinele cele mai drastice: *„Să se aducă la cunoștința autorităților și locuitorilor chiar din satele nerăzvrătite că trupa are ordin de a trage atât cu armele, cât și cu tunurile. Vă ordon să reprimați în mod exemplar, distrugând totul și împușcând pe capii răzvrătiților, fără a face numai prizonieri. Trupa mergând în localitățile răscolate și ajungând după consumarea crimei de către răsculați, aceasta să nu fie împiedicată de a ucide pe făptuitori, să nu o împiedice de a incendia casele lor”*. S-a tras cu tunurile în țărani, în satele **Stănești, Hodivoaia, Vieru și Băilești**. Mulți răsculați au fost uciși, iar alții au fost făcuți prizonieri și trimiși la ani grei de închisoare. Împotriva modului cum a fost reprimată răscoala au protestat intelectuali de seamă ai vremii: **Nicolae Iorga, Al. Vlahuță, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu Gherea**. Răscoala a avut un mare ecou și în opinia publică din străinătate, în **Serbia, Bulgaria, Austro-Ungaria, Germania**, care au dezaprobat modul de reprimare a acesteia.

În țară s-a auzit tot mai mult vocea opiniei publice, preocupată de rezolvarea problemei agrare. Guvernele care au venit la putere au luat o serie de măsuri pentru rezolvarea situației. Aceste măsuri au fost puse în: **legea învoierilor agricole**, care limita plafonul maxim de arendare; în **legea înființării Casei Rurale**, prin trecerea în proprietatea statului a unor terenuri agricole și înlesnirea unor împrumuturi către țărani; în înființarea judecătoriilor de ocoale, pentru judecarea neînțelegerilor dintre țărani și proprietari. Reforma agrară propusă în anul 1913 nu s-a putut realiza, decât după terminarea Primului Război Mondial.

Întrebări

1. Care a fost situația țărânimii în a doua parte a secolului al XIX-lea?
2. Ce măsuri s-au luat pentru îmbunătățirea situației țărânimii?
3. Realizați un portret al țăranului român, pornind de la tabloul din lecție și pe baza operelor literare cunoscute.

34. Mișcarea muncitorească

Mișcarea muncitorească a avut un rol important în viața social-politică a țării, fiind influențată și de un nou curent politic, care a fost mișcarea socialistă. Această mișcare era formată din lucrătorii industriali, al căror număr a crescut odată cu dezvoltarea economică. Printre susținătorii acestei mișcări au fost **Constantin Dobrogeanu Gherea, Vasile C. Morțun, Ion Nădejde**. Prin propaganda dusă de ziarele **România Viitoare, Contemporanul, Revista Socială**, au căutat să formeze un partid socialist. Ei au formulat o serie de cereri: votul universal, autonomia comunală, răscumpărarea treptată a marilor proprietăți agricole. În plan social, au susținut rolul clasei muncitoare, ce trebuia să rezolve problema fundamentală – desființarea exploatării omului de către om – și înființarea unei democrații socialiste. La început, după anul 1887, lucrătorii industriali s-au organizat în cercuri socialiste și în cluburi muncitorești.

În anul 1893 s-a reușit unificarea cercurilor muncitorești într-un partid. Numele său a fost **Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România**, având un organ de presă numit „**Lumea Nouă**”. Din conducerea acestui partid au făcut parte mai mulți intelectuali cu idei liberale, care au trecut la partidul liberal. Partidul Social Democrat s-a desființat, conducerea mișcării muncitorești a fost preluată de **Cercul România Muncitoare**. Partidul muncitorilor s-a putut reorganiza numai după 1910, sub numele de **Partidul Social Democrat**, afiliat la **Internaționala a II-a**. Acțiunile muncitorilor s-au concentrat mai ales în centrele industriale din **București, Valea Prahovei și porturile de la Dunăre**. Lucrătorii industriali au trăit și au lucrat în condiții dificile, luptând pentru îmbunătățirea condițiilor de trai și muncă. Grevele s-au înmulțit, au luat amploare și li s-a mărit durata, către sfârșitul secolului, când muncitorimea s-a organizat mai bine. Printre acțiunile greviste putem enumera: **greva căruțașilor din Brăila, din 1884, greva tipografilor din Iași și București, din anii 1886 și 1887, grevele ceferiștilor din București și Galați, din 1888**.

Lupta muncitorilor a luat avânt între 1902-1906, când au avut loc peste **580 de acțiuni greviste**. De asemenea, lucrătorii industriali au luat atitudine și în rezolvarea problemei agrare. Prin intermediul cluburilor socialiste de la sate, au încercat să aducă ideile socialiste și aici. Mișcarea muncitorească a luat partea răsculaților din 1907, răscoala fiind menționată și la **Congresul din 1907, de la Stuttgart, al Internaționalei a II-a**. Ei și-au exprimat solidaritatea cu lupta țărănimii, în rezolvarea problemei agrare și în promulgarea legii electorale. Cererile greviștilor au fost multiple, așa cum rezultă și din revendicările lucrătorilor de la Uzina **Steaua Roșie** din Galați, din anul 1912: *„orele de lucru să fie de la 12 la 10 ore pe zi, să plătească supliment după prețul zilei; să nu fie concediați nici un lucrător sau lucrătoare din cei aflați actualmente în grevă; respectarea repausului duminical pentru reculegerea forțelor; plata să se facă în fiecare zi, ca toți să poată face târguile; plata integrală pe timpul cât se află în grevă; lucrătorii să nu fie amendați decât în fața unei comisii formată din lucrători și din personalul superior; lucrătorii să fie respectați de personalul superior, fără să li se aducă înjosire morală”*. În pofida progresului și dezvoltării economice, contradicțiile sociale au continuat să existe în societatea românească, rezolvarea lor a rămas în seama guvernelor care s-au perindat la conducerea țării.

Ziarul „Adevărul” în 1888

Întrebări

1. Care au fost primele forme de organizare a muncitorilor?
2. Ce ideologie au avut partidele social democrate din această perioadă?
3. Ce forme de protest au folosit muncitorii pentru obținerea drepturilor lor?

35. Situația românilor în perioada dualistă

După Revoluția de la 1848, Imperiul Habsburgic a trecut printr-un proces de reorganizare și reformare, cunoscând trei etape distincte. Prima etapă, a anilor **1849-1860**, a fost perioada neoabsolutismului, cea a anilor **1860-1867** era așa-zisă liberală, iar a treia perioadă a fost cea a dualismului austro-ungar, dintre **1867-1918**. Prin reformele din anii 1853-1854, țărani au fost împroprietăriți; este o perioadă de centralizare absolutistă și o politică de germanizare culturală. **Transilvania** aparținea direct de **Curtea de la Viena**, **Banatul** a fost cuprins în **Voivodina Sârbească**, iar zonele **Arad**, **Bihor**, **Sătmar**, **Maramureș**, aparțineau Ungariei. Singura concesie făcută de Viena românilor **greco-catolici** a fost ridicarea **Episcopiei de la Blaj** la rangul de **Mitropolie**. 1860-1867 este o perioadă liberală, datorată și înfrângerilor suferite de **Austria** în războaiele cu **Franța și Piemontul**. **Transilvania** capătă instituții, își reiau activitatea guvernul local, scaunele și comitatele. Românilor li s-a acordat dreptul de a participa la viața politică și administrativă. S-a convocat **Dieta Transilvaniei**, iar alegerile făcute pe bază censitară aduc în dietă o majoritate românească: 46 de români, 43 de sași și 32 de maghiari. **Dieta de la Sibiu**, dintre 1863-1864, a votat importante legi: oficializarea limbii române, egalitatea națiunii române cu toate națiunile din Transilvania, egalitatea confesiunilor religioase.

Un succes deosebit al românilor, datorat episcopului **Andrei Șaguna**, a fost reînființarea, în anul 1864, a **Mitropoliei Ardealului**. Mitropolitul Andrei Șaguna s-a aflat în fruntea națiunii române încă de la numirea sa ca episcop, în anul 1848. Născut în anul 1808, la **Mișkolț**, într-o familie prosperă de macedoromâni, își face mai întâi studiile la școala greco-valahă și la gimnaziul catolic de la Miskolc. Urmează mai departe colegiul superior și cursurile de filozofie ale **Universității Imperiale din Pesta**, acumulând o vastă cultură și cunoștințe te-meinice. După terminarea studiilor, se stabilește la **Vârșeț**, unde termină cursurile seminarului teologic ortodox. Este chemat să lucreze la **Mitropolia din Carlovitz**, ca profesor de teologie, și ocupă și funcția de secretar episcopal. După mai mulți ani la Mitropolia din Carlovitz, la 27 iunie 1846 pleacă pentru a prelua funcția de vicar general al **Bisericii Ortodoxe Ardelene**. La ședința protopopilor ortodocși de la Turda, din 1-2 decembrie 1847, este desemnat pentru funcția de episcop. La 24 ianuarie 1848 este numit în funcția de episcop, de către împărat. Anii 1848-1849 îl găsesc în fruntea luptei pentru câștigarea drepturilor naționale și bisericești. El a prezidat **Marea Adunare de la Blaj**. A avut marele merit de a-i fi unit într-un singur suflet național pe toți românii ortodocși și uniți. Deviza sa era „*de a înălța națiunea română, nu prin război și fărădelege, ci prin credință și virtute creștină, prin școală, cultură și respect pentru lege*”. Activitatea sa bisericească va avea ca rod reînvierea bisericească și ieșirea de sub influența bisericii sârbești.

La 24 decembrie 1863 s-a reînființat **Mitropolia Ortodoxă a Ardealului și Ungariei**, cu două episcopii, una la **Arad** și alta la **Caransebeș**, mitropolie ce a avut acest rang încă de pe

Mitropolitul Andrei Șaguna

timpul lui **Mihai Viteazul**. Mitropolitul **Andrei Baron de Șaguna** a reorganizat Biserica Ortodoxă, printr-un nou statut de organizare și funcționare, care îi poartă numele – **Statutul Șagunian**. O contribuție importantă a avut-o și la înființarea ziarului **Telegraful Român**. Cu contribuția sa, în anul 1860, s-a înființat Asociația pentru cultura românilor din Transilvania, cu numele de **Astra**. Rolul asociației a fost ridicarea culturală și națională a românilor ardeleni. În paralel cu activitatea bisericească, baronul Andrei Șaguna a sprijinit înființarea școlilor confesionale românești, formarea și sprijinirea învățătorilor și a asociațiilor culturale ce susțineau învățământul. Meritul incontestabil al lui Andrei Șaguna a fost reorganizarea vieții bisericești și a învățământului, precum și ridicarea culturală a românilor din Ardeal și Ungaria.

Această perioadă liberală a luat sfârșit foarte repede. Austria, înfrântă și slăbită din cauza războiului cu Prusia, a cedat sub presiunile Ungariei, schimbând structura imperiului. În anul 1867 a luat naștere **du-alismul austro-ungar**, un imperiu format din două state: **Austria și Ungaria**. Imperiul avea un singur suveran, pe împăratul **Francisc Iosif**, încoronat și ca rege apostolic al Ungariei. Era un stat eterogen din punct de vedere etnic, economic și politic, cu ministere comune de finanțe, externe și mili-

Catedrala Mitropoliei din Sibiu

tare. A fost repusă în vigoare **Constituția maghiară** din 1848. Pentru românii din Transilvania, formarea noului stat a avut urmări destul de grele. Practic, românii au fost încadrați în națiunea politică maghiară, unde limba oficială era maghiara. Românii au protestat prin **George Barițiu și Ion Rațiu**, încă de la 31 decembrie 1866. Au înaintat împăratului un memoriu prin care i-au cerut să nu semneze alipirea Transilvaniei la Ungaria. Au urmat o serie de proteste petiționare și prin presă, în favoarea drepturilor naționale românești. Aceste proteste au culminat cu **Pronunciamentul** prezentat la **Blaj**, în 1/15 mai 1868, redactat de **George Barițiu**. Acest protest a fost publicat în ziarele **Federațiunea, Telegraful român și Gazeta de Transilvania**. S-au solicitat următoarele: *„Ne pronunțăm pentru autonomia Transilvaniei, pe baza Diplomei leopoldine și a sancțiunii pragmatice, cu atât mai vârtos, că și autonomia țărilor croate-slavone e recunoscută, deși relațiunile acelora către Ungaria au fost cu totul diferite de ale Transilvaniei. Ne pronunțăm pentru reactivarea articolelor de lege aduse în Dieta de la Sibiu din anii 1863/64, prin ambii factori competenți ai legislațiunii, sancționați de maiestate, publicați și puși în viață, prin care națiunea română s-a înmatriculat ca națiune regnicolară, iar limba și confesiunile ei au fost garantate. Ne pronunțăm pentru redeschiderea Dietei transilvane pe baza adevăratei reprezentațiuni populare, după drept și cuviință, în sensul votului dat de minoritatea română în Dieta feudală de la Cluj din anul 1865. Dieta pestană noi nu o putem considera de îndreptățită a face legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii care poate vor fi șezând între-înșa de reprezentanți legali ai țării noastre”*.

Alte forme de protest și de luptă ale românilor transilvăneni au fost și societățile culturale. La activitățile societăților participa un mare număr de oameni. Ei susțineau revendicările naționale. Pe lângă **Societatea Astra**, s-a înființat, de către **Alexandru Papiu-Ilarian**, și **Societatea Transilvania**, la Budapesta, și **Societatea Petru Maior**. Dar în cadrul activității românilor s-a acordat o atenție deosebită organizării luptei politice împotriva regimului dualist. În cadrul organizării politice s-au conturat două curente. Un **curent activist**, grupat în jurul **mitropolitului Andrei Șaguna**, care era pentru o participare activă la viața politică parlamentară; al doilea, **curentul pasivist**, reprezentat de **Ion Rațiu, George Barițiu, Ilie Măcelariu**, era pentru neparticiparea la viața politică. La 26 ianuarie 1869 a luat

Alexandru Mocioni

ființă **Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria**, condus de către **Alexandru Mocioni**. La 23 februarie, în același an, s-a înființat **Partidul Național al Românilor din Transilvania**, condus de către **Ilie Măcelariu**. Documentele și programele politice ale celor două partide erau asemănătoare, în ceea ce privește recunoașterea autonomiei și democratizarea vieții politice. La 12-14 mai 1881, la **Conferința de la Sibiu**, cele două partide s-au unit sub numele de **Partidul Național Român**, adoptând ca tactică de luptă **pasivismul**. Partidul nou format nu dorea participarea la viața politică, nu recunoștea sistemul dualist și nici alipirea Ardealului la Ungaria. El lupta pentru autonomia Ardealului, pentru propășirea națiunii române prin folosirea limbii române în justiție și armată.

Întrebări

1. Care era situația românilor din imperiu în perioada liberală?
2. Realizați în scris un portret al mitropolitului Andrei Șaguna.
3. Care a fost tactica românilor din monarhia nou înființată?
4. Când a apărut și ce program politic a avut Partidul Național Român?

36. Memorandumul

Perioada anilor 1881-1895 este dominată de politica pasivistă și de mișcarea memorandistă, exprimată prin organul de presă **Tribuna** de la **Sibiu**. Acest ziar avea ca motto: **Soarele pentru toți românii la București răsare**, în jurul căruia s-au grupat tinerii din partid. Acțiunea cea mai importantă a românilor ardeleni, condusă de către Partidul Național Român, a fost **mișcarea memorandistă** dintre anii 1892-1894.

Tactica de până acum, de **recunoaștere a autonomiei Ardealului**, s-a schimbat, trecându-se la tactica de recunoaștere a **autonomiei etnice românești**. Aceasta ar fi însemnat ca românii să aibă instituții proprii, la nivelul comunităților, în cadrul statului, lucru de neacceptat de către statul dualist.

În luna martie a anului 1892, **Comitetul Central al Partidului Național Român** a stabilit textul unui amplu memoriu, **Memorandum**, care a reprezentat apogeul luptei de emancipare a românilor ardeleni în secolul al XIX-lea. Atunci se împlineau 25 de ani de la formarea statului dualist, iar cu un an în urmă se împliniseră 100 de ani de la Supplexul Românesc.

Procesul memorandiștilor de la Cluj a fost relatat de **Vasárnapi Újság** și **Pesti Napló**. Prin Memorandum, românii arătau asupririle la care au fost supuși de-a lungul secolelor. În partea introductivă arătau, cu argumente istorice, cauza împotrivirii poporului român față de alipirea Ardealului la Ungaria. A fost arătată și analizată legislația antiromânească, începând cu legea naționalităților din 1868 și

Redactorii de la „Tribuna” în anul 1912

cu legea electorală din 1874, ce stabilea un cens de nouă ori mai mare pentru Ardeal, decât pentru Ungaria. Apoi s-a vorbit despre legea învățământului din 1868 și 1874, prin care limba maghiară era introdusă atât în școlile de stat, cât și în școlile primare. **Memorandumul**, tradus și publicat în mai multe limbi străine, a fost

Imagini din timpul procesului de la Cluj

semnat de către **Ioan Rațiu**, președintele P.N.R., **Gheorghe Pop de Băsești**, vicepreședinte, **Eugen Brote**, **Vasile Lucaciu**, **Septimiu Albini** și **Iuliu Coroianu**.

Memorandumul a fost depus la Curtea Veneză de către o delegație formată din trei sute de persoane, intelectuali, muncitori și meseriași. Petițiunea făcea o critică aspră regimului dualist și a urmărilor acestui regim asupra națiunii române. El a demascat aspirarea națională a românilor, cerând recunoașterea și acordarea drepturilor lor naționale. Împăratul Francisc Iosif a refuzat primirea documentului, iar Curtea Veneză a considerat problema românească o problemă internă a Ungariei. Prin acest refuz, românii au văzut atitudinea de nepăsare a împăratului față de problema națională a națiunii române.

Memorandumul a fost trimis de către Curtea Veneză guvernului de la Budapesta, care, firește, l-a respins. Liderii românilor participanți la această acțiune au fost trimiși în judecată de autoritățile maghiare, sub pretextul de „*atentat contra statului maghiar*“. Liderilor mișcării li s-a intentat un proces la tribunalul de la Cluj, în 1894. La procesul de la Cluj, liderul român Ioan Rațiu declara următoarele: „*Ceea ce ne-a silit pe noi și întregul popor român ca să facem acest demers este faptul că atât legislațiunea, cât și guvernul ne-au adus la convingerea neștănută că în fața lor pentru noi vorbă de dreptate nu poate fi. Cea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român. Existența unui popor însă nu se discută, se afirmă. De aceea nu ne e în gând să venim în fața dumneavoastră să dovedim că avem dreptul la existență. Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața dumneavoastră, nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba!* De aceea nu mai suntem aici acuzați, suntem acuzați“. Liderii românilor au fost declarați vinovați și condamnați la închisoare. Condamnarea lor între 6 luni și 5 ani a declanșat un val de proteste din partea opiniei publice românești din țară și străinătate. Memorandumul a fost apogeul politicii tradiționale românești bazate pe pasivismul politic.

„Pesti Napló“ în anul 1894

Imagini din timpul procesului de la Cluj

De acum înainte, în noile condiții, conducătorii mișcării românești, precum **Aurel Vlad, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Ștefan Ciceo-Pop, Vasile Goldiș, Ioan Russu-Șirianu**, au adoptat tactica **activismului politic**.

Din anul 1910, cinci deputați români au activat în parlamentul de la Budapesta: **Teodor Mihail, Ștefan Ciceo-Pop, Alexandru Vaida-Voievod, Nicolae Șerban și Vasile Damian**. Prin adoptarea unor legi – ca **Legea Bánffy**, din 1896, pentru modificarea denumirilor localităților, **Legea Apponyi** din 1907 – s-a intensificat și mai mult politica guvernului maghiar de asimilare a minorităților naționale. S-a introdus limba maghiară și în școlile confesionale ale naționalităților. În numai doi ani au fost închise 420 de școli. Acum s-a schimbat și tactica de luptă: **Octavian Goga și Vasile Lucaciu** susțineau în mod deschis unirea **Ardealului** cu **România**, **Iuliu Maniu** era mai rezervat, iar **Aurel C. Popovici și Alexandru Vaida-Voievod** erau pentru o federalizare a imperiului, concepție susținută de către arhiducele **Franz Ferdinand**. Pe plan politic s-a realizat și o colaborare cu secția română a **Partidului Social-Democrat din Ungaria**, înființat în anul 1890, pentru lupta comună de emancipare națională. În situația în care se apropia

Octavian Goga

Primul Război Mondial și deplasarea României spre Antantă, guvernul maghiar a purtat discuții cu reprezentanții românilor ardeleni. Tratatul purtat a eșuat, din cauza pozițiilor diferite pe care le aveau cele două părți. Singura cale care a rămas națiunii române din monarhie pentru realizarea visurilor sale, a fost lupta pentru autodeterminare națională.

Vasile Lucaciu

Întrebări

1. Care au fost cele mai importante ziare românești din Transilvania?
2. Ce a cuprins Memorandumul și cum au reacționat autoritățile maghiare față de acesta?
3. Ce noi partide au apărut acum și ce tactică politică au adoptat?

37. Problema Transilvaniei în România

Situația românilor din afara granițelor României a fost în permanență atenție a guvernelor de la conducerea țării. Mai ales după anul 1867, oamenii și liderii politici de toate orientările politice au promovat interesele naționale. **Mihail Kogălniceanu**, de la tribuna **Parlamentului României**, susținea că „*Principatul Transilvaniei a avut întodeauna existența sa proprie. Majoritatea locuitorilor din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina sunt români, să se reînnoiască sentimentele României de înfrățire și de conaționalitate cu toți românii de pretutindeni*”.

Inaugurarea Societății Academice Române

Împotriva politicii de maghiarizare forțată dusă de către guvernul maghiar, prim-ministrul României, **D. A. Sturza**, a luat în mai multe rânduri atitudine. „*Chestiunea națională constă în faptul că suntem înfiorați de pericolul care amenință Regatul nostru, prin deznaționalizarea a trei milioane de români din Transilvania. Chestiunea națională s-a născut în Ungaria, pentru că acolo se caută a maghiariza românii. Pericolul este cu atât mai mare, cu cât nu suntem atacați pe față, ci în mod viclean, cu calomnii și cu minciuni, ca astfel să se ridice opinia Europei în contra neamului românesc, căruia să-i iasă nume rău de tulburător al păcii, pentru ca sub această pornire a Europei să nu ne mai putem apăra.*”

Sprijinirea mișcării de emancipare politică și culturală a românilor din afara granițelor a fost susținută mereu de guvernele țării. Astfel, la 15 mai 1867, la inițiativa lui **Aron Florian**, **August Treboniu Laurian** și a lui **Alexandru Papiu Ilarian**, s-a înființat la București **Societatea Transilvaniei**. Societatea nou înființată avea ca scop „*strângerea legăturilor de frăție între junimea studiosă din toate părțile României*”. Colaborarea dintre românii de o parte și alta a Carpaților a fost necesară pentru cunoașterea stării românilor din Ardeal, după desființarea autonomiei principatului. O serie de intelectuali, printre care **Bogdan Petriceicu Hașdeu**, **dr. Carol Davila** și alții, fac călătorii de informare dincolo de Carpați. **Alexandru Candiano-Popescu** susținea ideea unei insurecții pentru eliberarea Transilvaniei. Prin ziarul **Perseverența**, el solicita sprijinul românilor pentru o campanie antihabsburgică. La 13 august 1867 s-au reunit membrii **Societății Literare Române**, din care făceau parte români din Ardeal, Banat, Crișana, Bucovina, Macedonia și aromâni și s-a adoptat hotărârea ca societatea să se numească **Societatea Academică Română**.

Cu ocazia inaugurării viitoarei Academii din 1 august 1867, **Timotei Cipariu** arăta că „*Societatea literară, fondată din libertatea unui guvern român patriotic, de astăzi își începe lucrările sale. Ea nu are misiune și scopuri politice. Nașterea română a venit la cunoștința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei. Această societate va îngriji pentru conservarea unității limbi române în toate provinciile locuite de români*”.

Șt.O. Iosif, V.Eftimiu, I.Chendi, O.Goga în 1902

Publicația „Luceafărul”

Atunci când autorii protestului de la Blaj, din 1868, au fost trimiși în judecată, s-a produs o vie agitație în rândul românilor din Ardeal și de la București. Ziarele **Românul** și **Perseverența** au luat atitudine împotriva acestei situații. **C. A. Rosetti**, prin ziarul de la București, **Societatea Carpați**, a avut ca țintă determinarea unei răscoale în rândul populației românești din Ardeal. Alte asociații și societăți culturale au luptat pentru drepturile românilor din Ardeal, după alipirea acestuia la Ungaria. Amintim aici societatea de la **Viena, România Jună**, și societatea de la Budapesta, **Petru Maior**.

Lupta României pentru obținerea independenței a marcat solidaritatea națională în rândul românilor din toate provinciile. S-au organizat comitete pentru colectarea de ofrande și contribuții bănești, cum a fost și cel de la **Sibiu**, condus de **Judita Măcelariu**. Un alt moment important din lupta pentru eliberare națională a fost fondarea la București, în 1890, a **Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor**, cu secții la **Paris, Berlin, Bruxelles** etc. Prin conferințe,

congrese, tipărirea de cărți și ziare, liga a cerut intervenția guvernului român în favoarea românilor de peste munți. Printre membrii marcanți ai Ligii au fost: **Take Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, V. A. Urechia, George Maiorescu, precum Vicențiu Babeș, Iuliu Coroianu, Ion Rațiu, G. Pop de Băsești, Eugen Brote**. Condamnarea liderilor români ardeleni în **procesul de la Cluj, din 1894**, a produs un val extraordinar de proteste în România. În toate marile orașe au avut loc demonstrații și întruniri de protest contra condamnării românilor de către autoritățile maghiare. În mai multe orașe din Europa s-au publicat articole și lucrări în presă, încât, sub presiunea opiniei publice și a intervenției personale a regelui **Carol I**, fruntașii ardeleni au fost eliberați. Legăturile dintre românii din **Vechiul Regat** și românii ardeleni au continuat cu intensitate în această perioadă. Au participat împreună la marile aniversări istorice, organizate în 1905, în **Bucovina**. Personalități de seamă ale culturii, ca **Nicolae Iorga, Aristița Romanescu, Ion Luca Caragiale**, au vizitat Transilvania și Bucovina. În 1905, **Academia Română** i-a acordat premiul național pentru poezie lui **Octavian Goga**. Aniversarea a 40 de ani de domnie a regelui **Carol I** a mobilizat întreaga națiune română la lupta pentru libertate și independență. Lupta pentru libertate națională au îmbrățișat-o și **social-democrații români** din Ardeal, care au întreținut legături intense cu cei din Vechiul Regat. În 1903, o delegație a socialiștilor, condusă de către **Constantin Mille**, s-a aflat în Ardeal și Banat, la invitația social-democraților ardeleni. De la ei au aflat situația românilor din aceste părți.

Cu toate că România se afla într-o alianță politică cu **Puterile Centrale**, din 1883, aceasta nu a însemnat abandonarea sprijinirii luptei românilor ardeleni. Pentru unii politicieni români, tratatul avea importanță pentru intervenții la **Viena și Budapesta**, în vederea îmbunătățirii situației românilor ardeleni. Acest lucru s-a văzut cu prilejul procesului de la **Cluj**, când guvernul român, în ciuda alianței cu Viena, a susținut interesele naționale ale românilor. Chiar regele **Carol I** a avertizat **Germania** că nu se mai putea opune dorințelor românilor în realizarea intereselor naționale.

Întrebări

1. Care oameni politici au luat apărarea românilor din Transilvania?
2. Ce scop au avut asociațiile înființate în această perioadă?
3. Ce atitudine au avut intelectualii din regat față de situația românilor ardeleni?

38. România la începutul Primului Război Mondial, până la sfârșitul anului 1916

La 15/28 iulie 1914, în urma atentatului de la **Sarajevo**, Austro-Ungaria a atacat Serbia, și astfel a început Primul Război Mondial. România a fost într-o situație dificilă generată de alianța din anul 1883 cu **Puterile Centrale** (Germania, Austro-Ungaria), dar în cele din urmă, la **Consiliul de Coroană** de la Sinaia, din 21 iunie 1914, a ales **neutralitatea**. Presiuni asupra României, de a intra în război, s-au făcut din partea ambelor tabere

Castelul Peleș

aflate în conflict. Puterile Centrale, prin intervenția împăratului Germaniei, a făcut presiuni pentru menținerea României în alianță. Dar, în același timp, s-au făcut presiuni și asupra guvernului de la Budapesta, pentru îmbunătățirea situației românilor din Transilvania. Guvernul român a încheiat acorduri cu Rusia, prin care, în schimbul unei neutralități prietenoase, să recunoască dreptul României de a uni teritoriile românești din Austro-Ungaria. Anglia și Franța doreau intrarea României în război de partea lor, pentru resursele petroliere și economice de care dispunea țara. În țară, curentul dominant era pentru intrarea în război de partea Antantei, care promisese României unirea teritoriilor locuite de românii din Monarhie.

Pentru România, perioada neutralității, dintre anii 1914-1916, a fost una a pregătirii pentru război, a înarmării și a modernizării armatei. După îndelungate tratative duse cu Antanta, guvernul condus de Ion I. C. Brătianu a semnat o **Convenție politică și militară cu Antanta**.

Prin această alianță, România intra în război împotriva Puterilor Centrale, la 14/17 august 1916. *„Tratatul de alianță încheiat între România, Rusia, Franța, Anglia și Italia garantează integritatea teritorială a României în toată întinderea fruntariilor sale actuale. Rusia, Franța, Anglia și Italia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei Austro-Ungariei prevăzute la articolul 4.”*

Declarația de război a fost dată la Consiliul de Coroană din 27 august 1916, condus de regele Ferdinand și de prim-ministrul, Ion I.

Trupele germane intrând în București la 6 decembrie 1916

Regele Ferdinand I. și Regina Maria decorând militari care au luptat la Mărășești

C. Brătianu. Ei au arătat condițiile de participare alături de Antantă. „*Speranța pe care noi ne-am făcut-o aderând la Tripla Alianță a fost înșelată. În timpul unei perioade de mai mult de treizeci de ani, românii din Monarhie nu numai că n-au văzut niciodată introducându-se o reformă de natură a le da chiar o aparentă satisfacție, dar ei au fost dimpotrivă tratați ca o rasă inferioară și condamnați să sufere opresiunea din partea unui element străin. România, mânăta de dorința de a contribui la sfârșitul conflictului și sub imperiul*

necesității de a salva interesele sale de rasă, se vede silită a intra în linie alături de cei care îi pot asigura realizarea unității sale naționale. Pentru aceste motive, ea se consideră, începând din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria.”

În noaptea de 14/15 august 1916, armatele române au trecut în Transilvania, cucerind **Brașovul, Toplița, Făgăraș, Miercurea Ciuc**, ajungând în apropierea orașelor **Sibiu și Sighișoara**. În schimb, pe frontul din sudul țării, armatele bulgare și germane au învins trupele române, la **Turtucaia**. Până la sfârșitul lunii octombrie 1916, s-au dus lupte intense și în **Dobrogea**. Fără sprijinul armatelor rusești, armatele române s-au retras din această parte de țară. Pe frontul din Moldova, armata română a reușit să apere cu succes trecătorile din Carpați, împiedicând pătrunderea trupelor germane și austro-ungare în aceste regiuni.

Beneficiind de o tehnică superioară și un număr mult mai mare de trupe militare, armatele **Puterilor Centrale** au început ofensiva împotriva armatei române. Au reușit să rupă apărarea în **Banat** și, prin trecătorile din **Carpați și Valea Jiului**, au pătruns în **Oltenia și Muntenia**. Trupele germane din Bulgaria au trecut Dunărea și, împreună cu trupele din nord, au presat armata română, care a fost nevoită să se retragă. În bătălia de pe râul **Argeș-Neajlov**, armata română a fost înfrântă, capitala țării fiind ocupată de către germani, la 23 noiembrie 1916. Una din cauzele înfrângerii armatei române a fost că Antanta nu a deschis frontul din Balcani, așa cum a promis.

Întrebări

1. Care a fost poziția României la izbucnirea Primului Război Mondial?
2. Când a intrat în război România și de partea cui?
3. Unde s-au dat cele mai grele lupte dintre armata română și trupele germane?
4. Unde au fost înfrânte armatele române?

39. România în a doua parte a Primului Război Mondial

Pe teritoriul ocupat, armata germană a instaurat un regim de ocupație militară. A exploatat masiv rezervele de petrol, cereale, materiale de construcție și a reprimat orice formă de rezistență națională. Autoritățile centrale române, armata, regele și o parte din populație s-au retras în Moldova, care a devenit centrul rezistenței naționale. Aici, în Moldova, s-a trecut la refacerea armatei. Orașul **Iași** a devenit capitala provizorie a țării, s-a format un nou **guvern de uniune națională**. Armata română s-a reorganizat, cu sprijinul misiunii militare franceze, conduse de generalul **Henri Berthelot**.

Efectivele militare românești, modernizate și refăcute, cu echipament modern, aveau un efectiv de luptă de 460.000 de oameni, pregătit să intre în război. Tot acum s-au modernizat sistemele de comunicație și a fost creată **Crucea Roșie**, patronată de către **Regina Maria**. Pentru ridicarea moralului armatei, la data de 23 martie 1917, regele Ferdinand a promis realizarea celor două mari reforme, reforma electorală și reforma agrară. Armata română, reformată și modernizată, a putut face față, în vara anului 1917, atacurilor armatei germane; acestea au fost respinse în luptele celebre de la **Mărăști** (11 iunie), **Mărășești** (24 iunie) și **Oituz** (6 august). Rezistența eroică a armatei române din Moldova a salvat statul român, oprind înaintarea germanilor în Rusia.

Regimentul 32 Mircea Vodă, după eroica bătălie de la Mărășești

Prim-ministrul britanic, **Lloyd George**, remarcă următoarele despre victoriile armatei române: „*Reconstituirea armatei române și rezistența dârză, atât de prețioasă pentru cauza aliată pe care aceasta armată o opune în acest moment inamicului, în condiții de dificultate excepționale, sunt un exemplu magnific al forței pe care libertatea o dă unui popor liber*”.

Dar, spre finalul anului 1917, situația României s-a înrăutățit, din cauza ieșirii Rusiei Sovietice din război. Trupele rusești au părăsit frontul în dezordine, provocând jafuri și distrugerii în rândul populației civile. Armata română a fost nevoită să intervină, să restabilească ordinea, dezarmând trupele ruse. Prin lovitura de stat bolșevică, din 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, de la **Petersburg**, soarta Rusiei s-a modificat total. Prin încheierea armistițiului, de către Rusia cu Puterile Centrale, în 26 noiembrie 1917, România a rămas singură. România a trebuit să aleagă între salvarea țării și o pace umiltoare cu Puterile Centrale.

Guvernul condus de **Alexandru Marghiloman** a acceptat condițiile păcii semnate la 24 aprilie 1918 în București. Acestea erau destul de grele, **Dobrogea** era ocupată de Germania, cea mai mare parte din Carpați era ocupată de Austro-Ungaria, monopolul asupra petrolului, cerealelor și controlul asupra economiei reveneau Germaniei, iar armata română era dezarmată.

Deși pacea a fost aprobată de parlament, regele **Ferdinand** nu a semnat-o niciodată. În aprilie 1917 au intrat în război și SUA. Victoriile obținute de către aliați în vara anului 1918 au creat condițiile reintrării României în război și continuarea luptelor alături de Antantă. În septembrie 1918, **Bulgaria** a fost învinsă de către Antantă. La 24 octombrie 1918, noul guvern format de generalul **Constantin Coandă** a proclamat **mobilizarea generală** a armatei. A cerut armatelor germane să părăsească țara, a anulat pacea umiltoare de la București și a continuat războiul alături de Antantă. Sfârșitul războiului a găsit țara în tabăra învingătorilor. Capitala țării

Regele Ferdinand I

Conferința de Pace de la Paris

a fost eliberată, iar aici s-au reîntors autoritățile centrale și familia regală. Participarea României la Primul Război Mondial, între anii 1916-1918 s-a făcut cu mari eforturi materiale și pierderi umane. Au murit **339.117 oameni**, au fost **290.000 de răniți** și **116.000 de prizonieri** și dispăruți în război. Dincolo de sacrificiul uman și material, Primul Război Mondial va căpăta pentru români caracterul unui război de întregire a neamului. Prima provincie care s-a unit cu România a

fost **Basarabia**. În condițiile loviturii de stat comuniste din Imperiul Rus, această provincie și-a anunțat autonomia, iar ulterior și-a proclamat independența sub numele de Republica Democrată Moldovenească. La **27 martie 1918**, Sfatul Țării, instituția reprezentativă a populației de peste Prut, a votat la Chișinău unirea cu România.

În **Bucovina** în condițiile din toamna anului 1918, românii au organizat Consiliul Național Român. La **28 noiembrie** Congresul General al Bucovinei a votat la Cernăuți, unirea Bucovinei cu România.

În **Transilvania**, în toamna anului 1918, în condițiile în care structurile puterii imperiale austro-ungare au intrat în soluție, mișcarea pentru autodeterminare a avut un puternic caracter de masă. În încercarea sa de a salva imperiul de la destrămare, împăratul **Carol I** a lansat apelul „**Către popoarele mele credincioase**”, prin care propunea federalizarea întregului imperiu. Acest apel a rămas fără nici un efect în rândul populației românești, ca de altfel al tuturor popoarelor din acest conglomerat politic. Partidul Național Român din Transilvania a răspuns prin declarația din 29 septembrie/12 octombrie 1918 de la Oradea, prin care proclama independența națiunii române din monarhie. Această proclamație a fost citită în parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida-Voievod. La data de 30 octombrie/12 noiembrie 1918 s-a constituit **Consiliul Național Român Central** din care făceau parte șase reprezentanți ai Partidului Național Român, printre care Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voievod, Ștefan Ciceo-Pop, și șase reprezentanți ai Partidului Social Democrat în frunte cu Ioan Fluieraș și Iosif Jumanca. Consiliul Național Român Central cu sediul la Arad a devenit organul central de conducere al românilor din Ungaria și Transilvania. Între timp la data de 13-15 noiembrie au avut loc la Arad, tratative între Consiliul Național și reprezentanții guvernului Károlyi condus de către ministrul Oszkár Jászi. Tratativele au eșuat pentru că Ungaria dorea menținerea Transilvaniei în cadrul Ungariei cu o largă autonomie după modelul cantoanelor elvețiene. Propunerea a fost respinsă de către Iuliu Maniu care a declarat că dorința românilor este de „desprindere totală” de Ungaria. La data de **18 noiembrie/1decembrie 1918** **Consiliul Național Român Central** a lansat chemarea pentru **Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia**, pentru a supune aprobării poporului viitorul teritoriilor locuite de români. La Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia au participat 1.228 delegați aleși și peste 100.000 de oameni, ceea ce a conferit adunării un caracter plebiscitar. S-a votat unirea cu România, iar o delegație a anunțat oficial regelui României, Ferdinand, Actul Unirii. La Marea Adunarea Națională de la Alba-Iulia au participat și delegați români din satele

românești din Ungaria de azi, de la Veched, Bedeu, Peterd, Micherechi, Chitighaz, Giula și alte sate cu populație românească. La această mare adunare au fost reprezentate toate categoriile sociale și confesionale ale românimii. Cea mai importantă rezoluție adoptată la Alba Iulia a fost cea referitoare la **unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România**.

Tot cu acest prilej au fost alese: Marele Sfat Național ca organ legislativ, condus de Gheorghe Pop de Băsești, și Consiliul Dirigent ca organ executiv prezidat de Iuliu Maniu. Marea Unire a fost recunoscută și în plan internațional la Conferința de Pace care a urmat Primului Război Mondial. Tratatul de pace dintre țările participante la Primul Război Mondial s-au desfășurat între anii 1919-1920. La **Conferința de pace de la Paris**, deschisă la 18 ianuarie 1919, au fost convocate atât părțile victorioase cât și cele învinse. Marile puteri au dorit în primul rând să-și satisfacă propriile interese. Ele au fost nevoite să țină seama și de noile realități, cum au fost crearea noilor state independente, sau desăvârșirea unității naționale. Pe baza cadrului general al **Tratatului de la Versailles**, din 28 iunie 1919, semnat cu Germania, s-au încheiat Tratatul de la **Saint-Gemain**, cu Austria la 10 septembrie, și cel de la **Neully**, cu Bulgaria, la 27 noiembrie. La **Trianon** s-a semnat Tratatul cu Ungaria, la 4 iunie 1920, iar la **Sevres**, cel cu Turcia, la 10 august 1920.

Tot acum s-a creat **Liga Națiunilor**, organizație care trebuia să vegheze asupra păcii mondiale. Cu privire la România, tratatul cu Germania stabilea „o cotă de 1% din reparațiile de război, ce trebuiau plătite de germani”. Cu privire la România, **Tratatul de la Saint-Gemain, cu Austria**, prevedea următoarele: „Austria renunță în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra fostului ducat al Bucovinei. Minoritățile naționale beneficiază de protecția specială a Marilor Puteri, care pot decide măsurile pe care le vor crede necesare în sprijinul lor. România trebuie să plătească sume cu titlul de reparații în contul teritoriilor eliberate de sub dominația austro-ungară”.

Tratatul de pace dintre România și Bulgaria, semnat la 10 decembrie 1919, la Neully, hotărâ: „hotărârea dintre cele două țări rămâne cel fixat în anul 1913”. Prin semnarea, în aceeași zi, a **Tratatului minorităților**, se acorda tuturor locuitorilor, fără deosebire de origine, naționalitate, limbă, rasă sau religie, dreptul deplinei exercitări a libertăților cetățenești. Prin **Tratatul de pace** semnat la 4 iunie 1920, la **Trianon**, cu Ungaria, se prevedeau următoarele: „Ungaria renunță în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de frontierele Ungariei. O comisie compusă din șapte membri, dintre care cinci vor fi numiți de principalele puteri, unul de România și unul de Ungaria, va fixa traseul liniei de frontieră. Marile Puteri se erijează în protectoare ale României, ale intereselor locuitorilor care se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației”. Tratatul mai prevedea libertate pentru vasele comerciale și de război, atât pe timp de pace, cât și în timp de război. Tratatul de pace cu **Turcia** a fost semnat la 10 august 1920, dar din cauza unor prevederi înrobitoare pentru România, el nu a fost aplicat niciodată.

Consiliul Suprem al Congresului de Pace de la Paris format din Anglia, Franța, Italia și Japonia, **recunoștea**, la data de 28 octombrie 1920, **unirea Basarabiei cu România**. Cu toate imperfecțiunile pe care le-au avut aceste tratate, ele au recunoscut unitatea statului român, oferindu-i totodată și garanțiile internaționale pentru menținerea și consolidarea sa.

Întrebări

1. Unde s-au refugiat guvernul și regele din fața trupelor germane?
2. Cu ajutorul cui s-a făcut reorganizarea armatei române?
3. Unde au avut loc victoriile armatei române asupra trupelor germane?
4. Ce a hotărât Congresul de Pace de la Paris după încheierea Primului Război Mondial?

ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

40. România după semnarea Tratatului de Pace de la Paris

România se deosebea acum total de țara care era înainte de 1914. A devenit un stat de **mărimie mijlocie** în Europa, cu o suprafață de **295.049 km²** și cu o populație de **17.393.149** de locuitori. Dintre acești locuitori, **71,9% erau români**, **7,9% maghiari**, **4,1% germani**, **4% evrei**, **3,2% ruteni și ucraineni**, **2,3% ruși**, **2% bulgari** și alții. Din punct de vedere social, prin unirea cu marile provincii istorice, structura populației s-a schimbat. În **1930, populația rurală** era de **78,9%**, iar cea **urbană de 20%** din totalul locuitorilor țării. Acum România a încetat de a mai fi un stat de unde se emigra. Din contră, prin adoptarea **legii emigrării**, din anul 1925, s-au așezat în această țară mai mulți străini și mai puțini au emigrat. În privința structurii societății românești, **țărănimea** continua să dețină majoritatea din populația țării, ea ocupându-se în special cu agricultura, cu creșterea vitelor, cultivarea pământului, observându-se și o stratificare în rândul ei. **Marii proprietari de pământuri**, în urma **reformei agrare** și a **reformei electorale**, și-au pierdut din puterea lor politică și economică. Majoritatea au părăsit agricultura, investind în sistemul bancar și industrial. **Burghezia românească** și-a consolidat poziția politică și economică. În afară de marii industriași, s-a afirmat burghezia mică și mijlocie, care alcătua majoritatea clasei politice românești. **Muncitorimea**, numeric, era în creștere, datorită dezvoltării economice. Muncitorii erau concentrați mai ales în jurul centrelor urbane din zonele București, Prahova, Brașov, Timiș-Torontal, Valea Jiului. **Intelectualitatea** românească s-a situat pe poziții progresiste, contribuind activ la viața social-politică. În perioada interbelică, România nu a fost lipsită de contraste sociale. Neaplicarea corectă a legii agrare în mediul rural a dus la conflicte între țărani și marii proprietari de pământ și la scăderea prețurilor produselor agricole. România a cunoscut un proces de dezvoltare, care o situa între țările cu o dezvoltare medie, cum au fost Polonia, Ungaria și Iugoslavia.

După terminarea Primului Război Mondial, sarcina guvernelor care s-au aflat la conducerea României a fost depășirea crizei economice și sociale. **Parlamentul** de la Iași a modificat **Constituția**, prin care militarii români participanți la război, în majoritate țărani, să fie împroprietăriți cu pământ. **Decretul-lege** din 1918 a fost primul pas spre reforma agrară din anul 1921. Prin **reforma agrară** din anul 1921, s-au împroprietărit peste 1.400.000 de

Monumentul de la Mărășești

Organizarea administrativă a Regatului României în anul 1930

familii de țărani. În martie 1918 a fost adoptat decretul-lege prin care se efectua **reforma electorală**. Prin această lege, se desființa votul censitar, parlamentarii erau aleși prin vot direct, secret și universal. Votul era acordat bărbaților care împlineau vârsta de 21 de ani. Nu aveau drept de vot femeile, militarii și magistrații. O altă reformă adoptată în anul 1921 a fost **reforma financiară**, care stabilea un singur sistem de impozitare pentru întreaga țară, proporțional cu veniturile. **Legea învățământului** din 1924 adopta învățământul școlar primar obligatoriu și gratuit la nivelul întregii țări. Dar cel mai important act legislativ a fost adoptarea **Constituției din 1923**. Constituția răspundea noilor cerințe ale democrației, lărgea drepturile de vot, introducea pluralitatea partidelor politice și schimba mentalitatea colectivă. Constituția prevedea **caracterul național, unitar și indivizibil** al țării, independența, **separarea puterilor** în stat. Țara era o **monarhie constituțională**. **Puterea executivă** era exercitată de rege, prin intermediul guvernului. **Puterea legislativă** o deținea parlamentul, format din **Senat și Adunarea Deputaților**. **Puterea judecătorească** o aveau instanțele judecătorești și **Curtea de Casație și Justiție**, care era forul suprem. Se acordau drepturi și libertăți presei, întrunirilor, dreptul la muncă, învățatură și asociere.

Proprietatea privată era sfântă și garantată de către stat.

În vederea procesului de integrare teritorială, s-a adoptat, la

Încoronarea de la Alba-Iulia

14 iunie 1924, **Legea de organizare teritorială a țării la nivel local**. România a fost împărțită în **județe**, conduse de **prefecți**; județele au fost împărțite în **plăși**, conduse de **pretori**; **reședințele de județ, municipiile, comunele și satele** erau conduse de **primari**.

Întrebări

1. Pe baza cunoștințelor și a hărții din lecție, precizați care a fost componența națională și teritorială a României după război?
2. Ce noutăți a adus Constituția din 1923 pentru societatea românească?
3. Ce alte legi au mai fost adoptate în această perioadă?
4. Care a fost reforma cea mai importantă și ce contribuție a avut ea?

41. Problemele societății românești

România, ca și celelalte țări participante la război, a suferit enorme pierderi umane și materiale. Producția economică a scăzut foarte mult, iar refacerea țării a durat până în 1923. A urmat o perioadă prosperă, cu progrese deosebite în aproape toate ramurile economice. Dezvoltarea economică a fost afectată foarte puternic de **criza economică** dintre anii 1929-1933. Criza a influențat producția industrială și agricolă, numărul șomerilor a crescut foarte mult, s-au înregistrat numeroase falimente bancare și industriale. Nivelul de trai și venitul național au scăzut, astfel încât România a devenit o țară cu o dezvoltare modestă. După anul 1933, economia s-a redresat, având o dezvoltare maximă în anul 1938. Redresarea economiei s-a făcut prin investiții financiare masive, producția industrială depășind pentru prima dată producția agrară. La nivelul anului 1938, economia românească a depășit stadiul de țară agrară, devenind o țară **agrar-industrială**.

Agricultura a rămas baza economică a țării. După reforma agrară, suprafața agricolă cea mai mare se afla în mâna marilor proprietari. În general, mica proprietate țărănească avea în jur de 5 ha, cu mijloace de producție puține, în comparație cu marea proprietate. Producția agricolă din România se afla pe primul loc în Europa, pe locul cinci în lume la producția de porumb și pe locul patru în Europa la cea de grâu.

Industria a fost cea mai dinamică, fiind aprovizionată cu materii prime din țară, prin legislația avantajoasă, prin comenzile făcute de stat către industrie și prin unele măsuri protecționiste. Cu ajutorul statului, au fost înființate marile uzine metalurgice: Uzina de sârmă de la **Câmpia Turzii**, Uzinele de la **Călan**, Uzinele de la **Copșa Mică**, **Uzinele de construcții de mașini de la Malaxa – București**, **rafinăriile de petrol de pe Valea Prahovei**, **Uzinele de avioane de la Brașov** și **Uzinele de vagoane din Arad**.

Transporturile și telecomunicațiile au cunoscut un continuu proces de modernizare, s-au refăcut drumuri și șosele, s-au modernizat porturile **Constanța, Brăila, Galați, Corabia, Izmail**. Serviciile de poștă, transportul auto, transportul aerian, telecomunicațiile au fost echipate modern. **Finanțele** țării s-au redresat, s-a făcut stabilizarea monetară. Leul, moneda națională, a devenit stabil. Dacă în prima parte a perioadei interbelice principalele produse de export erau cerealele, din a doua parte primul loc îl ocupau **produsele petroliere**. Economia României, în ansamblul ei, a cunoscut o dezvoltare importantă, iar venitul mediu a fost de 110 dolari pe cap de locuitor.

Întrebări

1. Ce impact a avut criza mondială asupra României?
2. Cum s-a dezvoltat agricultura?
3. Care dintre ramurile economiei s-au dezvoltat cel mai dinamic?

42. Partidele politice

După aprobarea Constituției din 1923, drepturile și libertățile cetățenești au modificat în mod esențial configurația partidelor politice. Sistemul politic românesc interbelic a fost unul democratic, în cea mai mare parte a perioadei, exceptând anii 1938-1940, când vorbim despre regimul autoritar al lui Carol al II-lea. Conjunctura anilor '30 a fost favorabilă și în România, unor curente ideologice aflate la periferia vieții politice, în condiții politice totalitare în aproape întreaga Europă. Este vorba despre extrema dreaptă, prin legionarism, și extrema stângă, prin comunism.

Viața politică interbelică a fost dominată de două partide politice democratice: **Partidul Național Liberal** și **Partidul Național Țărănesc**. Amândouă au optat pentru o democrație parlamentară garantată de un rege constituțional. **Liberalismul**, doctrina PNL, avea ca model democrația statelor avansate din Europa, în care rolul conducător îl avea burghezia. În concepția liberală, legislația asigură cadrul modern al dezvoltării societății. Politica liberalilor, „**prin noi înșine**”, avea ca scop participarea burgheziei românești și a bogățiilor naturale la dezvoltarea țării, limitarea pătrunderii capitalului străin în industria petrolieră și extractivă. **Partidul Național Liberal** a reprezentat interesele burgheziei industriale și financiare, cu capitalul plasat în industrie, comerț și bănci, și în proporție mai mică, în agricultură. Cei mai de seamă conducători ai liberalilor au fost **Ion I. C. Brătianu**, **Vintilă Brătianu**, **I. Gh. Duca** și **Constantin I. C. Brătianu**.

Perioada anilor 1918-1928 a fost dominată de către liberalii conduși de către **Ion I. C. Brătianu**, unul dintre cei mai mari oameni politici din perioada interbelică. Prin măsurile luate în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, el a determinat consolidarea democrației și dezvoltarea puternică a economiei naționale. A contribuit decisiv la adoptarea Constituției, a legii electorale, la dezvoltarea învățământului și la unificarea administrativă a țării. Între 1933-1937, liberalii au adoptat măsuri ferme împotriva ascensiunii extremei drepte și a dorinței dictatoriale a regelui Carol al II-lea. Prin măsurile adoptate, ei au făcut ca economia țării să cunoască cea mai mare dezvoltare economică, în anul 1938.

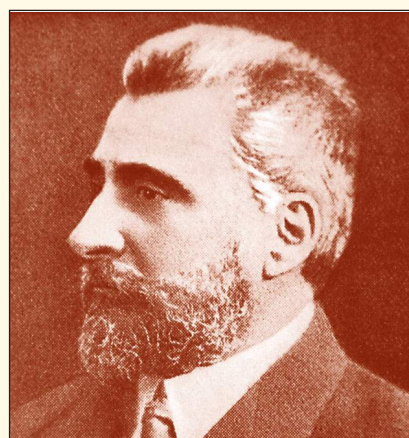

I. Gh. Duca

Țărănismul, doctrina PNT, pornea de la principiul că baza economică a țării o reprezenta mica proprietate țărănească. Politica țărănistă considera că odată cu reforma agrară și legea electorală, țărănimea va deveni clasa conducătoare a societății. **Partidul Național Țărănesc** s-a format în anul 1926, prin fuziunea **Partidului Național Roman** din Transilvania cu **Partidul Țărănesc**, condus de **Ion Mi-**

Ion I. C. Brătianu

Vintilă Brătianu

Constantin I. C. Brătianu

Alexandru Vaida-Voevod

halache. Politica promovată de fruntașii țărăniști se sprijinea pe burghezia mică și mijlocie și avea la bază ideologia „**porților deschise**”, a pătrunderii capitalului străin în economia românească.

Țărăniștii au ajuns la putere între 1928-1933. Guvernarea lor a corespuns cu marea criză economică. De perioada lor de guvernare se leagă și înăbușirea violentă a grevei ceferiștilor din februarie 1933, care i-a

Ion Mihalache

avut printre inițiatori pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, viitorul lider comunist. În anul 1937, revenind la putere, PNT a promovat o atitudine antiregală și s-a pronunțat pentru o poziție tot mai fermă împotriva extremei drepte din țară, care era tot mai agresivă. Cel mai de seamă conducător al PNT a fost **Iuliu Maniu**.

Iuliu Maniu

O altă prezență politică, aparținând spectrului democratic, a fost **Partidul Social Democrat**, condus de **Constantin Titel Petrescu**. Acest partid a fost înființat la sfârșitul anilor '20, iar prin programul său urmărea preluarea puterii de către clasa muncitoare, în cadrul democratic al alegerilor parlamentare libere. Acesta nu a jucat un rol important în viața politică românească interbelică.

Din păcate, în perioada interbelică, în România, au existat și grupări politice adepte ale unor **ideologii totalitare**. În extrema stângă se afla **Partidul Comunist Român** înființat la 8 mai 1921, inspirat de modelul bolșevicilor sovietici, partid care a funcționat ca o secție a Cominternului de la Moscova. Comuniștii urmăreau instaurarea dictaturii proletariatului, lichidarea proprietății private și suprimarea drepturilor democratice. Acest partid de extremă stângă a fost scos în afara legii în anul 1924, după care a funcționat în ilegalitate. Cu excepția primului lider al comuniștilor români, ceilalți lideri din perioada interbelică au aparținut minorităților naționale: rusă, bulgară, ucraineană și maghiară.

Corneliu Zelea Codreanu

În anul 1927 a luat ființă **Legiunea Arhanghelului Mihail**, formațiune politică aflată în extrema dreaptă. Scos în afara legii în mai multe rânduri, acest partid și-a schimbat denumirea în 1934 în **Garda de Fier**. Conducătorul acestei formațiuni a fost încă de la înființare, **Corneliu Zelea Codreanu**. Ideologia lor a promovat ura, antisemitismul, intoleranța, violența, sub lozincă „**purificării**

Gheorghe Gheorghiu-Dej

prin moarte”, pentru că, spuneau ei, numai așa se puteau salva valorile tradiționale românești. Interzisă prin lege de către guvernul liberal, Garda de Fier îl asasinează pe prim-ministrul liberal **I. Gh. Duca**. Alte personalități asasinate de membrii acestui partid au fost și Armand Călinescu, istoricul Nicolae Iorga și economistul Virgil Madgearu. Ascensiunea legionarilor a continuat, iar la alegerile generale din 1937 a fost a treia forță politică din România.

Întrebări

1. Pe baza celor studiate precizați care partide politice au jucat un rol important în România, în perioada interbelică.
2. Ce a însemnat politica liberală „prin noi înșine” și cea țărănistă a „porților deschise”?
3. Arătați care au fost circumstanțele întăririi forțelor de extremă dreaptă.
4. Care era ideologia promovată de mișcarea legionară?
5. De cine a fost reprezentată mișcarea comunistă în România?
6. Care au fost măsurile luate de guvern împotriva mișcărilor extremiste?

43. Reprezentarea politică a minorităților

După anul 1918, prin integrarea noilor provincii, România a suferit modificări în structura populației, a crescut numărul minorităților etnice și confesionale. În România, populația etnică majoritară o formau **românii** cu **71,9%**, după care urmau **maghiarii** cu **7,9%**, **germanii** cu **4,1%**, **evreii** cu **4%**, **ucrainenii** și **rutenii** cu **3,3%**, **rușii** cu **2,3%**, **bulgarii** cu **2%**, **țigani** cu **1,5%** și **turcii** și **tătarii** cu **0,9%**. Prin semnarea Tratatului de pace de la Paris, România s-a obligat să respecte statutul minorităților naționale. În acest scop, în anul 1920 a format un **subsecretariat de stat** care s-a ocupat cu aceste probleme.

Prin Constituția din 1923, se garantau drepturile și libertățile minorităților naționale. *„Toți românii, fără deosebire etnică, de limbă sau religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice.”* Drepturile minorităților de a participa la viața publică erau garantate și prin legea electorală din 1926: *„Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățeni români majori, prin vot universal, egal, obligatoriu și secret, pe baza reprezentării minorităților prin scrutin de listă.”* Toate legile adoptate au avut la bază principiul egalității în drepturi al tuturor cetățenilor României, indiferent de naționalitate, limbă și credințe religioase. Dreptul la învățătură, garantat prin Constituție, a făcut ca în România interbelică să învețe în școlile primare de stat: 113.070 de maghiari, 57.958 de germani, 63.178 de ruteni și ucraineni, 59.522 de bulgari, 51.254 de evrei, 21.977 de turci și tătari. Minoritățile naționale au beneficiat de dreptul la informație, publicații periodice, în număr de 582, la care se adăugau periodicele bilingve și trilingve. Dispuneau de școli proprii, ziare și teatre proprii. În problema minorităților, cel mai relevant este discursul lui Iuliu Maniu, din 1924: *„Se înțelege sub aceste drepturi naturale îndreptățirea ca fiecare popor să aibă, de o parte, influență politică în viața de stat în raport direct cu importanța sa numerică și socială, de alta, să fie liber a-și dezvolta nu numai individual însușirile sale de rasă, ci și colectiv, prin dreptul liber de întrunire și asociație, prin libertatea învățământului în limba sa proprie și prin respectarea limbii sale înaintea serviciilor și oficiilor publice, în raport cu așezarea sa geografică.”* Din punct de vedere confesional, maghiarii erau catolici și reformați; germanii erau luterani și catolici, polonezii erau catolici, rușii, bulgarii, sârbii și grecii macedoneni erau ortodocși, turcii și tătarii erau musulmani, iar evreii erau de religie mozaică. Minoritățile din România au avut partide politice proprii, care s-au integrat în viața politică românească, având reprezentanți în Parlamentul României.

Partidul Maghiar, înființat în 1922, avea în programul său politic, printre altele, autonomia, adică fiecare națiune să se autoguverneze în limba sa proprie prin reprezentanți proprii,

cu o administrație și justiție proprie, dorea libertatea presei și votul universal. Camera Deputaților din România a avut un număr variabil de deputați.

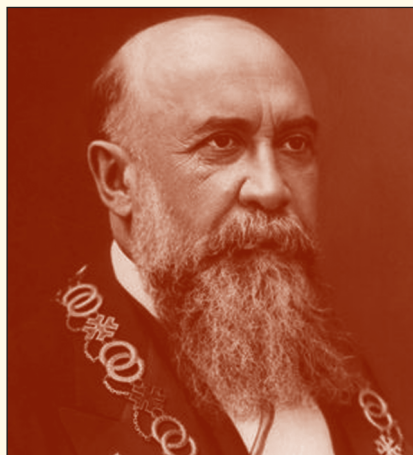
Partidul German a luat ființă în anul 1919 și de obicei forma alianță cu guvernul. Avea în programul său dreptul de a se organiza în mod liber într-o națiune, pentru a-și realiza scopurile sale politice, culturale, naționale și economice, dorea votul universal, libertatea presei, libertatea de întrunire.

Partidul Evreiesc, care a funcționat din anul 1931, a luptat pentru respectarea drepturilor scrise în Constituție, pentru egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de origine etnică. De obicei a avut câte 5 mandate în Camera Deputaților.

Întrebări

1. Ce drepturi aveau naționalitățile din România, conform Constituției din 1923?
2. Care au fost partidele minorităților reprezentate în Parlamentul României?
3. Ce fel de politică au promovat partidele minorităților din România?

44. Viața culturală și culturalizarea între cele două războaie mondiale

Nicolae Iorga

Liviu Rebreanu

Caracteristic pentru perioada de după Primul Război Mondial a fost interesul pentru descoperirea și punerea în valoare a specificului național al unei identități naționale bine definite.

Cei mai apropiați de această problemă sunt **istoricii**, care au lăsat în acest domeniu o moștenire foarte mare. Cel mai mare istoric al României din această perioadă a fost **Nicolae Iorga**, personalitate complexă care s-a remarcat și în literatură, publicistică și politică. El considera civilizația românească ca pe o continuatoare a civilizației bizantine, punând în valoare componente de bază ale culturii românești.

O altă formă de cunoaștere a valorilor culturale românești este interesul pentru etnografie și folclor. Dintre **folcloriști**, îl remarcăm pe compozitorul și folcloristul **Constantin Brăiloiu**. Compozitorul maghiar **Béla Bartók** este unul dintre cei mai mari culegători ai folclorului românesc. Pentru **compozitorii** români, folclorul era una din principalele surse de inspirație. **George Enescu** s-a inspirat din folclor, compunând cunoscutele **Rapsodii române**, **Suita a III-a Săteasca**, **Sonata a III-a pentru pian și vioară**.

Este cunoscută dragostea pentru universul rural din creațiile literare ale **scriitorilor** români. Anii dintre cele două războaie mondiale îl aduc în prim plan, prin proza sa, pe **Liviu Rebreanu**, care descrie într-un mod realist viața satului românesc. În domeniul etnologiei se remarcă **sociologul Dimitrie Gusti**, întemeietor de școală, conducător a numeroase cercetări pe teren. Înființează **Muzeul Satului** din București, o adevărată rezervație de arhitectură populară românească.

În **pictura** românească din perioada interbelică, tematica țărănească apare foarte frecvent. Pictorii își aleg modelele

Dimitrie Gusti

din rândul țăranilor sau din mediul țăranesc. Dintre **pic-tori**, îi amintim pe **Ștefan Dumitrescu**, **Dimitrie Gheață**, **Nicolae Tonitza**, **Octavian Băncilă**.

În **arhitectură**, s-a încercat constituirea unui stil românesc, cu elemente de arhitectură populară, alternanța lemnului cu zidăria, a albului cu negrul, a plinului cu golul. Sobrietatea și bunul gust caracterizează lucrările făcute de **G.M. Cantacuzino** și **Henrieta Delavrancea**.

Nicolae Tonitza, autoportret

Alte forme de manifestare a specificului național în cultura românească s-au regăsit în **istoriografie**. **Vasile Pârvan**, istoric și arheolog, prin lucrările sale, **Getica**, **Dacia**, **Civilizațiile străvechi în regiunile car-pato-danubiene**, demonstrează originea poporului român, vorbește despre civilizația geto-dacică și legăturile sale cu lumea antică. O personalitate marcantă a istoriografiei românești din această perioadă este și **Gheorghe I. Brătianu**, istoric, om politic, născut în 1898 și decedat în 1953, în închisorile comuniste. Prin lucrările sale, **Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești** și **O enigmă și un miracol istoric: poporul român**, el este un susținător al unității și autohtoniei poporului român.

O mare parte a culturii românești din perioada interbelică încearcă să se desprindă de tradiționalism. Se încearcă înlocuirea lui cu noi forme culturale, ce reprezintă un nou curent: **avangarda**.

În **literatură** este remarcabilă activitatea din jurul revistei **Sburătorul**, condusă de **Eugen Lovinescu**. Aici au publicat **Camil Petrescu**, **Ion Barbu**, **George Călinescu**, **Ilarie Voronca**. Tot acum se remarcă scriitorii **Tudor Arghezi**, **Cezar Petrescu**, **George Bacovia**, care s-au desprins de căutarea specificului național. La polul opus se află scriitorii ca **Octavian Goga**, **Mihail Sadoveanu** și **Liviu Rebreanu**, care în operele lor literare au promovat specificul național.

Sunt scriitorii români care își scriu operele literare în limba franceză, precum: **Elena Văcărescu**, **Ana de Noailles**, principesa **Marta Bibescu** și **Panait Istrati**.

La fel ca literatura, și artele plastice cunosc fenomenul avangardei. În pictură, avangarda se remarcă prin cubismul lui **Marcel Iancu** și **M. H. Maxy** și prin suprarealismul lui **Cornel Mihăilescu** și **Victor Brauner**. Personalitatea cea mai marcantă din **sculptură** este **Constantin Brâncuși**. Prin monumentele de artă de la **Târgu Jiu**, **Coloana infinitului** și **Masa tăcerii**, el a făcut ca elementele

Constantin Brâncuși

Poarta sărutului

Marta Bibescu

culturii românești să intre în circuitul valorilor mondiale.

Muzica românească cunoaște o perioadă de înflorire prin exploatarea folclorului autentic. Îi amintim pe marele compozitor, dirijor, pianist și violonist **George Enescu**, pe pianiștii **Dinu Lipatti**, **Cella Delavrancea** și pe renumiții dirijori: **George Georgescu** și **Ionel Perlea**. Muzica populară românească, interpretată de celebra **Maria Tănase** și de

Mihai Sadoveanu

taraful lui **Grigoraș Dinicu**, a încântat atât publicul românesc, cât și publicul din străinătate.

Culturalizarea, sau pătrunderea culturii în toate păturile sociale, s-a făcut prin activitatea unui număr mare de asociații și societăți culturale. Un mare impact cultural și social l-a avut **radioul** care și-a început activitatea în anul 1928. Pe lângă rolul său de mediu de informare modern și rapid, radioul a fost și un instrument prin care ideile și opiniile marilor cărturari ai

Elena Văcărescu

vremii au pătruns în cercuri tot mai largi ale populației. Astfel, mulți intelectuali ai vremii, precum **Nicolae Iorga**, **Mircea Eliade**, **G.M. Cantacuzino**, **Vasile Voiculescu**, au fost invitați să țină conferințe radiofonice, având astfel prilejul de a se adresa direct unui public foarte larg și eterogen, de a-și exprima opiniile asupra situației sociale, precum și asupra unor probleme culturale. De asemenea, un

Camil Petrescu

ecou deosebit l-au avut și emisiunile de teatru radiofonic, care au beneficiat de vocile celor mai prestigioși actori ai vremii. Rețeaua învățământului superior s-a extins, prin înființarea **universităților românești din Cluj, Cernăuți și a Institutului Teologic din Chișinău**. Școlile primare se dezvoltă, ele fiind instrumentul de luptă împotriva analfabetismului. Învățătorii și

Tudor Arghezi

preoții satelor au continuat să fie principalul factor de culturalizare de la țară, atât pentru copii, cât și pentru adulți. Atât învățământul de stat, cât și cel particular, au cunoscut o dezvoltare deosebită. S-au dezvoltat rețeaua școlilor de arte și meserii și școlile normale.

Presa și editarea cărților au fost factori importanți de culturalizare. S-au tipărit numeroase cărți, de

Panait Istrati

la edițiile de lux, până la cele pentru mese. Presa cunoaște un proces amplu al aparițiilor periodice, aproape 3400 de publicații. Dintre cele mai importante periodice sunt: **Universul, Adevărul, Dimineața, Curentul, Dreptatea, Viitorul, Cuvântul și Neamul românesc.** Un rol important în culturalizare l-au avut și fundațiile, cum au fost **Fundațiile Regale și Fundația I. C. Brătianu**, care au publicat și au sprijinit tipărirea creațiilor artistice din diferite domenii de activitate.

Ziarul „Universul”

Cel mai înalt for cultural a fost **Academia Română**, cu personalități de marcă în toate domeniile culturii, artei, istoriografiei, științelor naturii, chimiei, fizicii, matematicii.

Întrebări

1. Pregătiți o prezentare în Power Point cu titlul „Personalități de seamă ale culturii românești interbelice”.
2. Enumerați câteva din operele sculptate de Constantin Brâncuși.
3. Ce ziare de mare tiraj cunoașteți?
4. Care au fost scriitorii români care au scris în limba franceză?

45. Viața cotidiană și nivelul de trai în perioada interbelică

După război, viața cotidiană s-a schimbat esențial, trecând de la o societate veche, tradițională, la o nouă viață modernă, ca în statele vechi europene. Dar modernizarea societății românești s-a făcut mai încet, mai ales în lumea satului, unde noutatea pătrundea mai greu în vechea familie tradițională. Marea majoritate a lumii de la sate era analfabetă, pe când la orașe situația era altfel. După reforma agrară din 1921, lumea satului începe să simtă o îmbunătățire a vieții sale materiale. Începe să apară un simț civic, se construiesc acum în sate: case, cămin cultural, primărie, prăvălii și cârciumi, monumente ale eroilor căzuți pe câmpul de luptă. Casele locuitorilor de la sate erau construite simplu. Cele mai multe aveau o singură cameră, cu prispă, și erau acoperite cu țiglă sau șindrile, iar casele țăranilor mai înstăriți au fost învelite cu tablă de fier. În interiorul casei se afla camera în care se dormea și o cameră de oaspeți, despărțite de tindă. Pe patul din camera mare se așezau păturile din lână, țesute în casă, cu diferite motive, pernele de diferite mărimi. În mijlocul camerei era așezată o masă de lemn, joasă, cu patru picioare, și de jur împrejur scaunele

Gospodărie țărănească

Bucureștiul interbelic, Calea Victoriei

Imagine din Bucureștiul interbelic

pe care se așezau când mâncau. În general, alimentația țăranilor de la sate consta din produsele din propria gospodărie. Mămăliga era alimentul de bază, făcută din mălai, dar mâncau, mai rar, și pâine. Plăcintele și cozonacii se pregăteau în zile festive și la marile sărbători de Paști și de Crăciun. Starea de sănătate și igienă a populației de la sate era

destul de precară. Nu exista doctor în fiecare sat, ci numai unul la câteva mii de țărani.

Nivelul de culturalizare a satelor începe să crească odată cu noua lege a învățământului, când tot mai mulți tineri de la sate învață la orașe. Locuitorii orașelor formau o cincime din populația României și se aflau în altă situație decât țăranimea. Orașele românești, datorită dezvoltării economice, se aflau în plină transformare. S-au construit numeroase clădiri mari și elegante, sediile unor companii, bănci, clădiri publice. Dar contrastul dintre centrul și periferia orașelor românești era vizibil. Dacă în centrul orașului existau clădiri cu o arhitectură modernă și elegantă, în mahalalele orașelor construcțiile caselor se făceau la întâmplare. Erau locuințe improvizate, fără confort și igienă sanitară, cu un aspect urât, ocupate de o lume formată din nou-veniții la orașe. Aspectele orașelor românești erau o îmbinare a formelor occidentale cu o atmosferă orientală, unde la colțuri de stradă se întâlneau vânzători ambulanti, florărese și țărani în costume populare. Odată cu dezvoltarea economică și cu apariția unei noi generații de arhitecți, se schimbă arhitectura urbanistică.

București, capitala țării, prin dezvoltarea economică și prin aspectul arhitectonic, a fost cunoscut și sub numele de „micul Paris”. Se pot vedea și în zilele noastre clădirile moderne ale **Palatului Regal**, ale **Palatului Guvernului**, ale **Școlii de Război**, ale **Facultății de Drept**. Aspectele civilizației moderne reieșeau și prin transportul electric în comun. S-a introdus iluminatul public pe străzi, iar emisiunile radioului public au devenit zilnice.

Viața cotidiană a locuitorilor orașelor a început să se schimbe odată cu apariția automobilelor și a multiplelor și variatelor moduri de petrecere a timpului liber. Un mod de a petrece timpul liber erau călătoriile în țară și în străinătate, participarea la cursele de cai și de automobile, tenisul și călăria, iar pentru înalta societate existau balurile de binefacere. Apar petrecerile dansante, cu dansurile la modă: valsul, tangoul, charlestonul, fox-trot-ul. În schimb, la țară și la marginea orașelor exista încă hora românească, unde se jucau sârba, bătuta, hora și alte dansuri românești. Un alt mod de petrecere a timpului liber a fost cititul presei, participarea la spectacolele de operă, teatru, mersul la cinematografe. Acum este momentul când emanciparea femeii se face tot mai vizibilă. Femeile încep să se impună în multe domenii de activitate, care până acum erau practicate numai de bărbați, ca medicina și avocatura. **Moda** a devenit ceva obișnuit, fie din dorința de frumos, fie datorită statutului

Bulevardul I.C. Brătianu în anul 1930

social al femeii. Moda apuseană pătrunde tot mai mult în țară. Fetele și femeile se îmbrăcau în pantaloni, se tundeau ca bărbații, iar costumele populare se purtau numai la baluri și la serbări câmpenești. Din păcate, perioada interbelică avea să fie întunecată de norii grei ai dictaturilor, de anii grei ai celui de-al Doilea Război Mondial.

Întrebări

1. Cum era viața la țară în perioada dintre cele două războaie?
2. Care era diferența dintre viața de la sate și viața de la orașe?
3. Ce fel de clădiri s-au construit în această perioadă?

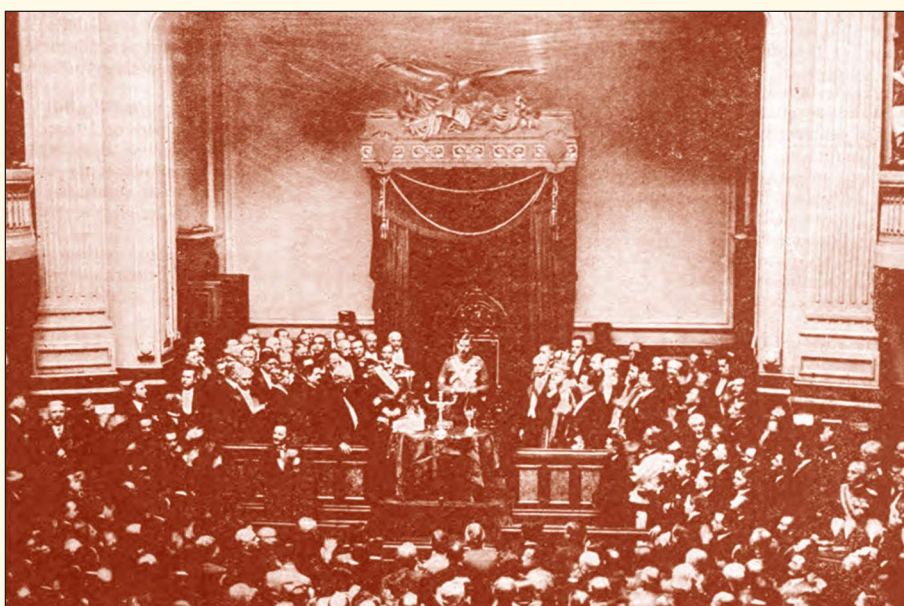
46. Monarhia din România între cele două războaie mondiale

Monarhia din România a avut rolul tradițional de mediator în viața politică, rol evidențiat mai ales în timpul Primului Război Mondial. După anul 1918, Regele **Ferdinand I (1914-1927)** și-a legat numele de înfăptuirea statului național român și întărirea statului democratic.

În timpul său au fost adoptate **Constituția din 1923**, **reforma agrară**, **legea electorală**. Constituția adoptată definea România

ca „**monarhie parlamentară**”, ca **stat independent**. Monarhia nu a fost lipsită de dificultăți, așa cum a fost **criza dinastică** din anul 1926, provocată de principele **Carol**. Acesta a renunțat la tronul României, rămânând în străinătate.

Consiliul de Coroană și Parlamentul României a acceptat renunțarea la tron a principelui Carol, declarându-l rege al României pe fiul acestuia, **Mihai I**. Regele Mihai fiind minor, a fost pus sub autoritatea unei **Regențe**. Profitând de neînțelegerile dintre partidele politice, principele Carol revine pe neașteptate în țară. La 8 iunie 1930, el va fi recunoscut de către parlament ca rege, sub numele de regele **Carol al II-lea**. El s-a îndepărtat de vechea tradiție a vieții politice românești formându-și o **camarilă regală**, din care făceau parte mari bancheri, oameni politici și militari care îl sprijineau pe rege în toate acțiunile sale. El a acționat ca un factor distructiv, nu ca un element de echilibru. Alegerile generale din 1937 au decis soarta democrației românești, pentru că niciun partid nu a câștigat majoritatea parlamentară. Unele partide politice au încheiat pacte de neagresiune cu Garda de Fier. Partidele politice tradiționale nu au obținut majoritatea parlamentară, în schimb Garda de Fier a devenit a treia forță politică în țară.

Depunerea jurământului regelui Carol al II-lea, în Parlamentul României

Miron Cristea

S-a format un guvern de dreapta, condus de **Octavian Goga**, un guvern slab, ce a dat posibilitatea Regelui Carol al II-lea să-și atingă scopul. Printr-un **Decret regal**, parlamentul a fost dizolvat, anunțându-se alegeri generale pentru luna martie 1938. La 10 februarie 1938, regele Carol al II-lea a demis Guvernul Goga și s-a format un nou guvern, condus de patriarhul **Miron Cristea**. Acest guvern a decretat starea de asediu, a înăsprit cenzura, a anulat organizarea alegerilor, măsuri ce au dus la instaurarea unui **regim autoritar** în viața politică a țării.

Întrebări

1. Precizați care era rolul monarhiei în România, până la numirea regelui Carol al II-lea.
2. Ce a însemnat criza dinastică din 1926?
3. Pe cine s-a bazat regele Carol al II-lea în politica sa?

47. Regimul autoritar al lui Carol al II-lea

În România, prin noua **Constituție** din data de **20 februarie 1938**, se puneau bazele unui regim dictatorial. Regele numea guvernul și exercita puterea legislativă printr-o **Reprezentanță Națională**. El era conducătorul armatei, încheia pacea și declara războiul, acredita pe ambasadorii străini, bătea monedă. Regele guverna țara prin **decrete-legi**, dreptul de vot îl aveau cetățenii care au împlinit 30 de ani și știau să citească. Parlamentul avea atribuții foarte restrânse, iar presa era cenzurată. Regimul autoritar al regelui a desființat sindicatele, care au fost înlocuite cu breslele, având atribuții foarte reduse. Tineretul a fost reorganizat, fetele de la 7-21 de ani și băieții de la 7-18 ani au fost încadrați în **Straja Țării**. Educarea tineretului s-a făcut în sprijinul și lauda regimului personal al regelui. Guvernele României, în această perioadă au fost guverne slabe și instabile, în momentul când Germania fascistă făcea presiuni tot mai mari. Cu toate că regimul autoritar a înăsprit legislația, extrema dreaptă devine tot mai activă.

Lupta dintre regele Carol al II-lea și Garda de Fier s-a accentuat tot mai mult după instalarea regimul autoritar. Prin decretul din 1938, guvernul a încercat îngrădirea și reprimarea unor infrațiuni asupra liniștii publice.

Regele Carol al II-lea semnează Constituția din 1938

Scrisoarea jignitoare, din 26 martie 1938, adresată de **Corneliu Zelea-Codreanu**, conducătorul **Gărzii de Fier**, lui **Nicolae Iorga**, a fost un pretext pentru arestarea „căpitanului” și a mai multor căpetenii legionare. S-au dezvăluit activitățile criminale și teroriste ale legionarilor, legăturile și sponsorizările pe care le-au primit din partea Germaniei și Italiei fasciste. Pe baza acestor acuzații, **Corneliu Zelea-Codreanu** a fost condamnat la ani grei de închisoare. După proces a urmat și o scrisoare de amenințare la adresa lui **Nicolae Iorga**, iar acțiunile criminale ale legionarilor

au continuat. Ei au încercat să-l asasineze pe **Florian Ștefănescu-Goangă**, rectorul Universității din Cluj. În aceste circumstanțe, regele Carol al II-lea a dispus asasinarea căpeteniilor legionare. Sub pretextul că au încercat să fugă de sub escortă, pe drumul dintre **Râmnicu Sărat** și închisoarea **Jilava**, în noaptea de 29/30 noiembrie 1938, au fost asasinați căpitanul Gărzii de Fier, **C. Zelea-Codreanu**, și alte căpetenii legionare.

Nicolae Iorga a fost acuzat de legionari că a determinat o acțiune pe față contra „căpitanului”.

Situația internațională a devenit gravă după declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, la 1 septembrie 1939. În această situație, România se declară neutră. Legionarii, conduși de **Horia Sima**, „comandantul” Gărzii de Fier, l-au asasinat pe primul-ministru **Armand Călinescu**. Garda de Fier și-a pierdut caracterul politic, devenind o organizație teroristă. După acest asasinat s-au luat măsuri drastice împotriva legionarilor, regele ordonând executarea a 300 de legionari, majoritatea fruntașilor. Regele Carol al II-lea și noul guvern format de **Gheorghe Tătărescu** au cerut o împăcare cu toți oamenii politici din țară, pentru a scoate România din situația grea în care se afla. De această situație au profitat și legionarii lui **Horia Sima**. Împăcarea dintre rege și Horia Sima a dus la prăbușirea regimului monarhiei autoritare. Guvernul **Gheorghe Tătărescu**, la 28 iunie 1940, a cedat **Basarabia și Bucovina de nord** Uniunii Sovietice și a numit ca subsecretar de stat pe legionarul **Horia Sima**. Prin intrarea în guvern a lui Horia Sima, **Garda de Fier** devine partid politic de guvernare. Noul guvern format la 4 iunie 1940, în care au intrat și trei legionari, a luat o serie de măsuri împotriva democraților și a populației evreiești. Evreilor li s-a interzis ocuparea funcțiilor publice. Pofta de putere a Gărzii de Fier a sporit și mai mult, prin reorganizarea și sprijinul Germaniei naziste. Pierderile teritoriale din vara anului 1940, criza acută a regimului autoritar regal au grăbit sfârșitul acestuia. Regele Carol al II-lea nu a mai putut face față dezastrului în care fusese adusă țara. Criticat de liberali și țărăniști, asaltat de legionari, a fost silit să **abdice, la 1 septembrie 1940**. Perioada de domnie a regelui Carol al II-lea și rolul său în istoria României rămân un subiect foarte controversat.

Defilarea armatei sovietice la Chișinău, în 4 iulie 1940

Întrebări

1. Ce înseamnă regim autoritar?
2. Prin cine a condus țara regele Carol al II-lea?
3. Arătați cum a luat sfârșit regimul autoritar regal al lui Carol al II-lea.
4. Ce fel de metode a folosit Garda de Fier împotriva adversarilor politici?

ROMÂNIA ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

URMĂRILE RĂZBOIULUI

48. Căderea regimului autoritar al lui Carol al II-lea

Joachim von Ribbentrop

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, când Germania a atacat Polonia, România s-a declarat neutră. Ea a adoptat o poziție binevoitoare față de polonezi, care s-au refugiat și în România. A lăsat să treacă pe teritoriul ei tezaurul polonez și o parte din trupele militare care s-au refugiat în Occident. După înfrângerea Franței de către Germania nazistă, Anglia rezista cu mare greutate atacurilor germane. Pentru România, a dispărut principalul garant al frontierelor țării. În noile condiții, era clar că politica pe care a dus-o România trebuia abandonată. Acum era necesar să-și normalizeze relațiile cu vecinii. Uniunea Sovietică încheiase cu Germania, la 23 august 1939, **Pactul de neagresiune Ribbentrop-Molotov**. Pactul prevedea, printre altele, și pretențiile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, pretenții pe care Germania le-a acceptat. La 26 iunie 1940, Stalin a trimis guvernului României un **ultimatum**, prin care cerea cedarea Basarabiei și Bucovinei de nord. Trupele sovietice, începând cu data de

28 iunie 1940, au ocupat teritoriile românești cu o suprafață de 50.000 km², cu o populație de 3,7 milioane de locuitori, în majoritate români. În acest moment, **Guvernul Tătărescu** a renunțat la garanțiile franco-engleze și i-a cerut lui **Hitler** garantarea frontierelor de stat ale României.

Garantarea existenței statului român nu se putea face fără noi cedări teritoriale. Sub presiunea Germaniei, la Turnu-Severin, în 16-24 august 1940, încep tratativele româno-maghiare, privind rectificarea granițelor de vest ale României. La 16 august, delegația maghiară condusă de **Hory András** a solicitat României un teritoriu de 69.000 km², cu o populație de 3.900.000 de locuitori, dintre care peste 2.200.000 de români. Delegația română, condusă de **Valer Pop**, era pentru un schimb de populație, cu unele corecturi ale graniței de vest, care să permită evacuarea completă a maghiarilor din România. Delegația maghiară a insistat asupra principiului teritorial, făcând ca tratativele să se întrerupă. Ele au fost reluate la 24 august 1940, și fiecare delegație și-a susținut punctul său de vedere, încât tratativele s-au întrerupt definitiv. Nemulțumiți de evoluția tratativelor, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, **Ribbentrop și Ciano** s-au înțeles pentru o întâlnire în patru la **Viena**. Guvernul României a fost nevoit să accepte **arbitrajul** celor două mari puteri, Germania și Italia, care garantau frontierele rămase între cele două țări.

Semnarea Acordului Ribbentrop-Molotov

Pentru România, acest **arbitraj** a fost un **dictat**. În **Consiliul de Coroană** din 30 august 1940 s-a acceptat acest arbitraj, în condițiile în care România trebuia să aleagă între păstrarea sau dispariția statului. În ziua de 30 au-

Harta României în anul 1940

gust 1940, la Viena, s-a semnat actul prin care România ceda Ungariei **Maramureșul, nordul Crișanei și Transilvania**. România ceda un teritoriu cu o suprafață de 43.492 km², cu o populație de 2.667.000 de locuitori, dintre care 50,2% români, 37,1% maghiari, 3% germani și alții.

Cedarea teritoriilor românești a continuat și prin tratativele de la **Craiova**, cu bulgarii. La 7 septembrie 1940, România ceda Bulgariei, județele **Durostor și Caliacra**, cu o suprafață de 6.921 km² și o populație de 410.000 de locuitori. Astfel, în anul 1940, România a pierdut peste 33,8% (100.913 km²) din teritoriu și 33,3% din populație, aproape 6.777.000 de locuitori. Pierderile teritoriale și catastrofa politică dusă de regele Carol al II-lea au dus la numirea, în 4 septembrie 1940, a generalului **Ion Antonescu** ca șef al guvernului României. Acest fapt, a condus la abdicarea regelui.

Într-o convorbire pe care regele Carol al II-lea a avut-o cu Iuliu Maniu, șeful Partidului Național Țărănesc, acesta i-a spus următoarele: „*Din momentul când Maiestatea Voastră ați inaugurat regimul absolutist, v-ați asumat personal răspunderea, răspundere care, într-un regim democratic parlamentar, trebuie să o poarte guvernele. Printr-o politică complet greșită și în interior și în afară, din punct de vedere strategic și tactic, ați reușit să pierdeți patru provincii. În politică, greșelile se plătesc și se sancționează ca și în viața de toate zilele*”. Regele a replicat: „*va să zică sunteți de părere să abdic*”. La care Iuliu Maniu a declarat: *Da, Maiestate, nu văd altă soluție*”.

Întrebări

1. Care au fost circumstanțele abdicării regelui Carol al II-lea?
2. Ce consecințe a avut pentru România ultimatumul dat de Uniunea Sovietică? Folosiți și harta din lecție.
3. Cum au decurs tratativele dintre România și Ungaria?

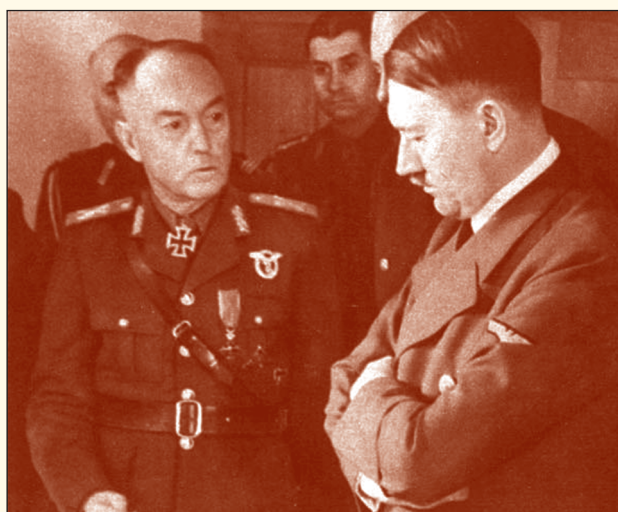
49. Instalarea dictaturii militare a lui Antonescu

La 6 septembrie 1940, regele Carol al II-lea a **abdicat de la tronul regal**, iar ca rege a fost declarat fiul său, Mihai I. Astfel a luat sfârșit dictatura regală din România. Prin decretul regal, semnat de regele Mihai I, lui Ion Antonescu i se acordau puteri depline. Prin guvernul format la 14 septembrie 1940 România a devenit un stat **național-legionar**. Dictatura legionară a promovat o politică antidemocratică, de teroare, care a lichidat și ultimele drepturi și libertăți democratice, folosind pentru aceasta detașamente de poliție legionară. Au asasinat 65

Regele Mihai I și Ion Antonescu, în anul 1941

La sfârșitul lunii ianuarie 1941, Antonescu a rămas singurul conducător al țării. S-a format un nou guvern, din tehnicieni și militari, care a desființat statul național-legionar. România a rămas un stat monarhic, dar regele avea mai mult un rol protocolar. Puterea deplină în stat o avea Ion Antonescu, ce conducea țara prin **decrete-legi**. El a instalat o **dictatură militară**, prin care controla puterea executivă și justiția, punând accentul pe ordine și muncă. Regimul de dictatură militară a dus o politică antisemită. Au fost organizate pogromuri la **Iași și Odessa**. Numărul evreilor uciși și dispăruți a fost de peste 250.000, dar regimul lui Antonescu nu a recurs la exterminarea totală a evreilor, așa cum îi cerea Hitler.

Ion Antonescu cu Hitler

L-au asasinat pe fostul prim-ministru **Gheorghe Argetoianu**, pe economistul **Virgil Madgearu**, pe marele istoric și om politic **Nicolae Iorga** și pe alții care s-au opus mișcării legionare. Ion Antonescu, militar de carieră, adept al ordinii și disciplinei militare, a luat măsuri drastice pentru reprimarea infracțiunilor împotriva ordinii publice și pedepsirea acelor care instigau la rebeliune și la dezordine. În cadrul rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, legionarii au devastat orașele, s-au datat la crime împotriva civililor și a militarilor. Antonescu, cu acordul Germaniei, a apelat la armată, i-a înlăturat de la putere pe legionari, executând numeroase arestări și făcând multe victime umane.

A militarizat fabricile și uzinele, a introdus controlul statului în economie. Influența Germaniei a crescut enorm în România, resursele economice fiind puse la dispoziția mașinăriei de război germane. Exportul de lemn, petrol, cereale, precum și transportul îl dețineau firmele germane, în proporție de 60%. Pe plan politic, Ion Antonescu a manifestat toleranță față de conducătorii politici liberali și țărăniști.

Întrebări

1. Ce înseamnă dictatura militară?
2. Ce este rebeliunea legionară și cum a fost ea înăbușită în România?
3. Sub influența cui a intrat economia României?

50. Participarea României la cel de-al Doilea Război Mondial

Intrarea în război a României a fost determinată de politica lui Antonescu, de eliberare a **Basarabiei și a Bucovinei de Nord**, luate de Uniunea Sovietică. La 22 iunie 1941, România a intrat în război alături de Germania nazistă și aliații săi. După 27 iulie 1941, armata română, cu un efectiv de 325.685 de soldați, a eliberat teritoriile românești ocupate de Uniunea Sovietică. De la această dată, a început o nouă etapă a războiului, dincolo de granițele **Nistrului**. România a intrat în conflict cu coaliția **Națiunilor Unite**, formată din **Marea Britanie și SUA**. La cererea lui Hitler, I. Antonescu a angajat armata română în luptele de la **Odessa**, pe care a ocupat-o cu foarte mari pierderi umane. Alături de germani, românii au participat la luptele de la **Stalingrad** (septembrie 1942 – februarie 1943). După gravele înfrângeri suferite la **Stalingrad și Cuban**, pentru apărarea Crimeei, Antonescu a înțeles că Germania a început să piardă războiul. Tot mai mulți ofițeri superiori români au cerut retragerea armatei de pe front. Situația grea a țării i-a determinat pe oamenii politici români să caute soluții pentru ieșirea din război.

S-au purtat negocieri diplomatice cu anglo-americanii, la **Ankara**. Pe plan intern, s-a constituit o alianță a forțelor politice române, care propunea scoaterea țării din război. Aceste forțe democratice s-au organizat în jurul regelui Mihai I. Mareșalul Ion Antonescu, prin ministrul său de externe, Mihai Antonescu, a încercat ieșirea din război, prin încheierea unei păci separate cu puterile occidentale. Aceste încercări de ieșire din război au eșuat. **Anglia, SUA și Uniunea Sovietică** aveau o altă concepție privind împărțirea sferelor de influență după terminarea războiului. La 20 iunie 1944 a luat naștere **Blocul Național Democrat**, format din **PNL, PNT, PCR și PSD**. Scopul său a fost înlăturarea de la putere a lui Ion Antonescu și încheierea păcii separate cu Națiunile Unite.

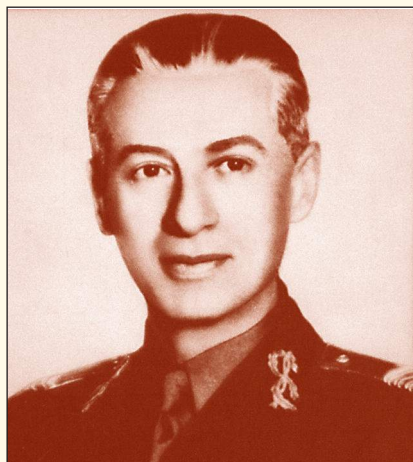
Ofensiva trupelor sovietice, de la 20 august 1944, de pe frontul **Iași-Chișinău**, a determinat forțele democratice să-l înlăture pe I. Antonescu de la putere. La **23 august 1944**, I. Antonescu și Mihai Antonescu, veniți în audiență la Palatul Regal, au fost arestați și înlăturați de la putere. Prin proclamația către țară a regelui Mihai I, se declarau următoarele: „**Ieșirea și încetarea imediată a războiului**

Trupe române și germane trec Prutul pentru eliberarea Basarabiei

Atac aviatic asupra unei rafinării din Ploiești, la 1 august 1943

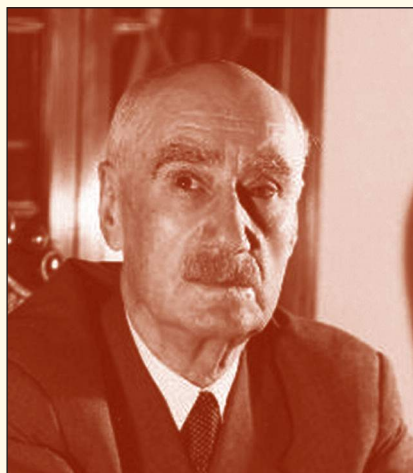

Constantin Sănătescu

cu Națiunile Unite. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Națiunile Unite ne-au garantat independența țării. Ele au recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena, prin care Transilvania ne-a fost răpită". S-a format un nou guvern, condus de generalul **Constantin Sănătescu**, s-au desființat lagărele de muncă, au fost eliberați deținuții politici, s-a restabilit cadrul democratic în țară. S-a declarat încetarea războiului contra Uniunii Sovietice și s-a cerut armatelor germane să părăsească țara. Surprins de evenimente, Hitler a ordonat armatelor germane înăbușirea insurecției armate din România. Lupte intense s-au dat pentru eliberarea capitalei **București**, dar și pe **Valea Prahovei**. Lupte armate s-au dat și la **Brașov** și **Bod**, continuând cu luptele pentru eliberarea întregului ter

ritoriu al țării. **Armistițiul cu Națiunile Unite** a fost încheiat abia la 12 septembrie 1944.

România puna la dispoziția trupelor sovietice economia țării, pentru a întreține această armată de ocupație, se angaja să plătească și despăgubiri de război. Operațiunile militare ale armatei române împotriva trupelor germane au continuat până la **25 octombrie 1944**, când întregul teritoriu al țării a fost eliberat. Armata română a participat alături de armata sovietică la luptele pentru eliberarea **Ungariei** și **Cehoslovaciei** și a unor zone din teritoriul **Austriei**. În **Ungaria**, armata română a luptat pentru eliberarea orașelor **Debrecin**, **Nyíregyháza**, **Mișkolț** și zonele munților **Bükk**, **Mátra**, **Hegyalja**. Au fost eliberate 14 orașe și 1223 de comune din Ungaria. În **Cehoslovacia**, armata română a participat la luptele din Munții **Metalici**, **Carpații Albi** și **Nitra**, a eliberat localitățile **Banska-Bistrica**, **Zvolen**, **Rozvana** și peste 1722 de localități. În **Austria**, regimentul de blindate a ajuns până la **Viena**.

Nicolae Rădescu

Eforturile materiale și militare legate de cel de-al Doilea Război Mondial situează România pe locul patru în rândul statelor participante la coaliția antigermană. După eliberarea țării de sub dominația germană, pentru poporul român a urmat o perioadă dramatică, ocupația sovietică. România a trebuit să întrețină armatele sovietice, să plătească și despăgubiri de război. Soarta țărilor din Estul Europei a fost decisă în octombrie 1944, la **Moscova**, prin înțelegerea dintre Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Aici s-a decis destinul țărilor intrate în sfera de influență sovietică. Cu ajutorul sovieticilor, comuniștii români au reușit să preia puterea politică. În România se instalează, după război, un regim politic și economic aservit total marelui imperiu comunist din Răsăritul Europei.

Întrebări

1. Care a fost scopul participării României la cel de-al Doilea Război Mondial?
2. Cu cine s-a aliat România în război?
3. Cu cine a dorit România să se alieze, pentru ieșirea din război?
4. Ce a însemnat ziua de 23 august 1944?
5. În ce țări au luptat armatele române pe Frontul de Vest?
6. Unde a fost hotărâtă soarta țărilor din Răsăritul Europei?
7. Ce fel de regim s-a instalat în România după război?

DICTATURA COMUNISTĂ ÎN ROMÂNIA

51. Schimbările social-economice după cel de-al Doilea Război Mondial

După actul de la 23 august 1944, la conducerea țării s-au perindat mai multe guverne. Primul guvern, condus de generalul **Constantin Sănătescu**, a avut ca sarcină punerea în aplicare a Constituției din 1923, preluarea administrării celei mai mari părți din țară de la trupele sovietice. Problema cea mai mare din țară a fost că, reîntorși de la Moscova, comuniștii au încercat să preia conducerea țării. Sub diferite motive, au încercat să înlăture guvernul, având sprijinul trupelor sovietice staționate în România.

În al doilea guvern **Sănătescu**, comuniștii au deținut funcțiile de vice-premier, ministru al comunicațiilor, ministru de justiție, ministru al educației și funcția de subsecretar de stat la interne. Scopul comuniștilor români era preluarea puterii, profitând și de neînțelegerile dintre partidele democratice.

Noul guvern, format de generalul **Nicolae Rădescu**, și-a desfășurat activitatea în condiții deosebit de grele. Comuniștii români au organizat greve și demonstrații în marile orașe, cu scopul de a discredita vechile partide democratice, considerate de ei vinovate de dezastrul țării. Guvernul Rădescu a fost acuzat de comuniști că sprijină criminalii de război. Din această cauză, la 1 martie 1945, guvernul a demisionat și s-a format un nou guvern, condus de **Dr. Petru Groza**. Guvernul format la **6 martie 1945** nu a fost altceva decât instrumentul prin care comuniștii au lichidat democrația și orice formă de opoziție democratică. La **23 martie 1945**, guvernul a făcut reforma agrară, prin care proprietățile mai mari de 50 de hectare au fost confiscate. S-au împroprietărit familiile de țărani fără pământ, care mai târziu au fost forțați să intre în cooperative agricole de producție, după modelul sovietic.

Între anii 1946-1947, guvernul condus de Groza a pornit o campanie nemaiîntâlnită împotriva forțelor democratice, având loc numeroase procese politice. Tribunalele populare înființate i-au condamnat la moarte pe foștii funcționari ai guvernului Antonescu, ca pe niște criminali de război. Au fost condamnați la moarte, în calitate de criminali de război, **Ion și Mihai Antonescu**. Guvernul Groza a adoptat o nouă lege electorală, după care s-au organizat alegerile generale din **19 noiembrie 1946**. Alegerile generale, declarate de guvernul Groza ca alegeri democratice, nu au fost altceva decât alegeri grosolan falsificate. Comuniștii împreună cu aliații lor au câștigat aproape 76,6% din voturi, falsificate. În schimb, Partidul Național Țărănesc a câștigat 77 de mandate, iar Partidul

Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighetul Marmăției

Iuliu Maniu la procesul intentat de comuniști, în noiembrie 1947

Național Liberal 7 mandate, din totalul de 414 din noul Parlament al României. Cu toate că se știa că aceste alegeri au fost falsificate, monarhia nu a mai putut să se opună comuniștilor de la putere.

Începând cu anul 1947, România devine **un satelit al Uniunii Sovietice** și din punct de vedere economic. Au fost **naționalizate** întreprinderile, minele, transporturile și băncile. Prin înființarea de oficii industriale după modelul sovietic, economia românească a fost total cen-

tralizată, devenind o economie de tip stalinist. Din acest an, comuniștii au trecut la lichidarea fizică a liderilor partidelor democratice. Împotriva liderilor țărăniști au organizat așa-numita fugă din țară, de la **Tămădău**. Mai mulți lideri țărăniști, în frunte cu **Iuliu Maniu**, au fost arestați și judecați între **29 octombrie** și **4 noiembrie 1947**. Liderul partidului, Iuliu Maniu, a murit în închisoarea de tristă amintire de la Sighet. Nu peste mult timp, aceeași soartă au avut-o și liberalii, arestați și condamnați la închisoare, partidul încetându-și activitatea politică. Partidul Comunist din România a rămas singurul partid la putere, reprezentând un regim totalitar, conceput după „marele prieten” de la Răsărit.

Instituția rămasă în calea preluării puterii totale în țară de către comuniști a fost **Monarhia**.

Planul înlăturării regelui Mihai I fusese pus la cale de mai mult timp de comuniștii români. La **29 decembrie 1947**, Petru Groza i-a cerut regelui o audiență pentru a doua zi. La audiența din **30 decembrie 1947**, s-au prezentat Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej, șeful partidului comunist. Sub diferite motive și presiuni exercitate asupra regelui Mihai I, i-au cerut să abdice imediat. Regele a abdicat, iar România a fost declarată republică, la **30 decembrie 1947**.

Monezi din anul 1946, reprezentându-l pe ultimul rege al României

Proclamarea **Republicii Populare Române** nu a fost voința poporului român, a fost rezultatul unui dictat al comuniștilor dirijați de Moscova. Prin acest act s-au pus bazele **statului totalitar**, condus de partidul unic, cu ajutorul aparatului represiv care era **Securitatea**.

Întrebări

1. Arătați cu ce probleme s-au confruntat guvernul Sănătescu și guvernul Rădescu.
2. Ce măsuri a luat guvernul lui Petru Groza?
3. Ce metode au folosit comuniștii împotriva partidelor democratice?
4. Care este singura instituție care a rezistat comuniștilor până în anul 1947?
5. Explicați cauzele care au dus la abdicarea regelui.

52. Instaurarea dictaturii comuniste

După abdicarea regelui **Mihai I** și proclamarea Republicii, în România s-au creat condițiile instalării dictaturii comunismului. În evoluția dictaturii comuniste din România sunt vizibile mai multe etape: prima etapă este preluarea puterii și consolidarea ei, o **perioadă stalinistă între anii 1947-1964**; a doua perioadă a comunismului, așa-zisa **perioadă liberală, dintre anii 1964-1971**, când la conducerea partidului este **Nicolae Ceaușescu**; a treia și ultima perioadă a comunismului când la conducerea partidului și a țării se află **familia Ceaușescu**, cu un **comunism dictatorial dinastic**, care a durat până la Revoluția din anul 1989.

Din anul 1948, prin lichidarea fizică și morală a opoziției democratice, comuniștii au fost liberi pentru a instala modelul stalinist în toată societatea. Prin metodele așa-zise pașnice, s-a trecut la **naționalizarea tuturor mijloacelor de producție**. În fapt, a fost o confiscare a întregii proprietăți private din țară. **Colectivizarea agriculturii** a dus la răsturnarea gravă a structurii familiei țărănești, care nici până în ziua de azi nu și-a mai revenit. Întreaga economie a fost controlată prin planurile de stat și planurile cincinale; se raportau progrese deosebite în producție, care nu erau conforme cu realitatea. Preluând puterea politică, **Partidul Comunist Român** a trecut la reorganizarea totală a aparatului de stat. La alegerile pentru **Adunarea Constituantă**, organizate în martie 1948, comuniștii, în lipsă de adversari politici, au câștigat. S-a constituit **Marea Adunare Națională**, care a votat **constituția** de tip stalinist. Textul acesteia afirma că „**întreaga putere emană de la popor și ea aparține poporului**”.

Prin această **constituție**, au fost lipsiți de drepturi electorale foștii moșieri, marii industriași, bancherii, negustorii, chiaburii și micii proprietari.

Orice formă de opoziție a fost curmată în mod violent, brutal. Sub acuzațiile de sabotaj, trădare de țară sau apartenență ca agent al imperialismului, au fost înscenate numeroase **procese politice**. Între anii 1947-1952 li s-au înscenat procese politice liderilor **Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu și Ion Mihalache**. Mulți dintre adversarii politici, înalți funcționari de stat și ofițeri superiori, au fost condamnați la ani grei de temniță și muncă silnică. Ofițerii și membrii rezistenței din munții **Bucegi și Făgăraș**, prinși prin trădare, au fost executați. Pentru înfrângerea oricărei forme de rezistență a populației, au fost înființate **Miliția populară și Securitatea**. Securitatea a reprimat cel mai dur orice formă de opoziție împotriva regimului comunist. Pentru detenția oamenilor politici din România s-au creat numeroase închisori, lagăre de muncă și de reeducare.

Cele mai vestite închisori au fost la **Gherla, Aiud, Sighet**,

Toma Arnăuțoiu, liderul Grupului de rezistență din comuna Nușoara

Partizan ucis în luptele cu trupele de Securitate

Vizita lui Hrusciov în România, în anul 1960

Vizita lui Nicolae Ceaușescu în Marea Britanie, în anul 1978

Pitești și Canalul de muncă silnică **Dunăre – Marea Neagră**. În închisorile și lagărele comuniste, prin torturile zilnice, înfometarea și spălarea creierului, au murit mii de oameni, majoritatea politicienilor și a intelectualității românești interbelice. **Partidul Comunist Român** a înlăturat și ultimele rămășițe din **Partidului Social Democrat**, care se opuneau unificării cu comuniștii. Prin unificarea din februarie 1948, s-a format **Partidul Muncitoresc Român**, singurul partid din România. Ca secretar general a fost ales **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, care a condus partidul până la moartea sa, în 1965.

Pe plan extern, România a fost subordonată **Uniunii Sovietice**. Prin societățile comerciale mixte, numite **sovromuri**, sovieticii au controlat efectiv economia țării. Alături de alte state socialiste, România a semnat în anul 1949 tratatul denumit **Comunitatea de Ajutor Economic Reciproc (CAER)**. În anul 1955 a semnat și **Tratatul politico-militar de la Varșovia**, care era un opus al **Alianței Nord Atlantice (NATO)**. Învățămintul și istoria poporului român au fost reformulate și

rescrise după **principiile marxist-leniniste**. Cenzura a fost introdusă în toate domeniile de activitate. După moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în anul 1965, la conducerea partidului a fost ales ca secretar general **Nicolae Ceaușescu**, care până în anul 1971 a dus o politică de deschidere spre lumea occidentală. A stabilit legături cu Occidentul în relațiile economice, politice și culturale. În anul 1965 s-a adoptat o nouă **Constituție**, prin care țara a fost proclamată **Republica Socialistă România**. Ca forță conducătoare a întregii societăți a fost declarat **PCR**. Din anul 1974, Nicolae Ceaușescu a fost și președinte al României.

Pe plan politic, pe lângă măsurile liberale, N. Ceaușescu i-a reabilitat pe foștii lideri comuniști, **Lucrețiu Pătrășcanu**, **Ștefan Foriș** și alții, condamnați în timpul stalinistilor. Pe plan extern, a lansat ideea independenței României față de Uniunea Sovietică. El a primit vizita unor șefi de stat, ca **Richard Nixon** și **Gerald Ford**, președinții **SUA**. A primit vizita Președintelui **Franței**, generalul **De Gaulle**. A condamnat intervenția militară din 1968, a forțelor militare ale Tratatului de la Varșovia, în **Cehoslovacia**. România nu a întrerupt nici relațiile cu **Israelul**, după războiul contra arabilor, din 1967. Dar această politică liberală se schimbă după vizita oficială din 1971, făcută în **China** și **Coreea de Nord**. În urma celor văzute acolo, Ceaușescu a lansat **Tezele din iulie**. Ele aveau la bază o puritate ideologică, care însemna de fapt reînțoarcerea la autoritarismul politic. După anul 1972, guvernarea

ceașistă s-a manifestat sub forma unui regim represiv, în care **cultul personalității** juca rolul decisiv. Nicolae Ceaușescu a preluat toate pârghiile de conducere din partid și din stat, instalând o guvernare de familie, **socialismul dinastic**. După Congresul al XIII-lea al PCR, a condus țara ca un dictator, înlăturând orice urmă de opoziție din partea adversarilor. Un rol negativ în regimul comunist l-a avut soția sa, **Elena Ceaușescu**, ca al doilea om în conducerea partidului și a statului. Economia a fost supusă unor eforturi gigantice de construcții, fără a se ține seama de potențialul economic real al țării. Continuarea construcțiilor gigantice, ca **metroul din București, Casa Poporului, Canalul Dunăre – Marea Neagră, Transfăgărășanul**, numeroasele combinate siderurgice și metalurgice, au secat economia. Datoria externă a țării a crescut mereu. **Alimentația rațională** a populației nu era altceva decât o înfometare organizată a acesteia.

Este perioada când, pentru achitarea datoriei externe a țării, de **10,2 miliarde de dolari**, s-au impus măsuri drastice populației. Au raționalizat apa caldă, curentul

Cultul personalității în România comunistă

Imagine din interiorul Casei Poporului, clădirea Parlamentului României

Transfăgărășanul la Lacul Bâlea

Ceaușescu în vizită de lucru la Sibiu, în anul 1967

electric, alimentele de bază s-au dat populației pe cartelă. Bunurile de consum au fost exportate, pentru a se plăti această datorie externă.

În aceste condiții de existență socială, nemulțumirile populației au luat diferite forme de manifestare. Printre acestea au fost și greva minerilor din **Valea Jiului**, în 1977, și **manifestările muncitorilor din Brașov**, din 1987. Încălcarea brutală a drepturilor și libertăților omului

a făcut ca în România să crească nemulțumirea populației. Deși într-o formă mai redusă decât în alte țări comuniste, dizidența românească creștea.

Dizidenți ca: **Virgil Tănase, Paul Goma, Doina Cornea, Radu Filipescu, Ana Blandiana, Mircea Dinescu** au criticat cultul personalității, au cerut respectarea drepturilor omului și reformarea sistemului. A început trecerea masivă, ilegală a frontierelor, în **Iugoslavia și Ungaria**, și emigrarea în **Germania Federală, SUA și Israel**.

Venirea la conducerea **URSS** a lui **Mihail Gorbaciov**, care a promovat politica de reformare a statului comunist prin **glasnost și perestroika**, a dus la accelerarea crizei politice și în România. Izolată pe plan diplomatic, din cauza politicii dure duse de clanul ceaușist, ea a rămas singură în afara schimbărilor de natură socială și politică. Anul 1989 a fost anul crizei și al decăderii regimurilor comuniste din Europa. În **Polonia** s-a creat un guvern format din membrii mișcării sindicale **Solidaritatea**. În **Ungaria** s-au deschis granițele de apus pentru

refugiații din **Germania de Est**, care doreau să se stabilească în **Germania Federală**. La **Praga**, după marile demonstrații populare, prin așa-numita „**revoluție de catifea**”, regimul comunist a căzut. Dizidenții **Alexander Dubcek** și **Vaclav Havel** au devenit conducătorii țării. La 9 noiembrie 1989, în **Republica Democrată Germană**, sub presiunea masivă a populației, **Zidul Berlinului** a căzut, moment care a condus la unificarea Ger-

Revolta muncitorilor din Brașov, în anul 1987

maniei. În schimb, în România, N. Ceaușescu era reales la **Congresul al XIV-lea**, ca secretar general al PCR, continuându-și cultul personalității. Schimbările de pe continentul european, întâlnirea de la **Malta**, dintre **Mihai Gorbaciov**, conducătorul URSS și **George Bush**, președintele SUA, nemulțumirile tot mai mari ale poporului român au contribuit la izbucnirea Revoluției române din decembrie 1989.

Imagine de la unul din congresele PCR

Întrebări

1. Ce fel de regim s-a instalat după abdicarea regelui?
2. Câte perioade a avut dictatura comunistă din România?
3. Ce au însemnat pentru țară naționalizarea și colectivizarea agriculturii?
4. Din ce organizații internaționale socialiste a făcut parte și România?
5. Explicați ce înseamnă socialismul de tip dinastic și cultul personalității.
6. În ce situație s-a aflat economia țării în timpul lui Nicolae Ceaușescu?
7. Prin cine s-a manifestat dizidența din România?
8. Faceți o prezentare în Power Point referitoare la situația pe plan internațional, în anul 1989.

53. Problema naționalităților în timpul regimului comunist

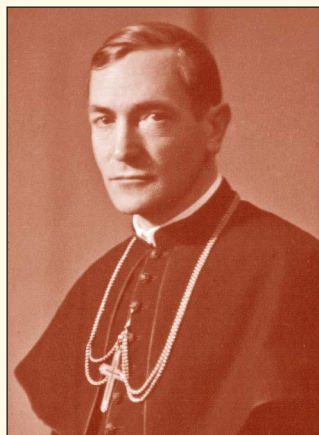
Minoritatea maghiară

Instalarea comunismului în România a avut consecințe grave asupra vieții minorităților, ca de altfel asupra întregii societăți românești. **Minoritatea maghiară** fiind cea mai numeroasă, în timpul comunismului a cunoscut câteva perioade distincte. Prima perioadă este cea de după cel de-al Doilea Război Mondial, până la 1947. Urmează perioada cu Revoluția din 1956, până la moartea lui **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, în anul 1965; apoi, perioada când Nicolae Ceaușescu devine conducătorul **Partidului Comunist Român**. Urmează o așa-numită perioadă liberală, până în anul 1971. O perioadă foarte grea pentru toată țara este cuprinsă între anul 1972 și Revoluția din 1989.

Perioada anilor 1945-1948 este caracterizată printr-o legătură strânsă între **Uniunea Populară Maghiară și PCR**, care au semnat la 13 martie 1945 un document de colaborare. Principiile de bază ale colaborării au fost: reprezentarea guvernamentală, recunoașterea ca limbă oficială a limbii maghiare în Ardeal, învățământ public în limba maghiară, egalitatea bisericilor-

lor cu biserica ortodoxă, păstrarea instituțiilor culturale și subvenționarea lor de către stat. În schimb, au început să se facă epurări și arestări în rândul conducătorilor maghiari. Au fost acuzați de mișcări șoviniste, uneltiri împotriva statului român, de revizionism maghiar. **Uniunea Populară Maghiară** s-a desființat în 1953. Între anii 1956-1965 a fost perioada marilor represiuni staliniste. Formele de simpatie pentru revoluția din Ungaria au fost considerate de către comuniști proteste anticomuniste, antisovietice. Tineretul participant la manifestările de simpatie a fost urmărit de securitate, fiind suspectat de naționalism și separatism, învinuit că este împotriva conviețuirii cu poporul român.

Așa-numita perioadă liberală, dintre anii 1965-1971, când la conducere vine N. Ceaușescu, aduce o relaxare generală, partidul comunist ducând o politică de liberalizare față de minorități. În **Constituție**, minoritățile aveau denumirea de „**naționalități conlocuitoare**”. În 1970 s-a înființat editura **Kriterion**, **redacția maghiară la TVR**, și revista **Hét**. Perioada naționalismului comunist, dintre 1971-1989, are consecințe dramatice și pentru minoritatea maghiară. A fost dusă o politică de asimilare forțată pe de o parte, iar pe de altă parte s-a încurajat emigrarea în Ungaria, sub forma „**reunificării familiilor**”. S-au luat măsuri de desființare a rețelei de învățământ, de limitare a accesului maghiarilor la anumite funcții publice, de sistematizare a satelor și localităților. La Congresul al XIII-lea al PCR, Ceaușescu a folosit, în locul noțiunii de „**naționalitate conlocuitoare**”, termenul de „**muncitori români de origine maghiară**”. Denumirile localităților în limba maghiară au fost înlocuite cu cele în limba română.

Episcopul Márton Áron

Reforma învățământului din 1948 a afectat grav învățământul minoritar, preponderent confesional, prin desființarea rețelei școlare a învățământului confesional. Au fost naționalizate 468 de școli catolice, 531 de școli reformate, 34 de școli unitariene și 80 de școli evanghelice. Școlile maghiare au fost comasate cu școlile românești și s-au format secții românești în școlile maghiare. Ca o consecință, numărul elevilor a scăzut considerabil. Aceeași situație era și în învățământul universitar. S-au suspendat secțiile maghiare de la **Institutul Agronomic**, de la **Arte Plastice** și de la **Conservatorul din Cluj**. În 1959, **Universitatea Bolyai** este unificată cu forța cu **Universitatea Babeș**, sub motivul că studenții au participat la manifestațiile de simpatie cu Revoluția din 1956. **Biserica Romano-catolică** a fost afectată, prin ruperea relațiilor cu Vaticanul. Episcopul **Márton Áron** a fost arestat în 1949 și condamnat la muncă silnică pe viață. Și cultele protestante au avut de suferit, după solidarizarea cu

Revoluția din 1956. În schimb, Biserica Reformată a reușit să-și creeze o rețea informală de rezistență culturală față de politica comunistă a vremii.

Formele de rezistență din mediul rural s-au manifestat tacit, dar și prin nesupunere la colectivizare, cuprinzând regiuni întregi din România. Mulți dintre participanți au fost prinși, bătuți, arestați, condamnați la ani grei de închisoare. Rezistența s-a manifestat și prin publicații. Publicația „**Ellenpontok**”, care a apărut între anii 1981-1982, a publicat revendicările minorității maghiare. Redactorii publicației au fost arestați și expulzați din țară. Au existat și grupuri dizidente la **Miercurea Ciuc**, **Sfântul Gheorghe**, **Târgu Mureș**, **Cluj** și **București**. Tematica dezbătută a fost despre minoritate, naționalitate, diasporă, autonomie, libertate, cât și despre alternativa pentru societate, în cazul schimbării regimului comunist.

Întrebări

1. Ce efecte a avut instalarea comunismului pentru minoritatea maghiară din România?
2. Care au fost formele de rezistență ale Bisericii Catolice și ale Bisericii Reformate?
3. Prin ce fel de metode s-a manifestat rezistența maghiară?

Minoritatea germană

S-a aflat în altă situație față de celelalte minorități din România. După terminarea războiului, din cauza originii lor etnice, germanii au fost considerați răspunzători pentru participarea la război. Multe familii de germani au fost despărțite, unele au ajuns în Germania, iar altele au rămas în România. Germanii rămași în țară au fost supuși unui tratament discriminatoriu, până către anul 1950. Politica față de minorități și situația grea din timpul comunismului îi determină pe mulți germani să părăsească țara.

O formă de a părăsi România a fost „reîntregirea familiilor” în Germania, pe care regimul comunist român a transformat-o într-un comerț cu oameni. Până în anul 1950, germanii au fost lipsiți de drepturi politice, dreptul de vot și de asociere. Proprietatea care a aparținut comunității germane a fost confiscată de stat ca „bunuri inamice”. Multe familii de germani din fostele țări comuniste au fost trimise la muncă, pentru reconstruirea Uniunii Sovietice. Din România au fost trimiși la muncă aproape 70 de mii de germani, cu vârste între **17 și 45 de ani**. Au fost eliberați din lagărele de muncă numai în 1949. Mulți dintre ei s-au îmbolnăvit și au fost trimiși în țară, alții au murit din cauza bolilor, a hranei proaste și a condițiilor grele de viață și de muncă.

Cu prilejul reformei agrare din 1945, mulți dintre ei au fost expropriați, sub motivul colaborării cu Germania nazistă. De unificarea familiilor de germani care trăiau de o parte și de alta a **Cortinei de Fier** s-a ocupat la începutul anului 1950 **Crucea Roșie Internațională**.

După stabilirea de relații diplomatice între România și Germania Federală, reunificarea familiilor a fost discutată cu ocazia tratatelor economice dintre cele două țări. Germania a fost de acord ca pentru fiecare familie reunită să plătească statului român o recompensă financiară. Pentru fiecare cetățean român care emigra în **Germania Federală**, statul german plătea între 4 mii și 10 mii de mărci. Astfel, în anul 1978, taxa de plecare din țară a fost de peste 70 de milioane de mărci, în condițiile în care au emigrat 13 mii de persoane. După anul 1980, pentru a face rost de cât mai multă valută forte, regimul comunist a mărit taxele pentru germanii repatriați. Ei trebuiau să plătească datoriile față de stat și cheltuielile de școlarizare. Pentru germanii emigrați din România în Germania s-au plătit peste 1,4 miliarde de mărci, la care s-au mai adăugat și alte taxe.

Întrebări

1. Cum a fost tratată minoritatea germană din România?
2. Prin ce metode s-a făcut emigrarea germanilor din România?
3. Ce fel de taxe s-au plătit pentru emigrarea germanilor din România?

Evreii și romii

Evreii au privit momentul de la 23 august 1944 ca pe un eveniment salvator. S-au bucurat pentru instaurarea noului guvern, chemând pe toți evreii la lupta împotriva fascismului și la instaurarea democrației în țară. Situația lor economică, sărăcită din cauza legilor rasiale, a început să se refacă încet. Au început să apară cărți pe teme evreiești, conferințe. Teatrul evreiesc și-a reluat activitatea. Activitatea adunărilor generale, congresele, alegerile democratice evreiești nu au fost pe placul autorităților comuniste. Acestea au început să se amestece în treburile comunităților evreiești, au trecut chiar la amenințări directe.

Exemplul cel mai elocvent este momentul când s-au făcut presiuni asupra rabinului-șef, dr. **Wilhelm Filderman**, președintele **Federației Comunităților Evreiești**. El a fost nevoit să plece în străinătate, pentru a nu fi arestat. Presiunile au continuat asupra evreilor, până la alegerea rabinului-șef al României. Rabinul **Rosen**, impus de comuniști, a fost persoana potrivită pentru a servi interesele regimului comunist. Începând cu anul 1949, toate asociațiile și orga-

nizațiile evreilor români au fost supuse controlului statului. Au fost lichidate instituțiile autonome evreiești, școlile profesionale au fost transformate în școli generale. Viața culturală evreiască a fost distrusă în perioada stalinistă. Poeții și scriitorii de **limbă idiș** au fost interziși și cenzurați.

Religia mozaică a fost supusă aservirii regimului, după înlocuirea rabinului-șef **Șafran**, nevoit să părăsească țara. Nici cărțile religioase nu au scăpat de interdicție. Unele au fost interzise, altele au fost revizuite după placul autorităților comuniste. Mulți dintre **activiștii sioniști** au fost arestați și închiși în lagărele de muncă forțată. Până în anul 1953, au avut loc peste 20 de procese. Anchetarea, arestarea și condamnarea sioniștilor a fost hotărâtă în ședințele **Comitetului Central al Partidului Comunist Român**, condus de **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, cel mai mare dușman al sionismului.

Evreii din România au căutat diferite posibilități de salvare. Singura cale de a scăpa din România era emigrarea către **Palestina**. Emigrarea a continuat pe toată perioada comunismului, fie cu aprobarea autorităților, fie pe căi ilegale. După anul 1948, s-au deschis oficiile pentru emigrarea evreilor. Plecarea către Palestina s-a făcut numai cu vasul **Transilvania**, pentru care **Israelul** plătea valută forte, pentru fiecare emigrant. Când ambasadorii țărilor arabe de la București au amenințat că pleacă din țară, emigrarea evreilor a încetat.

Interiorul Sinagogii Coral din București

Rromii, ca și celelalte minorități din România, au avut de suferit din cauza instalării regimului dictatorial. La început, autoritățile comuniste s-au folosit de unii conducători ai rromilor, în eforturile lor de a-și consolida puterea. În cadrul armatei, poliției, autorităților locale și ale aparatului de partid, au fost angajați mai mulți rromi. Au fost promovați în funcție, pe principiul „**originii sociale sănătoase**”, nu pe principiul calificării profesionale. Nu peste mult timp, ei și-au pierdut funcțiile deținute și numai o mică parte le-au putut păstra. După 1948, și în rândul rromilor se vor simți efectele negative ale comunismului. O primă măsură a fost desființarea **Uniunii Generale a Rromilor**.

Autoritățile comuniste au trecut la o politică forțată, de sedentarizare a rromilor nomazi. A fost luată în evidență populația nomadă și semi-nomadă, politică ce a fost continuată și în perioada ceaușistă. Problema rromilor a fost rezolvată în manieră stalinistă. Autoritățile române au considerat că țigani nomazi, semi-nomazi, corturarii trebuiau eliberați de sub influența **bulibașilor** și a **vătafilor**. Locuitorii rromi de la sate erau: cărămidari, fierari, muncitori forestieri, muncitori agricoli și muzicanți.

În anul 1972, guvernul român declara oficial că „**problema minorităților a fost rezolvată**”. În unele comune, rromii au primit pământ, li s-au construit case și au fost încurajați să-și trimită copiii la școală. Aceste măsuri i-au afectat foarte mult pe rromii corturari. Confiscarea **aurului de la rromi**, care pentru ei era **obiect de teaurizare**, a fost egal cu naționalizarea și colectivizarea pentru majoritatea populației românești.

Întrebări

1. Cum au privit evreii români eliberarea țării?
2. Cum s-a efectuat emigrarea evreilor din România?
3. Prin ce metode s-a încercat stabilizarea populației de rromi din România?
4. Ce a însemnat pentru rromi confiscarea aurului de către autoritățile comuniste?

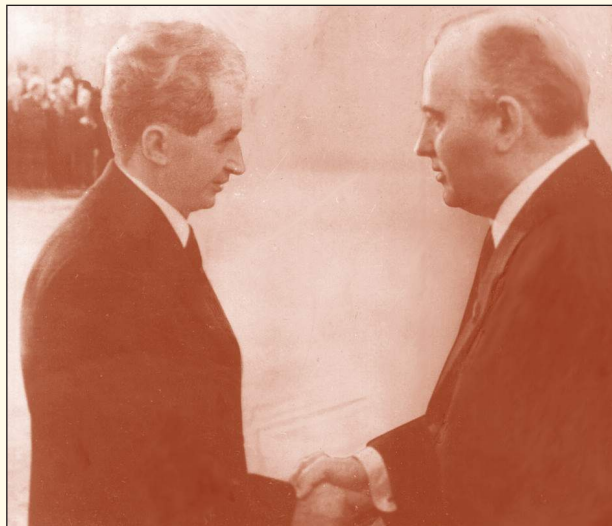
SCHIMBAREA REGIMULUI ÎN ROMÂNIA

54. Revoluția din 1989

Cauzele principale ale Revoluției din **România** au fost nemulțumirile generale ale populației. Țara s-a aflat într-o situație dezastruoasă, cu o economie supercentralizată, cu o industrie neperformantă și supradimensionată. Țărănimea, plecată de la sate la orașe, nu era într-o situație mai bună. Alimentația populației s-a făcut, în ultimii ani ai dictaturii, pe baza cartelelor raționalizate, pentru că alimentele erau exportate. Interzicerea contactelor populației cu străinii, cultul nesăbuit al cuplului ceaușist, suprimarea libertăților, distrugerea satelor și dărâmarea bisericilor au sporit și mai mult nemulțumirea maselor populare. Toată activitatea politică, economică și administrativă a fost controlată de partidul comunist, prin securiști și activiști de partid.

Reformarea sistemului comunist, începută de **Mihail Gorbaciov** în Uniunea Sovietică, a dus la prăbușirea comunismului în Polonia, Cehoslovacia și Ungaria. Anul 1989 a fost anul căderii „**regimurilor comuniste**” din Europa. Țara fiind într-o izolare totală, românii au aflat despre schimbările din Europa numai prin intermediul posturilor de radio străine: **Europa Liberă**, **BBC** și **Vocea Americii**.

În România, scântea revoluției s-a aprins la **Timișoara**. La data de 16 decembrie, sub pretextul evacuării pastorului **László Tőkés** de către Securitate, populația orașului s-a solidarizat cu credincioșii parohiei reformate. Până la data de 20 decembrie, au avut loc la Timișoara demonstrații și proteste de stradă. Demonstrațiile s-au ținut lanț, iar protestatarii au fost întâmpinați cu focuri de arme de către armată și securitate. Au fost sute de victime, iar

Întâlnirea dintre Ceaușescu și Gorbaciov în 1985

Revoluția de la Timișoara, din decembrie 1989

Imagine din București în decembrie 1989

populară, s-a extins în toată țara. La data de **20 decembrie 1989**, când Timișoara avea conducători aleși în mod democratic, Nicolae Ceaușescu, venind dintr-o vizită din Iran, a ținut un discurs televizat, prin care-i condamna pe demonstranți și-i numea fasciști și huligani pe morții de la Timișoara.

Ceaușescu a convocat un miting muncitoresc de sprijin, pentru a doua zi, la București, în Piața Palatului. Dar populația adunată la mitingul din 21 decembrie s-a întors împotriva lui Ceaușescu.

În **22 decembrie 1989**, mulțimea adunată în fața **Comitetului Central al PCR** nu a mai putut fi oprită. Ceaușescu și soția sa, Elena, au fugit cu un elicopter, de pe acoperișul clădirii.

Armata și securitatea au tras în populație, în zilele de 21-22 decembrie, la Hotelul **Intercontinental** și în **Piața Victoriei**. Părăsită de armată și securitate, familia Ceaușescu a fost prinsă și dusă la **Târgoviște**. După o judecată sumară, soții Ceaușescu au fost condamnați și executați prin împușcare, la **25 decembrie 1989**. Câteva capete de acuzare din procesul și execuția soților Ceaușescu: „*Genocid – peste 60.000 de victime. Subminarea economiei de stat. Încercarea de a fugi din țară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari, depuși la bănci străine. Pentru aceste crime grave săvârșite împotriva poporului român și a României, inculpații Nicolae Ceaușescu și Elena Ceaușescu au fost condamnați la moarte și la confiscarea averii. Sentința a rămas definitivă și a fost executată.*” Luptele au continuat și în zilele următoare, în: **București, Arad, Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov**. Pornită ca o mișcare populară, pe parcurs s-a transformat într-o revoluție anticomunistă. România a fost condusă, până la alegerile generale, de către **Consiliul Frontului Salvării Naționale**, prezidat de **Ion Iliescu**. Iată un

Imagine din Timișoara în decembrie 1989

peste 40 de cadavre au fost arse la crematoriul **Cenușa**, din București, rămășițele fiind aruncate într-un canal. Demonstranții au ocupat principalele instituții din oraș și au ales o nouă conducere democratică. **Declarația de la Timișoara** condamna comunismul din România. Revoluția de la Timișoara, pornită ca o mișcare

fragment din comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale, din seara zilei de 22 decembrie 1989: „*Trăim un moment istoric. Clanul Ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile și, în primul rând, al admirabi-*

lului nostru tineret. Un merit deosebit îl au cei care ani de zile și-au pus în pericol și viața, protestând împotriva tiraniei. Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății și demnității poporului român.”

Prin comunicatul către țară, din 22 decembrie, s-a format un guvern condus de către **Petre Roman**. Revoluția română, care s-a făcut pe cale violentă, a dus la înlăturarea regimului comunist și s-a produs cu prețul a peste **1.104 morți și a numeroși răniți**. România, față de alte țări foste comuniste, nu a beneficiat de o perioadă de tranziție și nici de perestroika, ea a trecut direct la democrație, pluralism politic și la economia de piață.

Imagine din Timișoara în timpul revoluției din România

Imagine din București în timpul revoluției din România

Întrebări

1. Care a fost situația din țară care a dus la izbucnirea revoluției în România?
2. Cum a început revoluția la Timișoara?
3. Cum i-a numit Ceaușescu pe revoluționarii din Timișoara?
4. Pe baza cunoștințelor voastre și a imaginilor din lecție scrieți o lucrare cu titlul: „Primăvara din decembrie 1989”
5. Cine a preluat puterea politică în țară?

55. Sistemul democratic în România

Democrația a fost un drum lung și anevoios, cu schimbări structurale la nivelul întregii societăți. Procesul de democratizare presupune constituirea **statului de drept, bazat pe principiile pluralismului democratic**. Prin publicarea Decretului din 31 decembrie, privind **Înregistrarea și funcționarea partidelor politice**, au apărut o serie de noi partide politice. Vechile partide istorice, **Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Social Democrat** au fost reînființate. Au apărut alte partide, cum au fost **Frontul Salvării Naționale** – din care s-a desprins mai târziu **Partidul Democrat**.

Protest în Piața Universității

Campania electorală pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din mai 1990 s-a desfășurat într-o atmosferă tensionată. Alegerile au fost câștigate de **Frontul Salvării Naționale**. Ca președinte al țării a fost ales **Ion Iliescu**. Dar demonstrațiile anticomuniste nu au încetat. În București, în **Piața Universității**, s-a demonstrat mai multe zile de-a rândul, piața fiind declarată „**zonă liberă de neocomunism**”. Acest moment a fost urmat de **evenimentele violente din 13-15 iunie**, când în București au intervenit **minerii din Valea Jiului**. Ei au atacat și devastat sediile partidelor istorice, au distrus clădirile centrale, redacțiile unor ziare, au bătut fără niciun motiv cetățenii din capitală. Parlamentul nou ales adoptat o nouă **Constituție**, aprobată de țară prin **referendum național** la 8 decembrie 1991: «*România este un stat național, suveran, independent, unitar și indivizibil. Forma de guvernământ a statului este republica.*»

Constituția prevede că administrația este reprezentată prin consilii locale, consilii județene, primării, prefecturi. Autoritatea legislativă este exercitată de **Parlament și Președinte**, iar autoritatea judecătorească este exercitată de instituțiile judecătorești. **Președintele țării** reprezintă statul român, el este garantul independenței țării. Veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. Președintele este ales pe 4 ani, pentru cel mult două mandate. Este comandantul armatei, încheie tratate, declară starea de asediu, acordă titluri și decorații, acreditează diplomații străini și desemnează un candidat la funcția de prim-ministru. **Curtea Constituțională** supraveghează constituționalitatea legilor. **Guvernul** asigură realizarea politicii interne și externe a țării. El este format din prim-ministru, miniștri și alți demnitari de stat; adoptă hotărâri și ordonanțe. Miniștrii au obligația de a răspunde la întrebările și interpelările deputaților și senatorilor. **Autoritățile judecătorești** sunt independente, judecătorii se supun numai legilor, nu pot avea alte funcții și sunt numiți în funcție de președintele țării. **Administrația publică** este reprezentată de **consiliile județene**, care coordonează activitatea **consiliilor comunale și orașenești**. În fruntea județului, guvernul numește **un prefect**, iar acesta veghează la desfășurarea activităților consiliilor comunale și județene. Pe baza noii Constituții și a legii electorale din iunie 1992, au fost organizate alegerile generale din septembrie. Alegerile generale au fost câștigate de **FSN**, s-a format un guvern condus de prim-ministrul **Nicolae Văcăroiu**, iar acesta a durat până în 1996.

La alegerile generale din 1996 s-a putut sesiza o altă orientare a electoratului românesc. Alegerile au fost câștigate de către **Convenția Democratică**, iar ca președinte al țării a fost ales **Emil Constantinescu**. Guvernul condus de **Victor Ciorbea** nu a rezistat prea mult, din cauza conflictelor cu miniștrii din **Partidul Democrat**. S-a format un nou guvern, condus de **Radu**

Vasile, care a demisionat din funcție, din cauza crizei din 1999. Noul guvern a fost condus de **Mugur Isărescu**, guvernatorul **Băncii Naționale**. În această perioadă, funcțiile publice au fost împărțite între partidele politice participante la guvernare. Împărțirea funcțiilor publice pe criterii politice a dus la sporirea birocrăției, o mare greutate pentru bugetul țării.

Disputele din cadrul coaliției au dus la pierderea alegerilor generale din 2000, alegeri câștigate de către **Partidul Social Democrat**. Ca președinte al României a fost ales **Ion**

Iliescu. Guvernul nou format, condus de către **Adrian Năstase**, a condus țara până la alegerile din 2004, când a ieșit învingătoare **Alianța Dreptate și Adevăr**, formată din **Partidul Național Liberal** și **Partidul Democrat**. Candidatul alianței, **Traian Băsescu**, a fost ales președinte al țării pentru o perioadă de patru ani.

Guvernul, format din **Partidul Național Liberal**, **Partidul Democrat** și **Uniunea Democratică a Maghiarilor din România**, a fost condus de premierul **Călin Popescu-Tăriceanu**. Alegerile din noiembrie 2008 au fost câștigate de **Partidul Democrat Liberal**, care a format o coaliție guvernamentală cu **Partidul Social Democrat**, premierul guvernului fiind **Emil Boc**. Confuziile și frământările din viața politică a României post-comuniste sunt reflectate și de primirea atât de târzie a fostului suveran al țării, în fața parlamentului, în 25 octombrie 2011.

Regele Mihai I. Primul discurs în Parlamentul României la 25 octombrie 2011, alături de Emil Constantinescu și Mircea Geoană

Întrebări

1. Ce partide apar pe scena politică a României după evenimentele din 1989?
2. Arătați ce prevederi conține Constituția adoptată în anul 1991.
3. Cine a câștigat alegerile generale din 1992?
4. Cine a fost ales președinte al României democratice?
5. Cine a fost al doilea președinte, ales în 1996?
6. Care este președintele României, ales de două ori?

56. Probleme sociale și economice în România de azi

După anul 1989, în România s-au adoptat, de către Parlament, o serie de măsuri legislative pentru dezvoltarea vieții social-economice a țării. Dintre acestea sunt: legea privatizării, legea privind investițiile de capital, legea bancară, legea liberalizării prețurilor. S-a creat **Fondul Proprietății de Stat**, cu scopul de a organiza și a conduce privatizarea întreprinderilor de stat. O primă încercare de privatizare s-a făcut prin vânzarea pachetului majoritar de active prin licitație. Unele dintre întreprinderi fiind subevaluate, au fost cumpărate la prețuri foarte scăzute. Mulți dintre noii proprietari le-au închis și au trimis lucrătorii în șomaj. Alte întreprinderi, orga-

Clădirea Băncii Naționale a României

modelul american. De asemenea, s-au dezvoltat **întreprinderile mici și mijlocii**, care dețineau **25%** din forța de muncă a populației. În domeniul proprietății, s-a adoptat **Legea fondului funciar**, prin care se restituia pământul foștilor proprietari, până la o suprafață de 10 ha. Legea din 1991 a fost modificată mai târziu, restituindu-se foștilor proprietari **terenuri arabile până la 50 de ha și 10 ha de pădure**. Dar lipsa de investiții și neputința țăranilor de a cumpăra utilaje și îngrășămintele necesare a dus la decăderea agriculturii. Numai după anul 2000 aceasta și-a revenit, în urma unor intervenții din partea statului. Nici situația financiară a țării nu a fost mai bună. Leul s-a **devalorizat** foarte mult, iar **inflația** a fost mare.

În anul 2000, datoria țării a crescut până la 6 miliarde de dolari. După o lungă **perioadă de tranziție**, de trecere de la economia centralizată la cea de piață, situația începe să se redreseze. Investițiile de capital străin și intern, o nouă legislație, mai bună, au făcut ca economia de piață românească să se dezvolte după anul 2004. În timpul guvernării Tăriceanu, **ritmul anual de creștere economică** era de peste 7%.

Bursa de valori din București

nizate în regii autonome de stat, au deținut **monopolul prețurilor și al producției**, au dictat prețurile pe piață, costurile fiind suportate de către populație și de bugetul de stat. O altă caracteristică a economiei românești a fost **dezvoltarea economiei subterane**, care reprezenta circa **30%** din producție. Pe lângă **Bursa din București**, în anul 1996, s-a înființat și **Agenția Rasdaq**, după

Perioada de tranziție a adus și transformări sociale importante. Prin redarea proprietății agricole, apar **micii proprietari agricoli**, iar la oraș **proprietarii de magazine și mici întreprinderi particulare, patronii de fabrici și uzine**. Caracteristică perioadei de tranziție este și apariția **miliardarilor de carton**, îmbogățiți prin luarea de credite bancare și afaceri ilicite. Situația mării majorități a populației s-a înrăutățit, mulți muncitori rămânând fără

locuri de muncă. Nici situația intelectualilor nu a fost mai bună, din punct de vedere material. Creșterea șomajului a dus la scăderea veniturilor și a puterii de cumpărare a populației. **Protecția socială** s-a făcut prin ajutorul de șomaj, pensionări anticipate și salarii compensatorii, care au fost cheltuite repede. Față de alte țări foste comuniste, economia românească a avut o perioadă mai lungă de tranziție spre economia de piață. Ea s-a dezvoltat mai târziu, când s-au luat noi măsuri legislative și economice.

Politica externă a României, după Revoluție, a fost de a ieși din izolarea din timpul lui Ceaușescu. Pe plan internațional s-au petrecut foarte multe schimbări, a dispărut sistemul comunist, s-au desființat **CAER-ul** și **Tratatul militar de la Varșovia**. Singura alianță militară care a rămas în Europa este **Alianța Nord Atlantică (NATO)**. Unele state, ca **Iugoslavia** și **Uniunea Sovietică**, s-au destrămat; au apărut state noi: **Cehia, Slovacia, Croația, Slovenia** etc. România s-a orientat spre o colaborare cu statele europene: Franța, Anglia, Germania, Spania, Italia, dar și cu **SUA**, cu care a încheiat tratate economice și politice, cum ar fi, tratatul româno-american de stimulare și garantare a investițiilor. Vizitele în România ale președinților **Bill Clinton** și **George Bush** au întărit și mai mult relațiile româno-americane. De asemenea, România a încheiat tratate de bună vecinătate cu **Ungaria**, în 1996, și cu **Ucraina**, în 1997. Din Tratatul dintre România și Ungaria: „*Părțile contractate, în conformitate cu principiile și normele dreptului internațional, reconfirmă că vor respecta inviolabilitatea frontierelor comune și integritatea teritorială a celeilalte Părți*” (16 septembrie 1996).

Relațiile cu lumea occidentală s-au manifestat și prin vizita făcută în 1999, la București, de Papa **Ioan Paul al II-lea**. Ea a fost o vizită deosebită: pentru prima dată, **un papă** a făcut o vizită într-o țară majoritar ortodoxă. Aspirația majoră a României a fost să intre în **NATO** și în **Uniunea Europeană**. România a făcut parte din Parteneriatul pentru Pace, participând la misiunile de pace din **Angola, Somalia, Bosnia** sau **Kosovo**. Cu toate că a făcut eforturi deosebite, România a intrat în **NATO** numai în al doilea val, după **Cehia, Polonia și Ungaria**. În anul 2004, România a fost primită în **NATO**, ca membru cu drepturi depline. Încă din anul 1990, România și-a manifestat dorința de a face parte din **Uniunea Europeană**. Dar condițiile de aderare la standardele economice ale Uniunii erau pe departe greu de îndeplinit. România a aderat la **Acordul de Asociere** din 1995, prin care s-a adoptat strate-

Vizita Papei Ioan Paul al II-lea la București

Piața Revoluției din București

*România, membră în
N A T O și în
Uniunea Europeană*

gia de pregătire pentru aderare, cerând în același an intrarea în **Uniunea Europeană**. Negocierile lungi și anevoioase au făcut ca România să devină un membru cu drepturi depline al UE abia la începutul **anului 2007**.

România, ca membru cu drepturi egale, face ca, prin numărul locuitorilor și forța economică, să fie al șaptelea membru al **Uniunii Europene**.

*Tratatul de la Nisa al Uniunii
Europene*

Întrebări

1. Care era situația economiei țării imediat după revoluție?
2. Precizați ce legi au fost adoptate pentru trecerea la economia de piață!
3. Ce înseamnă perioada de tranziție pentru România?
4. Cum s-a făcut protecția socială a populației?
5. Cu cine a semnat România noi tratate de prietenie și unde s-au efectuat vizite oficiale?
6. Când a intrat România în NATO ?
7. Din ce an face parte România din Uniunea Europeană?

ROMÂNII DIN UNGARIA

57. Atestări documentare ale prezenței românilor în Bazinul celor trei Crișuri

Minoritatea românească din Ungaria are o caracteristică aparte, pentru că ea a trăit dintotdeauna în cadrul statului maghiar. Ea nu și-a întrerupt legăturile de limbă, tradiții, religie și cultură cu marea masă a românilor. Azi, prin minoritatea română din Ungaria înțelegem grupul etnic românesc rămas în Ungaria după Tratatul de la Trianon. De aceea, în capitolele următoare vom încerca să înțelegem de unde se trag strămoșii românilor din Ungaria și de când trăiesc românii pe aceste meleaguri.

În privința existenței românilor pe teritoriul Ungariei de astăzi, specialiștii au păreri diferite. Unii istorici susțin că românii au existat aici încă din timpul romanilor, având o continuitate permanentă pe aceste teritorii. La stabilirea ungarilor în Câmpia Panoniei, pe lângă popoarele băștinașe, se mai găseau și altele, ca germani sau bulgari, care trăiau în comunități omogene. Între aceste comunități, sunt amintiți și românii, care s-au stabilit mai ales în părțile de răsărit ale Câmpiei Panoniei. Existența **Cetății Bihorului** este amintită de cronicarul **Anonymus** în **Gesta Hungarorum**, ca fiind cetatea care se afla în posesia principelui **Menemorut**. Cetatea Bihorului fiind asediată de armatele lui Arpad, el a cerut pace. Prin pacea încheiată, se prevedea ca fiica lui **Menemorut** să devină soția fiului lui Arpad, cetatea rămânând în continuare în posesia principelui. Despre existența românilor din jurul munților **Bihorului**, **Beiușului**, în **Szabolcs-Szatmár** și lângă **Oradea**, sunt informații încă din secolul al XIII-lea. Un document din 1213 arată că regele maghiar a trimis în ajutorul țarului bulgar o armată din care făceau parte și **blackok**, adică români. În registrul de dări al cetății Bihorului, dintre anii 1208-1235, se amintește că de pe domeniul cetății, 500 de sate care îi aparțineau trebuia să plătească darea oilor. Populația românească, care se ocupa cu creșterea oilor prin transhumanță, era obligată să dea, după 50 de oi, un miel și o oaie stearpă.

După marea invazie a tătarilor din 1241, sporește numărul românilor stabiliți în regiunea Crișurilor. Mulți dintre nobili aduc pe domeniile lor populație românească din regiunile de hotar, căreia îi acordă scutiri de dări. Cnezii, conducătorii militari ai românilor, cu armatele lor, au participat la expedițiile militare ale regilor maghiari, au primit privilegiile și titlurile de nobil. Printre regii maghiari care au acordat astfel de pri-

Cetatea Oradea

Harta Europei Centrale întocmită conform celor scrise de Anonymus, în Gesta Hungarorum

vilegii a fost și regele Ludovic al IV-lea. De la începutul secolului al XIV-lea, numărul populației românești din regiunea **Crișului Alb** crește. O cauză a sporirii acestei populații este că ea trece de la transhumanță la stabilirea definitivă. Marii nobili feudali aduc, din regiunile de nord, din **zona Bihorului**, populație românească. Populația așezată aici, prin munca ei, putea să plătească impozitul regal. De asemenea, populația românească din zona **Crișului Negru**, stabilită în sate, avea conducătorii săi proprii, cum au fost cnezii. Ei dețineau funcția de birăii satelor. Un exemplu de sat românesc este **Crâstor**, care și-a păstrat denumirea până în ziua de azi.

Populația românească care a părăsit viața păstorească a fost încadrată în sistemul feudal iobăgesc maghiar. Din această cauză, nu ne mai întâlnim cu numele lor, decât în anumite situații deosebite, iar în acest sens documentele sunt destul de rare.

Întrebări

1. De când datează primele atestări documentare ale românilor pe aceste meleaguri?
2. În care regiuni s-au stabilit românii?
3. Din ce documente aflăm despre existența românilor în regiunea Crișurilor?
4. Studiați amănunțit harta și localizați Cetatea Bihorului din voievodatul lui Menumorut (Marót).

SITUAȚIA LOCALITĂȚILOR ÎN PERIOADA DOMINAȚIEI OTOMANE

58. Cauzele depopulării și confesiunile călătorului turc Evlia Celebi

Primejdia cea mai mare pentru creștinătate a fost pătrunderea armatelor turcești în Peninsula Balcanică, iar acestea s-au apropiat tot mai mult de granițele Regatului Ungariei. În documentele vremii sunt amintiți tot mai mulți români care au luptat în armatele regilor maghiari și mai apoi în campaniile lui **Iancu de Hunedoara** împotriva turcilor. Pentru participarea la lupte, țăranii iobagi erau scutiți de sarcinile feudale și pentru faptele de vitejie primeau titluri nobiliare. Sunt mai numeroase informațiile despre români, din secolul al XVI-lea. În județul Bichiș sunt pomeniți și românii care în anul 1520 au fost scutiți de impozite. Pe domeniul Cetății Giulei, în anul 1525 erau stabilite 40 de familii românești, care plăteau un cens în valoare de 348 de florini. În apărarea cetății, în anul 1561, se aflau și călăreții români din familiile **More, Ioan, Matei, Luca și Gheorghe**, care dețineau domenii în Csongrád. Sunt amintite și răpirile de persoane de pe domeniul Giulei, în 1561, când locuitorii **Iovan și Tripon** sunt duși de către turci la Arad.

Până la cucerirea de către turci a Comitatului **Cenad**, localitatea **Bătania** era populată și de către români. Dar, sub dominația turcească dintre anii 1552-1716, părțile bănățene au fost denumite de către turci „**Nahia Vlașca**”, adică pământ vlah. În 1557, defterul turc de aici consemnează că erau 7 case cu 17 locuitori, printre care doi valahi, **Ciocan și Vlah**. Nevoia de forță de muncă îl determină pe sultanul Ibrahim să trimită o scrisoare, în 1640, principelui Rákóczi I, prin care îi cere așezarea în Bătania a unor familii de români. O altă parte dintre aceste familii de români, dar și de sârbi și unguri, a fost

Evlia Celebi

Cetatea din Giula

Ruinele Cetății de Scaun de la Târgoviște, unde a fost tipărită Pravila din 1648

așezată în satele de lângă Chitighaz și Kaszapér. Begul Ali al Cenadului a adus mai multe familii, pentru a lucra pământurile rămase în paragină și pentru a lucra la aprovizionarea garnizoanelor militare turcești

din Arad și Timișoara. Proprietarii de pământ au fost nevoiți să aducă pe domeniile lor forță de muncă. Pentru ei conta forța de muncă a omului, nu locul unde trăiau. Această situație este caracteristică pentru părțile din Partium, Oradea și teritoriile de la Crișul Repede la Crișul Alb.

Un document important pentru atestarea existenței românilor în județul Bichiș este jurnalul călătorului turc **Evlia Celebi**. Acesta face o călătorie prin Ungaria, între anii 1660-1666, în care descrie orașele și satele din Ungaria. **Evlia Celebi** s-a aflat și în **Giula**, în anul 1666, descriind orașul și cetatea în felul următor:

„Cetatea este o fortificație în formă de pentagon, cu trei porți, una dinspre sud-est, poarta Arabă, la vest poarta Orta, spre est poarta Chișinău (Janova). În partea de nord sunt două porți mici, numite poarta Apei. În exterior, în marele oraș, sunt în total 1060 de case frumoase, din șindrila de lemn, cu grădini. Toate străzile sunt pardosite cu scânduri. Datorită faptului că orașul este așezat pe un loc mlăștinos, interiorul caselor este acoperit cu scândură, la fel ca la Timișoara, Kanizsa, Szigetvár. Orașul are patru părți, cu patru locuri de rugăciune. În afară de cele două geamii și mausoleul lui Ali, mai sunt o clădire cu nouă celule, două mănăstiri, trei școli elementare, 11 băi. Mai sunt 200 de prăvălii, iar în marginea orașului sunt trei biserici. Curioasă este această priveliște, toată lumea merge cu barca de la o casă la alta, dintr-o grădină în alta, la moară, în vizită la prieteni și cunoscuți. Toată lumea din oraș știe turcește, dar românește și ungurește mulți știu. Dintre curiozitățile orașului, care se cultivă în grădini, sunt

Mănăstirea Hodoș-Bodrog

dovleci, pepeni, prune, de asemenea mierea și pâinea albă sunt vestite. Atât românii, cât și ungurii din raia procură din oraș marfă ieftină, pentru că românii și ungurii sunt țărani sânguincioși și silitori, oameni binevoitori.”

Din relatarea lui Celebi rezultă clar că în acest oraș exista de mult timp populația românească, care avea o biserică, pentru că în oraș erau trei biserici. Această relatare corespunde faptului că în oraș existau cele trei religii, catolică, reformată și ortodoxă, care au rămas până în ziua de azi. Această mărturie vine în confirmarea informației din **Pravila de la Târgoviște**, din 1648, care ne amintește că în aceste părți exista, **Episcopia Giulei și Lippei**. Existența acestei episcopii mai este confirmată și de faptul că în mănăstirea **Hodoș-Bodrog** se afla un episcop cu numele de **Sofronie**, care în anul 1651 se intitula **Episcop al cetății Giulei și Lippei**. Peste câțiva ani, în 1695, când Cetatea și orașul Giula au fost recucerite de către armatele creștine, aici se aflau militari români și sârbi. În afara cetății, în partea de nord a orașului, se afla o comunitate românească având o biserică, confirmată și de sigiliul acesteia, din 1703. În secolul al XVII-lea, în aceste regiuni, ocupate de către turci, a avut loc o emigrare interioară.

Cauzele acestei emigrări erau de natură economică, pentru că țăranii iobagi plecau de pe o moșie pe alta, din cauza sarcinilor feudale foarte grele. O altă cauză era căutarea unor condiții mai bune de lucru pe alte domenii, unde primeau scutiri de impozite și ajutoare pentru construirea locuințelor. Dar cauza principală a depopulării acestor regiuni era ocupația turcească. Populația de aici a avut de suportat o dublă impozitare: turcească și feudală. Pe lângă plata impozitelor, au fost numeroasele munci pe care le-aveau de făcut, la repararea drumurilor și a cetăților, aprovizionarea armatelor turcești. O mare parte din populație s-a refugiat din fața asupririi turcești, în locuri mai ferite, în locuri mlăștinoase, în regiunile împădurite și muntoase. Depopularea regiunilor ocupate de turci a determinat o migrare interioară, care este greu de urmărit.

Evanghelie din 1723

Întrebări

1. În ce perioadă este atestată existența românilor în județul Bichiș?
2. Examinați confesiunile călătorului turc Evlia Celebi, despre existența românilor în Cetatea din Giula.
3. Care sunt cauzele depopulării satelor în perioada cuceririi turcești?
4. Precizați documentele din care aflăm despre existența comunității românești din Giula.

PERIOADA REPOPULĂRILOR

59. Reînființarea județelor Bihor, Bichiș și Cenad

Repopularea s-a făcut în mod organizat de către marii proprietari de pământuri germani și unguri. Din nevoia de a lucra întinsele suprafețe de pământ, marii proprietari de domenii au adus țărani iobagi din diferite părți ale imperiului. După alungarea turcilor din aceste regiuni ale Ungariei, s-au reorganizat județele Bichiș, Bihor și Cenad și a fost adusă populație din diferite părți ale imperiului. Prin încheierea **Păcii de la Passarowitz** (astăzi localitatea Pozarevac) din 26 ianuarie 1718, granița dintre cele două imperii s-a stabilizat pe linia Mușului. O parte din populația refugiată de aici s-a reîntors la vechea vatră. S-au înființat regimentele de graniță, formate din soldați români și sârbi. O contribuție la așezarea populației de religie ortodoxă a avut și **Diploma leopoldină**, dată de împăratul **Leopold**, la 21 august 1690. Prin această diplomă, se acorda populației de religie ortodoxă dreptul de a se stabili în imperiu. Astfel, s-au stabilit în imperiu peste 40.000 de credincioși sârbi și români sud-dunăreni. Din secolul al XVIII-lea, în localități ca **Bătania**, **Cenad**, **Macău** și **Turnu**, s-au așezat români și sârbi, cum s-a întâmplat mai apoi și în **Apátfalva** și **Palota**. Județul **Cenad** nu s-a putut înființa decât în anul 1730, având reședința la **Macău**, până în anul 1750. Începutul reorganizării județului Bihor s-a putut face numai după ocuparea Cetății de la **Oradea**, de către generalul imperial **Caraffa** în 12 februarie 1686.

Încercările turcilor, de reocupare a cetății, au eșuat în iarna dintre 1686-1687. La 23 septembrie 1687, nobilimea s-a întrunit la Oradea și a ales doi reprezentanți în dieta de la **Pojon**. Episcopul catolic **Benkovich Ágoston**, numit prefect al județului în februarie 1688, a chemat adunarea județeană, la 30 august 1688. Aici s-a hotărât reînființarea **județului Bihor**, cu centrul administrativ la **Oradea**.

Județul Bichiș s-a reînființat la începutul anului 1715. Printre atribuțiile cele mai importante ale județului reînființat au fost problemele administrative, de justiție și de păstrare a ordinii publice. Adunarea nobiliară se întâlnea anual de 3-4 ori, iar dacă era necesar, și de mai multe ori. La început, adunarea nobiliară s-a întrunit la **Bichiș**. Din anul 1732, capitala administrativă devine orașul **Giula**. Aici făceau cunoscute legile adoptate de parlament, decrete date de Cancelaria aulică, precum și aplicarea decretelor și legilor date de organele centrale.

Harta cu localitățile locuite și de români

Adunarea județeană lua hotărâri în diferite probleme care țineau de specificul local; strângea impozitul, menținea ordinea publică, supraveghea prețurile și măsurile, întreținea în stare bună drumurile, digurile și podurile. Din anul 1723, județele au fost organizate în plăși, având în fruntea lor câte un **jurat asesor**. **Preceptorul** aduna impozitele, **procurorul**, ajutat de **notar**, îndeplinea importante funcții publice. Din

anul 1732, conducătorul adunării nobiliare a județului Bichiș a fost **Harruckern Johannes**, proprietarul domeniului Giulei. Ședințele adunării nobiliare se vor ține în clădirea din cetatea Giulei. Cu toate că în Ungaria s-a reînființat sistemul județelor, liniștea nu s-a instalat în aceste regiuni decât după **Pacea din 1711**, de la Satu Mare. Nu putem vorbi de stabiliri masive de populație românească decât după alungarea turcilor, de la sfârșitul secolului al XVII-lea. O parte din locuitori au revenit la vechile lor vetre. Din locurile unde au stat ascunși, au coborât la câmpie, la secerișul recoltelor, sau la alte munci ale câmpului. Avem date despre faptul că în regiunea **Szatmár** populația românească participa la lucrul câmpului încă din 1715. O altă parte din populație, care trăia în părțile Sălajului, s-a stabilit în localitățile **Kál-lósemjén, Nyírbátor, Kisléta, Érpatak** și altele. Ea a fost scutită de impozite și a beneficiat de unele avantaje acordate de stăpânul domeniului.

Întrebări

1. Când au fost eliberate regiunile unde locuiesc și românii?
2. Când au fost reînființate județele Bichiș, Bihor și Cenad?
3. În posesia cui s-a aflat domeniul Giulei?

60. Cauzele și circumstanțele repopulărilor

Date referitoare la asezarea organizată a populației românești de religie greco-catolică în aceste părți există din anii 1730. Românii din localitățile **Biri, Kiskalló și Nyíradony** erau majoritari în anul 1773, dar pe parcursul timpului ei au fost asimilați. Românimea bihoreană stabilită aici la începutul secolului al XVIII-lea a fost mai rezistentă la influențele maghiare. Localități ca **Leta Mare, Pocei, Bedeu, Peterd, Jaca, Darvaș, Vecherd, Apateu, Săcal, Crâstor**, sau **Micherechi** aveau o populație total sau majoritar românească. Românii din **Jaca** și din împrejurimi au fost aduși, în primele decenii ale secolului XVIII-lea, din părțile Beiușului. Românii din **Apateu, Săcal** și din **Micherechi** au fost aduși din sudul județului Bihor, în a doua jumătate a secolului. Dar cel mai bine documentat este grupul românilor din Giula, existent cu mult înaintea ocupației turcești. La ieșirea turcilor din oraș, în 1695, românii aveau o biserică, așa cum o demonstrează și sigiliul din anul 1703. După reînființarea comitatului Bichiș, în 1715, s-a făcut conscrierea locuitorilor care trebuiau să plătească impozite. Din conscripția anului 1717, de pe domeniul Giulei, întâlnim locuitori români și sârbi, obligați la plata impozitului. Printre acești locuitori, sunt înregistrate și două familii de români care nu aveau niciun fel de proprietate.

Despre o repopulare masivă a locuitorilor români pe domeniul Giulei nu putem vorbi decât din anul 1720. Din acest an, proprietar al orașului Giula a devenit **Harruckern Johannes**. Noul proprietar a dus o politică activă de repopulare a domeniilor cu români, germani și slovaci. Țăranii iobagi de pe domeniu au primit o serie de avantaje, scutire de impozite, materiale de construcție pentru case, sau chiar răscumpărarea lor de pe alte domenii. Odată cu părăsirea cetății de către români, ei au fost așezați pe teritoriul din partea de nord-vest a cetății. Aici, ei și-au construit o bisericuță, în anul 1721.

Biserica a devenit neîncăpătoare, credincioșii construindu-și, în 1727, o nouă biserică, din cărămidă.

În **Chitighaz**, populația românească re apare după anul 1700, când revine la vechile vetre. Din anul 1702, **Lówenburg** este proprietarul localității și începe să aducă pe proprietățile sale noi forțe de muncă. Numărul românilor din Chitighaz a crescut astfel, încât în anul 1716 aveau o parohie ortodoxă cu un preot paroh, cu numele de **Gheorghe**. În județul Bichiș a fost

Harta reprezentând extinderea Imperiului Otoman

adusă populație românească în localitățile **Bichiș**, **Bichișciaba**, **Aletea**, **Ciorvaș** și **Pusta-Otlaca**. **Aletea**, din punct de vedere administrativ, aparține de județul Arad și era proprietatea baronului **Harruckern Johannes**. La început, localitatea a fost populată cu locuitori de origine germană, aduși din **Bavaria**. A doua populare, din anul 1744, a fost făcută tot cu germani din **Bavaria**, dar și cu iobagi români. Până în anul 1900, populația românească a crescut ca număr, ajungând la 1350 de locuitori. Populația românească, încă de la ieșirea turcilor din cetatea Giulei, s-a reîntors și în alte localități. La **Bichiș** pe lângă populația maghiară, găsim români, comercianți greci, macedoneni și armeni. În județul **Cenad**, reînființat în 1734, au existat două localități cu populație românească, **Cenadul-Unguresc** și **Bătania**. Începând cu primele decenii ale secolului al XVIII-lea, în aceste două localități au fost aduse noi forțe de muncă, pe lângă locuitorii rămași pe loc după retragerea turcilor. Populația românească adusă în **Bătania**, împreună cu sârbii, a reconstituit localitatea începând cu anul 1717. În **Cenadul-Unguresc**, populația românească și cea sârbească s-a stabilit aici la începutul secolului. Localitatea purta numele de **Cenadul Mic**. În 1767, românii și sârbii au întemeiat parohia ortodoxă și au construit biserica din localitate.

Întrebări

1. Cu ce scop au fost aduși în aceste localități iobagii români?
2. Unde au fost așezați românii de pe domeniul Giulei?
3. Ce fel de scutiri au primit iobagii de pe domeniul Giulei?
4. Localizați pe hartă, localitatea Giula.

PE URMELE TRECUTULUI

61. De unde se trag românii din Ungaria?

Românii din Ungaria, în majoritatea lor, trăiesc în județele vecine cu România, fapt care a înlesnit, într-o mai mică sau mai mare măsură, legăturile cu limba și cu cultura română. În general, se consideră că strămoșii românilor din Ungaria actuală s-au mutat în localitățile de azi, din regiunea cuprinsă între **Crișuri și Mureș**. Limba pe care o vorbesc românii de aici este **dialectul crișean**, cu cele două variante. La sud de orașul Giula, românii vorbesc graiul din Valea Crișului Alb, care este locul lor de origine. **Graiul crișean** este vorbit de românii din **Giula, Chitighaz, Bichiș, Bichișciaba, Aletea, Ciorvaș, Bătania și Cenadul-Unguresc**.

Românii din nord de Giula, cei din **Crâstor, Micherechi, Săcal, Apateu, Bedeu, Pocei, Leta Mare, Furta, Darvaș, Veherd**, vorbesc **graiul bihorean**, de pe Valea Crișului Negru și de la nord de această regiune. La fel vorbesc și românii din **Nyírsig, Bagamér, Álmosd, Nyírábránd, Nyíradony, sau Nyíracsd**. Limba pe care o vorbesc demonstrează locul de origine al românilor din Ungaria. Graiul vorbit de ei este caracteristic pentru limba vorbită în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. În demonstrarea locurilor de origine ne vin în ajutor și numele de familie pe care le poartă românii. Numele de **Otlăcan, Pilan, Selejan, Tîrnovan, Abrudan, sau Brad** provin din denumirea localităților de la sud de Giula: **Abrud, Otlaca, Pil, Seleuș, Târnova, localități** dintre Crișul Alb și Crișul Negru. Numele de **Tulcan, Hodoșan, Cefan, Gîrdan, Görbedi, sau Szakadati** provin din numele localităților de origine din satele bihorene: **Tulca, Cefa, Gîrdan, Săcădat, Gurbediu**. Aceste localități se găsesc în Valea Crișului Negru, în regiunea Munților Bihorului, regiunea Beiușului, până la Valea Mureșului, ajungând în nord și sud până la Tisa.

Limba maternă a românilor din Ungaria este o limbă română arhaică, limbajul care îl folosesc și azi este graiul adus de acasă. Dialectul crișean se întinde la nord până în **Bazinul Maramureșean**, la răsărit până la linia **Dej, Cluj, Alba-Iulia**, la sud până la **Mureș** și la apus până în localitățile unde locuiesc românii din Ungaria. După cunoștințele de limbă, generația mai în vârstă vorbește graiul tradițional, iar intelectualii și preoții vorbesc o limbă aleasă, limba literară. Limba românilor din Ungaria cu varianta crișeană, are la bază caracterul latinesc al oricărei variante a limbii române. Vocabularul limbii este în proporție **de 60% de origine latină**, ceea ce confirmă originea latină a limbii române, alături de celelalte limbi române: italiana, franceza, provensala, portugheza, catalana, spaniola și retoromana.

Dar în limba română sunt o serie de cuvinte străine, intrate de-a lungul secolelor, în cadrul evoluției ei. Cu toate că limba triburilor traco-dacice nu s-a păstrat în documente scrise, în vocabularul limbii române au rămas aproximativ 80 de cuvinte de origine traco-dacică. Dintre acestea, amintim cuvintele: **brad, mânz, mazăre, moș**, dar se pare că și numele proprii: **Criș și Mureș**, toate acestea fiind folosite și astăzi de românii din Ungaria. Cuvintele străine mai numeroase, intrate în limba română, sunt cele de origine slavă. Ele au intrat în vocabularul limbii române în timpul formării statelor feudale și al organizării bisericești. Procentul cuvintelor slave este de 20% și se păstrează și astăzi în limba română. Împrumutul cuvintelor din limba maghiară s-a datorat conviețuirii dintre cele două popoare de-a lungul secolelor. Încă din Evul Mediu, românimea folosea denumirile ungurești pentru noțiunile noi pe care au ajuns să le cunoască. Aceste denumiri s-au răspândit treptat în limba română, în proporție de 2%. Iată câteva cuvinte de origine maghiară: chip, fel, gând, oraș. În schimb, numărul cuvintelor românești intrate în limba maghiară a fost mai redus, ele pătrunzând în vocabularul maghiar

încă din secolul al XIV-lea. Influența limbii maghiare în procesul comunicării a fost mai mare la românii din câmpie, unde populația maghiară era majoritară. La românii de la deal și munte, unde trăiau în grupuri compacte, influența limbii maghiare a fost mult mai mică. În procesul de comunicare cu administrația maghiară a domeniilor, românii li s-au înregistrat numele în forma maghiarizată, sau numele lor au fost traduse în maghiară, după ocupații sau porecle.

După anul 1920, românimea din Ungaria a rămas izolată de majoritatea blocului românesc din regiunea Crișurilor, fiind despărțită și de propria intelectualitate. Neavând posibilitatea de a-și îmbogăți limba și vocabularul, ea a fost nevoită să preia cuvinte și expresii din limba maghiară. După cel de-al Doilea Război Mondial, odată cu schimbarea condițiilor sociale și economice, românii din Ungaria au preluat multe cuvinte și denumiri maghiare. Cu toate acestea, au avut și posibilitatea însușirii limbii române literare. Astfel s-a creat o pătură de intelectuali români, care folosea limba română cu regularitate la diferite întruniri și întâlniri prietenești. Majoritatea românii din Ungaria consideră ca limbă maternă graiul local, încărcat cu multe regionalisme și expresii maghiare.

Întrebări

1. Din ce regiuni ale României de azi sunt românii din Bihor?
2. Care dialect al limbii române îl vorbesc românii din Ungaria?
3. Care este originea limbii române?
4. Ce cuvinte străine au intrat în vocabularul limbii române?

62. Religia românilor din Ungaria

Majoritatea covârșitoare a românilor din Ungaria este de **religie ortodoxă**, religie adusă cu ei din locurile de origine. La români, creștinismul a fost adus de către coloniștii creștini din Imperiul Roman, în secolul al III-lea și al IV-lea. Credința strămoșească s-a răspândit la toți românii, de pe întregul teritoriu al provinciei **Dacia Romana**. Ea a evoluat odată cu formarea limbii și a poporului român. Până la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor, ortodoxia a fost singura religie a românilor de aici. Cu excepția câtorva comunități bi-

Biserica din Veched

horene, limba română este folosită în administrația bisericească și ca limbă liturgică. Parohiile ortodoxe din Ungaria au luat ființă aproape odată cu venirea populației în aceste localități. La început, românii ortodocși și-au construit bisericuțe din lemn, ori și le-au adus cu ei. Pe măsură ce comunitățile s-au dezvoltat, și-au construit biserici din cărămidă. În județul Hajdú-Bihar au fost construite biserici ortodoxe la **Darvaș** 1779, **Săcal** 1759, **Apateu** 1748, **Peterd** 1768, **Veched** 1779, **Jaca** 1791. În județul Bichiș au fost construite primele biserici ortodoxe la **Giula**, în **Orașul Mare Românesc** 1721, în **Orașul Mic Românesc** 1834, **Chitighaz** 1716, **Bichiș** 1789, **Bichișciaba** 1837, **Micherechi** 1773, **Crâstor** 1779, **Bătania** 1784, împreună cu sârbii, ca mai apoi să construiască biserica românească

în 1872, la **Aletea** 1934 (o capelă), **Otlaca-Pustă** 1907, **Ciorvaș** (o capelă), în 1900. În județul Csongrád s-a construit biserica din **Cenadul-Unguresc**, în 1808. La **Budapesta** grecii și macedoromânii au construit împreună o biserică între 1791-1801. Din anul 1808, odată cu aprobarea înființării școlii românești, o dată la două săptămâni și slujbele au avut loc în limba română. După moartea preotului român în 1887, grecii au cerut desființarea postului preotului român și oficierea liturghiei în limba română, fapt aprobat începând cu anul 1888. Din anul 1900 **Capela Ortodoxă Română** a luat ființă în clădirea

Iconostasul bisericii construite de greci și macedoromâni la Budapesta

unde funcționează și în zilele noastre. Privitor la situația Bisericii Ortodoxe, primele au fost legile cunoscute sub denumirea de **Privilegiile Ilirice**. Ele sunt, de fapt, Diploma leopoldină dată de către împăratul Leopold al Austriei, la data de 21 august 1690. Prin această diplomă, se acorda **Patriarhului Arsenie al III-lea** al sârbilor emigranți în imperiu o serie de drepturi politico-bisericești.

Aceste drepturi erau: mitropolitul sârb de la Carlovitz era recunoscut ca singurul conducător al tuturor ortodocșilor din imperiu; el avea dreptul de a hirotoni episcopi și preoți, de a sfinți biserici, de a folosi calendarul vechi, dreptul de a percepe taxe pentru înmormântare; mitropolitul mai avea dreptul de pedeapsă asupra preoților, dreptul la vizită canonică în parohii și controlul direct în comunele bisericești. Această diplomă a fost întărită și de împărăteasa Maria Tereza, la 18 mai 1743, menționând numai națiunea sârbă și ierarhia bisericească din fruntea ei.

După o serie de întăriri și confirmări ale **Privilegiilor Ilirice**, în a doua parte a secolului al XVIII-lea, în anul 1779, se reconfirmă aceste drepturi, prin **Rescriptul declarativ**. Se confirmau vechile drepturi bisericești, se despărțeau problemele bisericești de cele laice. Acum se reglementează veniturile clericale, iar calitatea de preot este condiționată de studii. Se extinde legislația școlară din Ungaria și asupra școlilor confesionale ortodoxe. Această legislație așază ortodoxia în sistemul politico-administrativ din Ungaria, atunci când religia ortodoxă nu era recunoscută ca religie **receptă**, ci era o **religie tolerată**.

Edictul de toleranță religioasă, emis de împăratul Iosif al II-lea în anul 1781, a adus prevederi importante, atât pentru ortodocși cât și pentru reformați. Reglementările au dat posibilitatea de exercitare în mod liber a cultului religios. Credincioșii ortodocși pot obține funcții publice, biserica ortodoxă fiind recunoscută ca o **biserică receptă**. O altă reglementare importantă este cea din anul 1791, prin care se recunoaște confesiunea ortodoxă din Ungaria.

S-au anulat toate obligațiile în bani și natură față de clerul catolic, s-a scos clerul ortodox de sub autoritatea stăpânilor de pământ. În anul 1812, **Consiliul Locumtenențial** reconfirmă dreptul preoților ortodocși la o sesie parohială, scutită de orice fel de sarcini feudale. Cu toate aceste reglementări, situația ortodocșilor români nu s-a îmbunătățit, pentru că funcțiile importante în Biserică erau deținute de către ierarhia sârbească. Parohiile cele mai importante și bogate erau deținute de către preoții sârbi. Nemulțumirea românilor față de această situație a dus la mișcarea națională pentru un episcop român în scaunul arhieresc de la Arad. Mișcarea a fost con-

Iconostasul din Capela Ortodoxă Română din Budapesta

dușă de **Moise Nicoară** și a fost încununată de succes în anul 1828, prin întronarea unui episcop român la Arad.

Perioada cea mai bogată din viața românilor din Ungaria o constituie cea a marelui mitropolit al românilor, **Andrei Șaguna**. Înființarea **Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania și Ungaria**, cu două episcopii, una a **Aradului** și alta a **Caransebeșului**, a fost aprobată de împăratul **Francisc Iosif** la data de 12/24 decembrie 1864. Andrei Șaguna a fost numit **arhiepiscop și mitropolit al Mitropoliei românilor greco-orientali din Transilvania**. Înființarea Mitropoliei a fost aprobată și de Dieta maghiară, la 24 iunie 1868, printr-un proiect de lege. După înființarea Mitropoliei, era necesară organizarea ei, prin elaborarea unor legi după care să se poată conduce. A fost convocat la **Sibiu Marele Congres Național Bisericesc** din întreaga Mitropolie a Ardealului, format din 60 de mireni și 60 de clerici. Congresul și-a deschis lucrările la 1/19 octombrie 1868. Congresul a adoptat un proiect de organizare cunoscut sub numele de **Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Ungaria**, aprobat de împărat în 28 mai 1869.

Statutul Organic după care s-a condus Biserica Ortodoxă avea la bază sinodalitatea și principiul autonomiei față de stat. Elementul laic putea participa la conducerea parohiei, protopopiatului, eparhiei și la toate problemele legate de biserică, școală, cultură, sau economie. Activitatea parohiei era condusă de sinodul parohial, compus din toți membrii majori ai parohiei. Sinodul alegea comitetul parohial cu funcție executivă, alegea preoții parohi și învățătorii școlilor populare parohiale. Epitropia parohială se ocupa de administrarea averilor parohiale și școlare. Parohiile ortodoxe din Ungaria aparțineau de Episcopia Aradului și s-au condus după acest statut până în anul 1992. La ședința adunării eparhiale a **Vicariatului Ortodox Român din Ungaria** s-a adoptat un nou statut de organizare și funcționare. Prin eforturile credincioșilor ortodocși, la **Congresul Național Bisericesc al Românilor din Ungaria**, din 27 martie 1946, s-a hotărât înființarea și funcționarea **Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria**. Această hotărâre nu a putut să fie pusă în practică decât la data de 13-14 februarie 1997, când **Sinodul Bisericii Ortodoxe Române** a hotărât înființarea **Episcopiei Ortodoxe Române** cu sediul la Giula. La data de 20 februarie 1999 a fost instalat, de către patriarhul **Teoctist**, primul episcop al Episcopiei Române Ortodoxe din Ungaria, Preasfințitul **Sofronie**.

Întrebări

1. Unde s-au construit biserici ortodoxe în secolul al XVIII-lea?
2. Ce fel de privilegii au primit credincioșii ortodocși?
3. Ce însemnătate a avut Edictul de toleranță al împăratului Iosif al II-lea?
4. Pentru ce a luptat Moise Nicoară?
5. Când s-a reînființat Mitropolia Românilor din Transilvania?

63. Religia greco-catolică

În luna martie a anului 1701, mitropolitul **Atanasie Anghel** accepta trecerea de la ortodoxie la unirea cu **Roma**, trecerea la catholicismul de rit răsăritean. În locul Mitropoliei ortodoxe autonome se înființează o Episcopie greco-catolică, supusă arhiepiscopiei de la **Esztergom**. Trecerea la greco-catholicism a românilor ortodocși s-a făcut fără aprobarea și chiar fără știrea lor. Credincioșii simpli nu și-au dat seama de schimbarea credinței strămoșești. Chiar dacă autoritățile susțineau că toți românii au trecut la greco-catholicism, realitatea era cu totul alta. În anul 1701, românii din comitatele **Zarand**, **Arad** și **Bihor**, comitate care formau așa-numitul **Partium**, nu se aflau sub jurisdicția canonică a mitropolitului **Atanasie Anghel**. Ele se aflau sub jurisdicția episcopilor de la **Ianopole**, care din 1704 își va stabili sediul episcopiei la **Arad**. O parte

a românimii, cea din regiunea **Nyírsig** și din nordul județului Bihor, a trecut treptat la religia greco-catolică. Fără a-și putea impune interesele proprii, românimea de aici și-a pierdut limba maternă, limba maghiară impunându-se ca limbă liturgică. O altă cauză a pierderii identității naționale a fost și dispariția dascălilor și a preoților, plecați în România după anul 1920. În prezent mai sunt trei parohii cu conștiința identității române și cu ceva cunoștințe de limba română. La **Bedeu**, prin venirea românilor în secolul al XVIII-lea, dintr-o localitate reformată, aceasta se transformă într-o localitate greco-catolică. Comunitatea religioasă era sub administrația episcopiei orădene încă de la anul 1732, când și-au ridicat o bisericuță. În anul 1779, întreaga populație de aici a trecut la greco-catolicism. În comunitatea românească din **Pocei** a existat o biserică ortodoxă, din timpuri îndepărtate. La începutul anilor 1700 au început să construiască o biserică de rit greco-catolic, cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, sfințită în anul 1743. De fapt, aceasta este a treia biserică, după cele două construite mai de mult, în timpul turcilor. Bisericile din lemn au ars, iar credincioșii au construit biserica din cărămidă, care a fost refăcută întâi în 1778, și mai apoi în 1984. **Leta Mare**, ca și în celelalte sate din Bihor cu populație românească, după Pacea de la Satu Mare, se afla în proprietatea lui **Dietrichstern**. Proprietarul a început să repopuleze domeniul cu români și a încercat să aducă și populație germană. Țăranii iobagi care s-au așezat pe acest domeniu au primit scutiri de robotă, de impozit și de nonă, timp de șase ani, dar și lemne pentru construirea caselor. Din comuna **Leta Mare** face parte și localitatea **Verteș**. Eliberată în 1686, de către generalul austriac **Caraffa**, a fost repopulată cu români. De fapt, așezarea românilor în localitate este documentată din 1719, când mai multe familii de români s-au sustras de la plata impozitelor. Deja din anul 1728 erau peste 200-250 de familii de credincioși greco-catolici, numărul lor crescând la 300, în anul 1750. Prin puterile lor, și-au organizat parohia greco-catolică, construind în anul 1802, pe locul vechii bisericuțe din lemn, biserica mare, refăcută mai apoi în 1870.

Întrebări

1. Când au trecut la greco-catolicism românii din Bihor?
2. Când au fost construite primele biserici greco-catolice?
3. Care este cea mai mare comună greco-catolică locuită și de români?

64. Obiceiurile

Un alt element important în definirea specificului populației românești pe aceste meleaguri au fost obiceiurile și tradițiile lor. Obiceiurile românilor pot fi cuprinse în ciclurile celor patru anotimpuri ale anului. Cele mai importante obiceiuri de iarnă sunt legate de marile noastre sărbători religioase: **Sf.Nicolae**, **Sărbătoarea Nașterii Domnului (Crăciunul)**, **Anul Nou**, **Boboteaza**, **Sf.Ion**. Crăciunul constituie sărbătoarea cu cele mai numeroase obiceiuri legate de tradițiile populare.

Colindatul este obiceiul de Crăciun care s-a păstrat și în zilele noastre. Marea parte a colindelor au un conținut religios, în care se redau nașterea și suferințele lui Isus Hristos. Dar există și colinde care cuprind și o cerere de daruri. Românii cunosc numeroase **colinde** cu caracter religios, care se cântă și în cadrul slujbelor religioase. Un alt obicei de Crăciun era **jocul Caprei**, numit la românii din Ungaria umblatul cu **Turca**. Tot de Crăciun, se obișnuia să se meargă cu **Steaua**, **uratul cu icoana**, sau cu **Irodul**, care personifica cei trei crai de la răsărit.

Ca plată pentru colindători erau făcuți și dăruiți colacii, care la Leta și Nyíradony se numeau cocuți și aveau formă rotundă sau de pasăre. Cei din Bătania obișnuiau să pună în mijlocul mesei de Crăciun o farfurie cu grâu, peste care se punea un colac, iar în gaura din

Colindători

Obiceiul Umblatul cu Turca, prezentat pe scena Centrului Cultural din Giula

dimineață, timp de 8 zile, aduce sănătatea pe durata întregului an. În trecut era folosită și în prevenirea bolilor de piele, sau a durerilor de măsele. După o perioadă de tranziție între ciclul de iarnă și cel de primăvară, mai sunt obiceiuri legate de **Sf. Gheorghe**. În această zi, începea o nouă perioadă, când erau angajați zilierii și slugile pentru muncile de vară, iar vitele se scoteau la pășunat. Cu o săptămână înainte de Paști, este sărbătoarea **Floriilor**, intrarea Domnului nostru **Isus Hristos** în Ierusalim.

Sfințirea apelor

Dar sărbătoarea cea mai mare a primăverii este și astăzi **Învierea Domnului** sau **Sfintele Paști**. La ortodocșii români, Sfintele Paști se deosebește de cel al catolicilor, din cauza calendarului iulian îndreptat. În Săptămâna Mare, în fiecare seară se oficiau deniile, iar în Joia Mare se bătea toaca din lemn, ce semnifică luarea rămasului-bun de la morți, după care avea loc Denia celor 12 Evanghelii. Vinerea mare era cea mai riguroasă zi de post, când în biserică se

Botezul Domnului

mijlocul colacului se așeza o lumânare care ardea cât timp dura masa. După numărul de boabe lipite de ceară, gazda știa cum vor fi recoltele. Această practică este atestată și în satul Otlaca-Pustă. Dintre obiceiurile de Anul Nou, se practica la Micherechi **verjelu**, iar la Bătănia jocul de prevestire, **vergeluța**. De Anul Nou exista și obiceiul de **prevestire populară a vremii**, când pe 12 foi de ceapă presărate cu sare, erau notate lunile anului. Din aceste foi de ceapă se ghicea vremea din acel an și se prevedea ce cantități de apă vor cădea în fiecare lună. Românii din Chitighaz făceau calendarul de bucate la Anul Nou: puneau trei ulcele cu grâu, cu porumb, cu orz, pe care le netezeau bine cu cuțitul. Dacă dimineața boabele erau răsfirate, era semn de an cu recolte bogate. După Anul Nou, până la Bobotează, preotul și diaconul, însoțiți de copii, mergeau la **sfințirea caselor**. Obiceiul acesta se menține și azi și semnifică alungarea răului și vrăjtitului din case. **Boboteaza, sau sfințirea apelor**, se sărbătorește și în zilele noastre, în data de 6 ianuarie. Se consideră că apa sfințită are un rol însemnat în alungarea răului și în prevenirea bolilor. Băută pe stomacul gol, după rugăciunea de

făcea slujba de înmormântare a lui Isus Hristos, numită și Denia Prohodului. În Duminica Paștelui se făcea procesiunea de înconjurare a bisericii, după care urma **Slujba de Înviere**. După un post de 6 săptămâni, se putea mânca și carne, și ouă vopsite, obicei tradițional la români. Ouăle se vopseau în fiertură de coji de ceapă, fiind încondeiate sau ornamentate prin fixarea pe ele a frunzelor de trifoi. Ultima sărbătoare din ciclul sărbătorilor de primăvară erau **Rusaliile**. În biserică se sfințeau cununile din spice de grâu, care erau duse acasă. Ciclul sărbătorilor de vară începea cu sărbătoarea **Sânzienelor**, când fetele și femeile făceau cununi de flori galbene, apoi erau aruncate pe acoperișurile de trestie ale caselor. Dacă una dintre cununi cădea pe jos, era semn rău, că în curând va muri cineva. Ziua de **Sf. Petru și Pavel** din 29 iunie, este ziua când începea secerișul. 20 iulie, ziua **Sf. Ilie**, era o zi când nu se lucra, pentru că se considera că te pedepsește sfântul. De **Ziua Crucii**, adică în 14 septembrie, se leagă o mulțime de credințe populare, printre care și credința că planta numită coada șarpelui are puterea vindecării bolilor. În această zi se afumau și stupii de albine și se culegea busuiocul care se utiliza în cursul slujbelor bisericești. Sărbătoarea **Sf. Arhangheli Mihail și Gavril**, din 8 noiembrie, era ziua care semnifica începutul toamnei, când se țineau și cele mai mari târguri ale anului, la Giula, Bichiș și Bătania. Alte obiceiuri ale românilor erau și cele legate de evenimentele de căpetenie din viața individului: **nașterea** (botezul), **căsătoria** (cununia), **înmormântarea**.

Aproape toate treburile, toate gesturile cu privire la copilul nou-născut, imediat după **naștere**, erau dublate de elemente magice. În apa primei băi se punea busuioc și apă sfințită, iar după îmbăiat apa se arunca într-un loc unde nu se prea umbla, sau era aruncată la rădăcina unui pom, ca nou-născutul să crească la fel de frumos și de voinic ca pomul

Botez ortodox

Nuntă la Micherechi în anul 1950

Nuntă în anul 1955

Cununie în anul 1960

respectiv. **Taina botezului** era săvârșită de preot la încheierea perioadei de lehuzie și coincidea cu ritul morții și al învierii, al trecerii într-o viață nouă. **Căsătoria** este un alt eveniment de seamă din viața omului. În ziua nunții, invitații ginerelui erau primiți în casa miresei cu vin și cozonac, după care alaiul de nuntă pornea către biserică. În Biserica

ortodoxă **taina cununiei** se desfășura ca parte integrantă a Liturghiei, la sfârșitul căreia mirii primeau în comun Sfânta împărtășanie. După cununie, alaiul de nuntă mergea către casa socrilor mari, mirii înconjurau de trei ori masa pe care erau așezate un colac și o farfurie cu apă sfințită. Se împrăștiau asupra lor boabe de grâu și erau stropiți cu apă sfințită. Dansul miresei se ținea la miezul nopții, după care mireasa îmbrăca hainele de nevastă, primite de la soacra mare. Strâns legată de ceremonialul nupțial era **orația de nuntă**, care în folclorul românilor din Ungaria se păstrează încă în: **orația de colăcărie**, **orația de iertăciuni** și **orația la masa mare**.

Moartea este un rit de trecere cu o structură trinară: a despărțirii, a trecerii propriu-zise și a integrării în lumea de dincolo, care se leagă mai mult de religie, e mai conservator, păstrător de simboluri arhaice. După încetarea din viață a cuiva se acopereau oglinzile și se oprea ceasul pentru a preîntâmpina reîntoarcerea mortului. Decedatul era îmbrăcat în hainele pe care și le pregătea încă în timpul vieții. Priveghiul era respectul pe care comunitatea îl acorda mortului. În toate comunitățile românești era obiceiul bocirii mortului. Femeile boceau mortul pe rând, rostind texte improvizate cu motive stereotipe, pe o melodie simplă. Înainte de scoaterea sicriului din curte era cântată „hora mortului”. Cortegiul funerar se oprea la răscruci, se trăgeau clopotele și se aruncau bani sub sicriu, în credința că astfel mortul va avea bani pentru a plăti vama. Mormântul era săpat de rude în dimineața înmormântării, pentru a nu se adăposti în el duhurile rele. După înmormântare la casa decedatului avea loc o **pomană**, unde se servea cozonac, țuică sau colac. Totodată era obiceiul să se sfințească casa, pentru întâmpinarea reîntoarcerii sufletului. Pentru pomenirea mortului se organizau **parastasuri** la 6 săptămâni, 6 luni și la un an de la înmormântare. În ceremonialul înmormântării și în cultul morților se folosește și în zilele noastre grâul sub formă de colivă, ca ritual și ofrandă, datorită încărcăturii simbolice a acestei semințe, de a reînvia, de a învinge moartea.

Întrebări

1. Care sunt obiceiurile românilor de Crăciun și de Anul Nou?
2. Ce semnificație are ziua de Bobotează?
3. Care sunt sărbătorile de primăvară?
4. Care sunt obiceiurile la români, legate de naștere, căsătorie și moarte?
5. Scrieți o lucrare în care să arătați care erau obiceiurile legate de nuntă în trecut și care sunt obiceiurile în zilele noastre.

65. Arta populară

Un alt element important care a contribuit la păstrarea identității naționale a românilor a fost și **arta populară**. Gospodăria țăranului român exprima starea materială și ocupațiile sale agricole. Casa de locuit a țăranului român era construită cu capătul spre uliță, cu acoperișul în două ape și avea o cameră mare, o cameră mică, o tindă și o cămară. Camera mare era folosită numai ocazional și adăpostea și zestrea. Familia trăia în camera

Casa muzeu din Chitighaz

mică, dinspre curte, având o mobilă foarte simplă. Văruiatul casei se făcea în culoarea albă, cu motive florale, cu fructe, viță-de-vie, colorate în albastru, galben și verde, cu un colorit deosebit de frumos. Casa țărănească era construită din pământ bătut cu maiul, pereții fiind groși de 50-80 cm. Se mai construiau case cu pereți din nuiele lipite cu pământ. Grajdurile pentru adăpostirea animalelor din curtea țăranului erau construite în rând cu casa, formând un acoperiș comun. Hambarele, coșarele și pătulele pentru păstrarea recoltelor au fost făcute în linie cu grajdul dinspre uliță. În fiecare gospodărie țărănească se găsea o fântână cu cumpănă. Toată gospodăria țăranului era împrejmuită cu gard din pământ bătut, acoperit cu trestie și coceni de porumb. Țăranii mai înstăriți aveau garduri din scândură de lemn.

Mobilierul casei țărănești depindea de starea materială a fiecărei familii. Din mobilierul casei țărănești făceau parte paturile, așezate câte unul pe lângă cei doi pereți. Lada ornamentată cu gravuri și lada pictată erau alte piese de mobilier din casa țărănească. În ele se păstrau hainele și zestrea fetelor de măritat. **Vasele de lut** erau cumpărate din centrele de olărit din Câmpia Maghiară, dar și de la olarii din Ardeal. Specific românesc local sunt textilele țesute și cusute în casă din cânepă și bumbac. Pe timp de iarnă femeile țesau în casă, iar din pânza astfel obținută, făceau fețe de masă, obiecte

Interiorul Casei muzeu din Chitighaz

Țărani români din Chitighaz

de port sau obiecte de uz casnic. Din firul de cânepă de calitate mijlocie se făceau cearșafurile, iar din firele groase se făceau sacii și prelatele. Decorurile specifice românești de pe aceste textile s-au efectuat prin tehnica cusutului cu găuri. Îmbrăcămintea românilor diferea de la o regiune la alta, după sex, vârstă, dar și după starea materială a fiecărei familii. Cel mai bine este redată înfățișarea portului popular românesc în următorul text: „*vlahul se cunoaște după cămașa sa lungă purtată în afara nădragilor, prinsă cu o curea de piele lată și după cușma sa cu vârf înaltă. Dacă nu ar avea în urechi acei cercei de argint și aramă și nu ar purta în loc de vestă un anu-mit cojocel, ar umbla printre unguri și numărați. Chitighăzenii se arată mai valahi în îmbrăcămintea lor decât giulanii și bichișenii. Un semn de deosebire al valahilor și sârbilor este că poartă dolman mare, cu mâneci scurte, făcute din piele de oaie, cu nasturi strălucitori pe el și că își poartă cămașa în cioareci. Femeile românce poartă haine albe și de culori închise, albastre cu picățele sau altele cu totul închise*”. (Kresz Mária, *Portul țărănesc maghiar între 1820-1867*).

Caracterul etnic al îmbrăcămintei a fost păstrat de port. Vara, femeile purtau ie din pânză sau giulgiu cu mâneci lungi, împodobite cu motive de flori de culoare albă. În zilele de sărbătoare purtau ciorapi lungi peste genunchi și pantofi cu șireturi. Bărbații purtau cămașă cu nasturi, mâneci încrețite, cu cusături albe la piept și la manșete. Purtau pantaloni largi și lungi, iar peste ei pieptar de culoare închisă. Țăranii nu umblau cu capul descoperit, ei purtau pălărie de paie la lucru, vara pălărie de postav, iar iarna căciulă din piele de miel. Pe timp de iarnă, femeile și bărbații purtau haine călduroase și sumane făcute din blană de oaie. În picioare purtau cizme cu tureac înalt, sau cizme de box. Din timpul vieții, femeile pregăteau pentru toți din familie hainele de moarte. Hainele de doliu erau de culoare neagră și, din respect pentru mort, doliul dura un an de zile. Portul specific al populației românești diferea de portul ungarimii, iar prin el s-a manifestat identitatea națională.

Întrebări

1. Descrieți o casă țărănească românească din Ungaria.
2. Din ce era compusă gospodăria țărănească în secolul al XIX-lea?
3. Caracterizați mobilierul unei case țărănești, folosind și ilustrația din lecție.
4. Descrieți îmbrăcămintea țăranului român din secolul al XIX-lea.

SCURT ISTORIC AL LOCALITĂȚILOR LOCUITE ȘI DE ROMÂNI

Comunitățile românești din județul Bichiș

66. Aletea

Din punct de vedere geografic, localitatea Aletea se află în județul Bichiș, la circa 15 km distanță de orașul Giula, la 7 km de comuna Chitighaz, și la 2 km de comuna Otlaca-Mare, azi **Grăniceri**, din județul Arad. Primele documente istorice care atestă existența acestei localități datează din anul 1232, când este amintită pentru prima dată așezarea **Elek**. După această dată nu

Capela ortodoxă

se mai menționează nimic, decât în anul 1404, când **Elek Petru**, slujbaş al regelui, se găsea în această localitate. În anul 1495, comuna Aletea se găsea în proprietatea fraților **Csibák János** și **Csibák Ferenc**.

După bătălia de la **Mohács**, din anul 1526, localitatea Aletea a intrat sub stăpânire otomană și aparținea de **vilaetul Timișoarei, sangeacul Aradului, Nahia Zarandului**. După căderea Cetății Giulei, în anul 1566, regiunea a fost prădată de otomani, iar majoritatea populației s-a refugiat în alte localități. Când a primit satul, în anul 1720, noul proprietar, contele **Harruckern**, a fost nevoit să înceapă repopularea lui. El a colonizat populație germană din Bavaria, acordându-i scutiri de orice fel de impozite timp de patru ani, dându-i materiale să-și construiască casele, și oferind dreptul de exercitare a cultului religios.

Pe lângă populația germană, din secolul al XVIII-lea, în Aletea a trăit și populație românească mai săracă. La conscripția din anul 1828, populația comunei era majoritar germană. Ea se ocupa cu creșterea porcilor, a vitelor de rasă, în special a cailor, cu cultivarea grâului și a porumbului. Ea lucra pământul cu jeleri români fără case, care trăiau pe domeniul contelui **Wenckheim**.

În secolul al XIX-lea avem mai multe date despre existența românilor în această localitate. Astfel, cu prilejul recensământului din anul 1850, în comună erau 382 de case, cu o populație de 3092 de suflete, dintre care 300 erau ortodocși români. Românii făceau parte **din parohia ortodoxă din Otlaca-Mare**. Preoții de la această parohie satisfăceau necesitățile spirituale ale românilor ortodocși de aici. Ei și-au întemeiat o parohie de sine stătătoare în anul 1934, odată cu înființarea **Capellei Ortodoxe Române**. Iconostasul capelei a fost pictat de Ana Rotar din Chitighaz, iar primul preot ortodox care a slujit aici a fost Gheorghe Hotăran Békési.

Încă din anul 1735 în localitate a existat pe lângă biserica catolică o școală confesională germană. Copiii români din comuna Aletea au putut învăța la școala de aici, sau la școala con-

fesională din comuna Otlaca-Mare. În anul 1940 s-a înființat în cadrul școlii din Aletea și o secție cu predare în limba română, iar în anul 1950 s-a înființat separat o școală generală românească. Cu toate greutățile pe care le-au întâmpinat românii din această localitate, ei au știut să-și mențină românitatea până în zilele noastre.

Întrebări

1. Arătați din ce secol datează primele atestări documentare ale românilor din această localitate.
2. Ce fel de iobași erau românii din Aletea?
3. Când a fost înființată Capela Ortodoxă din Aletea?

67. Otlaca-Pustă

Biserica și cimitirul

Localitatea **Otlaca-Pustă** este o așezare nou-întemeiată, la sfârșitul secolului al XIX-lea, cunoscută sub denumirea de **Pusta Meghieș**. În ziua de 25 mai a anului 1898 s-a ținut ședința comitetului parohial din **Otlaca Mare**, azi **Grăniceri**, din România. La această ședință, credinciosul **Ștefan Rusu (Părădaică)** anunța că va dona din proprietatea sa 34 de iugăre de pământ **bisericii** și pentru întreținerea unui **preot-învățător**. Din proprietatea sa a împărțit 52 de locuri de casă credincioșilor ortodocși care s-au stabilit în comună.

În 1898, slujbele religioase se țineau în clădirea școlii confesionale. În anul 1907 s-a cumpărat o clădire în care s-au ținut slujbele religioase. Numărul locuitorilor din localitate a crescut, în anul 1912, la 108 familii, cu 474 de credincioși.

Cu ajutorul material al credinciosului Ștefan Rusu, în anul 1913 a fost construită biserica din sat. Astfel, filia din Otlaca Pustă, a devenit o parohie independentă. Primul preot de la parohia nou-înființată a fost **Teodor Draia**, care fusese angajat de comitetul parohial prin concurs și care beneficia de veniturile celor 34 de iugăre de pământ. Odată cu întemeierea satului, de către Ștefan Rusu, și cu creșterea

numărului de locuitori, era necesară și înființarea unei **școli confesionale**. Primul învățător de la școala confesională din Otlaca Pustă a fost **Grigorie Nica** și a predat la această școală până în anul 1913. După el, a predat preotul-învățător **Teodor Draia**, până în anul 1920. După plecarea preotului, școala din Otlaca Pustă, în lipsă de învățători, își încetează activitatea. Numărul locuitorilor din Pusta Meghieș a crescut simțitor, încât în anul 1945 localitatea a devenit o comună independentă, sub numele de **Otlaca-Pustă**.

Întrebări

1. Arătați ce semnificație a avut donația făcută de Ștefan Rusu.
2. Când s-au construit biserica și școala din Otlaca-Pustă?
3. Cine au fost învățătorii de la această școală?

68. Bătania

Acest oraș se află în partea de sud a județului **Bichiș**, la 6 km de graniță, în dreptul localității **Turnu**, din județul Arad. Din anul 1427, Bătania era în stăpânirea proprietarului **Ioan Iank**. După moartea sa, în 1455 comuna ajunge în proprietatea lui **Iancu de Hunedoara**, moștenită de regele **Matei Corvin**, care i-o va dărui mamei sale. Comuna a fost populată de unguri și români, așa cum arăta istoricul **Bél Mátyás**: „*că sub dominația turcilor, părțile bănățene au fost numite Nahaia Vlașca, adică pământ vlah*”.

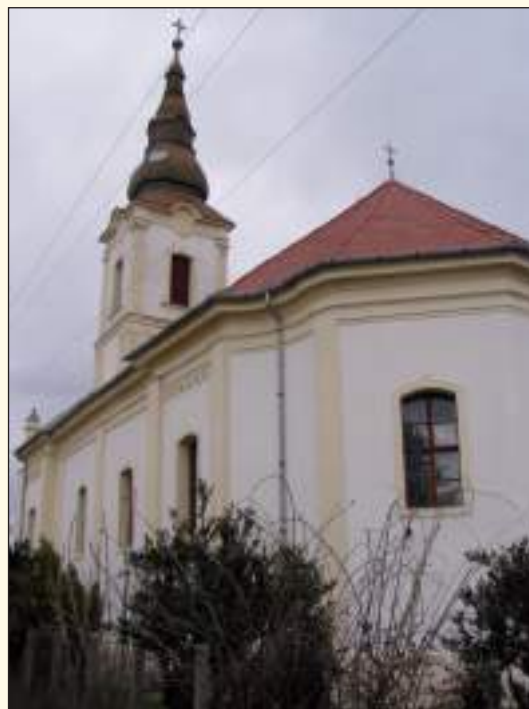
Din anul 1640 avem o scrisoare a sultanului **Ibrahim**, adresată principelui Transilvaniei, **Gheorghe Rákóczi I**, prin care îi cerea sprijinul de aducere în comună a unor noi forțe de muncă.

În 1699 comuna intră sub dominație imperială, devenind un domeniu regal. Grijă imediată a noilor stăpâni a fost repopularea așezării cu populație sârbă refugiată în Ungaria, condusă de patriarhul **Arsenie Cernoevici**. Au fost aduși români și unguri, așa cum reiese din conscripția anului 1720.

În această comună, până în anul 1864 exista o singură parohie ortodoxă, cu o singură biserică, construită de comunitatea religioasă, unde se țineau slujbele pentru cele două comunități împreună. Prin alegerea lui **Andrei Șaguna** ca Mitropolit al Ardealului, toate parohiile ortodoxe românești au trecut sub autoritatea **Mitropoliei Ardealului**.

După separarea de sârbi, românii prin contribuția credincioșilor și cu despăgubirile primite de la comunitatea sârbească, și-au construit o **biserică**, care a funcționat din anul 1872. Parohia din Bătania avea patru filii pentru românii din localitățile **Dombegyháza**, **Kevermes**, **Kunágota**, **Mezőheges** și **Mezőkovácsháza**.

Ca în mai toate localitățile locuite și de români, a existat o **școală confesională**, întreținută de parohia respectivă, despre care avem date din 12 decembrie 1789. Comunitatea încheie un contract cu învățătorul școlii, prin care se prevedeau locuința și lemne de foc, o sală de clasă unde să predea copiii și plata de la nobilul domeniului. În anul școlar 1867/68 erau înscriși 140 de elevi, fiind introduse noi obiecte de studii, ca economia câmpului, legată de agricultură și pomicultură. Vechea școală confesională a rămas sârbilor, românii fiind nevoiți să cumpere o clădire pentru școala lor. Problema clădirii școlii din Bătania a fost rezolvată în anul 1889 când s-a construit o clădire cu un spațiu corespunzător. Primul învățător la școala confesională românească din Bătania a fost **Vasile Simionovici**, care a rămas aici până în anul 1897. Plata învățătorului consta în

Biserica ortodoxă

Teatrul popular în anul 1925

Grup de dansatori din Bățania

ales în a doua parte a secolului al XIX-lea. Prin ele se răspândeau cultura, limba și civilizația românească. În cadrul asociațiilor din localitate, cum ar fi *Cercul de citire* înființat în anul 1859, au activat și mulți români. În cadrul parohiei din 1899 a funcționat *Corul plugarilor din Bățania*. Corul, pe lângă activitatea sa muzicală, a pus în scenă piese de teatru în stil popular,

Școala românească în anii '70

340 de florini, locuință, stola bisericească și 26 de jugăre cadastrale, ale căror venituri erau destinate școlii și dascălului. Din anul 1911, este angajat ca învățător **Nicolae Nicoară**, concediat în anul 1914, când, de fapt, școala confesională din Bățania își închide porțile.

Socetățile de lectură și corurile sătești au cunoscut o deosebită dezvoltare, mai ales în a doua parte a secolului al XIX-lea. Prin ele se răspândeau cultura, limba și civilizația românească. În anul 1912 a luat ființă *Reuniunea românilor de cântări din Bățania*, al cărei președinte a fost **Marcu Crișan**. Scopul acestei asociații corale era nu numai de redare a cântecelor populare, ci și promovarea muzicii culte românești, cultivarea limbii materne și a tradițiilor populare.

Întrebări

1. Când a fost atestată documentar această localitate?
2. Din ce secol au locuit românii în această localitate?
3. Care a fost situația românilor în timpul dominației otomane?
4. Când a fost înființată Parohia Ortodoxă și școala din Bățania?
5. Când s-au separat ortodocșii români de ortodocșii sârbi?
6. Ce puteți spune despre viața culturală a românilor din Bățania?

69. Cenadul Unguresc

Localitatea, populată și de români, este așezată pe malul drept al râului Mureș, în apropierea localității Nădlac din România. Comuna Cenad s-a format pe locul vechii așezări **Apátfalva**. Localitatea, care exista în Evul Mediu, a dispărut în anul 1550, după care nu s-a mai auzit de ea până la eliberarea acestor teritorii, în anul 1686. Imperiul Habsburgic a colonizat în localitate grănicerii sârbi, care au primit o serie de privilegii și scutiri de impozite. După desființarea regimentelor de grăniceri, în 1750, o parte dintre aceștia au plecat în Serbia și în Rusia. După plecarea sârbilor, **Cancelaria Aulică** a predat aceste teritorii județului Arad, care a adus aici familii de iobagi români. Ei au fost așezați la distanță de vechea localitate, întemeind o nouă așezare, cu numele de **Cenadul Mic**. Din cauza deselor inundații provocate de Mureș, locuitorii români și sârbi au fost mutați din sat, în locul actualei comune, care, din anul 1810, poartă numele de **Cenadul Unguresc**. Despre comunitatea ortodoxă putem spune că aceasta exista din anul 1767, când la biserica de aici slujeau doi preoți, **Adam Hidișan** pentru români și **Ioan Lăcătuș** pentru sârbi. **Biserica** din lemn la care slujeau a fost construită încă de la așezarea lor aici, iar într-o duminică slujba se ținea în românește, în cealaltă în sârbește. Biserica din lemn era prea mică pentru numărul mare al credincioșilor, de aceea, în 1808 s-a construit o biserică din cărămidă, în stil baroc. În anul 1847 o parte din creștinii ortodocși au devenit greco-catolici. Dar în anul următor, cele 75 de familii, cu 390 de suflete, s-au reîntors la vechea credință. După înființarea, în 1864, a **Mitropoliei Ardealului**, comunitatea românească s-a despărțit de cea sârbească. Biserica și școala au revenit românilor, care au plătit sârbilor suma de 125.000 de forinți, în 1878.

Școala din Cenad a luat ființă odată cu întemeierea parohiei, iar la început preda cantorul bisericii. În schimb, contractul învățătorului cu parohia a intrat în vigoare în 1790. Această școală și-a suspendat activitatea în 1793, din cauza problemelor financiare. La această școală, de la începutul secolului până în 1846, a predat învățătorul **Ioanovici**, urmat de **Simion Andron**, care știa bine românește, sârbește și ungurește. Urmează în viața școlii o îmbunătățire a situației, prin angajarea tinerilor cu studii la **Preparandia din Arad**. Ca urmare, și frecvența școlară crește. În anul șco-

Biserica ortodoxă

Învățătorul Ioan Rusu cu elevii săi

lar 1841/42, la o populație de 2139 de români, au fost 95 de elevi. După revoluție, în 1852, erau la această școală numai 30 de elevi, pentru ca numărul lor să crească la 143, în 1866.

Angajarea învățătorilor de la școlile ortodoxe din Episcopia Aradului se făcea de către parohie, pe baza unui concurs. Învățătorul din Cenad avea, în 1878, un salariu de 200 de forinți și avea în folosință 10 iugăre de pământ. La această școală au mai fost învățători **Efrem Brindea**, **Ignatie Raica**, **Augustin Pop**, **Ambrozie Costea**, **Aurelia Câmpeanu** și **Ioan Rusu**. Școala ortodoxă din Cenadul Unguresc a funcționat până în anul 1948, când a fost naționalizată de stat.

Întrebări

1. Precizați în ce împrejurări s-a întemeiat Cenadul Mic.
2. Când s-au construit biserica și școala din această parohie?
3. Cum au fost angajați învățătorii de la această școală?
4. Precizați cum a fost întreținută școala și biserica.
5. Explicați împrejurările care au dus la separarea credincioșilor români de cei sârbi.

70. Bichișciaba

Ca așezare geografică, localitatea se află la o distanță de 20 de km de granița cu România. După cel de-al Doilea Război Mondial, este centrul administrativ al județului Bichiș. Primele documente care atestă existența localității Bichișciaba datează din secolul al XIII-lea, când este cunoscută sub numele de **Choba**, **Csoba**. Prima informație despre românii din **Ciaba** o avem din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, din anul 1746. Birăul comunei poruncea locuitorilor „*să nu primească în casa lor pe nici un străin fie el ungar, neamț, sau român, numai dacă are intenția de a se stabili în comună*”.

Biserica ortodoxă

Dar prezența în număr mai mare a românilor în această așezare s-a făcut simțită în prima parte a secolului al XIX-lea. Din cauza foametei ce a bătut aceste regiuni, mai multe familii de români s-au stabilit în Bichișciaba. Până în anul 1820, această comunitate aparținea de parohia din Bichiș. Numărul ortocșilor a crescut continuu, astfel că, la sfârșitul secolului, în anul 1900, când s-a efectuat recensământul, în această localitate au fost înregistrați ca români 220 de suflete, respectiv 436 de credincioși de religie ortodoxă.

În anul 1820, credincioșii din Ciaba s-au hotărât să-și înființeze propria lor **parohie**. În anul 1822, au cerut de la conducerea comunei un lot de pământ pentru biserică și școală. Din lipsa fondurilor financiare pentru începerea construcției, au cerut autorităților județului Bichiș aprobarea de a face **colectă publică** în toată țara. Numai prin eforturi deosebite, depuse de preotul **Nicolae Oșorhan** și de epitropul **Ștefan Ficiorovits**, au reușit să termine construcția **bisericii** în anul 1837. Biserica a fost renovată în anul 1878, când s-a

pictat și interiorul. Mai aparțineau de parohia din Ciaba credincioșii din **filia Újkígyós**, în număr de 150, și credincioșii din **filia Csorvás** în număr de 200.

Școala confesională din această parohie este datată în anul 1837, când se predă în românește și ungurește, clădirea școlii fiind construită prin contribuția credincioșilor, între anii 1853-1858. Această școală a funcționat până în anul 1920, când și-a închis porțile. Cu toate că s-au depus eforturi deosebite pentru îmbunătățirea sistemului școlar, problema principală era frecvența la școală. În anul 1880, erau înscriși numai 15 elevi, iar în anul 1913, 30 de elevi, din care numai 22 frecventau cursurile școlare. La școala confesională de aici au fost învățători **Bara Dumitru**, de la înființarea ei până în anul 1873, fiind urmat de **Dudulescu Gheorghe**, **Boțco Pavel**, **Corbu Vazul**, **Moț Aurel**, **Turic Alexandru** și **Iustin Mureșan**. Prin starea sa economică și financiară, comunitatea românească a putut întreține școala, credința și limba strămoșească, până în anul 1920. Prin încetarea funcționării școlii, comunitatea românească își pierde pilonul cel mai de seamă în menținerea limbii materne, lucru care a dus la o asimilare rapidă a acestei comunități.

Întrebări

1. În ce document se amintește despre românii din Bichișciaba?
2. Când s-a construit biserica și din ce surse bănești?
3. De cine a fost susținută material școala?

71. Bichiș

Acest oraș, în care trăiesc și români, se află la o distanță de circa 25 de km de orașul Giula, în apropierea confluenței dintre **Crișul Alb** și **Crișul Negru**. Este un oraș foarte vechi, datând din anul 1221, când era în proprietatea familiei **Csolt**. Din a doua parte a secolului al XVIII-lea, se găsesc documente din care reiese că și în acest oraș locuiau români de religie ortodoxă. Credincioșii ortodocși s-au adresat, în anul 1786, autorităților comitatului Bichiș, pentru permisiunea de a construi o biserică. **Biserica** din acest oraș a fost construită pe cheltuială proprie, fiind terminată în anul 1789. Aveau cărți de slujbă primite în dar de la alte comunități ortodoxe, dar și cumpărate de credincioși. Printre aceste cărți sunt **Evanghelia** mitropolitului **Daniil**, din anul 1723, și un **Triod** al mitropolitului **Neofit**, din anul 1747. Aceste cărți au fost cumpărate și dăruite de către jupânul **Tănas**, pe seama bisericii din Bichiș. Din comunitatea confesională ortodoxă din acest oraș făceau parte credincioși ortodocși greci și **macedoromâni** bogați, care țineau cu strășnicie la credința lor strămoșească.

Biserica ortodoxă

Primul preot care a slujit la această parohie a fost **Mihai Ghiba**. Datorită faptului că în acest oraș a fost o comunitate înstărită, era și firesc ca ea să întrețină și o școală confesională. Primul document care amintește că în acest oraș era și o **școală confesională** ortodoxă este din anul 1794. Încercările de reformare a școlilor ortodoxe române din timpul Revoluției de la 1848 nu au dat rezultatele așteptate. Dintre învățătorii mai cunoscuți de la această școală îi amintim pe **Popovici Florian**, din anul 1854 până în anul 1901, și pe **Kosta Nicolae**, din anul 1901 până în anul 1912. Dintre personalitățile mai cunoscute din această comunitate bisericească, îi amintim aici pe **Elena Ghiba Birta**, fata primului preot, **Mihai Ghiba** din Bichiș, născută în această localitate, în anul 1801. Prin testamentul lăsat la moartea ei, survenită la 25 ianuarie 1864, s-a înființat **Fundația Elena Ghiba Birta**.

Întrebări

1. Când a fost construită biserica din această localitate?
2. Cine a fost primul preot din această parohie?
3. Când a fost înființată școala și cine a fost învățătorul ei?

72. Chitighaz

Primele informații care atestă existența acestei localități sunt din secolul al XV-lea, când această așezare era locuită de români și maghiari. Primul proprietar al comunei a fost **Siket Elek**. În anul 1412, el primește ca donație o parte din comună, de la regele **Sigismund**, pentru fidelitatea față de acesta. În anul 1420, prin răscumpărare, comuna Chitighaz ajunge în proprietatea lui **Maróthy, banul de Macsó**. După căderea Cetății **Giulei**, localitatea ajunge sub stăpânire turcească, ea aparținând sangeacului de la Giula. Odată cu eliberarea Cetății Giulei de sub stăpânirea otomană, comuna Chitighaz devine proprietate imperială. În anul 1702, **Löwenburg Johannes**, proprietarul domeniului, aduce în comună câteva familii românești, care primesc scutiri de impozite și de alte dări. Dar, în anul 1718,

între românii și ungurii din **Gyulavári** s-au ivit neînțelegeri. Din această cauză, proprietarul domeniului i-a mutat pe românii de aici în Chitighaz, iar pe ungurii din Chitighaz i-a mutat în Gyulavári.

În anul 1724, în comuna Chitighaz erau stabilite 55 de familii românești, care aveau, din anul 1718, preot pe **Popa Gheorghe**. Mulți dintre locuitorii acestei comune au fost aduși din satele ardelene, așa

Interiorul Bisericii Ortodoxe

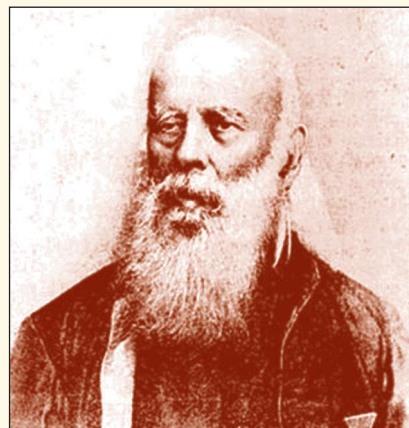
cum le arată și numele: **Ardelean, Otlăcan, Tulcan, Mocan, Pilan, Crișan.**

În anul 1804, comuna Chitighaz era o comună exclusiv românească, iar aici au fost aduși maghiari din comunele vecine și așezați pe domeniul nobiliar de lângă castel. Ei și-au construit o școală catolică în anul 1805. Principala ocupație a locuitorilor din această localitate a fost cultivarea pământului și creșterea animalelor. Produsele obținute erau duse la târgul din Giula și tot aici măcinau grâul, la morile de apă care existau pe malurile Crișului Alb.

Nu avem date concrete referitoare la construirea bisericii din Chitighaz, cert este faptul că **biserica** a existat încă de la popularea acestei localități. Numărul credincioșilor a crescut continuu, determinându-i să-și construiască o biserică nouă, care exista în anul 1779. Printre preoții cei mai vestiți care au slujit la această biserică în secolul al XIX-lea au fost: **Mihail Ardelean, Vasile Popovici, Teodor Ardelean, Petru Chirilescu, protopopul de Chișinău-Criș, Gheorghe Chirilescu și Ioan Iosif Ardelean.**

Școala a fost înființată și întreținută de comunitatea religioasă ortodoxă. Din contractul încheiat în anul 1793 între comunitatea românească și învățătorul **Ioan Pop Oltean**, acesta primea anual 30 de florini, câte o porțiune de grâu și patru stânjani de paie, de la fiecare casă. Școala confesională avea un efectiv de 32 de elevi în anul 1820, iar în anul 1893, numărul elevilor a crescut la 305. În anul 1820, comunitatea românească ridica, pentru școala greco-orientală, o clădire nouă, iar a doua clădire a școlii o construia în 1876. Comunitatea bisericească înființează o școală pentru fete, în anul 1889 și construiește în anul 1896 clădirea pentru **Școala de Fete**, care a funcționat până în anul 1911. După anul 1868, învățătorii erau angajați prin concurs, ce se publica în „**Biserica și Școala**”, revista Episcopiei Aradului. Printre învățătorii care au predat la școala confesională din Chitighaz în secolul al XIX-lea, îi enumerăm pe **Gavril Sarca, Vasile Micșia, David Bercea**. Au predat la **Școala de Fete**, ca învățători, între anii 1896-1900, **Octavian Desean, Talida Jucaș și Sofia Sabău.**

Ca și în alte localități din județul Bichiș,

Protopopul Petru Chirilescu

Școala românească

Conducerea satului în 1916

Corul Vocal din Chitighaz în 1889

în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au luat ființă, rând pe rând, cercuri de lectură, asociații culturale și coruri vocale.

În Chitighaz, datorită activității neobosite a preotului **Ioan Iosif Ardelean**, a luat ființă, în anul 1889, **Corul Vocal**. Sub conducerea dirijorului **Teodor Brătescu**, corul a dat un concert, la data de 7 septembrie 1890, cu un ecou pu-

ternic în rândurile românimii. De aceeași însemnătate s-a bucurat și înființarea **Societății de Lectură mixtă**, în anul 1891, ai cărei membri erau români și maghiari. Societatea de lectură avea un număr de peste 53 de membri, care plăteau o cotizație anuală de 2 florini. O altă societate, care a existat în comună, înființată în anul 1889, a fost **Asociația pompierilor**, care a contribuit la stingerea incendiilor din localitate. Despre viața și activitatea culturală a românilor de aici se mai poate afla și din presa vremii, la care erau abonați localnicii. Ziarele cele mai citite erau **Biserica și Școala**, **Gazeta Transilvaniei**, **Luminătorul**, **Familia și Calicul**.

Întrebări

1. De când datează primele atestări documentare cu privire la localitate?
2. Cine a fost proprietarul comunei după 1700 și ce schimburi de populație a făcut acesta?
4. Când a fost întemeiată parohia ortodoxă din Chitighaz? Cine a fost primul preot de la această parohie?
5. De când a existat școala confesională în Chitighaz?
6. Care erau ocupațiile principale ale iobagilor din localitate?
7. Cine a înființat prima formațiune corală?

73. Micherechi

Această localitate se află la granița cu România, în apropierea orașului Salonta și la o distanță de 27 de km de orașul Giula. Primele informații despre localitate sunt din secolul al XIV-lea, când așezarea era în proprietatea micilor nobili feudali, frații **János** și **Bakonyi**, fiii lui **Leel-Őssy Miklós**. Odată cu ocuparea Cetății Giulei, în anul 1566, și a Șercadului, în anul 1571, locuitorii au părăsit meleagurile natale. Informații despre comună sunt apoi din anul 1700, când localitatea, pustiită și distrusă, se afla în așa-numitul „loc dintre vii”. Domeniul **Derecske**, din care făcea parte și Micherechiul, a fost dat zălog **Principelui Palatin** al Austriei, **Eszterházy Pál**. Fiul lui **Eszterházy Pál**, **Antal**, a luat domeniul în proprietate numai la 15 mai 1745. Primul locuitor amintit în documente este **Moga Crăciun**, găsit aici de către administratorii domeniului. El avea pământ și familie și plătea arenda în bani și produse nobililor din

Șercad. Proprietarul domeniului Derecske a adus în comună țărani iobagi de religie ortodoxă din **Cefa, Mădăras, Tinca, Tulca, Inand, Ianoșda, Ciumeghiu și Șiclău.**

Documentul cel mai important este contractul încheiat de locuitori cu reprezentanții domeniului Derecske, la data de 16 februarie 1773. Din acest contract rezultă că așezarea avea 30 de familii, care locuiau în 30 de case. Ocupațiile de bază ale sătenilor au fost cultivarea pământului cu grâu, porumb, orz și creșterea animalelor, inclusiv a celor de tracțiune, cai și boi. O parte din produsele obținute în gospodăriile lor erau duse la târgurile de la **Giula și Oradea.**

La sfârșitul secolului al XIX-lea în sat au fost înregistrate 1670 de suflete, dintre care 1516 români. Localitatea fiind populată de iobagi ortodocși, aceștia s-au adresat, în anul 1773, reprezentanților domeniului Derecske, pentru permisiunea de a întemeia o parohie. Biserica din lemn a servit ca locaș de închinăciune credincioșilor din sat vreme îndelungată, până în anul 1836, când s-au hotărât să construiască o **biserică** din cărămidă, acoperită cu țiglă, care a fost terminată în anul 1849.

Primul preot de la această parohie a fost **Ioan Bordașiu.**

Din conscripția Episcopiei Aradului, din anul 1791, aflăm de existența **școlii confesionale**, care avea ca învățător pe **Simion Popovici.** Alegerea învățătorului, prin concursul publicat în anul 1889, în **Biserica și Școala**, prevedea: plata în bani – 135 de forinți, 42 de forinți pentru lemne, 5 forinți pentru conferințe, 18 cubule de grâu, 10 cubule de porumb, casă cu grădină și grajd și folosirea celor 13 jugăre de pământ arabil. Clădirea școlii este datată din anul 1805 și avea o singură sală de clasă, cu pereții din pământ bătut. În anul 1880, comitetul parohial, împreună cu protopopul **Nicolae Rocsin**, au hotărât construirea unei noi școli, mai mari, care a fost terminată în anul 1887. Clădirea școlii s-a dovedit a fi mică, astfel încât parohia a fost nevoită să construiască o nouă școală, în anul 1908.

În fruntea satului era un **birău**, ales pe un an, de către locui-

Biserica din Micherechi

Serbare la școala din Micherechi

torii satului, la propunerea nobilului. Acest birău era ajutat de către consiliul comunei, compus din jurați, aleși pe un an de zile, de către locuitorii satului.

Vedere panoramică din Micherechi

Întrebări

1. De când este atestat documentar satul Micherechi?
2. După eliberarea de către turci, de cine aparținea satul?
3. Din ce localități au fost aduși iobagii din Micherechi?
4. Cine a fost primul locuitor din Micherechi?
5. Ce fel de țărani erau locuitorii din sat și cu ce se ocupau?
6. Când a fost înființată școala confesională din sat?

74. Giula

Giula este orașul care, sute de ani, a fost centrul administrativ al județului Bichiș. Este atestat documentar din secolul al XIV-lea, prin cele două diplome date de regele **Carol Robert de Anjou**, la 20-22 iunie 1313. Din anul 1317, este domeniu regal cu 43 de sate, trei orașe și numeroase puste. Din anul 1476, proprietarul domeniului devine **Ioan Corvin**, care îi acordă orașului numeroase privilegii. Din 1510, domeniul intră în posesia principelui de **Brandenburg**, cu 46 de sate și 1057 de familii de iobagi, dintre care 40 ale românilor. Cetatea Giulei a fost predată turcilor la data de 30 august 1566 și transformată în **sangeac**, aparținând de **vi-laietul Timișoarei**.

Din perioada dominației otomane avem informații mai multe despre români, cum sunt și cele de la călătorul turc **Evlia Celebi**. El a călătorit în Ungaria între anii 1660-1664, arătând că în oraș existau 1060 de case și că românii și ungurii erau sârguincioși, silitori și binevoitori. Dominația turcească din aceste regiuni a luat sfârșit la 18 ianuarie 1695, când Cetatea Giulei a fost predată, de garnizoana turcă, colonelului **La Porte**. Începând cu anul 1720, domeniul Giulei ajunge în proprietatea baronului **Harruckern**. Principala grijă a proprietarului domeniului a fost repopularea orașului și a domeniului, pentru a le face cât mai productive, aducând aici familii de iobagi maghiari, români și mai apoi germani. Astfel, orașul Giula a devenit orașul cu trei națiuni: maghiară, română, germană, și cu trei religii: catolică, ortodoxă și reformată. Populația de religie ortodoxă își construiește prima bisericuță din lemn în 1721. Ea devine neîncăpătoare, credincioșii fiind nevoiți să construiască o biserică mai mare, din

cărămidă, în anul 1727. Această biserică a satisfăcut nevoile sufletești ale credincioșilor, până în anul 1762.

Din ultimul recensământ al secolului al XIX-lea, efectuat în anul 1900, a rezultat că în oraș trăiau 3191 de ortodocși.

Locuitorii orașului, pe lângă agricultură, se ocupau cu creșterea animalelor și cultivarea viței-de-vie. În grădinile domeniului și ale țăranilor se cultivau legume și pomi fructiferi, atât pentru consum propriu, cât și pentru vânzare. Giula era un oraș liber, condus de un consiliu orașenesc, format din judele principal, 12 jurați, iar de pe fiecare stradă era ales câte un birău. Primul jude principal (primar) român al orașului Giula Maghiară, din secolul al XIX-lea, a fost **Fogarași Pavel**. Cel mai cunoscut jude principal român a fost **Petru Nicoară**, ales în două rânduri. Alegerile din orașul Giula se făceau pe baze confesionale, proporțional cu numărul enoriașilor din religia respectivă. Consiliul orașului Giula Maghiară era compus din 12 jurați (consilieri) – 6 catolici, 3 ortodocși și 3 reformați. Consiliul orașului Giula Germană era format din 9 jurați – 7 catolici și 2 ortodocși, dar întotdeauna judele orașului a fost de religie catolică.

Dintre românii care au deținut funcții importante în conducerea orașului, au fost membrii familiilor **Nicoară, Moroșan, Rusz, Ceffai, Mundrutzo, Miscutza, Bogar, Ștyr, Fogarași, Kimpean, Pluffa, Berbecutz și alți**.

Cea mai importantă informație pe care o avem este **Pravila de la Târgoviște**, din anul 1648, care ne amintește că pe aceste teritorii, cucerite de turci, exista o episcopie a **Giulei și Lippei**. Importantă pentru credincioșii ortodocși din oraș este înființarea **Episcopiei Aradului**, în 1704, de care au aparținut până în anul 1998, când a luat ființă Episcopia din Giula.

După eliberarea orașului de sub dominația turcilor, la 18 ianuarie 1695, autoritățile imperiale le-au dat creștinilor catolici vechea biserică catolică, drept lăcaș de rugăciune, iar reformaților vechea clădire a băilor turcești. Credincioșii ortodocși foloseau drept lăcaș de rugăciune moscheea din cetate. **Biserica**, terminată în 1781, a fost mistuită de incendiul din anul 1801. Cu foarte multe sacrificii, credincioșii ortodocși s-au apucat de construcția altei biserici, în anul 1801. Construcția a durat până în anul 1824. Printre preoții care au slujit la această biserică, amintim pe: **Teodor Ilovici, Mihai Pomutz și Teodor Guba**. În oraș există și a doua comunitate bisericească, ai cărei credincioși au locuit împreună cu

Catedrala ortodoxă Sfântul Nicolae

Imagine din Giula de odinioară

Vedere din Giula de altădată

germanii băștinași, încă de la formarea orașului Giula Germană, din anul 1734. Înainte de a deveni o parohie aparte, credincioșii aveau o **capelă**, unde slujea preotul **Teodor Ilovici**.

Credincioșii au obținut aprobarea construirii **bisericii**, la data de 1 iulie 1834; bisericuța cu turnul din lemn a fost ridi-

cată în trei luni de zile și poartă hramul **Preacuvioasa Maică Parascheva**. Primul preot al acestei parohii nou înființate a fost **George Precup**. La 14 octombrie 1864 a fost construită biserica în stil baroc, sfințită de către episcopul **Procopie Ivașcovicu**.

Școlile confesionale românești din orașul Giula au existat aproape odată cu înființarea parohiei, de prin anii 1717-1719, când preotul **Teodor Ilovici** era și dascăl. În darea de seamă a Adunării comitatului Bichiș se arăta că în anul școlar 1769/70 exista în Giula o școală ortodoxă, al cărei învățător era **Ioan Dehelean**, „**ce învăța scrisul și cititul la 14 elevi**”.

Construirea unei noi școli era necesară, deoarece cea veche fusese distrusă de incendiul din 1801. Construcția școlii a fost terminată în anul 1804. Din conscripția școlară făcută de învățătorul **Pavel Ventilla**, la 25 mai 1838, reiese că mergeau la școală 205 elevi, 115 băieți și 91 fete, având vârste cuprinse între 6-12 ani. Pavel Ventilla, a fost cel mai renumit învățător al școlii, fiind absolvent de Preparandie. El a predat la această școală până la pensionarea sa, în 1872.

Școala din Giula Germană a fost construită în anul 1801, de către contele **Wenckheim**. La această școală au predat ca învățători **Ioan Șimondan** și **Teodor Bercea**. Situația învățământului confesional românesc se schimbă odată cu apariția legii învățământului, în 1868, și cu aprobarea **Statutului Organic al Mitropoliei Transilvaniei și Ungariei**. Legea învățământului din 1868 prevedea că dreptul de a înființa școli îl vor avea confesiunile religioase, cu condiția de a dispune de săli de clasă sănătoase, uscate, spațioase, și de a nu avea mai mult de 60 de elevi într-o încăpere. După aprobarea oficială a Statutului Organic, în 1869, toate problemele legate de biserică, școală, fundații erau conduse în mod independent de către paro-

hie. Construirea unei noi școli în orașul Giula Maghiară era necesară de foarte mult timp. În anul 1878 s-a cumpărat un loc viran, pe care s-a construit în 1880. Dar relațiile cu autoritățile civile nu au fost lipsite de conflicte. Inspectorii regali au intervenit de foarte multe ori în planurile de învățământ, iar folosirea cărților românești interzise era considerată un delict pe-

Clădirea unde a funcționat la început liceul românesc

nal. Inspectorul regal **Bánhegyi**, care face o vizită în școala românească, recomandă ca inscripția **Școala română** să fie dată jos. Decizia a fost dusă la îndeplinire cu forța de către autorități, la 7 iulie 1895. Vechea clădire a școlii din Giula Germană, construită din 1801, nu mai corespundea noilor cerințe ale învățământului, așa că era necesară construirea unei noi școli. Clădirea școlii și locuința învățătorului au fost terminate la 30 august 1881, când au fost și sfințite. Dintre învățătorii care au pre-

dat la această școală, îl amintim pe **Teodor Bercea**, care a lucrat aici din 1832 până în 1878. Apoi a fost ales ca învățător **Iosif Ivan**, absolvent al Preparandiei din Arad.

După anul 1860, în orașul Giula au luat ființă, rând pe rând, cercuri de lectură, asociații culturale, societăți de binefacere, asociații religioase, asociații de întraajutorare, cum ar fi: **Cercul de Citit din Orașul Mare Românesc**, **Societatea de Lectură a Românilor din Giula Maghiară**, **Societatea de Lectură din Orașul Mic Românesc**. De asemenea s-a înființat **Corul Vocal Român din Giula Maghiară** cu deviza „Știința cultivează, cântarea înnobilează”, iar la inițiativa românilor din Giula Germană **Corul Vocal Român din Orașul Mic Românesc**.

Primul ziar românesc din Giula, cu numele de **Lumina**, organ ecleziastico-didactic, social-literar, cu redacția în oraș, a apărut la 1 ianuarie 1895. Ziarul îl avea ca redactor și proprietar pe **David Voniga**, pe **dr. Elefterescu**, colaborator, și apărea de două ori pe lună. La început, revista avea 500 de abonați. Ziarul și-a încetat apariția după numai 12 numere, din cauza dificultăților financiare.

Corul vocal din Giula

Întrebări

1. Prin ce documente se atestă existența orașului Giula?
2. Din ce secol provin documentele care arată existența românilor pe domeniul Giulei?
3. Cum descrie călătorul turc Evlia Celebi orașul Giula?
4. Când s-a construit prima bisericuță ortodoxă din oraș?
5. În afară de români, pe cine a mai adus pe domeniu proprietarul acestuia?
6. Pe baza celor învățate și a fotografiilor din lecție, scrieți o compunere cu titlul *Giula de altădată*.

Comunitățile greco-catolice din Bihor

75. Bedeu

Biserica greco-catolică

Comuna Bedeu se află în județul Bihor, la aproximativ 10-12 km de orașul Oradea. Localitatea a existat și în timpul lui Árpád, fiind în proprietatea familiei Borșa. Tradiția orală spune că **Nagy Pál**, unul dintre conducătorii răscoalei țărănești din 1437, era din Bedeu. „*Această răscoală a fost a celor de rit vechi, adică greco-ortodocși*”. Primele însemnări documentare sunt din anul 1552, când satul Bedeu se afla în proprietatea **Episcopiei de la Oradea**.

În anul 1660, satul este total pustiu, din cauza atacurilor turcești. Populația rămasă în viață s-a refugiat din locurile de baștină în spații mai sigure. Satele din Bihor au rămas pustii, ele începând să fie repopulate după alungarea turcilor din aceste regiuni.

La începutul secolului al XVIII-lea, în localitate au început să se așeze locuitorii români de **religie ortodoxă**, veniți din apropierea munților din Bihor. Limba lor este graiul crișean, vorbit în județele Bihor și Arad. De la repopularea satului până în

prezent, populația românească din Bedeu a fost majoritară. În anul 1777 erau 427 de români, care vorbeau „**limba valahă**”. Încă din anul 1715, locuitorii din Bedeu au fost de **religie greco-catolică**, sub administrația Episcopiei din Oradea. Credincioșii și-au ținut slujbele în bisericuța din lemn, până în 1781. Între anii 1844-1852 construiesc o **biserică** nouă, din cărămidă, biserică ce există și în zilele noastre.

Pe lângă biserica greco-catolică, a funcționat și **școala** din sat, încă din anul 1782, iar aici învățământul decurgea în **limba română**. Clădirea școlii era necorespunzătoare, astfel încât, în 1806, credincioșii doresc să construiască o nouă școală. Clădirea avea două încăperi, una era sală de clasă, iar alta locuința dascălului. O nouă clădire a școlii din Bedeu a fost construită în anul 1902. De obicei, la această școală a predat preotul, dar, din anul 1858, a venit învățătorul **Georgius Görög**, care a rămas acolo timp de 42 de ani. **Școala greco-catolică** devine mixtă, iar învățământul devine **bilingv**. După anul 1920, în noua conjunctură, comuna devine o localitate periferică. În prezent, la școala din Bedeu metoda de predare este bilingvă, iar slujbele religioase se fac în limba maghiară.

Ca în toate satele din Bihor locuite și de români, oamenii din Bedeu erau țărani iobagi, care s-au ocupat cu agricultura. Pe lângă agricultură, se mai ocupau cu creșterea animalelor, cu cultivarea viței-de-vie, cu grădinăritul, iar produsele obținute le vindeau în piețele din Oradea. Locuitorii din Bedeu stăpâneau sau luau în arendă parcele, dar foarte multe familii nu aveau niciun fel de pământ. Între cele două războaie mondiale, mulți dintre locuitorii din Bedeu, neavând suficient pământ, se angajau ca slugi la stăpâni, iar alții ca muncitori agricoli. Doar puțini la număr aveau ceva pământ în proprietate.

Întrebări

1. Din ce an datează primele atestări documentare ale românilor în Bedeu?
2. Care a fost situația localității în timpul ocupației turcești?
3. Din ce regiuni provin românii din acest sat?
4. Când s-au construit biserica și școala din sat?
5. Ce ocupații au avut locuitorii de aici?

76. Pocei

Comuna Pocei din județul Bihor se află în apropierea orașului Debrețin, la 32 de km de acesta. Primele informații despre localitate sunt din 1291-1292, când țăranii de aici îi plăteau Papei zeciuiala. În anul 1415, proprietarii satului, **Pocsaji Péter** și **László**, împreună cu **Álmosdi János** și **László** au construit castelul din localitate, cu învoirea regelui **Sigismund**.

Satul, ca și alte localități din Bihor, a fost pustiit în anul 1568, de către turci. Din 1629, satul se afla în proprietatea principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi. După alungarea turcilor din țară, satul a fost populat repede, cu iobagii refugiați în regiunile mlăștinoase, care s-au reîntors la vechile lor vetre. Domeniul a dus o politică de repopulare cu români aduși din părțile munților din Bihor, astfel încât, în anul 1732 erau 135 de iobagi. Iobagilor le-au acordat scutire de impozite pe o perioadă de timp, ajutoare materiale la construirea caselor și dreptul de a avea biserică. Creștinii români din **Pocei** au avut o **biserică ortodoxă** din lemn, încă din timpuri îndepărtate. Prima bisericuță de lemn a fost construită în locul denumit **Kozma-zug**, cu mult înainte de ocupația turcească. La începuturile anilor 1700, credincioșii au început să construiască o biserică, care a fost terminată în anul 1743.

Comunitatea românească de aici era, în mare parte, **ortodoxă**, dar va trece, în totalitatea ei, la **greco-catolicism**, în anul 1743. Dintre preoții care au slujit la această parohie au fost: **Simeon Papp**, **Petruș Papp**, **Ivan Cristian**, **Iulian Szabó**, **Aurel Popovici**. Preotul **Huban Iulius** a fost ultimul preot român care mai predica și mai vorbea cu elevii, la religie, și în românește.

Pe lângă parohia din Pocei, a existat o **școală românească**, ce a funcționat încă din anul 1755; preotul le predă elevilor numai în **limba română**. Credincioșii din parohie au reușit să construiască o nouă clădire a școlii, în 1876. Din conscripția anului școlar 1770/71, aflăm că în Pocei erau două școli, una greco-catolică și alta reformată. Primul învățător la școala românească, era **Nistor Mihai**, care predă la 10 elevi, ce învățau **religia și scrisul**. Banii pentru plata învățătorului erau strânși de la părinții copiilor. Limba de predare la această școală a fost română, până în anul 1876, când s-a introdus și maghiară. După anul 1920, limba de predare a fost numai maghiară.

Comuna și parohia au hotărât, în 1872, construirea unei noi clădiri, din cărămidă. Cu ajutorul celor 276 de familii greco-catolice și

Biserica greco-catolică

Interiorul bisericii greco-catolice din Pocei

al episcopiei, clădirea a fost terminată în 1878. Ca toate **școlile confesionale** din Ungaria, și școala din Pocei a fost naționalizată, la 15 iunie 1948, învățătorii de aici fiind încadrați în **sistemul școlar de stat**.

Locuitorii din această comună au fost iobagi liberi, cu drept de strămutare, care cultivau pământul și creșteau animale. Printre produsele obținute, duse spre vânzare la piețele din Debrețin și Oradea, erau: grâul, porumbul, tutunul și peștele. Din piețele de la oraș, ei cumpărau materiale de construcție din

lemn, aduse de românii din munții din Bihor. Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, agricultura s-a bazat pe cultivarea grâului, porumbului, orzului și tutunului. Dar bogăția din gospodăria țărănească au dat-o animalele cu care se lucra și cu care mergeau uneori la târgul de vite.

Întrebări

1. De când este atestată documentar comuna Pocei?
2. De când sunt români în comună?
3. Arătați care a fost situația în timpul ocupației turcești.
4. Când au construit prima lor biserică și școală?
5. Care erau ocupațiile de bază ale iobagilor din Pocei?

77. Leta Mare

Primele date istorice scrise despre localitate le avem din registrul de impozite al Cetății din Oradea, din 1291/92, din care reiese că locuitorii de aici plăteau impozitul către preot, taxa fiind la fel de mare cât a Debreținului. Alte date despre localitate sunt după bătălia de la Mohács, când satul era în proprietatea regelui **Ioan Zápolya**, pentru ca în anul 1552 să treacă în proprietatea lui **Báthory András**. În timpul ocupației turcești, satul aparținea de **sangiacul de la Szolnok, în Nahia Debrețin**. Sub ocupația turcească, populația de aici plătea impozit turcilor, nobilului și comitatului Bihor. Țăranii din Leta Mare, refugiați în păduri și spații mlăștinoase, s-au reîntors în locurile de baștină de îndată ce situația a devenit mai bună. Prilejul s-a ivit când armatele imperiale, conduse de generalul **Caraffa**, au eliberat locali-

tatea, în 1686. Atunci, pe lângă populația băștinașă, încep să vină în localitate și locuitori din **Sătmar, Szabolcs și români din Partium**. Din anul 1692, satul a fost în proprietatea Cancelariei Aulice de la Viena. Dar războiul condus de Gheorghe Rákóczi, la care au participat și săteni din localitate, a adus mari pagube, provocate de armatele imperiale.

După **Pacea de la Satu Mare**, localitatea începe să se populeze și cu haiduci participanți la lupte. Din conscripția anului 1719, aici erau 131 de familii plătitoare de impozit. Din anul 1730, proprietarul localității a devenit **Dietrichstern**. El a adus populație românească și a încercat să aducă și germani. Țăranii iobagi așezați pe domeniu au primit lemne pentru construirea caselor, scutiri de impozit, de nonă, pe timp de șase ani, și scutire de robotă. În conscripțiile dintre 1757-1767, aici sunt două comunități separate, care plăteau impozit – **Aditus Valachor și Aditus Reformator**. Din conscripția anului 1750 reiese că aici erau mai multe familii de români.

Locuitorii din comună au fost iobagi liberi cu drept de strămutare, care se ocupau cu agricultura, creșterea animalelor și care erau mari cultivatori de tutun și pepeni. Din conscripția din 1828, reiese că locuitorii din Leta Mare dețineau o suprafață arabilă de 6880 de iugăre și 1016 iugăre de fânețe, fiind cea mai bogată comună din Bihor locuită și de români.

Românii din Leta Mare, care au venit din Partium, s-au organizat într-o comunitate religioasă încă din anul 1717, aparținând de Episcopia din Oradea. Slujbele religioase au fost ținute în **biserica de lemn**, care a ars din temelii în incendiul din 1832. Credincioșii români, având sprijinul episcopului **Nicolae Vulcan** și ajutorul proprietarului domeniului, au reușit să termine construcția bisericii din cărămidă în 1849, biserică ce există și astăzi.

Școala din Leta Mare a existat odată cu formarea parohiei, în 1754, unde preotul predă, în **limba română**, scrisul, cititul, socoata, religia și cântul. La școala greco-catolică românească, situația școlară s-a îmbunătățit după anul 1838, când aici învățau 104 elevi. De la stăpânii domeniului au primit, pentru preot și învățător, loturi de pământ și dreptul de **stufărit**, pentru întreținerea școlii. În anul 1860, comunitatea religioasă greco-catolică a construit o nouă clădire pentru școală. Dintre personalitățile de seamă din această localitate, îl amintim pe **Iosif Vulcan**, fiu de preot greco-catolic, personalitate marcantă a românilor, în această perioadă. Este fondatorul revistei **Familia**, de la Oradea, membrul marcant al **Societății Kisfaludy**, contribuind prin munca sa la ridicarea națională a românilor.

Din orașul **Leta Mare** de azi face parte, din anul 1970, și localitatea **Verteș**. Primele date istorice scrise sunt din 1333, când sătenii plăteau zeciuială papală, în valoare de 16 groși. După moartea proprietarului din familia **Chyre**, în 1486, satul are mai mulți proprietari. În 1514, satul are 26 de case și este în proprietatea Episcopiei din Oradea. În timpul ocupației turcești, în 1752, Verteș făcea parte din **sangeacul** de la **Szolnok și Nahia din Debrețin**.

După o perioadă de stăpânire turcească, de 150 de ani, teritoriile din Bihor au fost eliberate de generalul austriac **Caraffa**, în 1686. O parte din populația care a fost ascunsă în regiunile mai ferite, mlaștini și păduri, s-a reîntors la locul de baștină. Marea majoritate a iobagilor erau țărani cu drept de strămutare, iar mulți dintre ei au luptat în războiul condus de Rákóczi.

Interiorul bisericii din Leta Mare

Irinyi János

După Pacea de la Satu Mare, din 1711, satul începe să se populeze și cu români veniți din Ardeal.

Din puterile proprii și-au organizat parohia greco-catolică, în 1760. Pe locul vechii bisericuțe din lemn, în anul 1802 se construiește biserica mare, refăcută mai apoi, în 1870.

Încă din anul 1779, pe lângă parohie, a existat școala la care preotul predă scrisul, cititul, socoata, cântul și religia. Necesitatea construirii unei noi școli a existat încă din anul 1844. Această dorință a credincioșilor a fost realizată în 1873, când s-a construit o clădire nouă. Ocupația de bază a locuitorilor de aici a fost agricultura. Ei au cultivat grâu, orz, porumb, cartofi și tutun. S-au ocupat și cu creșterea animalelor: vitelor, cailor, porcilor și oilor, pe care le vindeau în piețele de la Oradea și Debrețin.

Întrebări

1. Din ce document aflăm despre existența localității Leta Mare?
2. Când a fost eliberată comuna și de către cine?
3. În proprietatea cui a fost localitatea?
4. Când au devenit românii de aici credincioși greco-catolici?
5. Când s-au construit prima școală și prima biserică?
6. Căutați la bibliotecă și pe internet date despre Irinyi János și scrieți o compunere despre activitatea sa.

Comunitățile ortodoxe din Bihor

78. Săcal

Biserica ortodoxă

Localitatea Săcal, care se află în județul Bihor, în apropierea graniței cu România, este pomenită în documentele istorice, din anul 1248. Este cunoscută mai întâi sub numele de **Zakal**, care se afla în proprietatea familiei **Toldi Albert**. Din anul 1410, satul purta numele de **Săcal**. Sub dominația turcească, satul a fost distrus, în 1640, de tătari, iar populația de aici s-a refugiat în locuri mai sigure. După retragerea turcilor din aceste regiuni, populația începe să revină la locurile ei de baștină. După epidemia de ciumă și după răscoala lui Rákóczi, satul a intrat în posesia familiei **Mártonffy**, care a avut o contribuție foarte mare la dezvoltarea satului. Pe lângă popu-

lația care s-a reîn-
tors în localitate, s-a
așezat aici și o po-
pulație românească,
din regiunea Munților
Apuseni.

Locuitorii din sat
erau iobagi liberi cu
drept de strămutare.
Ca în fiecare gospodă-
rie iobăgească, țăranii
se ocupau cu culti-
varea pământului și
cu creșterea anima-
lelor. Produsele obți-
nute erau duse la târ-
gurile de țară, de unde
își cumpărau și cele
necesare pentru gos-
podărie.

Românii din sat au înființat comunitatea religioasă orto-
doxă încă de la stabilirea lor aici. Datele istorice sunt din 1759,
când la **biserica ortodoxă** din sat a slujit preotul **Ilie Câm-
pean**. În anul 1779 erau 59 de case, care formau comunitatea
ortodoxă românească.

Slujbele religioase s-au ținut în biserica de lemn, până
în anul 1788, când credincioșii din Săcal au construit bise-
rica din cărămidă, în stil baroc. Primul preot cunoscut de la
această parohie a fost **Ilie Câmpean**.

După 1920 biserica ajunge într-o situație grea, deoarece
parohia nu a avut preot. Din 1947 până la 1977 aici va sluji
părintele **Teodor Misaroș**.

Primele date despre **școala** din Săcal le avem din anul
1823, când aici preda cantorul bisericii. Din anul 1860, au
predat **Abraham Sudrijan, Petru Dagău și Florian Chivari**.
Școala confesională din Săcal a funcționat până în anul 1911,
când și-a închis porțile.

Părintele Teodor Misaros împreună cu alți preoți.

Teodor Misaroș
DIN ISTORIA
COMUNITĂȚILOR
BISERICEȘTI
ORTODOXE
ROMÂNE
DIN R. UNGARĂ

*Lucrare aparținând părintelui
Teodor Misaroș*

Întrebări

1. Din ce an este atestată documentar această localitate?
2. Care a fost situația în timpul ocupației turcești?
3. Când au fost aduși românii aici?
4. Cu ce s-au ocupat românii din Săcal?
5. Împrumutați de la bibliotecă cartea părintelui Misaroș și citiți ce scrie despre loca-
litatea Săcal.

79. Apateu

Biserica ortodoxă

Interiorul bisericii în zilele noastre

Comuna Apateu, din Bihor, se află în partea de sud-est a județului, la o distanță de un kilometru de granița cu România. Este o veche localitate, amintită în documentele Cetății din Oradea în anul 1221, când un locuitor din sat este supus probei cu fierul înroșit. Din 1332-1335, locuitorii din satul cu numele de Apáti plăteau zeciuială papală, în valoare de 13 groși. Din secolul al XIV-lea, satul intră în proprietatea familiei **Csáky**, care l-a deținut până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

În timpul ocupației turcești, satul a avut foarte mult de suferit, majoritatea populației s-a refugiat în munți și în locurile mlăștinoase din apropiere. După ce situația din aceste părți s-a liniștit, contele **Csáky** a adus iobagi români din împrejurimile Beiușului, pentru a lucra pe domeniu.

Prima documentare a credincioșilor ortodocși din localitate datează din 1740, când sunt amintiți credincioșii, **Blaga Petru** și **Blaga Teodor**, care fac danie bisericii o carte de rugăciuni. Comunitatea religioasă avea un număr de 52 de case, la care serveau doi preoți. Biserica de lemn a rezistat până la începutul anului 1799, când creștinii au început lucrările unei noi construcții care a fost terminată în 1807.

Cel mai vestit dintre preoți a fost **Mihail Drâmba** care slujește de la 1872 până în 1920. Școala din Apateu, care funcționa pe lângă biserică, a avut, din anul 1840, o clădire nouă,

unde învățător era **Ioan Drâmba**, urmat apoi de **Petru Panea** și de **Florian Chivari**, între anii 1894-1920. După această dată, școala a funcționat, între cele două războaie mondiale, cu mari întreruperi și cu lipsa unor învățători calificați.

Pe lângă cultivarea pământului, țăranii iobagi din Apateu s-au ocupat cu creșterea animalelor.

Întrebări

1. În stăpânirea cărei familii a fost satul Apateu în secolul al XIV-lea?
2. De când există populația românească în acest sat?
3. Care este data când au format parohia ortodoxă?
4. Când a fost înființată școala confesională?

CULTELE CREȘTINE EVANGHELICE (NEOPROTESTANTE) LA ROMÂNII DIN UNGARIA

80. Definirea termenilor *religie, cult religios, confesiune*

Religia este credința în legătura existenței omului cu sacrul sau divinul. Cuvântul este de origine latină, din *re-ligio* – a lega, a reconecta, a reface legătura cu Dumnezeu. Religia cuprinde principii spirituale, un cod moral, practici de ordin ritual, dogme, doctrine, precum și instituții destinate educării și perpetuării credinței. Cele mai mari religii sunt: **iudaismul, creștinismul, islamul, hinduismul, budismul**. Fiecare mare religie are mai multe grupări și subdiviziuni: *culțe, confesiuni și secte*. Popoarele europene sunt în majoritate covârșitoare de religie creștină.

Apartenența populației Pământului la cele mai mari religii

1. Creștini (2,2 miliarde – 32% din populație)
2. Musulmani (1,5 miliarde – 23%)
3. Fără religie (1,1 miliarde – 16%)
4. Hinduși (1 miliard – 15%)
5. Budiști (500 milioane – 7%)
6. Evrei (14 milioane – 0,2%)

Creștinismul este una dintre cele trei religii monoteiste contemporane, alături de **iudaism** și **islam**, având totodată și cel mai mare număr de adepți: în lume sunt peste 2,2 miliarde de creștini. Cuvântul „creștin” vine din limba latină populară, de la *christianus*, derivat de la numele Hristos. Iisus Hristos din Nazaret este considerat în religia creștină ca fiind Mesia și fiul lui Dumnezeu. Cuvântul „Hristos” este traducerea lui Mesia în limba greacă și înseamnă „Unsul”, cu sensul de „cel ales” pentru a mântui oamenii păcătoși, care îi urmează învățăturile.

Creștinismul are mai multe culțe: catolic, ortodox, protestant (sau evanghelic). Marea majoritate a românilor își declară apartenența la religia creștină, și anume la cultul creștin ortodox (care a fost cunoscut în trecut și cu numele de cultul greco-oriental). Dar sunt români care aparțin spiritual și altor culțe și confesiuni creștine ori chiar altor religii. Există comunități de români creștini ortodocși, greco-catolici, romano-catolici, protestanți și neoproteștanți.

Cele mai importante culțe și confesiuni creștine, după numărul de membri

Catolici: 1,2 miliarde
-dintre care greco- catolici 17 milioane

Protestanți/Neoproteștanți:
670 milioane- dintre care:
Penticostali: 130 milioane
Baptiști: 120 milioane
Luterani: 87 milioane
Reformați: 85 milioane

Presbiterieni: 40 milioane
Metodiști: 82 milioane
Evanghelici africani: 40 milioane
Anabaptiști: 5 milioane
Mennonii: 1,5 milioane
Nondenominaționali: 80 milioane

Ortodocși Răsăriteni: 230 milioane
Ortodocși Orientali: 82 milioane

Pagină din *Palia de la Orăștie* (1582)

Comunitatea de naționalitate română din Ungaria este constituită majoritar din membri ai bisericii ortodoxe, dar sunt și români care, începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, au aderat la alte culte creștine, îndeosebi la confesiuni evanghelice sau neoprotestante. Neoprotestant este un termen introdus de teologul german **Ernst Troeltsch** (1865-1923) pentru a defini acele mișcări protestante aflate sub influența Iluminismului, care s-au dezvoltat în special în secolul al XIX-lea și se disting prin deschidere față de ideile și valorile culturii moderne. Deși nu e potrivită și pentru confesiunea baptistă, denumirea de „cult neoprotestant” a devenit obișnuită pentru mai multe denominațiuni prezente și în cadrul populațiilor românești contemporane: penticostali, adventiști, nazarineni, creștini după Evanghelie, martori ai lui Iehova, mormoni ș.a.

Confesiunile creștine protestante și neoprotestante sunt acele confesiuni care împărtășesc principiile Reformei religioase inițiate în cadrul Bisericii Catolice de **Martin Luther**,

apoi de **Jean Calvin**, în urmă cu o jumătate de mileniu, începând cu anul 1517. O importantă realizare a lui Martin Luther a fost **traducerea și tipărirea Bibliei** în germană, limba vorbită de credincioși, și impunerea acesteia în biserici. Până în secolul al XVI-lea, în bisericile creștine slujbele și citirea Bibliei se făceau în latină (la catolici) și în greacă sau slavonă (la ortodocși).

Biblia reprezintă autoritatea cultelor protestante. Primele traduceri parțiale ale Bibliei în limba română au apărut sub influența și cu susținerea protestanților luterani sași (germani) și calvini maghiari din Transilvania. Menționăm activitatea de traducător în română și tipograf al cărților religioase a **diaconului Coresi**, a cărui activitate de promovare a limbii române în biserici a fost încurajată de protestanți. Cărțile traduse și tipărite de el erau întrebuințate atât în biserică, cât și ca manuale în primele școli. Încercări de a publica Biblia în limba română au fost înregistrate în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, prin tipărirea în 1582 a **Paliei de la Orăștie** – o traducere a primelor cărți ale *Vechiului Testament* (*Geneza și Exodul*).

Lucrarea a fost tradusă după un original maghiar și tipărită de fiul lui Coresi, Șerban, „meșterul mare a tiparelor”, împreună cu Marien Diacul. În *Palia de la Orăștie* e folosit pentru prima oară numele etnic de „români”, și nu „rumâni”: „dându în mâna noastră ceaste cărți, cetind și ne plăcură și le-am scris voo, fraților români, și le cetiți”.

Culte evanghelice române folosesc **Biblia** în varianta **tradusă de Dumitru Cornilescu** (născut în 1891, comuna Slașoma, județul Mehedinți – decedat în 1975, la Vevey, Elveția). Necesitatea traducerii Bibliei este sintetizată în întrebarea pe care tânărul ierodiacon și-a pus-o la încheierea studiilor teologice și începutul carierei de preot: „Dacă viața creștină a poporului izvorăște din cunoașterea Bibliei, iar eu nu pot înțelege ce este scris acolo, cum va înțelege, oare, poporul?”. Traducerea Bibliei în limba română modernă, respectiv limba care se vorbea în primul sfert de veac al secolului XX, a durat patru ani și a ieșit de sub tipar în 1921.

Întrebări

1. Definiți termenii de: religie, cult religios, confesiune.
2. Care sunt cele mai mari religii ale lumii?
3. Explicați termenul de neoprotestant.
4. Care este importanța tipării *Paliei de la Orăștie*?

81. Comunitățile baptiste. Scurt istoric.

Primii baptiști români

Cuvântul „baptist” provine de la un verb din limba greacă, unde înseamnă „a boteza, a scufunda în apă”. Se referă la faptul că în aceste comunități creștine credincioșii se botează în general la maturitate, luând conștient această decizie. Numele de „baptiști” a fost dat celor ce n-au acceptat să-și boteze copiii, aceștia urmând să se boteze conștienți, ca oameni mari. Celor ce s-au botezat din nou, ca adulți, deși fuseseră botezați pe când erau copii, li s-a spus „anabaptiști”, adică botezați din nou.

Mișcarea baptistă a avut ca obiectiv reînvierea creștinismului primar. Baptiștii reiau învățăturile mai vechi ale credincioșilor creștini anabaptiști din secolul al XVI-lea, care s-au refugiat din fața asupririlor, plecând din Anglia în Olanda și ajungând până în Ungaria și Transilvania. După Anglia și Țările de Jos, credința baptistă a apărut în Germania și de aici în întreaga Europă. Comunitățile de germani aflate în aproape toate țările europene au contribuit din plin la răspândirea credinței baptiste. De aceea, în unele țări din Europa de Est, primele biserici baptiste au fost de limbă germană. Prin ele, credința și învățăturile baptiste s-au răspândit la celelalte naționalități și popoare. În Ungaria, ca și în provinciile care formează astăzi România, credința baptistă a pătruns prin intermediul germanilor.

Mulți baptiști din Anglia au emigrat în America, unde au înființat biserici baptiste începând cu anul 1639 și au contribuit în mare măsură la construirea societății americane.

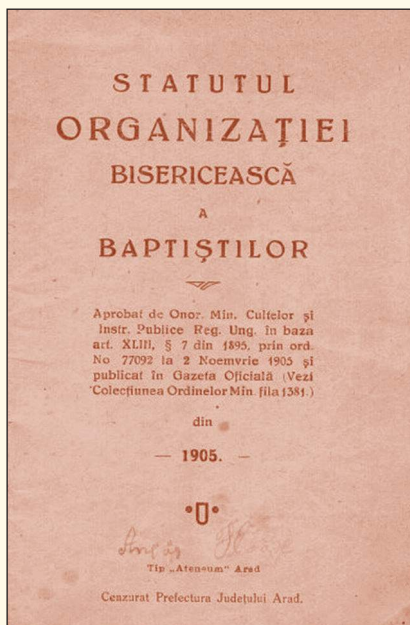
Mișcarea baptistă din Europa a luat amploare la mijlocul secolului al XIX-lea. Pastorul german Johann Gerhard Oncken (1800-1884) a avut o contribuție decisivă la răspândirea baptismului în Estul Europei. Astăzi, baptiștii reprezintă una dintre cele mai răspândite confesiuni creștine de tradiție protestantă din lume, având biserici în peste 220 de țări cu peste 120 milioane de membri.

În România, **prima biserică baptistă** a luat ființă în anul 1856, în București, și era de limbă germană. Această biserică este frecventată și de un tânăr român, ardelean de origine, care lucra în București, la o farmacie: **Constantin Adorian**. El este cel care înființează apoi „Comunitatea Baptistă Română din București”. Primul serviciu baptist în limba română din București are loc în ziua de Crăciun a anului 1912.

În Transilvania, credința baptistă a pătruns tot prin activitatea unor misionari germani. În anul 1874 se deschide prima biserică baptistă maghiară în Salonta, județul Bihor. Începând din 1881, bisericile baptiste s-au răspândit în Câmpia Maghiară, în Crișana, în Bihor, în zona Aradului și a podișului Someșan, apoi în Banat. Prima biserică baptistă de limbă română din Ardeal a fost înființată în anul 1886, în satul Cheșa, județul Bihor (pe atunci, făcea parte din Imperiul Austro-Ungar). În anul 1895, la 26 noiembrie, Parlamentul Ungariei aprobă **Legea libertății religioase**. Ca urmare a acestui fapt, în 1896, baptiștii maghiari își înaintează spre parlament **Mărturisirea de credință și Statutul de organizare**, cerând să devină cult recunoscut. În 1897, ministrul învățământului și cultelor din Ungaria declară oficial că nicio ilegalitate nu poate fi reproșată cultului baptist și dacă baptiștii suportă persecuții, să se adreseze imediat ministerului de interne, deoarece sunt li-

Familia pastorului Constantin Adorian, întemeietorul comunității baptiste române din București

Statutul Cultului Baptist din Ungaria, devenit oficial în 1905, traducerea în română a apărut la Arad

Adunările baptiste din comunitățile românești din Ungaria sunt componente ale Cultului Baptist din Ungaria, dar au avut dintotdeauna și au și astăzi legături strânse cu frații de credință și de neam din România.

Un rol important în răspândirea credinței evanghelice de confesiune baptistă printre românii ardeleni a avut-o **Mihai Cornea** (Kornya Mihály), supranumit și apostolul-țăran.

Printre cei care au sprijinit și au continuat activitatea de pionierat baptist a lui Mihai Cornea, a fost și Mihai Brumar, născut în localitatea Jaca (Zsáka, azi în județul Hajdú-Bihar). Mihai Brumar (1868-1915) a fost primul baptist român care a activat pentru răspândirea Evangheliei.

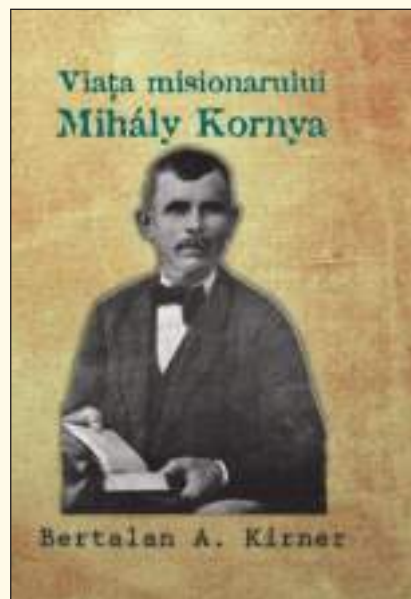

Articol scris de avocatul Gheorghe Șimonca, din Chitighaz, în ziarul baptist Adevărul

beri să își exercite credința. Delegația baptistă care a fost în audiență la ministrul cultelor a fost alcătuită din 11 persoane și condusă de Kossuth Ferenc, fiul lui Kossuth Lajos. În Ungaria, cultul baptist este **recunoscut oficial în anul 1905**. Statutul de organizare și Mărturisirea de credință apar în Monitorul oficial al Ungariei și sunt **traduse și în limba română**. La înființarea lor, comunitățile baptiste românești foloseau în biserică aproape exclusiv limba română și cărți de cult românești.

În relația cu statul, bapțiștii susțin doctrina separării bisericii de stat cu excepția împlinirii cerințelor biblice prin care se cere credincioșilor să se roage pentru autorități. Credincioșii trebuie să-și plătească taxele și să respecte statul, să își ia în serios obligațiile de cetățeni.

În Ungaria, recensământul din 2001 a înregistrat un număr total de 17.705 bapțiști, iar la cel din 2011, **18 211** de persoane s-au declarat de confesiune baptistă.

Monografia despre Mihály Kornya din Salonta, tradusă în română

Brumar a avut rol important în organizarea primelor coruri ale românilor bapțiști precum și în înființarea școlilor duminicale pentru copii. În anul 1895, Mihai Brumar împreună cu un alt tânăr baptist, Vasile Berbecar, alcătuiesc o carte de cântări traduse pentru adunările baptiste de limba română. Cartea purta titlul **Cântările Sionului** și cuprindea 200 de texte de cântece creștine, traduceri din germană și maghiară. A fost revizuită și tipărită cu sprijinul lui Gheorghe Șimonca din Chitighaz, pe atunci student la drept.

Dr. Gheorghe Șimonca a fost fiul primului român baptist din Chitighaz (Gheorghe Șimonca se numea și tatăl lui). A absolvit facultatea de drept la Budapesta și a profesat ca avocat. A avut un rol important în dezvoltarea și în conducerea cultului baptist de limbă română din Ungaria și Transilvania. Primul ziar baptist în limba română, **Adevărul**, apare la 1 ianuarie 1900, avându-l ca redactor pe avocatul Gheorghe Șimonca, din Chitighaz.

În prezent, în comunitățile românești din Ungaria sunt în jur de 350-400 de creștini evanghelici (neoprotetanți). Ro-

mâni evanghelici se regăsesc ca membri și în mai multe biserici de limbă maghiară, în diferite orașe din Ungaria, unde comunitățile de limbă română sunt reduse: Giula, Bichișciaba, Seghedin, Budapesta.

În primul deceniu al secolului XXI, biserici neoprotestante cu caracter românesc existau în localitățile cu populație românească:

- Cenadul Unguresc – biserică baptistă cu serviciu parțial în limba română.
- Chitighaz – biserică baptistă cu serviciu ocazional în limba română; biserici pentecostale și adventistă cu credincioși bilingvi, dar cu servicii numai în maghiară.
- Micherechi – biserică baptistă care se definește ca română, cu pastor vorbitor numai de limbă română; două biserici pentecostale, una cu servicii bilingve, cealaltă cu servicii exclusiv în română. La Micherechi există și gruparea Oastea Domnului, care funcționează pe lângă Biserica Ortodoxă, din anul 1928, fiind singura adunare de acest tip din Ungaria. La Oastea Domnului serviciile se desfășoară exclusiv în limba română.

Pe parcursul secolului XX, au existat adunări evanghelice de limbă română (de confesiune baptistă) și în localitățile: Apateu, Bătania, Crâstor.

Întrebări

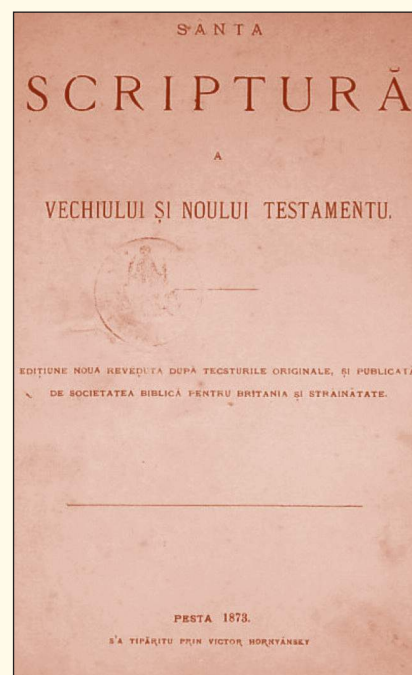
1. Explicați termenul de baptist.
2. Ce și-a propus încă de la început, mișcarea baptistă?
3. Când a fost recunoscut oficial în Ungaria, cultul baptist?
4. Care sunt localitățile cu populație românească din Ungaria unde funcționează biserici neoprotestante?

82. Comunitatea baptistă din Chitighaz

Mihai Cornea a predicat Evanghelia în foarte multe localități cu populație românească, și a contribuit la formarea multor biserici baptiste în județele Bichiș și Bihor. În Chitighaz, credința baptistă a ajuns din două direcții, pe de o parte din Salonta iar pe de altă parte din Curtici.

Misiunea baptistă din Chitighaz a început în anul 1891, când un sătean, Gheorghe Șimonca a adus o Biblie de la Curtici. Pe acele vremuri, românii nu puteau avea cu ușurință Biblii în limba lor, traducerile erau puține și scumpe. Este vorba, probabil, de **Biblia în limba română** tipărită la Pesta, în 1873, având pe foaia de titlu următoarele: „Sâta Scriptură a Vechiului și Noului Testamentu, Edițiune nouă revădzută după texturile originale, și publicată de Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate – Pesta 1873. S’a tipăritu prin Victor Hornyánsky”.

Descoperind Cuvântul Domnului, mai mulți români din Chitighaz se convertesc la baptism, se pocăiesc. Pentru denumirea bapțiștilor și a membrilor altor culte evanghelice, începe să fie folosit cu sens peiorativ cuvântul „pocăiți”, care înseamnă „om care își recunoaște și își regretă păcatele, creș-

Biblia de la Pesta, 1873

Biserica Baptistă din Chitighaz, în 2017

Bapțiști din Chitighaz, fotografiați cu Biblia, în primele decenii ale secolului XX

Fanfara din Chitighaz în anii de început

Fanfara bapțiștilor din Chitighaz, la 90 de ani de existență

tin care se căiește continuu pentru greșelile sale". Întemeierea bisericii baptiste din Chitighaz datează din anul 1893. Primul chitighăzean care se botează la Curtici este **Gheorghe Șimonca**.

Cu multe jertfe financiare, credincioși bapțiști din Chitighaz au reușit să construiască o casă de rugăciune în anul 1912. De-a lungul timpului, casa de rugăciune, devenită **Biserica Baptistă**, a suferit mai multe renovări și transformări, modernizări și adaptări la nevoile credincioșilor.

Cei mai cunoscuți pastori ai bisericii au fost: Mihai Cornea, Mihai Muntean, Nicolae Covaciu, Dumitru Rotar, Dumitru Rus.

În afară de pastori, bisericile baptiste au un comitet care supraveghează bunul mers al adunării, dar fiecare credincios poate desfășura activități în folosul comunității. Dintre lucrătorii bisericii baptiste din Chitighaz amintim pe: Petru Santău, Teodor Stan, Gheorghe Stan, care a fost și conducătorul corului, Petru Muntean, Petru Sabău,

Adunarea baptistă din Chitighaz în 2015

iar Ioan Mocan a servit în biserică ca presbiter, ocupându-se mult cu copiii și cu tineretul.

Un neobosit credincios baptist contemporan este presbiterul dr. Ștefan Cioca. Este autorul unei bogate literaturi creștine de limba română, articole de presă, culegeri de eseuri și meditații religioase, note de călătorie în Israel, monografiile ale bisericilor din Chitighaz și Cenașul Unguresc, precum și un volum de poezii creștine, Maranata.

Corul are un rol important în viața religioasă a comunității din Chitighaz. A fost înființat în anul 1902, de **Vasile Berbecar**. Comunitatea din această biserică a format numeroase personalități ale culturii muzicale din Ungaria, instrumentiști valoroși și profesori de conservator.

Fanfara din Chitighaz a fost înființată în anul 1918, cu 13 membri și a devenit un bun instrument de a aduna poporul la biserică, de a îndemna tinerii spre muzică. Dintre conducătorii fanfarei s-au remarcat Gheorghe Mariș, Gheorghe Honfi, Petru Selejan, iar din anul 1989, Gheorghe Moț.

Întrebări

1. Când este datată întemeierea bisericii baptiste din Chitighaz?
2. Ce a însemnat pentru comunitatea chitighăzeană înființarea corului și a fanfarei?

83. Comunitatea baptistă din Cenașul Unguresc

În această comună cu locuitori români, sârbi, maghiari și țigani, **misiunea baptistă** a început din anul 1906. Biserica baptistă din Cenașul Unguresc a fost înființată în anul 1907, primii credincioși fiind Uroș Popon, Achim Băbălău și Vasile Rus.

Botezuri s-au organizat și în apele râului Mureș, care curge în apropierea localității, fiind o graniță naturală între Cenașul Unguresc și Cenașul Vechi, azi România. Astfel, după 1920, la sărbătoare puteau participa credincioșii de pe cele două maluri ale râului, deși ei erau acum în țări diferite.

Botez baptist în Mureș, râul care este graniță naturală între Ungaria și România, la mijlocul secolului XX

Printre pastorii care au servit la biserica din Cenad, se numără: Alexandru Ruja și Dumitru Rus.

Bapțiștii din Cenad s-au întrunit de la începuturi în casa de rugăciune cumpărată de comunitate. Credincioșii au înființat un **cor mixt** încă din anul 1940, acesta acompania serviciul divin, alături de fanfară și de orchestră de mandoline. Aici s-a desfășurat și o intensă activitate di-

dactică, învățătorii aleși predau la **școala de duminică**, de la biserică, și conținutul programei de religie, pentru elevii din școala generală.

După cel de-al Doilea Război Mondial numărul lor a scăzut considerabil. O parte dintre credincioși a migrat în America și Canada iar în ultima perioadă, din cauza schimbărilor stării economico-sociale a comunei, mulți au părăsit Cenadul, care în prezent e un sat îmbătrânit. Dacă în anul 1907 numărul credincioșilor era de o sută de membri, în anul 2005 numărul acestora era de numai 17 membri. În prezent, adunarea baptistă din Cenadul Unguresc este foarte restrânsă iar serviciile sunt bilingve.

În Biserica Baptistă din Cenadul Unguresc se păstrează registrele adunării încă de la înființare, precum și cărți creștine valoroase, ca **Biblia de la Iași**, din 1874, ori culegerea **Cântările Sionului**, publicată la Budapesta, în 1917.

La celebrarea unui secol de credință baptistă la Cenadul Unguresc

Carte de cântări în limba română, publicată la Budapesta, în 1917

Întrebări

1. Când a fost înființată biserica baptistă din Cenadul Unguresc?
2. Unde erau organizate la început botezurile?

84. Comunitatea baptistă din Micherechi

Credința baptistă a ajuns la Micherechi prin românii dintr-o comună învecinată, Crâstor (Sarkadkeresztúr), care la începutul secolului al XX-lea avea o populație românească relativ numeroasă. Așadar, cei care au adus credința baptistă în rândul românilor din Micherechi erau tot români, ca și în cazul Chitighazului și al Cenadului Unguresc. Munca de pionierat a fost făcută și de românii bapțiști din Chitighaz. Ca dată de statornicire a credinței baptiste în Micherechi este consemnat anul 1921. Odată cu anul 1924, e întemeiată **comunitatea** conform regulamentului baptist, având 30 de credincioși.

Credincioșii se adunau la început de la o casă la alta. În anul 1930, săteanul **Flore Udului** (în documentele oficiale, Ruzsa Flórián), pune la dispoziția comunității baptiste o casă cu două camere și o tindă (anexă, bucătărie), care se află pe strada Cioanca (Damjanich), la nr. 23, ca să fie **casă de rugăciuni**.

În perioada comunistă, în ciuda greutăților de circulație, micherechenii au căutat să păstreze relații strânse cu adunările baptiste aflate dincolo de graniță, în România. Bapțiștii din Ungaria nu pierdeau nicio ocazie de a merge la bisericile din România, la Salonta, Arad, Curtici, Oradea, Pecica. Mergeau pe jos ori cu căruța, apoi cu bicicleta, cu trenul, cu mașinile personale. De asemenea, bapțiștii din Ungaria au primit ca oaspeți în biserici și în familiile lor pastori, coruri, orchestre și credincioși din România, lucru care a favorizat păstrarea și exersarea limbii române. Deși deceniile de comunism au fost grele pentru toți credincioșii creștini, paradoxal în această perioadă numărul membrilor bisericii din Micherechi s-a dublat.

Desele deplasări ale micherechenilor la biserici baptiste din Oradea, unde erau pastori Liviu Olah și Iosif Țon, și din Arad, au adus **o înnoire, atât spirituală cât și identitară**, și la Micherechi.

Comunitatea baptistă din Micherechi în 1930

Casa de rugăciune în anul 1930

Botez baptist în anul 1984

Biserica baptistă din Micherechi în anul 2017

iarna anului 1926. Comunitatea baptistă din Micherechi a mai avut în anii 1930 și o orchestră de instrumente cu coarde, care a funcționat timp de un deceniu. În 1947 a fost înființată **fanfara bisericii**, care își continuă menirea și în prezent.

Comunitatea baptistă din Micherechi face parte, încă de la înființarea sa, din Cultul Baptist din Ungaria, dar se definește ca Biserică Baptistă Română. În anul 2017, biserica consta din 142 de membri înregistrați și mai multe zeci de aparținători.

În primii ani de existență a comunității, biserica nu a avut pastor, serviciile religioase erau susținute de membri mai în vârstă ai adunării. Printre cei mai devotați vestitori ai Evangheliei au fost Gheorghe Hoțopan, Șimon Pățaș, Gheorghe Ruja și fii săi, Teodor Petrușan. Un punct de vedere important al comunității baptiste din Micherechi a fost ca pastorul bisericii să cunoască limba română. În prezent, adunarea baptistă din Micherechi este păstorită de **Petrică Vasile Crețu**, din Salonta.

Comunitatea baptistă din Micherechi a depus de timpuriu eforturi însemnate pentru a introduce în adunarea locală **școala duminicală** pentru copii și tineri.

Corul bisericii baptiste s-a înființat prin munca asiduă a lui **Gheorghe Hoțopan**, care a reușit să organizeze un cor mixt încă din

Pastorul Petrică Crețu, comitetul bisericii și cei mai noi membri botezați, în 2013

Fanfara baptiștilor din Micherechi slujind într-o biserică baptistă din Cluj

Întrebări

1. Cum a pătruns credința baptistă la Micherechi
2. Când au fost înființate corul și fanfara din Micherechi? Ce rol au avut în comunitate?

85. Românii baptiști din Crâstor – una dintre comunitățile dispărute

Prima biserică baptistă cu credincioși români din Ungaria s-a constituit la Crâstor (Sarkadkeresztúr), județul Bichiș. În anul 1985 s-au împlinit 100 de ani de existență a baptilismului în această localitate. Cu această ocazie, Bondár Ferenc, un fost membru (cu rădăcini românești) al bisericii din Crâstor, a scris o monografie a baptiștilor. Aceasta cuprinde și detalii prețioase cu privire la baptiștii români din Crâstor, care și-au ridicat o casă de rugăciune în care astăzi funcționează capela ortodoxă. La începutul secolului al XX-lea, românii alcătuiau cam o treime din populația localității Crâstor.

Încă de la înființare, Biserica Baptistă Română din Crâstor a făcut **misionariat în localitatea Micherechi**. Mulțumită acestei activități s-a înființat Biserica Baptistă din Micherechi, în anul 1921.

Clădirea **Bisericii Baptiste** a românilor din Crâstor a fost construită în anul 1926. După reunirea forțată a celor două biserici baptiste din Crâstor, în anul 1942 sediul adunării românești a fost cumpărat de un cârciumar cu numele Cs. Puskás István, care a vrut să transforme biserica în cinematograf. Însă până la urmă clădirea adunării române a devenit proprietatea Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, care în acea perioadă hortistă a fost nevoită să funcționeze sub denumirea **Biserica Greco-orientală Maghiară** și să își desfășoare

slujbele în limba maghiară. Capela ortodoxă română din Crâstor există și astăzi, lăcașului baptist i s-au adus o serie de transformări pentru a fi adecvat cultului ortodox. Comunitatea baptistă, însă, nu a mai avut forța și posibilitatea să se refacă.

Biserica românilor baptiști din Crâstor

*Baptiști români în anii 1930
Nunta fiicei lui Ioan Susan, conducătorul bisericii baptiste
române din Crâstor*

Întrebări

1. Explicați importanța bisericii baptiste din Crâstor.

86. Apariția pentecostalismului și a bisericilor pentecostale

Definirea termenului pentecostal

Reforma protestantă începută de **Martin Luther în 1517** a influențat într-o anumită măsură și creștinismul românesc, prin faptul că o parte dintre maghiarii și sașii catolici, cu care românii conviețuiau în **Ungaria și Transilvania**, au primit noile învățături evanghelice. Trezirea evanghelică românească a început însă la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu mișcarea baptistă. Printre mișcările evanghelice de reînnoire a credinței care au avut loc în secolul al XIX-lea apare, către anul 1900, și pentecostalismul.

Biserica Pentecostală (numită și Biserica lui Dumnezeu Apostolică) este o biserică **neoprotestantă**. Termenul **pentecostal** este de origine latină, înseamnă **cincizecime** și face referirea la sărbătoarea creștină Pogorârea (coborârea) Sfântului Duh. Numită popular Rusalii, Cincizecimea este sărbătorită duminica, la cincizeci de zile după Paști. De Rusalii este celebrată coborârea Sfântului Duh asupra ucenicilor lui Isus din Nazaret. Potrivit Noului Testament, capitoul Faptele Apostolilor, acest eveniment a avut loc în ziua rusaliilor evreiești (Șavuot), la 50 de zile de la învierea lui Iisus din Nazaret. Nașterea Bisericii Pentecostale se plasează sub semnul nevoii de miracol. În preajma anului nou 1906, un grup de studenți la un colegiu biblic metodist din California (SUA) a decis să-și petreacă vacanța creștinește, cu ore prelungite de rugăciuni, cântări și meditație. La un moment dat, starea credinței lor a devenit atât de profundă, încât au început „să vorbească în limbi”, așa cum s-a întâmplat la Cincizecime. Au considerat că repetau miracolul trăit de primii apostoli creștini. Atunci, la cincizeci de zile după Învierea lui Hristos și la zece zile după Înălțarea Lui, Biblia scrie că Duhul Sfânt a venit asupra apostolilor lui Hristos făcându-i să vorbească în limbi necunoscute de aceștia înainte.

Întemeietorii noii biserici (ce și-a zis Pentecostală de la ziua Cincizecimii) au considerat că se împlinise și profeția expusă astfel în Biblie: „...voi turna Duhul meu peste orice făptură, fiii și fiicele voastre vor proroci, bătrânii voștri vor visa vise, și tinerii voștri vor avea vedenii.”

În anul 2012, în lume existau aproximativ **250 de milioane de pentecostali**, adică 10% din întreaga mișcare creștină. În România, pentecostalii reprezintă a patra confesiune ca mărime, după ortodocși (85,9%), romano-catolici (4,6%) și reformați (3,2%) (în anul 2011).

Întrebări

1. Explicați termenul de pentecostal.
2. Când și în ce împrejurări apare pentecostalismul?
3. Cum mai este numită Biserica Pentecostală?
4. Sub semnul cărei sărbători creștine se plasează nașterea Bisericii Pentecostale?

87. Confesiunea penticostală în România Pătrunderea penticostalismului la Micherechi

În general, este acceptată perspectiva conform căreia **confesiunea penticostală** a ajuns printre români datorită **emigranților care s-au convertit în SUA**, apoi s-au întors pe plaiurile natale.

Prima Biserică Penticostală din România s-a înființat la **Păuliș**, la 10 septembrie 1922. La sfârșitul anului respectiv, această biserică avea 30 de membri. În februarie 1923, a fost fondată o biserică penticostală și în Cuvin, lângă Păuliș.

Primii evangheliști penticostali care au sosit în Micherechi pentru a propăvădui Evanghelia în această comunitate din Ungaria, au fost din România, după care au sosit și predicatori maghiari din Bichiș.

Comunitatea penticostală din Micherechi s-a format cu câțiva membri, în toamna anului 1970.

În anul 1994, comunitatea penticostală din Micherechi s-a scindat. În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, au sosit în Micherechi români din diferite regiuni ale României, printre ei fiind și mai mulți penticostali. Unii au venit pentru a lucra în searele localnicilor, alții pentru a vedea ca pe o curiozitate acest sat românesc. În 1994, mai mulți membri ai comunității penticostale, în special dintre cei originari din România, decid să se separe, în primul rând din cauza faptului că nu înțelegeau limba maghiară iar serviciile erau adesea bilingve. Astfel, câteva familii au fondat o nouă biserică, exclu-

Cea mai veche fotografie a comunității penticostale de la Păuliș, județul Arad, în 1924

Biserica penticostală nr.1

Evanghelizare în comunitatea penticostală din Micherechi, 2013

Copii și tineri din Biserica Pentecostală Betel în 2013

Serviciu de botez la Betel, în anul 2011

siv **de limbă română**, cu numele de **Betel** (cuvânt din limba ebraică, înseamnă „casa lui Dumnezeu”).

Biserica Betel întreține legături foarte strânse cu biserici, pastori și credincioși pentecostali din România, precum și cu multe comunități românești pentecostale din lume.

Tinerii pentecostali împreună cu tineretul ortodox și baptist au reușit să organizeze la Giula, în 2006 și 2007, o conferință de trei zile la care au luat parte 200-300 de tineri români.

Cele două biserici pentecostale din Micherechi au în jur de 200 de membri botezați.

Întrebări

1. Cum a pătruns la români confesiunea pentecostală?
2. Când s-a format comunitatea pentecostală din Micherechi?

88. Comunitățile evanghelice românești din Ungaria în presa de limba română

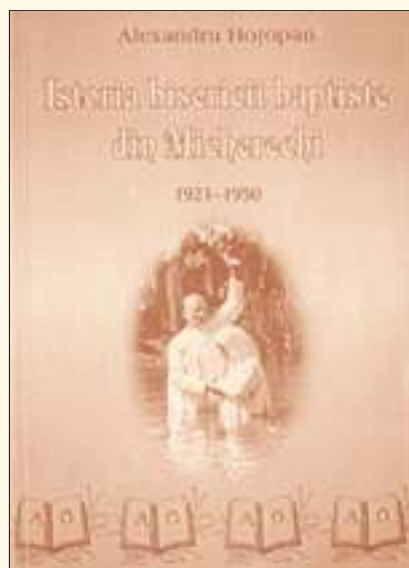
Pentru a urmări istoria comunităților neoprotestante românești din Ungaria, ne stau la dispoziție arhivele bisericilor respective, mărturiile orale ale membrilor bisericii și câteva lucrări importante, precum:

- **Ștefan Cioca**, Biserica Baptistă din Chitighaz. A Kétegyházi Baptista Gyülekezet. 1891-1993, Kétegyháza, 1993
- **Alexandru Hoțopan**, Istoria bisericii baptiste din Micherechi (I), 1921-1950, Publicația Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, 2001
- **Anamaria Brad**, Răspândirea religiei baptiste în comunele românești: Chitighaz, Cenadul Unguresc, Micherechi, Apateu și Crâstor, în Conviețuirea (Együttélés), an 1, nr. 1, Seghedin, 1997, p. 52.
- **Pastor Daniel Burtic**, Din jurnalul Bisericii Baptiste din Micherechi, în Conviețuirea (Együttélés), an 2, nr. 4, 1998, an 3, nr. 1, Seghedin, 1999, p. 100-101

În ziarele de limbă română, până la începutul anului 1990, nu au apărut informații sau reportaje în mod explicit despre comunitățile evanghelice, dar sătenii se cunoșteau între ei, știau dacă în scrieri este vorba despre români baptiști sau penticostali.

După schimbările de regim politic din Ungaria și România, din 1989, în primele numere ale ziarului în limba română de la Giula a apărut o rubrică nouă: **Din viața creștină baptistă**. Apoi, în fiecare săptămână, presbiterul Ștefan Cioca, din Chitighaz, a trimis la redacție câte o scurtă relatare despre evenimentele care aveau loc în bisericile baptiste de limbă română sau în cele la care erau membri și români, cum e cea din Giula ori cea din Szeged. Până astăzi, publicațiile săptămânale în limba română din Ungaria, **Foaia românească și Cronica**, au câte o pagină dedicată credincioșilor baptiști și penticostali români din Ungaria. De asemenea, emisiunile de radio **O voce românească** și cele de televiziune **Ecranul nostru**, înregistrate la Seghedin și difuzate de Radio-televiziunea ungară, cuprind relatări și reportaje, știri și informații despre comunitățile evanghelice românești din Ungaria.

În anul 2017, a apărut un album cu fotografii și scrieri despre istoria comunității baptiste din Micherechi, realizat de Gheorghe Ruja și Mihaela Bucin. În capitolul intitulat *Frații colportori de la Micherechi*, autorii descriu modul în care credincioși baptiști din Micherechi și-au riscat libertatea și chiar viața transportând Biblii și cărți cu teme creștine în România, în timpul comunismului din anii 1970 – 1980. În acei ani, în România era interzisă introducerea de literatură religioasă și de Biblii, iar libertatea de credință era grav îngrădită.

Scurt articol despre un băiețel baptist din Micherechi, apărut în săptămânalul Foaia noastră din 1 aprilie 1972, când în presă nu erau permise referiri la apartenența religioasă

Frații colportori de la Micherechi

După instaurarea cenzurii comuniste, persoane și instituții creștine din afara granițelor României s-au implicat în aducerea în țară a publicațiilor creștine. Această activitate e cunoscută cu numele de colportaj iar cei care iau parte la difuzare se numesc colportori. Mai întâi, Biblii și lucrări de colportaj veneau din Vest oficial, prin poștă, în pachete. Însă relațiile confesiunilor evanghelice din România cu organizații creștine din Occident s-au fortificat în urma unei calamități naturale: inundațiile din 1970. Ca urmare a acestora, pentru prima dată de la începutul regimului comunist, Nicolae Ceaușescu a permis intrarea de ajutoare umanitare în țară. Organizațiile misionare care se ocupau cu colportajul literaturii creștine în țările comuniste – precum Open Doors, Christian Aid, Christ to the Communist Lands sau Voice of the Martyrs, organizația fondată de pastorul luteran Richard Wurmbbrand – așteptau o asemenea ocazie și au acționat când s-a ivit ocazia. Cărțile de colportaj au început să pătrundă în România pe diferite rute, unele din punctele de depozitare în vederea așteptării momentului prielnic pentru difuzare fiind în comunitățile românești din Ungaria. Bibliile soseau la Chitighaz și la Micherechi în autoturisme sau în microbuze special pregătite pentru transport ilicit, cu pereți dubli, cu ascunzători pentru cât mai multe cărți. Centre active în colportajul de literatură creștină spre România au fost în SUA, prin comunitățile evanghelice ale românilor emigrați acolo în diferite perioade. De exemplu, pastorul baptist Petru (Pitt) Popovici era foarte activ în scrierea și traducerea de lucrări cu caracter creștin. Alt centru era la Paris, unde se afla pastorul Ieremia Hodorobă, care lucra pentru postul de radio Trans World Radio din Monte Carlo, realizând emisiunea „Glasul îndrumătorului creștin”. Ieremia Hodorobă era implicat nu numai în realizarea și transmiterea de programe religioase cu caracter evanghelic, ci și în publicarea de literatură de colportaj, precum și în diseminarea ei. O parte a Bibliilor și a literaturii creștine de colportaj intra în România prin mijlocirea comunităților evanghelice românești din Ungaria, în special din Micherechi și Chitighaz. Literatura de colportaj distribuită în mod ilegal în România comunistă a jucat un rol esențial în menținerea și încurajarea credincioșilor evanghelici, în acea perioadă neagră din istoria spirituală a poporului român. Bibliile în limba română, cărțile de cântări, broșurile conținând traduceri din literatura creștină au fost produse prin contribuția materială și intelectuală a fraților din Europa de Vest și din Statele Unite ale Americii. Cărțile au fost trecute în România cu asumarea unor mari riscuri, de către credincioșii bapțiști din Micherechi. Această comunitate a dovedit curaj și devotament pentru cauza jertfei lui Iisus Hristos și nu cred că greșesc afirmând că în acele condiții, atitudinea micherechenilor poate fi numită eroism.

Albumul despre comunitatea baptistă din Micherechi, apărut în anul 2017

Întrebări

1. Care sunt mijloacele de exprimare ale comunităților evanghelice românești din Ungaria?
2. Enumerați câteva lucrări referitoare la istoria comunităților neoprotestante românești din Ungaria.

ASPECTE NAȚIONAL-CULTURALE PÂNĂ LA 1918

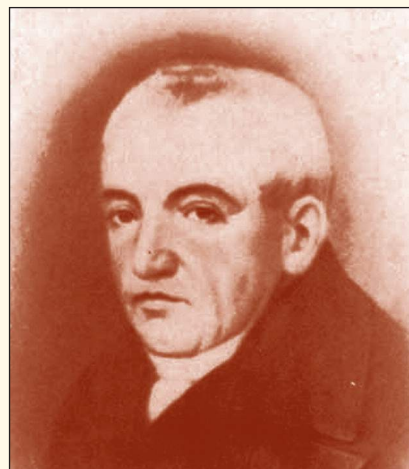
89. Rolul Școlii Ardelene

Școala Ardeleană a fost o importantă mișcare ideologică și culturală a intelectualității române din Transilvania, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în Epoca Luminilor. A apărut ca urmare a iluminismului apusean, dar a luat forme specifice, legate de necesitățile sociale din Transilvania. Ea a fost o mișcare culturală complexă care a contribuit la emanciparea spirituală și politică a românilor transilvăneni. Apariția Școlii Ardelene nu a fost întâmplătoare. Incluziunea Transilvaniei în cadrul Imperiului Austriac a făcut ca autoritățile austriece să atragă o mare parte a românilor la catolicism. Pentru românii din Transilvania apropierea de catolicism a însemnat o necesitate pentru păstrarea ființei naționale și șansa obținerii egalității în drepturi cu cele trei națiuni recunoscute. Astfel, în 1697 Sinodul de la Alba Iulia convocat de mitropolitul **Teofil**, acceptă unirea cu Roma pe baza a patru puncte: recunoașterea supremației papale, existența purgatoriului, purcederea Sfântului Duh nu numai de la Tatăl, ci și de la Fiu, împărțășirea cu azimă (aluat nedospit). În schimb, românii își păstrează ritul lor ortodox, calendarul, sărbătorile, obiceiurile și li se promite egalitatea în drepturi a preoților români cu clerul catolic, iar mirenii uniți, drepturi cetățenești depline. Cu toată râvna mitropolitului **Athanasie Anghel**, procesul de realizare a acestei uniri a durat până în 1701. A doua Diplomă leopoldină confirmă că preoții uniți se vor bucura de privilegiile și scutirile de impozite acordate clerului catolic și declara că mirenii, inclusiv țăranii care vor accepta unirea cu Roma, se vor bucura de toate drepturile cetățenești. Din cauza opoziției celor trei națiuni privilegiate, prevederile diplomei au fost aplicate numai parțial și în urma unor îndelungate lupte. De aceea o bună parte a românilor nu a trecut la religia catolică, pornind la mijlocul secolului mai multe campanii împotriva unirii. Preoții și intelectualii greco-catolici au luptat pentru recunoașterea egalității în drepturi a românilor cu celelalte etnii și confesiuni din Transilvania. Primul dintre aceștia a fost episcopul **Inochentie Micu-Klein**, care a sintetizat cererile românilor într-un program numit **Supplex Libellus**, trimis Curții de la Viena în 1744. Pentru a susține aceste revendicări a apelat, pe lângă argumentul demografic, la argumentele latinătății, continuității și vechimii poporului român, adică dreptul lor istoric și natural. Acțiunea marelui episcop a pus accentul pe formarea unei intelectualități bine pregătite care să contribuie la emanciparea culturală. Ideile sale vor fi preluate de Școala Ardeleană prin reprezentanții ei de seamă: **Samuil Micu-Klein**, **Petru Maior**, **Gheorghe Șincai**, **Ioan Piuaru Molnar**, **Iosif Meheși**, **Ioan Budai Deleanu**.

Programul politic al mișcării este sintetizat în memoriul din 1791, **Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae**, trimis împăratului **Leopold al II-lea**, prin care se cerea re-

Gheorghe Șincai

Petru Maior

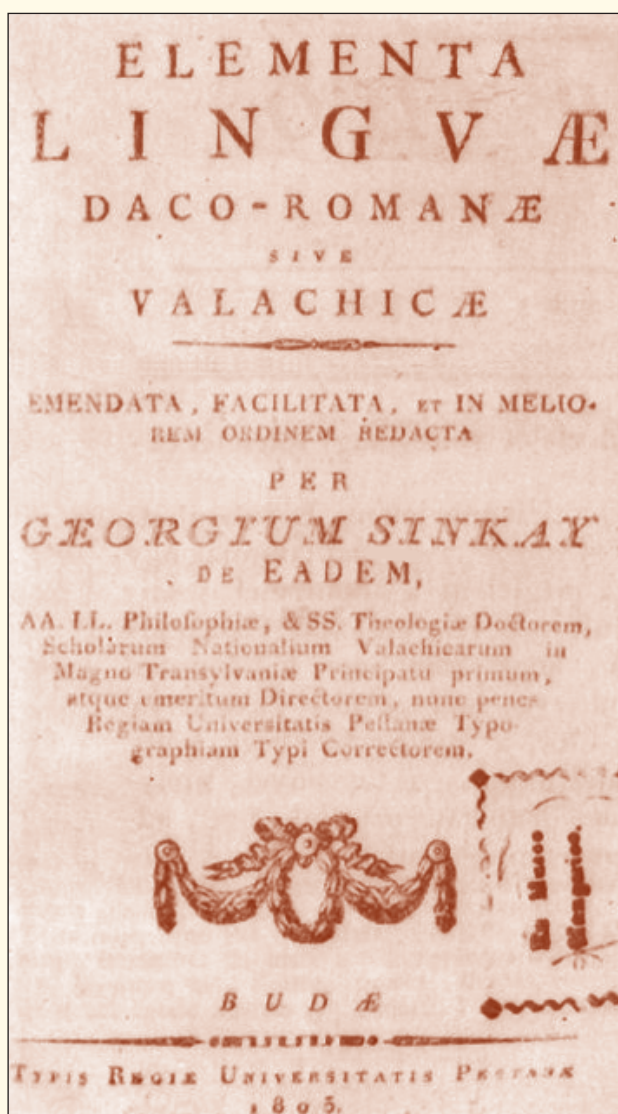

S. Micu-Klein

cunoașterea națiunii române ca parte constitutivă a principatului și egalitatea în drepturi cu celelalte națiuni din imperiu. Esența mișcării iluministe este strâns legată de emanciparea oamenilor prin educație și cultură. **Școala Ardeleană** a fost cea mai de seamă mișcare culturală iluministă românească cu rol determinant în trezirea la conștiința națională a românilor.

Toată argumentația istorică și filologică a reprezentanților Școlii Ardelene este îndreptată spre a dovedi latinitatea și continuitatea populației române din Transilvania. Concepția istorică, științifică și progresistă a reprezentanților Școlii Ardelene a fost pusă în slujba luptei pentru dreptate socială și națională.

Unul dintre reprezentanții săi de seamă a fost **Samuil Micu-Klein** (1745-1806). După terminarea studiilor la Blaj și Viena, unde a învățat filozofia și teologia, a fost profesor la Blaj, unde a predat filosofia, etica și teologia. A lucrat la tipografia din Buda, ca lector și corector al cărților românești. Este autorul primei opere istorice a Școlii Ardelene, scrisă în limba latină în 1778: **Scurtă cunoștință a istoriei românilor**. De numele lui se leagă afirmarea publică a ideologiei culturale a Școlii: în 1779 tipărește cu caractere latine **Carte de rugăciune pentru evlavlia omului creștin**. Împreună cu Gheorghe Șincai a publicat, în 1780 la Viena, prima gramatică în limba română, cu litere latinești, **Elementa linguae daco-romanae sive valachiae**. El a fost primul lingvist care a ținut la folosirea alfabetului latin în limba română. Altă lucrare mai cunoscută a fost **Istoria lucrurilor și întâmplările românilor**, apărută în 1805. Dar cea mai cunoscută lucrare este **Lexiconul de la Buda**, primul dicționar explicativ și etimologic al limbii române, care va fi definitivat de Petru Maior și tipărit în 1825.

„Elementa linguae...”

Gheorghe Șincai (1754-1816), născut într-o familie de nobili, și-a făcut studiile la Târgu-Mureș, la reformați, le-a continuat la liceul iezuit din Cluj și le-a finalizat, în 1774, la piariști, în Bistrița. La Blaj s-a călugărit, iar apoi a plecat la Roma, unde, în 1779, își dă doctoratul din filozofie și teologie. Devine profesor la liceul din Blaj și în calitate de inspector al școlilor greco-catolice, înființează peste trei sute de școli în Transilvania, tipărește abecedare, o gramatică și o aritmetică. Ca și ceilalți membri ai Școlii Ardelene, intră în conflict cu episcopul **Ioan Bob**, pierzându-și locul de muncă. În 1803 îl găsim la Oradea, pentru ca mai apoi să lucreze la **Tipografia din Buda**. Aici, în calitate de corector al cărților românești, reușește să-și publice o parte din **Hronica românilor și a mai multor neamuri**, în **Calendarul de la Buda**, în 1808 și 1809 în care dovedește mult spirit critic și o informare bogată, opera

sa fiind plină de râvnă în susținerea adevărului.

Petru Maior (1760-1826) a studiat la Blaj teologia și filozofia, după care, împreună cu Gheorghe Șincai, a studiat la Roma și Viena. Reîntors în țară, este profesor de teologie și logică la liceul din Blaj. După anul 1809, pleacă la Buda, unde lucrează timp de 12 ani ca revizor, la renumita tipografie, la care va publica în 1812, lucrarea **Istoria pentru începutul românilor în Dachia**. În 1809 va fi cooptat pentru revizuirea „**Lexiconului de la Buda**”, început de S. Micu-Klein. Întreaga activitate desfășurată de Petru Maior în ceea ce privește lexiconul, a fost îndreptată spre impunerea unei ortografii latino-românești, care să reprezinte concepțiile filologice ale Școlii Ardelene.

Ioan Budai-Deleanu (1760-1820), scriitor, poet, filozof și istoric român ardelean, a fost copil de preot greco-catolic și a studiat la liceul din Blaj, după care a continuat studiile de teologie și filozofie la Viena. După o perioadă petrecută la Viena și în Bucovina, vine la Pesta, unde scrie opera sa cea mai importantă, **Țiganiada**, care apare în anul 1812. Opera este o sinteză artistică a ideilor iluministe din epocă, fiind o capodoperă a literaturii române.

Principalele centre ale activității cărutarilor ardeleni au fost orașele Blaj, Oradea și Buda. Deși o bună parte a operelor lor sunt tipărite la Tipografia din Buda, important centru pentru cultura popoarelor din Imperiul Habsburgic, activitatea lor științifică și culturală s-a extins și în Principatele Române, dând imbolduri în dezvoltarea culturii naționale, conștientizând necesitatea unității de neam prin limbă și cultură. În răspândirea culturii române, un rol important l-au avut și almanahurile anuale și presa. Primul ziar românesc a apărut la Buda în 1821, sub titlul **Biblioteca Românească**. Majoritatea publicațiilor românești au fost sponsorizate de românii de origine macedoromână, în frunte cu Emanuil Gojdu.

„Lexiconul de la Buda”

Întrebări

1. Ce este iluminismul?
2. Când a apărut confesiunea greco-catolică?
3. Cine a fost primul reprezentant al revendicărilor drepturilor românilor transilvăneni?
4. Arătați ce a însemnat pentru români, Școala Ardeleană.
5. Care sunt reprezentanții cei mai de seamă ai Școlii Ardelene?
6. Cum se numește programul mișcării ardeleni și cui a fost el înaintat?
7. Care sunt cele mai de seamă lucrări ale corifeilor Școlii Ardelene?

90. Aspecte din viața macedoromânilor din Austro–Ungaria

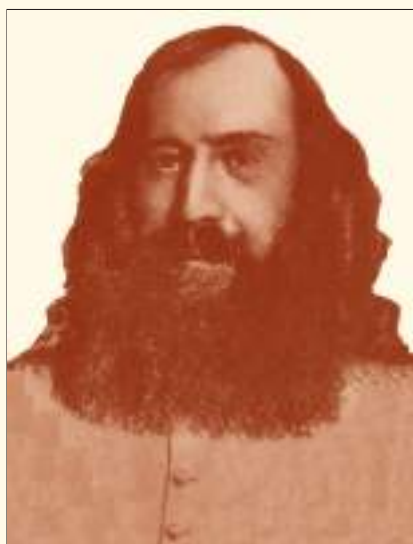
Alexandru Mocioni

Emigrarea macedoromânilor, din locurile lor de baștină din **Peninsula Balcanică**, a început din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Distrugerea de către turci a orașului **Moscopole** din Albania, i-a determinat pe macedoromânii din Balcani să emigreze în alte țări. În Ungaria s-au format colonii de macedoromâni în orașe ca **Pesta**, **Mișcolț**, **Arad**, **Timișoara**, **Kecskemét**, **Oradea**. În mâinile acestor familii de aromâni s-a aflat comerțul dintre Turcia, Austria și Ungaria. Ei dețineau monopolul finanțelor din Imperiul Habsburgic, ajungând oameni cu situație materială înfloritoare. La Mișcolț, în 1798, colonia macedoromână avea 350 de familii, buni credincioși ai bisericii ortodoxe. Ei au contribuit la zidirea bisericii ortodoxe, în anul 1806. La Pesta s-au stabilit 63 de familii, iar cea mai vestită a fost **familia Gojdu**.

Dar familii de macedoromâni s-au stabilit și la **Chitig-haz**, **Giula**, **Bătania** și **Bichiș**. Cea mai de seamă din Chitig-haz a fost familia **Nicola Pascali**, membrii acesteia fiind, ani de-a rândul, epitropi ai bisericii locale. La Giula, a fost **Atanasie Pluffa**,

cunoscut comerciant de lemne, director al școlilor din Giula și un mare sprijinitor al bisericii. Grecii și macedoromânii din Bichiș au ridicat biserica lor, în 1789.

Din rândul lor s-au remarcat personalități de seamă, cum au fost **Andrei Șaguna**, **Atanasie Grabovski**, **Emanuil Gojdu**, **Eftimie Murgu** și membrii familiei **Mocioni**. Personalități marcante s-au ridicat din rândul familiei **Mocioni**, care au jucat un rol de seamă în viața românilor din Banat. Ei au participat la Revoluția de la 1848, au sprijinit drepturile bisericești și naționale ale românilor bănățeni. Au sprijinit financiar multe dintre acțiunile și instituțiile culturale naționale. Dintre familiile macedoromâne de la Viena, cea mai cunoscută a fost familia **Sina**, întemeietoarea Băncii Sina, cunoscută în lumea financiară. Prin donațiile făcute de familia **Sina**, au fost întreținute și ajutate numeroase societăți culturale românești. De asemenea, această familie a contribuit financiar la construirea **Podului cu Lanțuri** din Budapesta. O familie cunoscută din Budapesta a fost familia de negustori **Atanasie Grabovski**, având un rol însemnat în comerțul țării. În casa sa din Pesta avea un salon literar, unde s-au întâlnit **Petru Maior**, **Samuil Micu-Klein**, **Damaschin Bojincă**, **Emanuil Gojdu**, **Eftimie Murgu**, **Zaharia Carcalechi**. Aici, pe lângă probleme cultural-literare, se discutau și problemele bisericești. Tot aici s-au pus bazele **Societății de lectură Petru Maior**.

Eftimie Murgu

Atanasie Grabovski avea legături strânse și cu boierii români din București. Pentru serviciile aduse monarhiei, a primit titlul de **Nobil de Apadia**, în 1821. Dar cea mai numeroasă colonie macedoromână a fost cea din Pesta, care, în anul 1778, hotărăște ca, împreună cu grecii, să construiască o biserică. Construcția bisericii a durat între anii 1791-1801 și s-a făcut din contribuția financiară a familiilor: **Gheorghe Nacu**, **Atanasie Grabovski**, **Andrei Mocioni**, **Naum Fărăcat**.

Pe lângă parohie, macedoromânii pestani au avut și o școală românească, ce a funcționat din 1809 până în 1888. La această școală a predat și vestitul pedagog **Constantin Diaconovici-Loga**. O altă familie vestită din Pesta a fost și familia nobilă **Manu** din **Clisura**, renumită în negoț și cu mari proprietăți de pământuri. Unul dintre membrii familiei a devenit primarul Budapestei, în 1880. **Teodor Muciu**, o rudă de-a familiei Grabovski, era un mare iubitor de literatură,

având cea mai mare bibliotecă din Budapesta. Farmacistul **Stupa**, un membru de seamă al comunității din Budapesta, a sprijinit material Societatea Petru Maior și tinerii studenți români din Pesta. El a fost membru în conducerea bisericii și în conducerea Fundației Gojdu. Membrii comunității macedoromâne din Budapesta au sprijinit cultura și Biserica Ortodoxă Română.

Întrebări

1. Din ce regiune au venit macedoromânii?
2. Unde s-au format colonii macedoromâne puternice?
3. Cu ce s-au ocupat majoritatea macedoromânilor?
4. Enumerați cele mai vestite familii macedoromâne din imperiu.
5. Explicați contribuția acestor familii la menținerea credinței și culturii românești.

91. Societatea Culturală Petru Maior

La începutul secolului al XIX-lea, pe măsură ce s-a mărit comunitatea românească, Pesta a devenit centrul luptei pentru afirmare națională. Curentul național cultural a fost determinat de activitatea marilor corifei ai Școlii Ardelene, a studenților din Pesta, precum și de întrunirile care aveau loc în casa Grabovski. Participarea la întâlnirile intelectualilor români, bănățeni, ardeleni, munteni și moldoveni, din casa lui Grabovski, a condus înainte de anul 1848 spre ideea înființării unei societăți culturale. Ideea a fost preluată de studenții români de la Pesta, după anul 1859, dar a fost pusă în practică numai cu venirea la Pesta a lui **Iosif Vulcan**. Astfel, la 20 februarie 1862 s-a înființat **Societatea Culturală Petru Maior**, cu o conducere formată din: **Partenie Cosma**, președinte, **Ioan Nedelcu**, vice-președinte, **Iosif Vulcan** și **Ștefan Petrian**, notarii societății. După mai multe refuzuri din partea autorităților, statutul societății a fost aprobat la 29 ianuarie 1873. Numărul membrilor fondatori a fost de 21, care a crescut la 152 înainte de Primul Război Mondial. Membrii fondatori ai societății au fost marii reprezentanți ai culturii, literaturii și Bisericii Ortodoxe. Printre fondatori, îi găsim și pe reprezentanții marilor bănci românești din Ungaria și Transilvania. Fondurile societății proveneau din taxele membrilor, colecte, donații, din vinderea publicațiilor. Printre marii donatori sunt: familia **Mocioni**, **G.Pop de Băsești**, **Victor Babeș**, **Ion Meșianu**, băncile **Albina** și **Transilvania**, **Liga Culturală** din România. Aceste instituții au donat mereu fonduri pentru societate, pentru realizarea scopurilor propuse.

Scopul Societății Culturale Petru Maior era „*răspândirea în limba română a culturii și dezvoltarea spiritului cultural*”. Activitatea societății s-a desfășurat pe mai multe planuri: literar, cultural-național. Pentru a realiza scopul propus, de răspândire a culturii în limba română, prin donațiile făcute de români, s-a înființat biblioteca societății. Această bibliotecă, până în anul 1914, a reușit să adune peste 3000 de volume. Membrii societății au organizat numeroase serate literare, unde se prezentau lucrări originale, se făcea critica operelor lui **V. Alecsandri**, **I. L. Caragiale**, **M. Eminescu**. Printre vizitatorii societății au fost marele scriitor **I. L. Caragiale** și marele istoric **Nicolae Iorga** care s-au întâlnit, la Budapesta, cu studențimea română. Sub conducerea lui Iosif Vulcan, societatea a scos o foaie, sub numele de **Rosa cu Ghimpi**, care avea un cuprins literar și umoristic. De asemenea, această societate a scos în 1912, **Almanahul Societății**, la care au fost invitați să colaboreze cei mai mari scriitori români ai vremii. Prin activitatea studenților din Budapesta și a marilor scriitori, a luat ființă, la 1 iulie 1902, revista **Luceafărul**. Din conducerea revistei făceau parte, printre alții, **Al. Ciura**, **Octavian Goga**, **Ion Lapedatu**, **Ion Lupaș**. După mutarea ei la Sibiu, revista reprezintă

în coloanele ei, noi tendințe și curente literare și culturale. Cu toate că, prin statutul ei, societatea nu desfășura activitate politică, aceasta nu putea fi exclusă de la discuțiile pe această temă. Cu prilejul **Memorandului** din 1892 și al procesului care a urmat, studențimea română din Budapesta și-a manifestat atitudinea de solidaritate cu cei judecați. **Societatea Culturală Petru Maior** a avut prin activitatea studențimii române din Budapesta o perioadă de înflorire, în care numeroși tineri români transilvăneni, bănățeni și bihoreni s-au format. Dintre cei mai de seamă reprezentanți ai românimii au fost: **Alexandru Roman, Iosif Vulcan, Valeriu Braniște, Traian Vuia, Vasile Goldiș, Ion Lupăș, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Nicolae Drăgan** și mulți alții.

Fragment din primul număr al revistei Luceafărul.

Întrebări

1. Precizați care era locul de întâlnire al studenților români din Budapesta.
2. Cum a apărut ideea înființării unei societăți la Budapesta?
3. Cu ce scop s-a înființat Societatea Culturală Petru Maior?
4. Ce reviste a înființat și a susținut intelectualitatea de la Budapesta?
5. Enumerați pe cei mai renumiți intelectuali români care au fost membri ai societății.

PERSONALITĂȚI MARCANTE ALE ROMÂNILOR DIN UNGARIA

Mișcarea culturală, socială și națională a românilor din Ungaria, la începutul secolului al XIX-lea, avea de îndeplinit aspirații de ordin cultural, lingvistic și educațional. Dar, pe lângă acestea, mai aveau de realizat aspirațiile la drepturi politice și bisericești ale populației românești. Sub influența ideologiei iluministe, intelectualitatea românească din Imperiul Habsburgic a luptat pe plan confesional, cultural, politic, pentru afirmarea conștiinței naționale și formarea națiunii moderne.

Moise Nicoară a fost cel mai vestit luptător pentru separarea Bisericii Ortodoxe Române, pentru eliberarea ei de sub dominația sârbească și pentru egalitatea în drepturi a românilor din Imperiul Habsburgic. Printre alte personalități ale istoriei locale ale românilor din Ungaria, îi enumerăm pe **Gheorghe Pomutz**, **Iosif Vulcan**, **Iosif Ioan Ardelean**, **David Voniga**, **Ștefan Rusu**. Ei au contribuit, într-un fel sau altul, la dezvoltarea comunităților din care au făcut parte, au luptat pentru afirmarea culturală și socială a națiunii române pe plan național și local.

92. Moise Nicoară

Moise Nicoară, cea mai vestită personalitate a istoriei locale, s-a născut la Giula, la 17 ianuarie, și a fost botezat la 19 ianuarie 1785. Tatăl său, Petru Nicoară, a fost un român fruntaș din comunitatea românească din Giula Maghiară, primar al orașului în două rânduri, în 1809 și în 1824.

El făcea parte dintr-o familie cu titlul nobiliar, primit în anul 1627 de la împăratul Ferdinand al II-lea. Fiind curatorul Bisericii Sf. Nicolae, a contribuit material la ridicarea, în 1824, a lăcașului de rugăciune, actuala Catedrală Ortodoxă din orașul Giula. Clasele primare le-a făcut la școala românească din Giula Maghiară, cu învățătorul **Melintie**. Urmează studiile gimnaziale la Oradea și Arad, după care își continuă studiile la Bratislava. Aici, între anii 1802-1804, studiază filozofia și literatura, apoi termină dreptul la Academia de Drept, fiind primul român ortodox din imperiu care termină studiile academice. Încearcă să ocupe un loc de slujbaș la cancelaria din județul Bichiș. Se angajează ca ofițer în armata imperială, care a luptat împotriva trupelor lui Napoleon. Datorită pregătirii sale deosebite, împăratul Francisc I îl angajează ca instructor pentru fiii săi Ferdinand, viitorul împărat Ferdinand al V-lea, și pentru Francisc Carol. Părăsind Viena, face o vizită la Pesta, apoi în Ardeal, trecând în Țara Românească. La București obține un post de profesor la școala domnească. Dar, din cauza ciumei, părăsește Bucureștiul și, după o călătorie la Constantinopol, revine acasă, la Giula.

Din 1815, pe Moise Nicoară îl găsim antrenat în „**mișcarea națională pentru un episcop român pe scaunul episcopal din Arad**”. Este ales ca deputat, de clerul și poporul de religie ortodoxă, pentru a apăra religia și neamul său. În acest sens, la 17 iulie 1816, Moise Nicoară înaintează îm-

Bust reprezentând pe Moise Nicoară

păratului un memoriu, în care erau descrise toate abuzurile ierarhiei sârbești, făcute împotriva românilor. Comisia creată pentru cercetarea abuzurilor nu a luat în seamă cererile făcute de Moise Nicoară. La Viena a așteptat doi ani pentru ca împăratul să rezolve cererile românilor. Dar nu a primit niciun răspuns și s-a reîntors la Giula. Aici este primit cu neîncredere, este persecutat de autoritățile civile și bisericești sârbești, chiar este închis la Arad și Giula. Dezamăgit de politica dusă de împărat, Moise Nicoară părăsește pentru totdeauna locurile natale și se stabilește în Țara Românească. Moare la 1 octombrie 1861, la București, fiind înmormântat la mănăstirea Mihai Vodă. Datorită luptei duse de Moise Nicoară, se înființează la Arad, în 1812, prima școală normală pentru români, **Preparandia**, iar apoi, în 1822 se înființează **Institutul teologic pentru preoți români**. Dar realizarea cea mai mare a luptei sale pentru drepturile românilor a fost instalarea la Arad, în 1828, a primului episcop ortodox, **Nestor Ioanovici**. Moise Nicoară va rămâne în amintirea urmașilor ca personalitatea de seamă care și-a închinat întreaga viață luptei pentru dreptatea, libertatea și ridicarea neamului din care făcea parte.

Întrebări

1. Din ce familie făcea parte Moise Nicoară?
2. Unde și-a făcut studiile?
3. Care au fost rezultatele luptei sale?

93. Gheorghe Pomutz

Printre personalitățile marcante ale românilor din Giula se numără și generalul Gheorghe Pomutz. S-a născut la 31 mai 1818, într-o familie de români ortodocși din Orașul Mare Românesc din Giula. Tatăl său, Pomutz Ioan, era de meserie fierar și veterinar pe domeniul contelui Wenkheim. La moartea sa, a lăsat o avere de 28.720 de forinți, moștenire ce a fost împărțită între cei trei copii, Borbala, Constantin și **Gheorghe**, de 14 ani. Gheorghe Pomutz a făcut studii juridice la Budapesta, dar a studiat și arta militară la Academia Militară din Viena și Saint-Etienne, din Franța. A ocupat funcția de procuror regal și și-a deschis un birou de avocatură. Odată cu izbucnirea revoluției din 1848, de la Pesta, el se înrolează ca voluntar în armata revoluționară. A luat parte la luptele din vara anului 1849, fiind ridicat la rangul de căpitan și luptând alături de generalul **Klapka**. După înfrângerea revoluției, pentru a scăpa de represaliile autorităților imperiale, s-a refugiat mai întâi în Italia și mai apoi în Germania. Dar nu rămâne în Europa, ci emigrează mai departe în America, devenind cetățeanul acestei țări în 1855.

Gheorghe Pomutz

Aici, odată cu izbucnirea Războiului Civil din 1861, se înrolează ca voluntar în armata Nordiștilor, cu gradul de locotenent. Prin faptele sale de arme de la **Corinth**, **Vicksburg**, **Atlanta** și **Savannah**, este avansat la gradul de **maior**, iar mai târziu la gradul de **colonel**. După terminarea războiului, Senatul american îi acordă, în 1866, **gradul de general de brigadă**. După 16 ani petrecuți în S.U.A, la 16 februarie 1866 este numit consul la **Sankt Petersburg**, în Rusia, devenind diplomat. În calitatea sa de consul general, reușește să intervină cu succes în obținerea de către SUA a teritoriului

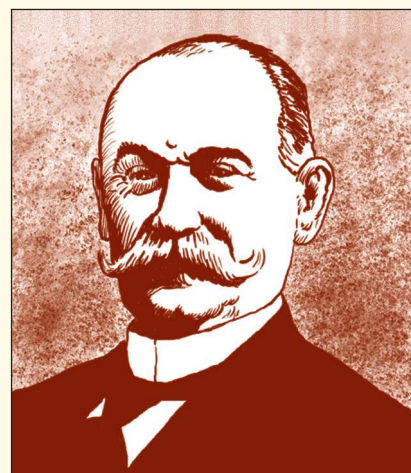
Alaska, pentru suma de 7,5 milioane de dolari. Pomutz este rechemat în America, însă rămâne în Rusia, unde va muri sărac, la 12 octombrie 1882. Este îngropat în cimitirul **Smolensk**, din orașul **Sankt Petersburg** din Rusia. În orașul natal i s-a ridicat un bust, la 12 octombrie 2007.

Întrebări

1. Unde s-a născut și a învățat Gheorghe Pomutz?
2. În ce lupte s-a evidențiat în cadrul Războiului Civil din America?
3. Ce grad a primit după terminarea Războiului Civil?
4. Unde a fost numit consul și ce a făcut pentru Statele Unite?

94. Iosif Vulcan

Publicist și scriitor, neobosit om de cultură, Iosif Vulcan s-a născut la **Holod**, în anul 1841, și a murit în 1907, la **Oradea**. A fost fiul preotului paroh greco-catolic **Nicolae Vulcan**, din Leta Mare și al **Victoriei Irinyi**. Tatăl său a fost nepot de unchi al episcopului unit **Samuil Vulcan**. Mama sa era fiica lui **Ioan Irinyi**, directorul școlii din Leta Mare, și sora lui **Ioan Irinyi**, inventatorul chibritului cu fosfor. Școala primară o face în Leta Mare, unde tatăl său era preot, după care este înscris la liceul românesc din **Oradea**. După terminarea liceului, se înscrie la Facultatea de Drept din Pesta, dar cariera de avocat nu l-a atras. Ca student, a participat la activitățile studențești, fiind membru fondator al **Societății Culturale Petru Maior**. El s-a dedicat publicisticii, activității literare, culturale și naționale. A început să publice în reviste ca: **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, **Gazeta Transilvaniei**, și **Concordia**. La Pesta a cunoscut cultura maghiară, publicând în reviste ca: **Magyarország és a Nagyvilág**, **Vasárnapi Újság**. Iosif Vulcan fondează, în anul 1865, la Pesta, revista **Familia**, care, timp de peste patru decenii, a fost una dintre cele mai citite publicații românești. În paginile ei au debutat cele mai mari personalități ale culturii românești, dar primul și cel mai mare dintre ei a fost, în 1866 tânărul Eminovici, viitorul poet național: **Mihai Eminescu**, pentru care Iosif Vulcan a fost nașul literar și onomastic. În acest fel pentru Iosif Vulcan **Familia** a fost „biletul de intrare în istoria literaturii noastre”, cum spunea Octavian Goga. Tot aici și-a publicat Eminescu articolele critice despre teatru, iar ultimele poezii i le-a încredințat tot lui Iosif Vulcan. Acestea au apărut tot în **Familia**, între 1883-1884. Iosif Vulcan este și autor de poezie, proză, teatru și traducător din literatura străină. La Pesta îi apar volumele de poezii **Lira mea**, **Poezii** și romanul **Fata popii**. Este autor de piese de teatru: **Sărăcie lucie**, **Ruga de la Chisătau**, **Gărgăunii dragosteii**. De altfel, teatrul a reprezentat pentru Iosif Vulcan unul din mijloacele de cultivare a societății. El a ocupat funcții de conducere în **Societatea pentru crearea unui fond de teatru**, înființată în 1870.

Iosif Vulcan

Din anul 1868 este membrul activ al **Societății Astra** și președinte al secției literare a acesteia. Pentru întreaga activitate, este ales mai întâi membru corespondent al **Academiei Române**, pentru ca, din 1891, să fie membru deplin. Activează și în **Societatea Literară Maghiară Kisfaludy**, iar, împreună cu **Iulian Grozescu** și **Ember György**, scoate un volum

de poezii populare românești, romanțe, balade și colinde, în limba maghiară. Iosif Vulcan a participat și la viața politică a românilor din Transilvania, Banat și Crișana, fiind unul dintre cei care au contribuit la unificarea celor două partide românești și la înființarea **Partidului Național Român**, din 1881.

Prin activitatea sa, desfășurată la Budapesta și la Oradea, Iosif Vulcan a fost, timp de mai multe decenii, personalitate marcantă a culturii românești din ținutul Crișurilor și de la Oradea.

Întrebări

1. Unde și-a făcut studiile?
3. Destinul cărei reviste și al cărui poet se leagă de numele lui Iosif Vulcan?
4. La ce reviste a publicat ca scriitor?
5. Din ce an a devenit membru al Academiei Române?
6. În care societate maghiară a activat?

95. Iosif Ioan Ardelean

Volumul de poezii apărut în 1902

Preotul Iosif Ioan Ardelean s-a născut la 30 decembrie 1849, în comuna Chitighaz. A învățat la școala confesională din satul natal, după care a urmat liceul la **Arad** și **Szarvas**. După absolvirea liceului, s-a înscris la Facultatea de Drept de la Oradea, apoi a urmat teologia la Arad. Adunarea parohială din comuna Chitighaz l-a ales ca preot în anul 1874, fiind hirotonit în anul următor, de către episcopul **Miron Romanul**. Pe lângă sarcinile sale de preot paroh, Iosif Ioan Ardelean a avut și preocupări literare. În anul 1878 îi apare volumul **Cuvântările bisericești și funebre** și un studiu despre probleme sociale, intitulat **Eticheta**. El a fost și culegător de folclor, fiind ales membru al **Asociației Maghiare de Etnografie**.

În anul 1893 îi apare volumul **Monografia comunii Chitighaz**, în care prezintă istoricul localității, în limba română vorbită în comună. Monografia este un document istoric al comunei, din care aflăm date despre locuitori, ocupații, școală și biserică. În anul 1902 îi apare volumul de poezii intitulat **Buchetul meu**, dedicat soției sale. Este colaborator la mai multe ziare și reviste, cum sunt **Tribuna poporului** din Arad, sau **Biserica și școala**. Iosif Ioan Ardelean s-a stins din viață în anul 1920, la **Sâmbăteni**, județul Arad, fiind înmormântat în cimitirul din localitate.

Întrebări

1. Unde a învățat Iosif Ioan Ardelean și când a fost hirotonit ca preot?
2. Ce fel de lucrări a publicat preotul Iosif Ioan Ardelean?
3. La ce reviste și ziare a fost colaborator?
4. Unde a fost înmormântat ?

96. David Voniga

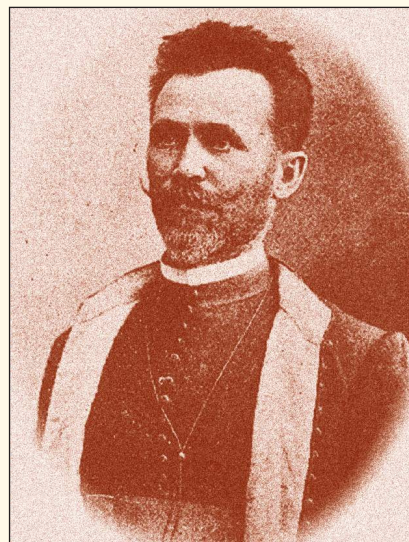
David Voniga este o personalitate românească marcantă din orașul Giula, de la sfârșitul secolului al XIX-lea. S-a născut în 8 octombrie 1867, la Giula, într-o familie de români ortodocși. A început studiile la școala confesională din Giula Maghiară, după care a urmat scolile la Beiuș și Budapesta. A terminat studiile de teologie la Arad.

Este personalitatea care s-a remarcat în domeniul culturii, activând în cele două societăți de lectură din Giula. În 1895 este ales președinte al **Societății de Lectură** din orașul Giula Maghiară. Organizează o serie de acțiuni cultural-artistice în oraș, care s-au bucurat de succes. Este membru al **Societății Astra** și al **Societății pentru crearea unui fond de teatru**. Pe lângă activitatea culturală, este autor de poezii, iar în 1893 îi apare volumul **Dor și jale**.

El mai publică poezii și în reviste din Arad și Timișoara. O altă preocupare a lui David Voniga a fost **jurnalismul**. Scoate, la Șiria, în 1892, revista **Ziarul Economului**, cu scopul de a promova dezvoltarea culturală și economico-socială a românilor de la sate. Din motive financiare, ziarul nu apare decât o singură dată. Dar acțiunea sa cea mai remarcabilă a fost revista **Lumina**, care a apărut între 15 decembrie 1894 și 28 iunie 1895. El este proprietarul și redactorul revistei, un fel de purtător de cuvânt al preoților, învățătorilor, al intereselor bisericii, școlii și societății românești. Tot în „Lumina”, el dă sfaturi morale și de igienă. După încetarea apariției revistei, David Voniga este redactor la ziarele **Dreptatea** și **Foaie de duminică**. A mai colaborat la **Tribuna Poporului** și a redactat **Revista Preoților**, din Arad.

În anul 1900 devine preot paroh în **Giroc**, lângă Timișoara. Ca preot, a publicat, în 1908, un volum de **Istorie biblice**, care a putut fi folosit ca manual în școlile primare. Tot în acest an apare cartea de predici **Cuvântări ocazionale și funebre**, care conține învățături, cuvântări și îndrumări pentru ascultători.

Ca preot paroh, s-a preocupat și de viața culturală din parohie, fiind inițiatorul înființării Caselor Naționale, ca locuri de cultură. În aceste Case Naționale se adunau credincioșii, la bibliotecă, în sala de lectură cu ziare, reviste și cărți. Aici aveau și sală pentru concerte, reprezentații și conferințe. David Voniga s-a stins din viață la 9 iulie 1933, la Giroc, fiind îngropat în cimitirul localității. Prin întreaga sa activitate, David Voniga a contribuit la dezvoltarea culturală și spirituală a românilor din aceste părți.

David Voniga

Întrebări

1. Unde și-a făcut studiile David Voniga?
2. Din ce asociații din Giula a făcut parte el și ce a organizat pentru românii de acolo?
3. Ce fel de reviste a înființat David Voniga?
4. La ce ziare a fost el redactor și colaborator?
5. Faceți o prezentare a activității preotului paroh David Voniga.

97. Ștefan Rusu

Ștefan Rusu și soția sa, Zenobia

Biserica ortodoxă din Otlaca-Pustă

Pentru comuna Otlaca-Pustă, **Ștefan Rusu** este personalitatea marcantă, care, prin munca sa, a contribuit la consolidarea satului, la construirea bisericii și a școlii din localitate. S-a născut în comuna Otlaca Mare, la 11 ianuarie 1857, fiind un bun gospodar și crescător de vite, pe care le vindea la Arad, Budapesta și Viena. Fiind un bun creștin ortodox, și-a donat o parte din avere bisericii ortodoxe. Din protocolul Bisericii Ortodoxe din Otlaca Mare, din 25 mai 1898, aflăm că Ștefan Rusu donează din averea sa 34 de iugăre de pământ arabil Bisericii Ortodoxe din Otlaca-Pustă. Din veniturile lor urma să se întrețină preotul-învățător. Ștefan Rusu a mai donat 52 de locuri de casă în apropierea capelei, pentru locuitorii de religie ortodoxă care se vor fi stabilit aici. Din anul 1898, când s-a format noua așezare, slujbele bisericesti s-au ținut în școala ortodoxă construită prin donația lui. Tot el a contribuit la construirea capelei ortodoxe din sat, terminată în 1907. Construcția bisericii a început în anul 1912 și a fost terminată în 1913. În altarul din biserică se află următoarea inscripție:

„S-a zidit această biserică pe spesele bunului creștin Ștefan Rusu și soția născută Zenobia Drăganu, locuitori în Otlaca în anul 1913”. Ștefan Rusu a încetat din viață în anul 1941, fiind înmormântat în fața bisericii din Otlaca-Pustă.

Întrebări

1. Unde s-a născut și cu ce s-a ocupat Ștefan Rusu?
2. Ce a donat pentru biserica din Otlaca-Pustă?
3. Ce semnificație a avut gestul donației făcute de Ștefan Rusu?

ÎNVĂȚĂMÂNTUL, INSTITUȚIILE CULTURALE ȘI FUNDAȚIILE

98. Legislația privind învățământul

Românii, la fel ca și celelalte națiuni din cadrul imperiului, dispuneau de un sistem de învățământ organizat pe baze confesionale, susținut de către credincioși. Autoritățile imperiale puteau să-și realizeze scopul de a avea supuși fideli numai printr-un sistem de școlarizare și culturalizare unitar. La 20 mai 1771, prin **Patenta Imperială** dată de Maria Tereza, se prevedeau: înființarea de școli, loc pentru întreținerea școlii și a învățătorului, înființarea tipografiei cu caractere ilirice, la Viena. Cadrul legislativ care a stat la baza învățământului din Imperiul Habsburgic a fost **Ratio Educationis**, din anul 1777. Legea prevedea: acolo unde nu există școală, stăpânul domeniului să construiască una, supușii de pe domeniu să presteze munca necesară construcției, iar salarizarea dascălului să se facă prin contractul încheiat între comună și directorul școlii.

În Episcopia Aradului s-a efectuat o conscripție generală a școlilor, denumită **Despre starea școlilor normale și trivale la credincioșii bisericii greco-neunite din anul 1791**. A doua **Ratio Educationis**, din anul 1806, reglementa numai structura generală, necesitatea școlarizării copiilor, mersul la școală regulat al copiilor între 6-12 ani. Reglementarea școlară din anul 1828 conținea introducerea progresivă a limbii maghiare în școlile sătești și medii. Cancelaria Aulică de la Viena nu a aprobat decât textul bilingv al legilor. Inspectorul general suprem **Uroș Nestorovici** a propus înființarea a trei Preparandii, dintre care una pentru români. Înființarea Preparandiei la Arad, în anul 1821, a avut o importanță deosebită, aici formându-se marea majoritate a intelectualilor români din părțile locuite și de această naționalitate. În timpul Revoluției de la 1848, școlile au fost închise, ele reluându-și activitatea în luna noiembrie 1849. Autoritățile imperiale au reorganizat sistemul de învățământ, întărind rolul statului, dar atribuind responsabilități și bisericii. Situația învățământului confesional românesc se schimbă odată cu aprobarea **Statutului Organic Șagunian al Mitropoliei Transilvaniei și Ungariei și a Legii învățământului din anul 1868**.

Legea învățământului nr. 38/1868 pune bazele organizării învățământului în monarhia nou creată. Dreptul de a înființa școli îl aveau confesiunile religioase, societățile publice, comunitățile și statul. În privința școlilor confesionale, legea prevedea ca ele să fie așezate în locuri sănătoase, uscate și spațioase, *„într-o sală de clasă să nu fie mai mult de 60 de elevi și pentru fiecare să existe un spațiu de 8-12 urme pătrate. Băieții să fie separați de fete, iar un învățător nu poate avea mai mult de 80 de elevi”*. Durata școlară urma să fie, la sate, de opt luni, iar la orașe de nouă luni.

După aprobarea, la 28 mai 1869, a **Statutului Organic**, s-a trecut la organizarea sistemului de învățământ din mitropolie. Învățământul era condus de senatul școlar, care avea în competența sa: publicarea posturilor vacante, îmbunătățirea frecvenței școlare, asigurarea igienei școlare, cooperarea cu autoritățile locale și parohiale, pentru asigurarea bazei materiale. După această reorganizare, majoritatea școlilor din județul Bichiș aparțineau de **Inspectoratul școlar român greco-oriental al Giulei**, din Eparhia Aradului. Autoritățile statale au intervenit de foarte multe ori în viața școlilor confesionale, încălcând autonomia bisericească. Prin **Legea Trefort**, din anul 1879, reglementările școlare prevedeau sporirea numărului de ore de limbă maghiară și interzicerea unor cărți cu caracter național. Inspectorii regali controlau școlile confesionale, iar scopul lor a fost transformarea acestora în școli civile, unde predarea să se facă numai în limba maghiară. **Legea Apponyi**, din anul 1907, avea drept scop maghiarizarea sistemului școlar confesional. Limba maghiară era obligatorie din prima clasă,

numărul orelor crescând în fiecare an. Legea mai prevedea ca în școlile confesionale de orice tip, manualele școlare să fie tipărite numai cu aprobarea ministerului. De asemenea, învățătorii din școlile confesionale aveau o plată mai mică, dar dacă predau toate obiectele din școlile confesionale în limba maghiară, primeau un salariu mai mare.

După Trianon, situația școlilor confesionale s-a schimbat brusc. În primul rând, au rămas foarte puține, iar marea majoritate a intelectualilor au plecat în România. În aceste condiții, fără o intelectualitate proprie, școlile confesionale române au ajuns în situația de a-și închide porțile. În Ungaria, în anul școlar 1929/30, existau zece școli confesionale mixte cu limba de predare maghiară. Exista o singură școală confesională românească, cu predare în română și maghiară. În lipsa cadrelor didactice pentru limba română, la școlile confesionale din Giula au predat învățători maghiari. Numai la Micherechi se mai predau limba română în mod facultativ. La una dintre școlile din Chitighaz se mai predau câteva obiecte în limba română. Școlile din Aletea, Bătania, Otlaca Pustă, Bichiș, Cenad nu mai funcționau, din lipsa învățătorilor. După cel de-al Doilea Război Mondial, în 1946, s-au înființat școlile de stat, iar în 1948 școlile confesionale au fost naționalizate și învățătorii confesionali au fost trecuți în sistemul școlilor de stat.

Întrebări

1. Arătați care legi au reglementat învățământul, în timpul Mariei Tereza.
2. Care a fost situația școlilor ortodoxe române din Episcopia Aradului?
3. Cum a reglementat Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria învățământul confesional românesc?
4. Ce a însemnat Legea învățământului din 1868? Dar Legea Apponyi din 1907?
5. Care a fost situația școlilor confesionale românești între cele două războaie mondiale?

99. Înființarea școlilor confesionale și pregătirea cadrelor didactice necesare

Școlile confesionale românești ortodoxe și greco-catolice au luat naștere odată cu înființarea parohiilor, din prima parte a secolului al XVIII-lea, iar altele din secolul al XIX-lea. Școlile românești greco-catolice au luat ființă în 1754 la Leta, în 1755 la Pocei, în 1782 la Bedeu, în 1779 la Verteș. Școlile ortodoxe au fost înființate la Giula, în Orașul Mare Românesc, „**de de mult de anul de 1771**”, în Orașul Mic Românesc în 1804, la Micherechi în 1791, la Chitighaz în 1771, la Bătania în 1789 – școala româno-sârbească, la Bichiș în 1794, la Cenadul Unguresc în 1790, la Săcal în 1823, la Apateu în 1840, la Bichișciaba în 1837 și la Otlaca Pustă în anul 1898. Școlile confesionale au fost întreținute de credincioși, ei plăteau **darea culturală**, din care se construiau și se întrețineau clădirile școlare și se plătea salariul dascălului. Un moment important l-a însemnat înființarea, în 1812, a

Preparandia din Arad

Preparandiei din Arad. Acest lucru a fost posibil datorită inspectorului școlilor ortodoxe din Imperiul Habsburgic, **Ștefan Uroș Nestorovici**, care s-a adresat Curții Vieneze cu propunerea de reformare a școlilor. El a propus înființarea a trei preparandii pentru pregătirea învățătorilor: una pentru români la **Arad**, a doua pentru sârbi, la **Sânandrei**, iar pentru greci, la **Pesta**. Astfel **Preparandia din Arad** și-a deschis porțile la 3 noiembrie 1812 și a fost prima instituție care a pregătit învățători pentru școlile ortodoxe române din Banat, Crișana și din părțile ungurene. În jurul Preparandiei s-au grupat cei mai vestiți intelectuali ai vremii, precum: **Dimitrie Țichindeal**, **Constantin Diaconovici-Loga**, **Ioan Mihuț** și **Iosif Iorgovici**, care au contribuit la formarea unei intelectualități românești.

Faptul că erau învățători bine pregătiți, a determinat o îmbunătățire a situației școlare. La început, frecvența din școli a fost încă slabă, ea îmbunătățindu-se pe parcurs. Spre exemplu, la școala din Giula, în 1772, erau 18 elevi, iar în anul 1820 erau 119 elevi. La Chitighaz, în anul 1820 erau 34 de elevi, iar în anul 1852 erau 68 de elevi. Frecvența elevilor era scăzută și din cauza părinților, care îi luau pe copii la muncile câmpului.

Învățătorul le preda copiilor cititul, scrisul, religia, economia câmpului, dragostea de patrie. Manualele școlare după care s-a învățat la început au avut rolul de a transmite cunoștințele de bază elevilor. După anul 1870, autoritățile bisericești au avut dreptul de a stabili programul de învățământ, programa școlară și manualele după care învățau elevii. Programele școlare și manualele nou tipărite, după care învățau elevii, aveau la bază cunoștințe moderne, care au îmbunătățit nivelul de pregătire al elevilor. Legea învățământului din 1868 prevedea, pentru școlile confesionale, ca întreținerea lor să se facă prin contribuția credincioșilor, iar conducerea lor să o exercite biserica, care avea dreptul să aleagă învățătorul, să-i asigure plata și să aprobe manualele școlare.

Statutul Bisericii Ortodoxe Române, aprobat în 1869, prevedea că fiecare parohie unde erau 30 de copii, să întrețină o școală confesională. Parohia trebuia să îngrijească clădirile școlii, să asigure plata dascălului și cele necesare bunei funcționări a școlilor. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se cunoaște o dezvoltare a școlilor confesionale, frecvența școlară devenind mai bună. Prin legislația școlară ulterioară, s-a încercat, de către autoritățile statului, maghiarizarea prin școală. Prin legea din 1876, inspectorii școlari de stat aveau dreptul de a propune transformarea școlilor confesionale necorespunzătoare în școli de stat. Aici, limba de predare era maghiara, care, prin **Legea Trefort** din 1879, a devenit obligatorie și în școlile confesionale românești. Legea **Apponyi din 1907** a limitat autonomia bisericească, iar școlile au fost supuse unor măsuri menite să ducă la maghiarizarea lor. Manualele școlare folosite în școli trebuiau să fie aprobate și de minister. Multe cărți care nu aveau aprobare au fost interzise, iar învățătorii care le foloseau au fost pedepsiți. Situația școlilor confesionale românești, după Primul Război Mondial, devine dramatică. Odată cu lipsa învățătorilor și preoților din parohii, unele școli au încetat să mai existe, iar altele s-au transformat în școli de stat. Numai la două școli se mai predau câteva materii în limba română. Elevii români au urmat cursurile școlilor maghiare, astfel că, practic, învățământul confesional românesc era ca și inexistent, între cele două războaie mondiale.

Întrebări

1. Când și unde au fost înființate primele școli confesionale românești?
2. De cine au fost susținute material aceste școli?
3. Cum era frecvența la aceste școli și de la ce vârstă mergeau copiii la școală?
4. Precizați cine angaja dascălii școlilor românești și cum erau ei plătiți.
5. Datorită cui a fost înființată Preparandia din Arad și ce însemnătate a avut aceasta?
6. Enumerați pe cei mai vestiți profesori de aici.

100. Școlile românești de stat

Serbare la școala românească din Chitighaz în anii '80

După cel de-al Doilea Război Mondial, în Ungaria, începând cu anul 1946, **sistemul școlar** a devenit **de stat**. Școlile confesionale au fost naționalizate, începând cu anul 1948, iar profesorii de aici au trecut în sistemul de stat. Școlile de naționalitate erau de două feluri: cu limba de predare a minorității și cu predarea limbii minorității, ca materie. Din anul 1960, școlile cu limba de predare

minoritară au fost transformate în școli bilingve. Cu toate că școlile generale cu 8 clase au fost înființate din 1946, structura acestora nu îndeplinea funcția generală a păstrării limbii materne și a dezvoltării conștiinței naționale. Fondul problemei îl reprezenta faptul că, în afara mediului familial, nu existau condiții pentru dezvoltarea cunoștințelor de limba română. Limba pe care o aduceau copiii de acasă era una arhaică. Căsătoriile mixte și transformările economico-sociale au contribuit și mai mult la scăderea învățământului în limba maternă. Începând cu anul școlar 1960/61, s-a introdus predarea materiilor de științe naturale în limba maghiară.

Devenite școli cu predarea în două limbi, nu exista posibilitatea ca elevii să-și însușească limba maternă la nivelul potrivit și nu s-au asigurat cunoștințele necesare despre trecutul și cultura minorităților naționale. După 1990, prin **Programa Națională de Bază**, s-a încercat a repara aceste neajunsuri, cu o gândire nouă despre posibilitățile de dezvoltare a învățământului școlar din Ungaria. În prezent, în Ungaria, învățământul în limba română se desfășoară în șase școli generale bilingve: la **Aletea, Bătania, Chitighaz, Giula, Micherechi**, în **Liceul N.Bălcescu din Giula** și la școlile comasate **Bedeu cu Săcal**. Limba română se predă ca obiect de studiu în alte cinci școli generale din: **Leucușhaz, Medgyesegyháza, Cenadul-Unguresc, Săcal, Pocei, Apateu**, dar și la școlile comasate din **Darvas cu Furta**. Limba română se

Elevii școlii și liceului românesc din Giula în anul 1951

Clădirea școlii din Bățania, în anul 2011

Școala din Chitighaz, în anul 2010

predă în grădinițele din **Apateu, Bățania, Bedeu, Cenadul-Unguresc, Chitighaz, Giula, Micherechi, Săcal.**

Limba română s-a predat ca materie la Liceul și Școala profesională **Harruckern János** din Giula. Se mai predă la Liceul **Mikes Kelemen** din Bățania.

Întrebări

1. Când au fost înființate școlile românești de stat?
2. În ce limbă se desfășoară cursurile de la aceste școli?
3. Pe baza cărei programe se desfășoară învățământul românesc din Ungaria?
4. Enumerați școlile în care se predă limba română.

101. Învățământul superior

Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu exista învățământ superior în limba română în Imperiul Habsburgic.

Intellectualitatea românească a considerat că este necesară o pregătire la un nivel superior și în limba română. Unul dintre punctele Marii Adunări de la Blaj, prevedea înființarea unei universități naționale românești, care să nu se limiteze numai la învățământul teologic. Astfel, în cadrul Universității din Budapesta, în 1862 se înființează **Catedra pentru limba și literatura română**, care după cea de la Padova și Harkov a fost cea de a treia catedră de rang universitar, din lume, unde s-a predat limba și literatura română. După zece ani, în 1872, au fost înființate catedre de limba română la Viena și la Universitatea din Cluj. La Budapesta primul șef de catedră a fost profesorul de la liceul românesc din **Beiuș** și de la **Oradea, Alexandru Roman**, cel care a fost deputat în parlamentul ungar, membru fondator al Academiei Române, redactor al revistelor **Concordia** (1861-1868) și **Federațiunea** (1868-1876)). Cursurile universitare în limba română au început din anul 1863. De-a lungul anilor, profesorii de la această catedră, începând cu **Alexandru Roman, Gheorghe Alexici, Gáldi László, Domokos Sámuel, Pálffy Endre, Nagy Béla**, au avut un rol deosebit în răspândirea culturii românești. Cu toții sunt autori ai unor gramatici românești, studii de istoria literaturii și a culturii românești, au colaborat la enciclopediile publicate la Budapesta sau au publicat istorii literare ca **Gheorghe Alexici, Pálffy Endre**. De asemenea au semnat studii ample și monografiile, ca cea a lui **Gáldi László** despre **Stilul poetic al lui Eminescu**, sau a lui **Domokos Sámuel** **Viața și opera lui Octavian Goga**. Trebuie amintită și colaborarea membrilor catedrei și a studenților din Budapesta la întocmirea lucrării **Világirodalmi Lexikon / Enciclopedie a litera-**

turii universale, apărută în 20 de volume între 1970-1997). Prin strădania profesorilor de la catedră, precum: Gáldi László, Domokos Sámuel, Nagy Béla, Kese Katalin, Farkas Jenő, numărul scriitorilor români incluși în enciclopedie este de aproape 600. Între anii 1989-1997, colaboratorul principal pentru limba română a fost profesorul de la catedră, Farkas Jenő.

Actualmente, la Catedra de Limba și Literatură Română din Budapesta predau profesorii: Kese Katalin, Tiberiu Herdean, Nagy Levente, precum și lectorul Florin Cioban.

Un rol însemnat în formarea cadrelor didactice românești din Ungaria îl are **Catedra de limba și literatura română** din cadrul **Facultății de Pedagogie** a **Institutului Juhász Gyula** de la **Universitatea din Seghedin**. Această catedră a luat ființă în anul 1949, la **Școala Superioară Pedagogică Apáczai Csere János**, cu scopul de a pregăti cadre didactice, pentru școlile generale românești. Primul conducător al acestei catedre a fost **Pálffy Endre**, până în anul 1955, când catedra de limba română s-a mutat la **Seghedin**. La catedră devin profesori **Mihai Cozma**, din anul 1961, iar, din anul 1963, **Gheorghe Petrușan**. Profesorii de aici au acordat o atenție deosebită predării limbii și literaturii române. Au fost introduse cursurile despre istoria literaturii române, istorie, metodică, folosite și de pedagogii din școlile generale. Prin pregătirea și nivelul la care a ajuns catedra de limba română, ea a început să fie recunoscută atât în țară, cât și peste hotare. Din anul 1980, până în 2003, catedra a fost condusă de **Gheorghe Petrușan**. Aici au mai predat profesorii **Petru Cîmpian**, **Gavril Scridon** și **Vasile Voia** din Cluj, iar, din anul 1991 până în 1999, și **Eva Ruzsa Molnár**. Actualmente, predau la această catedră **Ana Hoțopan**, din anul 1983, și **Mihaela Bucin**, din 1999. Din anul 2003 până în anul 2009, a fost șef de catedră Ana Hoțopan. În prezent catedra este condusă de profesoara Mihaela Bucin. Pregătirea învățătorilor pentru școlile românești s-a făcut mai întâi la **Debreen**, până în anul 1993, apoi la **Bichișciaba**, iar în prezent se face la **Szarvas**. Pregătirea educatoarelor pentru grădinițe românești se face, din anul școlar 1976/77, la **Szarvas**, în cadrul **Facultății de Pedagogie** a **Universității Sfântul Ștefan** din **Gödöllő**. Pregătirea învățătorilor și a educatoarelor a fost asigurată, din anul 1994 până în anul 2010 de către profesoara **Lucreția Șipoș Flueraș**, iar în prezent de profesorul **Olteanu Florin**.

Întrebări

1. Arătați în ce context apar catedre de limba română în Imperiul Habsburgic.
2. Când și unde au fost înființate catedre de limba română în Imperiul Habsburgic?
3. Vorbiți despre activitatea profesorilor de la Catedra de filologie română din Budapesta.
4. Când a fost înființată Catedra de limba română din Seghedin? Cine sunt profesorii de aici?
5. În zilele noastre, unde sunt pregătiți profesorii învățătorii și educatoarele pentru școlile românești?

Rolul fundațiilor în cultura românilor din Ungaria

Românii din Imperiul Habsburgic și-au păstrat **limba și cultura**, prin **școală și biserică**. Aceste instituții au fost întreținute de către credincioși. Unii dintre credincioșii mai bogați au contribuit cu bani la înființarea fundațiilor. Cu ajutorul fundațiilor, mulți tineri săraci au putut să-și continue studiile.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, românii au reușit să aibă o intelectualitate numeroasă, care s-a format cu ajutorul bisericii și al fundațiilor înființate. Fundațiile înființate în această perioadă sunt: **Fundația Gojdu**, **Fundația Elena Ghiba Birta**, **Fundația Teodor Papp** și **Fundația Petru Țegle**.

102. Fundația Gojdu

Emanuil Gojdu s-a născut în anul 1802, la Oradea, într-o familie de macedoromâni. A studiat dreptul la **Oradea, Pesta și Bratislava**, devenind avocat. După ce a lucrat timp de patru ani la avocatul sârb **Mihai Vitcovi**, și-a deschis propriul său birou de avocatură, devenind un jurist vestit în Pesta. Datorită averii considerabile pe care a reușit să o strângă, Emanuil Gojdu a ajutat cu bani editarea unor reviste românești, ca **Biblioteca pentru toți** și **Calendarul românesc**. A făcut donații bănești mai multor asociații culturale și a sprijinit multe **acțiuni școlare, culturale și artistice**. Gojdu a fost preocupat de **sprijinirea tineretului român**, în vederea continuării studiilor. În 1869, el a înființat o fundație care îi poartă numele, cu scopul ajutorării tinerilor români ortodocși din Ungaria și Transilvania, doritori să studieze mai departe. După moartea sa, în anul 1870, fundația a început să funcționeze sub conducerea unei reprezentanțe. Conducerea fundației era formată din: Mitropolitul Românilor din Ungaria și Transilvania, episcopii Aradului și Caransebeșului și șase membri mireni, dintre care unul din familia **Poynar**, rudă cu Gojdu. Din întreaga avere a lui Gojdu, fundația a primit suma de 140.403 de florini, sumă care a crescut la peste 6.493.054 de coroane, în anul 1907.

Bursele se acordau celor dornici să studieze – o sumă de 100 de florini pentru elevii din școlile elementare și licee și 300 de florini pentru studenții din provincie. Se acorda o bursă de 400 de florini pentru studenții de la Universitatea și Politehnica din **Budapesta, Viena**, sau pentru cei ce studiau în afara imperiului. Pierdeau bursele elevii și studenții care nu mai continuau studiile, sau care cădeau la examene. Bursierii fundației erau obligați la sfârșitul anului școlar să prezinte conducerii situația și rezultatele obținute, pentru a primi bursa și pentru anul școlar viitor. Din analele fundației rezultă că, între anii 1871-1900, s-au acordat 1.492 de burse studenților români. S-au mai acordat ajutoare ocazionale pentru obținerea diplomelor de doctorat, pentru 358 de studenți. Pe perioada 1900-1918, s-au acordat 1.835 de burse și ajutoare ocazionale pentru încă 570 de studenți. Printre personalitățile care au beneficiat de bursa **Fundației Gojdu** au fost: **Victor Babeș, Octavian Goga, Valeriu Braniște, Silviu Dragomir, Ioan Lupăș, Traian Vuia, Aurel Lazăr, Nicolae Zigre, Petru Groza, Aurel**

Emanuil Gojdu

Mormântul familiei Gojdu

Placă comemorativă la intrarea în Curțile Gojdu din Budapesta

Vlad și mulți alții. Printre cei care au beneficiat de aceste burse au fost și tineri din localitățile românești din Ungaria, precum: **Zaharia Rocsin** din Micherechi, **Victor Popovici** din Bichiș, devenit preot în Ciaba, **Gheorghe Popovici** din Bichiș, **Iuliu Coste** din Cenadul-Unguresc, **Iosif Drimba** din Apatcu, **Ioan Suciu** din Chitighaz, **Iustin Gubașiu** din Giula și mulți alții. Avera Fundației Gojdu a fost administrată de către **Mitropolia de la Sibiu**, iar cererile pentru bursă erau trimise la sediul din Budapesta.

După terminarea Primului Război Mondial, fundația a intrat în impas. Discuțiile dintre cele două țări, în problema fundației, au fost lungi și anevoioase. Numai în anul 1937 s-a ajuns la un protocol dintre cele două țări, prin care guvernul maghiar s-a angajat să trimită la Sibiu veniturile anuale ale fundației. O parte din averea fundației a rămas ortodocșilor români din Ungaria. Situația fundației nu s-a lămurit nici până în prezent. În anul 1952, averea Fundației Gojdu a fost naționalizată, prin acordul încheiat între cele două țări, România și Ungaria, ele renunțau reciproc la bunurile aflate pe teritoriul celuilalt stat.

După schimbările democratice din 1989, s-a pus în discuție iarăși problema Fundației

Gojdu. **Legea XXXII din anul 1991**, care s-a ocupat cu retrocedarea fostelor proprietăți ale bisericilor din Ungaria, a avut ca scop redarea unor proprietăți ale Bisericii Ortodoxe din Ungaria. Pe baza acestei legi, s-au purtat tratative între comisia guvernamentală și comisia **Vicariatului Ortodox Român** din Ungaria, între 11 septembrie și 9 octombrie 1992. S-a hotărât ca imobilele din strada Holló nr. 8, unde este capela ortodoxă, să

Curțile Gojdu, în anul 2010

revină Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta. Pentru suprafața de 1043 m², din imobilul din strada Király nr.13, **Vicariatul Ortodox** a fost despăgubit cu suma de 43 de milioane de forinți, urmând ca, despăgubirile pentru imobilele din strada **Dob și Király**, să se facă în baza articolului 15 din lege. Articolul a fost declarat neconstituțional și nici până azi nu s-a rezolvat problema Fundației Gojdu.

Întrebări

1. Scrieți o lucrare în care prezentați personalitatea deosebită a lui Emanuil Gojdu.
2. Cum a ajutat Emanuil Gojdu cultura românească?
3. Pe cine a sprijinit financiar Fundația Gojdu?
4. Arătați care a fost rolul fundației de-a lungul anilor.
5. Care este astăzi situația Fundației Gojdu?

103. Fundațiile Elena Ghiba Birta, Teodor Papp și Petru Țeșle

Dintre personalitățile cunoscute din Bichiș se remarcă Elena Ghiba Birta, fata preotului Mihai Ghiba, născută în anul 1801. Tatăl său, împreună cu credincioșii, au ridicat biserica din localitate, iar mama sa, Ana Neamțu, era originară din Ineu. Rămasă orfană de la vârsta de 10 ani, Elena ajunge la rudele de la Pâncota, unde lucrează ca servitoare mai mulți ani. Se căsătorește cu un meseriaș pe numele de **Birta** și săraci fiind, se mută la Arad. Rămâne văduvă și este nevoită să servească timp de 33 de ani în casa unui om bogat, pe numele de **Emanuil Gogheru**. Datorită faptului că l-a slujit cu devotament vreme îndelungată, drept răsplată a devenit moștenitoarea unei averi, în valoare de peste 150.000 de florini. Prin testamentul lăsat la moartea sa, în 25 ianuarie 1864, s-a înființat **Fundația Elena Ghiba Birta**. Din venitul fundației, cu un capital de 48 de mii florini, se acordau anual burse de studii pentru 12 tineri săraci sau orfani, cu rezultate bune la învățătură, din județele Arad, Bihor, Bichiș și Cenad. Datorită fundației, mulți tineri români au avut prilejul să-și continue studiile, devenind personalități de marcă ale intelectualității românești.

Dintre aceștia, îi amintim pe **Roman Ciorogariu**, viitorul Episcop de Oradea, **Ioan Costea**, profesor la Preparandia din Arad, **Sever Ispravnic** din Curtici, avocat în Arad, **Nicolae Șiclovan**, inginer în Arad. Elena Ghiba Birta a făcut donații și în timpul vieții, a dat ajutor bănesc pentru construirea turlei bisericii din Bichiș. A întreținut, timp de trei luni, 20 de familii sărace, și a dăruit tinerilor săraci de la Preparandie 100 de florini. A donat bisericii din Bichiș 1420 de florini și școlii 1000 de florini, pentru îmbunătățirea salariului dascălului.

Teodor Papp s-a născut la 24 februarie 1822, în Giula, într-o familie săracă. Cursurile elementare le termină la școala confesională din Giula Maghiară, după care se înscrie la Preparandia din Arad. Este ales cantor la Biserica Ortodoxă din Pesta. Între timp, urmează studiile la Academia de Drept de la Oradea, devenind jurist la Tribunalul din Lugoj, după care își dă demisia și se ocupă de afaceri.

Elena Ghiba Birta

Mormântul lui Teodor Papp

A fost un bun negustor, a cumpărat domeniul Kékes din comitatul Timișoarei și multe alte imobile în Lugoj și Caransebeș. Fiind un om bogat și totodată generos, Teodor Papp a ajutat, prin donații, cultura românească, mai multe școli și biserici.

Bisericii din Giula Maghiară i-a donat 500 de florini. A fost membru fondator al **Societății studențești Petru Maior** și al **Asociației culturale din Arad**. La Lugoj, a fondat **Asociația Reuniunea română de cântări și muzică**. S-a stins din viață în anul 1887.

Prin testamentul său, Teodor Papp lăsa o parte din averea sa, în valoare de 70000 de florini, pentru înființarea unei fundații care să-i poarte numele. Scopul **Fundației Teodor Papp** a fost ca, din veniturile averilor sale, să se acorde **burse** pentru tinerii săraci, de religie greco-orientală, din Giula, ca să-și continue studiile. O bursă anuală nu putea depăși suma de 400 de forinți. Pentru administrarea averilor fundației a fost desemnat **Consistoriul Ortodox din Arad**.

Teodor Papp a mai donat din veniturile sale suma de 80 de forinți anual școlii greco-orientale și Bisericii Ortodoxe. **Corului vocal român** din Giula i-a donat 80 de forinți. În fiecare an și apoi prin testament, a donat câte 200 de forinți familiei învățătorului Ioan Mărcuș.

Petru Țegle s-a născut în comuna Apateu, județul Bihor, în anul 1856, și a decedat în anul 1910. Făcea parte dintr-o familie de țărani și, beneficiind de o bursă a **Fundației Gojdu** și a **Fundației Nicolae Jiga**, a terminat liceul și facultatea de drept la Oradea. După obținerea doctoratului la Budapesta, a practicat avocatura la Timișoara, unde și-a deschis un cabinet de avocatură. A devenit un avocat vestit, dar și un bun susținător al culturii românești. A susținut financiar revistele **Plugarul Român**, **Dreptatea** și **Controla**, din Timișoara. A fost membrul **Societății Astra**, și al **Societății pentru crearea unui fond de teatru**.

Înainte de moartea sa, din 1910, a întemeiat o **fundație** cu un capital de 130.000 de coroane. Scopul acestei fundații a fost ajutorarea școlilor confesionale ortodoxe din județele Bihor și Timiș și acordarea de **burse** tinerilor care doreau să studieze dreptul la Budapesta. Tot prin testament, a donat câte o sumă de bani Bisericii Ortodoxe din Apateu și parohiei din Timișoara.

Întrebări

1. Prezentați aspecte importante din viața Elenei Ghiba Birta.
2. Prezentați personalitatea lui Teodor Papp.
3. Unde s-a născut Petru Țegle și cu ajutorul cui și-a continuat studiile?
4. Pe cine au sprijinit material aceste fundații?
5. Enumerați câteva personalități care au beneficiat de sprijinul acestor fundații.

PRESA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

104. Presa românească din Ungaria până în 1918 (I)

Apariția presei românești, la începutul secolului XIX-lea, reprezenta o valoroasă sursă de informare, care reflecta aproape toate domeniile esențiale din viața socială, culturală și națională a românilor din Ungaria. Primele încercări de publicare a unor calendare au fost în marile orașe, unde era concentrată intelectualitatea românească. Prima revistă literară românească a fost publicată de **Zaharia Carcalechi**, la Tipografia de la Buda, între anii 1821-1829, sub numele de **Biblioteca românească**. Din 1829 revista și-a modificat titlul și a apărut până în anul 1834. Revista era destinată cititorilor din Moldova și Muntenia și a publicat articole de istorie națională, literatură, traduceri, articole politice. A contribuit substanțial la dezvoltarea conștiinței naționale românești.

George Barițiu este considerat întemeietorul presei românești. Cu sprijinul lui **Andrei** și **Iacob Mureșan** editează, la 12 martie 1838, în Brașov, **Gazeta de Transilvania**. Această gazetă este cea mai vestită din istoria presei românești. După patru luni, George Barițiu scoate revista literară **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, care va avea o răspândire nu numai în Ardeal, Banat și Crișana, dar și în Moldova și Țara Românească. **Gazeta de Transilvania** a avut un program reformist, cu idei iluministe privind națiunea română, iar mai târziu a luptat pentru desființarea iobăgiei și pentru drepturile naționalității române. Gazeta apare în mai multe etape, timp de un secol. Ea reflecta faptele și gândirea românilor din Transilvania și Ungaria, ocupând un loc distinct în cultura și literatura română. După Revoluția din 1848, mai ales în perioada liberală, au apărut și alte ziare și reviste, care, din cauza autorităților, au avut o apariție de scurtă durată.

Revista **Albina** a apărut în 1866, fiind publicată mai întâi la Viena, iar apoi la Pesta. Ea a fost o tribună a activismului politic românesc, militând pentru autonomia transilvăneană. **Concordia** era o foaie politică și literară, care a apărut în 1861. De la început, ea a militat pentru înțelegere între maghiari și români. Ea a apărut de la început cu scrierea latină, iar în fruntea ei a stat Sigismund Pop, care promova spiritul națiunii române. În 1868, **Alexandru Roman** editează o nouă revistă, **Federațiunea**, cu o poziție mai radicală pentru apărarea intereselor națiunii române. Articolele de aici au militat pentru

Revista „Tribuna“

firescu, Alexandru Macedonski, Alexandru Vlahuță, I. Negruzzi. Generația nouă de scriitori și poeți, apărută după 1900, va publica și ea în această revistă – **Octavian Goga, Emil Isac, Ioan Agârbiceanu, Șt. O. Iosif. Familia** a fost cea mai renumită revistă literară a timpului, ea fiind principalul mijloc de creare a literaturii române și de răspândire a ei în rândul populației românești.

Întrebări

1. Care au fost primele reviste apărute în limba română, în Transilvania?
2. Unde a apărut revista Familia? Pentru ce a luptat aceasta?
3. Enumerați scriitorii care au publicat în revista Federațiunea și Familia.

105. Presa românească din Ungaria, până în 1918 (II)

O altă revistă importantă din această perioadă a fost **Transilvania**, apărută la Brașov, în 1868. Editată ca organ al Asociației Culturale **Astra**, din 1880 s-a mutat cu redacția la **Sibiu**. Redactorul **George Barițiu**, a dat revistei un conținut istoric și enciclopedic. Direcția generală a revistei a fost respectarea principiilor revoluției pașoptiste, a ideii de eliberare națională, socială, politică și culturală, ridicarea culturală a poporului, prin școli și educație. Pe lângă articolele cu caracter enciclopedic, în revistă au apărut și creații literare. Aici au fost publicate: poezii de **Iosif Vulcan, Vasile Alecsandri, Zaharia Boiu, Gheorghe Sion** și scrierile în proză ale lui **Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Carmen Sylva**. De asemenea, sunt găzduite și articole pe teme economice, sau de mare actualitate din agricultură. Revista **Transilvania** i-a popularizat pe cei mai de seamă cărturari români, dar a rămas un fel de magazin cu conținut de cultură generală.

Revista **Tribuna**, apărută la **Sibiu**, în 1884, sub conducerea lui Ioan Slavici, a marcat o nouă etapă în viața culturală și literară a românilor transilvăneni. Redactorii revistei au promovat literatura realistă inspirată din realitățile satului, ca cea a lui Ioan Slavici și George Coșbuc. În anul 1903, revista **Tribuna** a încetat să mai apară. Acest fapt a fost cauzat de numeroasele procese de presă și neînțelegeri dintre conducătorii revistei. O altă revistă cultural-literară care a apărut la Budapesta, între 1902-1906, a fost **Luceafărul**. La începutul apariției sale era o revistă studentească, care își propunea să fie „oglindea tuturor frământărilor vieții românești”, să promoveze tinerele talente și să mențină legătura cu masele de cititori. Merită amintit faptul că, Octavian Goga a devenit poet, la Budapesta, în coloanele revistei **Luceafărul** (1902-1906). Perioada de la Sibiu, de până la 1914, atrage o nouă serie de colaboratori: **Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu, Cincinat Pavelescu, Sextil Pușcariu, Liviu Rebreanu, Emil Gârleanu**. În paginile revistei sunt promovate noi tendințe și curente literare, adoptându-se un conținut critic față de fenomenul cultural național. Revista **Tribuna poporului**, apărută la Arad, în 1897, a fost publicația fruntașilor arădeni care au luptat pentru unitate culturală și națională și împotriva asupririi naționale. A fost revista care i-a mobilizat pe românii din Transilvania pentru un activism politic. Ea va fuziona, în 1912, cu ziarul **Românul**, care avea ca scop unitatea tuturor românilor din Ardeal și participarea lor activă la viața parlamentară.

În această perioadă apar și reviste satirice și umoristice, printre care amintim revista satirică **Vulturul**, apărută la Oradea, între 1892-1906, condusă de **Iustin Ardelean**. În paginile sale s-au discutat moravurile sociale, politice și culturale, au fost abordate teme despre școală, presă, literatură, alegeri electorale, precum și tendințe de deznaționalizare. A fost criticată și biserica românească de ambele rituri, recurgând la un ton moderat. În concluzie, putem con-

stata că presa românească din Ardeal și Ungaria, din secolul al XIX-lea până la începutul Primului Război Mondial, a cuprins toate aspectele vieții culturale și sociale ale românilor. Ea a fost un mijloc de luptă politică, socială, națională, pentru unitatea limbii și literaturii române.

Întrebări

1. Enumerați câteva nume de scriitori care au fost publicați în revista *Transilvania*.
2. Arătați ce reviste au apărut la Budapesta.
3. Care sunt scriitorii colaboratori ai revistei *Luceafărul*?

106. Presa românească din Ungaria în zilele noastre

Coperta revistei
Foaia românească din anii '70

Coperta revistei
Foaia românească de azi

Între cele două războaie mondiale, românii din Ungaria nu au avut, practic, presă în limba română. După cel de-al Doilea Război Mondial, după un început firav, în Ungaria apare și **presa românească**. Presa scrisă a avut un rol deosebit, în păstrarea, întărirea identității românilor din Ungaria. Presa are ca principale atribuțiuni **informarea și documentarea**, punându-l în centrul atenției pe cititor. Presa de naționalitate, în rolul său de formare a publicului cititor, are ca scop menținerea conștiinței naționale și îndreptățirea ideii că cititorul are drepturi și libertăți pe care nimeni nu i le poate încălca. Presa scrisă a valorificat, pe de o parte, **cultura populară** și, pe de altă parte, a popularizat **bastioanele spiritualității românești: școala și biserica**. A relatat despre manifestări culturale, concursuri ale elevilor, spectacole, despre cercurile de păstrare a tradițiilor, despre cluburi. Autorii, editorii, colaboratorii de presă sunt intelectualii comunității, care susțin și programele instituțiilor respective – profesori, istorici, pedagogi, culegători de folclor.

Încă din anii '50 s-a conturat ideea editării unui ziar care să fie organul de presă al **Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria**. Astfel, între anii 1951-1957, apare la Giula, sub titlul de **Libertatea Noastră**. Din anul 1957, apare la Budapesta, sub denumirea de **Foaia Noastră**, până în 1971, apoi la Giula, până în 1991.

Din octombrie 1991, până în anul 1997, ziarul apare în cadrul Editurii **Noi, Românii din Ungaria**, pentru ca, din 1998 până în prezent, să aibă denumirea de **Foaia Românească**. Până în 2009, este singurul săptămânal al românilor din Ungaria. Din luna aprilie 2002, **Autogovernarea pe Țară a Românilor din Ungaria** scoate ziarul lunar **Cronica**, cu sediul la Giula. Din luna martie 2007, ziarul apare bilunar, pentru ca, din octombrie 2009, să devină săptămânal. Pe lângă cele două ziare săptămânale, apare anual, din 1951, **Calendarul nostru/Calendarul românesc**, editat de „Foaia Românească” și Uniunea Culturală a Românilor din Un-

garia. Din cuprinsul **Calendarului Românesc** se desprind rubricile din cronica activităților și evenimentelor pe anul precedent, balurile românești, cultură, artă, literatură, umor.

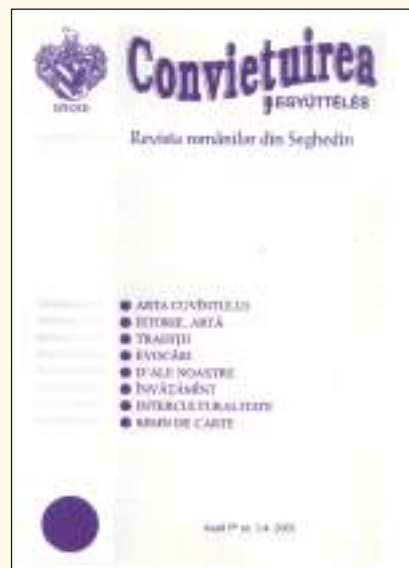
Presa de specialitate este reprezentată de **Simpozion**, care apare, din 1991, în fiecare an, fiind editată de **Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria**. Revista **Annales**, care a apărut în anii 1996 și 2000, cuprindea cercetări de limbă, tradiții, istorie, cultură și literatură ale membrilor institutului. Institutul de Cercetări scoate, în anul 1998, prima **Bibliografie**, care cuprinde date bibliografice și activitatea științifică a membrilor instituției.

Presa de etnografie și folclor este reprezentată de revistele **Izvorul** și „**Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria**”. **Izvorul** apare din anul 1982, ca publicație a Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria, iar cea de-a doua apare, în mod neregulat, din 1972. După anul 1992 amândouă sunt editate de **Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria**.

Presa culturală anuală este reprezentată de revista „**Timpuri**”, revistă care a apărut la Giula, din 1985 până în 1989. Revista avea în cuprins articole de istorie, cultură, literatură, cercetări de istorie ale localităților românești din Ungaria. Primul număr a fost editat la Giula, în 1895, de David Voniga. Acest „**organ eclesiastico-didactic, social și literar**”, avea câteva rubrici, ca: *Misiunea preotului*, *Predici populare*, *Cronica*, *Educațiune și instrucțiune*. S-au dat informații despre Societatea Studențească Petru Maior, despre generalul George Pomutz și este amintită apariția volumului de versuri **Dor și jale**, a lui David Voniga. Din anul 1990, apare sub titlul de **Lumina**, iar din 1993, apare sub egida **Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria**, care a publicat articole despre tradițiile culturale, istorice, etnografice și religioase ale românilor. Unele articole sunt dedicate personalităților marcante, precum Moise Nicoară, David Voniga, George Pomutz, Emanuil Gojdu.

Presa universitară este reprezentată de revista **Europa**, editată de Catedra de Filologie Română de la Universitatea ELTE din Budapesta, revistă de istorie și civilizație română, care apare anual, din 1993. Comunitatea românilor din Seghedin a editat, din anul 1997, revista **Conviețuirea**, revistă trimestrială, cu rubricile de *Tradiție*, *Literatură*, *Recenzii*, *De-ale noastre*.

Presa pentru tineret a fost reprezentată din 1953 până în 1957 de suplimentul **Vocea Tineretului** al ziarului *Libertatea Noastră*. Tot la presa pentru tineret amintim revista anuală **Liceenii**, apărută în 1999 și editată de **Liceul Nicolae Bălcescu** din Giula.

Revista „Conviețuirea”

Prima pagină din publicația Cronica

Întrebări

1. Prezențați un istoric al revistei *Foaia Românească*.
2. Ce știți despre ziarul *Cronica*?
3. Cine editează *Calendarul românesc* și din ce an?
4. Enumerați revistele editate de Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria?
5. Ce publicații pentru tineret, cunoașteți?

VIAȚA CULTURALĂ, PUBLICAȚII, INSTITUȚII ROMÂNEȘTI DIN A DOUA PARTE A SECOLULUI AL XX-LEA

107. Viața culturală a românilor din Ungaria

Gheorghe Nistor

Teodor Kovács

Dansatori din Aletea, în anii '60

Mutațiile politice și sociale care au avut loc după Primul Război Mondial, restrângerea considerabilă a posibilităților au cauzat un regres considerabil în viața culturală a românilor din Ungaria. Marea majoritate a intelectualilor au plecat în România, iar mare parte a locurilor din școli și parohii au rămas vacante. Orașul Giula devine, din această perioadă, centrul cultural al românilor din Ungaria. În lipsa intelectualității, românimea se îndreaptă spre activități care vizau cultura populară și păstrarea tradițiilor. În comunele cu o populație românească mai mare, cum sunt Chitighaz, Bătația, Cenadul-Unguresc și Micherechi se organizau jocurile de duminică și șezătorile, la care participa tineretul satelor. La Giula, în ciuda greutăților cauzate de autoritățile statului, s-au organizat spectacole de teatru și s-a înființat un cerc de literatură și o asociație de cântări.

După cel de-al Doilea Război Mondial, situația s-a schimbat, iar românimea din Ungaria și-a pus mari speranțe în schimbarea politicii față de naționalități. Ea a început să-și organizeze viața culturală în ansambluri și formații culturale de amatori. În mai toate comunele locuite și de români s-au înființat coruri vocale, formații de teatru și de dansuri populare. De asemenea, la școlile românești s-au format grupe de teatru de amatori și de dansuri populare. Prin înființarea **Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria**, în anul 1948, activitatea culturală a românilor începe să se organizeze în mod instituțional.

Au loc acum așa-numitele turnee culturale prin satele locuite și de români, unde se susțineau reprezentații de cântece și dansuri populare românești. Mișcarea culturală din această perioadă aduce la suprafață adevărate comori ale culturii populare. Dintre reprezentații acesteia amintim echipa de dansuri populare din Micherechi, înființată în anul 1947.

Astăzi ea poartă numele de **Ansamblul de păstrarea tradițiilor și jocurilor populare Gheorghe Nistor**. Din această echipă de dansuri a făcut parte maestrul artei populare **Gheorghe Nistor**. Ansamblul de dansuri populare a fost acompaniat la vioară de primașul **Teodor Kovács** și de fiul său, **Ioan Kovács**, și ei maeștri ai artei populare. Tot aici îl amintim și pe vestitul dansator, coregraf, pictor amator, profesorul **Ioan Ruzsa**.

Din Aletea, putem aminti **echipa de dansuri populare**, înființată în anul 1947. Astăzi, această echipă poartă numele de **Asociația păstrătorilor culturii și tradițiilor populare**. Cei mai buni dansatori ai acestei echipe sunt: **Petru Sabău, Gheorghe Bágy, Pavel Botaș și Gheorghe Gal**. Din echipă fac parte și tineri dansatori care au primit distincția de tineri maeștri ai artei populare din Ungaria: **Ioan Bágy și Vasile Gal**. Printre muzicienii vestiți din Aletea sunt cunoscuți **Gheorghe Dragoș** la vioară, **Gheorghe Botaș** la tobă și **Pavel Botaș** la clarinet. De asemenea, și în Bătania s-a înființat în anul 1958 o echipă de dansuri populare, condusă de către dansatorul **Ivan Șutea**, care a funcționat în cadrul casei de cultură din această localitate.

În comuna Apateu a fost înființată, în 1950, o echipă de dansuri românești bihorene. Mulți dintre elevii care au dansat în echipa de la școală au evoluat mai târziu și în echipa mare de dansatori.

În comuna Chitighaz a luat ființă, în anul 1948, echipa de dansuri populare, unde au dansat și maeștrii artei populare **Gheorghe și Ana Buha**. Tot pe lângă echipa de dansuri populare a activat coregraful, cântărețul la vioară și crâsnicul bisericii ortodoxe **Petru Purece**, rapsodul popular la clarinet **Ioan Bandula** și tânărul **Ioan Bandula**, la fluier.

Recent, la data de 2 martie 2006, s-a înființat o nouă echipă de dansuri populare, în cadrul **Centrului de Documentare și Informare**. Echipa de dansuri populare a românilor din Ungaria este condusă de către profesorul **Mihai Cserhádi**.

Scopul echipelor de dansuri este culegerea, păstrarea și punerea în scenă a celor mai valoroase dansuri și creații populare. Echipe de dansuri mai funcționează și la școlile românești din **Aletea, Bătania, Chitighaz, Giula, Micherechi, Apateu, Bedeu, Darvaș, Săcal, Pocei și Cenadul-Unguresc**. Din anul 1993, acestea se întâlnesc la Giula, în cadrul festivalului cercului **Perinița**, organizat de către **AȚRU**.

Pe lângă echipele de dansuri populare, a renăscut și mișcarea corală cu veche tradiție în cadrul comunităților românești. Din anul 1970, a funcționat în Chitighaz un **Cor bărbătesc**, condus de către învățătorul **Ioan Popțilican**. În orașul Aletea a funcționat câțiva ani un **Cor de femei**, înființat în anul 1970. În 1992, la Apateu, prin strădania lui **Petru Pan-**

Dansatori din Micherechi

Grupul de dansatori din Bătania

Grupul de dansatori din Micherechi

Grupul de dansatori și Corul bărbătesc din Bătania

tea, s-a înființat **Corul bisericesc** de pe lângă biserica ortodoxă din comună. Mai târziu, acest cor s-a transformat în **Corul vocal mixt**, condus de către profesorul **Gheorghe David**.

Corul cu cea mai lungă activitate a fost **Corul de femei** din Bătania înființat în 1972, condus de dirijoaara **Julia Mamuzsity**. Din anul 2003, corul s-a transformat în **Corul vocal** ce susține concerte cu diferite ocazii.

În cadrul **Asociației Românilor din Giula**, în anul 1991 a luat naștere corul vocal **Pro Musica**, dirijat de profesorul **Gheorghe Flueraș**. Într-o scurtă perioadă de timp, corul a devenit cunoscut atât în țară, cât și în afara ei. A susținut concerte de **Crăciun** în aproape toate comunitățile românești din Ungaria.

Corul a participat la festivaluri corale în **Arad, Lipova** și în alte localități din România. Din anul 1994 se organizează la Giula **Festivalul corurilor românești din Ungaria** la care sunt invitate și coruri vocale din România.

Întrebări

1. Cum a fost viața culturală a românilor din Ungaria în perioada interbelică?
2. Când a fost înființată Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria și ce funcții a îndeplinit?
3. Care au fost echipele de dansuri populare românești înființate la început?
4. Faceți prezentarea unor dansatori și instrumentiști de muzică populară românească renumiți.

108. Reprezentanții artelor

Gheorghe Cohan

Cultura românilor din Ungaria s-a îmbogățit și prin apariția artelor plastice. Printre cei mai de seamă reprezentanți se înscriu: **Gheorghe Cohan**, **Rozalia Koszta**, **Gabriela Mészáros**, **Stela Santău** și **Ștefan Oroian**.

Gheorghe Cohan, născut la Giula, la 22 februarie 1910, pictor, laureat al **Premiului Kossuth**, a avut mai multe expoziții.

Vază cu flori

Rozalia Koszta

Prima a fost în 1930, la Galeria **Tamás**, apoi la **Giula**, la **Múbarát**, în salonul de artă din **Hódmezővásárhely** și la **Galeria Națională**. A decedat la 16 decembrie 1966 și este înmormântat în cimitirul ortodox din Giula. Moștenirea sa artistică a fost donată orașului Giula și este expusă în **Galeria Cohan**, din oraș.

Rozalia Koszta s-a născut la Giula, la 21 februarie 1925. După terminarea studiilor de pictură la **Institutul Repin** din Moscova, ea s-a stabilit în orașul Giula. Pictura sa se caracterizează prin frumusețea și trăsăturile

pământului natal, viața țăranilor, lumea sălașelor și a străzilor orașului natal. Tablourile sale emană căldura culorilor galben, roșu și maro, iar ultima perioadă se remarcă prin utilizarea albastrului și a verdelui închis. A decedat în Giula, la 8 octombrie 1994. Moștenirea sa artistică se află în orașul Giula.

Gabriela Mészáros, născută în 1959, la Budapesta, a obținut diploma de pictor și grafician la **Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu“** din București. Prima expoziție a avut-o în 1980, la București. A expus atât în țară, cât și în străinătate, în **Cuba** și la **Miami**, în **SUA**. Grafica sa a apărut în coloanele ziarelor **Élet és Irodalom** și **Magyar Hírlap**, fiind membră a Uniunii creatorilor de artă din Ungaria.

În domeniul ceramicii se remarcă **Stela Santău**, născută la Giula, în 1959, care a obținut diploma în ceramică la **Institutul de Arte Plastice din Budapesta**. Lucrarea ei de diplomă, **placaj de ceramică pentru o sufragerie**, a fost executată la Fabrica de porțelan din Hódmezővásárhely. Aici a lucrat ca proiectant decorativ, la serviciul de porțelan, timp de doi ani, după care s-a stabilit la Giula. A realizat **grafică computerizată** și ilustrațiile pentru cele două volume de poezii ale Mariei Berényi. A avut o expoziție de ceramică la **Budapesta**, unde a fost premiată. La **Giula** a avut două expoziții.

Ștefan Oroian este o personalitate artistică marcantă, care a avut contribuții deosebite și în viața publică românească. Născut la Bătania, în ziua de 19 februarie 1947, a terminat studiile superioare de specialitate la Seghedin. Aici vine în contact cu viața spirituală a orașului, iar îndrumările profesorului **Winkler László** și ale pictorului **Fischer Ernő** i-au marcat viața de creator. Artist de o remarcabilă originalitate, lucrează în ulei, tehnică mixtă, acuarelă, grafică și sculptează în lemn. Încă de la primele sale desene și ilustrații de cărți, până la cele mai importante creații artistice, se observă caracteristici ale picturii nonfigurative, abstracte, constructiviste. Expoziții însemnate a avut la **Seghedin, Giula, Bichișciaba, Arad, Oradea, Cluj, București, Budapesta**, dar și la: **Zürich, Dizingen, Olanda, Roma și Veneția**. Este membru al **Uniunii Artiștilor Plastici** din Ungaria și membru al **Asociației Internaționale UNESCO a Artiștilor Plastici**, cu sediul la Paris. În anul 2004, a fost distins cu **Ordinul Meritul Cultural al României, în grad de Cavaler**. Pentru contribuția sa la popularizarea valorilor culturale românești din Ungaria, în anul 2006, a fost distins cu **Ordinul Crucea în grad de Cavaler al Republicii Ungare**.

Pe lângă viața de artist plastic, Ștefan Oroian este și un membru activ al vieții obștești: el a fost redactor al ziarului „Foaia Românească” și director al **Editurii de Presă și Cărți Noi**, fondatorul **Fundației Pro Musica** din Giula.

Este demn de remarcat și pictorul amator din Aletea, **Gheorghe Petruzsan**, cu mai multe expoziții de picturi în acuarelă.

Din domeniul artei și cinematografeiei, îl menționăm pe **Ioan Ruzsa**, cu studii în arta teatrală și cinematografică, care excelează în arta fotografică.

Cornel Mândruțau este cel mai remarcabil regizor de origine română din Ungaria, absolvent al **Institutului de Artă Cinematografică din Budapesta**, fiind și actor. Consacrarea lui ca regizor s-a făcut cu filmul **Eu nu mai am nicio dorință**, film cu care a câștigat mai

În memoria strămoșilor, de Ștefan Oroian

Ștefan Oroian

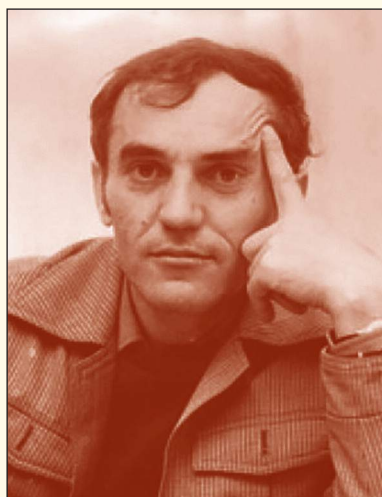
Cornel Mândruțau în timpul filmărilor filmului Delta

multe premii, la mai multe categorii. Pe plan european, renumele l-a câștigat cu filmul **Afta**, la festivalul de la **Oberhausen** din 2001, pentru ca mai apoi să fie premiat și la **Cracovia**, **Stuttgart** și **Bologna**. Cu filmul **Zile frumoase** a câștigat **Leopardul de argint** pentru cel mai bun regizor, la festivalul din Elveția. A participat și la **Festivalul Internațional de Film Transilvania**, de la Cluj, cu filmul **Zile frumoase**. Cu filmul **Delta**, turnat pe meleagurile românești din Delta Dunării, a obținut, la Festivalul Internațional de Film de la Cannes, în anul 2008, premiul **FIPRESCI** al Asociației Internaționale a Criticilor de Film.

Întrebări

1. Arătați ce stil artistic a adoptat Cohan în pictura sa.
2. Care sunt culorile dominante în picturile Rozaliei Koszta?
3. Prin ce lucrări se remarcă Gabriela Mészáros?
4. Prezentați personalitatea artistică a pictorului Ștefan Oroian.
5. Prin ce filme s-a remarcat regizorul Cornel Mândruțau?

109. Cărți, studii și publicații despre românii din Ungaria

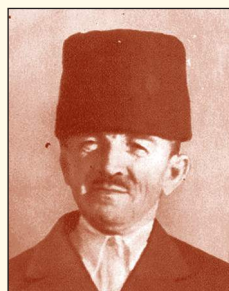

Alexandru Hoțopan

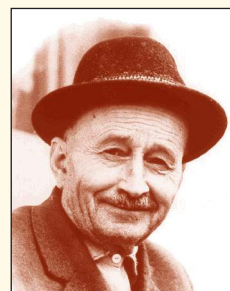
Viața spirituală a românilor din Ungaria a fost legată de marile sărbători creștine, de momentele importante din viața omului, de modul lui de viață din trecut. Majoritatea obiceiurilor populare s-au păstrat în comunitățile românești, ele fiind cunoscute în ultima perioadă datorită cercetărilor folclorice efectuate. Primele culegeri și prelucrări ale materialului folcloric au fost făcute de către **Alexandru Hoțopan**, **Domokos Sámuel** și **Lucia Borza**.

Alexandru Hoțopan, născut la Micherechi, în 1939 și decedat în anul 2007, este, de fapt, un deschizător de drumuri în culegerea și prelucrarea folclorului românilor din Ungaria. El a fost în primul rând un culegător de povești, publicând patru cărți: **Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria**, **Poveștile lui Mihai Purdi**, **Florian** – poveștile lui **Teodor Șimonca**, **Împăratul Roșu și Împăratul Alb** – Poveștile lui **Teodor Șimonca**.

Este inițiatorul și organizatorul activității etnografice a românilor din Ungaria, înființând cercul **Izvorul**. Din anul 1982 apare revista cu același nume, el fiind redactorul acesteia timp de zece ani. Cercetările sale folclorice sunt legate mai ales de obiceiurile ciclului familial, naștere, nuntă și înmor-

Vasile Gurzău

Mihai Purdi

mântare. Dar, în activitatea sa de folclorist, s-a ocupat și de marile cicluri calendaristice, de jocurile de societate ale țăranilor, de jocurile de copii, adunate în zece volume și în articole și studii publicate în țară și în străinătate. El a fost un bun organizator, fiind inițiatorul **Zilei folclorului românesc, Cercului de folclor și mișcării folclorice Perinița.**

Pentru activitatea sa, a fost distins cu **Ordinul Muncii** și cu **Pro Ethnographia Minoritarum.**

Un alt reprezentant al cercetătorilor din generația de la început este **Lucia Borza.** Ea a prelucrat folclorul din Chitighaz – proverbe, zicători, numărători ale copiilor și zicale – în volumul **Jerebetul**, apărut în anul 1988. Autoarea dezvăluie bogăția spirituală a satului natal, dar și varietatea credințelor și practicilor magice, prin înșirarea unor strigături și descântece. Pe lângă acest volum, autoarea a scris mai multe articole și studii despre folclor: **Din folclorul literar al copiilor din Chitighaz, Strigături din Chitighaz, Hora mortului la chitighăzeni, Chitighaz: Proverbe, zicători, expresii**, cele mai multe apărute în revista **Izvorul.**

Un alt cercetător din perioada de început a etnografiei românești din Ungaria, a fost și **Domokos Sámuel**, care a cules folclor românesc din Micherechi. El a publicat două volume importante: **Poveștile lui Vasile Gurzău**, apărut în anul 1968, și **Horele mortului ale lui Teodor Sava**, apărut în anul 1989. Cercetarea folclorului românilor din Ungaria este continuată de cei din generația nouă, care sunt membri ai Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria. Dintre cei mai cunoscuți îi amintim pe: **Emilia Martin, Elena Csobai, Ana Hoțopan, Stella Nikula, Mihaela Bucin.**

Dintre cele mai cunoscute rezultate ale cercetării folclorice ale **Emiliei Martin**, născută la Micherechi, în 1959, sunt: **Sărbători calendaristice la români, Date etnografice despre românii din Ungaria, Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria.** Pe lângă aceste volume, ea mai are numeroase scrieri, studii și articole, apărute în reviste științifice de specialitate.

Elena Csobai, născută în 1952, pe lângă cercetările folcloristice, s-a ocupat și cu istoriografia localităților românești din Ungaria. Amintim aici lucrările: **Istoria românilor din Ungaria de azi, Iosif Ioan Ardelean: Monografia Chitighazului, Mișcările naționale ale românilor din Ungaria.**

Ana Hoțopan, născută în 1960, a scris studii ca **Poezia riturilor de naștere în folclorul românesc, Simboluri în folclorul românesc**, dar și articole ca **Jocul la Cenadul-Unguresc, Îngerii, Strigoii**, care au apărut în ziarele românești din Ungaria.

Stella Nikula, născută în 1966, a publicat cercetările sale folclorice în **Izvorul, Simpozion și Annales.** Cele mai importante studii și articole ale sale sunt: **Crucea, semnul identității noastre creștine, Sărbătoarea Paștelui la Chitighaz, Nașterea la românii din Ungaria, Copiii în societatea tradițională românească**, iar cu lucrarea **Folclorul obiceiurilor calendaristice la românii din Ungaria** a obținut

Antologie a povestitorilor români din Ungaria

Lucrare aparținând cercetătoarei Emilia Martin

Volumul îngrijit de Eva Cozma

Publicații istorice ale românilor din Ungaria

titlul de doctor în folclor la **Universitatea Babeș-Bolyai** din Cluj-Napoca. De asemenea, o amintim aici pe **Maria Gurzău**, născută în 1956, care, prin studiile sale de folclor, a obținut titlul de doctor în folclor la **Universitatea Babeș-Bolyai**, cu lucrarea, **Nunta la românii din Ungaria**.

Mihaela Bucin, născută în 1963, a scris manuale școlare împreună cu **Florica Santău**, dintre care amintim: **Limba română**. A doua mea carte, **Limba română**. A treia mea carte,

Publicație istorică despre românii din Ungaria

a scris studii despre folclor, cum sunt: **Otlaca-Pustă. Schiță monografică**, **Obiceiuri populare dintre Paști și Rusalii**, **Manuscrisele colecționate de Ana Iuhas** și multe alte articole și recenzii.

Din domeniul culegerii de folclor muzical, se remarcă, prin scrierile sale, **Eva Cozma**, născută în 1959, cu volumul **Cântece populare românești din Ungaria** și cu studiile **Tradiția muzicală a românilor din Chitighaz**, **Tradiția muzicală a românilor din Bătania**, **Din viața copiilor din Micherechi – jocuri și jucării**, **Muzica bisericească la românii din Ungaria**. Tot în domeniul culegerii muzicii populare românești, profesorul **Gheorghe Flueraș** scoate două volume cu muzica românilor din Ungaria.

Dintre cercetătorii români din Ungaria se remarcă, atât ca scriitoare, cât și ca istoric, **Maria Berényi**, născută în anul 1959. Ca istoric, a publicat numeroase articole, studii, recenzii și cărți de istorie, în reviste de specialitate, atât în Ungaria,

cât și în România. Dintre volumele de studii apărute amintim: **Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria**, **Românii de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea**, **Istoria Fundației Gojdu**.

Sub aceeași semnătură amintim: **Simpozion**, de la începutul apariției sale și până azi, **CHITIGHAZ – Pagini istorico-culturale**, **BĂTANIA – Pagini istorico-culturale**. Ea are și numeroase studii legate de istoria românilor din Ungaria: **Școlile populare române din Ungaria**, **Școlile populare din Transilvania și Ungaria**, **Mozaicuri istorice din viața macedoromânilor din Austro-Ungaria**, **David Voniga**, fondatorul revistei **Lumina**, **Contribuția lui Moise Nicoară la istoria național-culturală a românilor din Ungaria** și multe alte articole și studii de istorie.

Printre cei care au mai scris articole și studii de istorie se numără și **Florea Olteanu**, cu volumele **Românii din Giula, în secolul al XIX-lea**, **Comunitățile românești din județul Bichiș de azi, în secolele XVIII–XIX**.

Gheorghe Santău, născut în Chitighaz, în 1923, se remarcă prin studii de istorie, cum sunt: **Despre originea românilor din Chitighaz**, **Procesul Memorandumului – din punct de vedere istoric și juridic**, **Originea comunei și a românilor din Chitighaz**, **Istoria Fundației Gojdu**, dar și prin articole, cum sunt: **Jocul de-a ținta**, **Fără limbă**, **identitatea națională nu rezistă**.

Întrebări

1. Prezentați într-o expunere personalitatea lui Alexandru Hoțopan.
2. Enumerați câteva din lucrările Luciei Borza.
3. Din ce sat a cules folclor românesc Domokos Sámuel?
4. Ce lucrări a publicat Emilia Martin?
5. Pe lângă cercetările folclorice, ce studii de istorie a scris Elena Csobai?
6. Enumerați câteva din lucrările semnate de Maria Berényi.

110. Literatura

În perioada contemporană, în cultura românilor din Ungaria au apărut și volume de poezii, nuvele și scrieri literare ale autorilor români. Dintre aceștia, îi amintim pe: **Ilie Ivănuș**, **Lucia Borza**, **Lucian Magdu**, **Gheorghe Petrușan**, **Mihai Cozma** și alții.

Ilie Ivănuș, născut la 23 februarie 1913, la Alamor, în România, și decedat în 1999, este autor de poezie de inspirație autobiografică, adunată în volumul de poezii **Vioara cu cinci strune**, în volumele de proză și povestiri **Ulița pustiului**, **Dincolo de orizont** și în volumele de memorialistică, **Lumea viselor** și **Am plecat din frumosul Ardeal**.

Lucian Magdu, născut la 23 aprilie 1937, la Bătania, și decedat la Budapesta, în 22 mai 1968, poet, medic și regizor, a scris poezii cuprinse în volumul **Pod peste pârâu**, iar poemele **Confesiune**, **Colind**, **Copilărie**, **Impresii de la hodaie** au fost publicate în volumul antologic **Confesiuni**, apărut în 1991. După ce a obținut diploma de medic, s-a îndreptat spre regia de film. După regizarea filmelor de succes **Depărtarea** și **Rădăcini**, moartea sa tragică a curmat o carieră artistică valoroasă.

Prin profesie și prin creația sa literară, **Lucia Borza**, născută la Chitighaz, în anul 1928, se înscrie în genul clasic al literaturii didactice. În 1986 publică ciclul **Mărunte mărgăritare – Ghicitori pentru copii**. În volumul de poezii **Flori târzii** sunt prezentate poezii, ghicitori, numărători, care confirmă profilul liric al autoarei. Lucia Borza este autoare a numeroase manuale școlare în limba română: **Abecedar și carte de citire pentru școlile generale**, **Limba română – Exerciții gramaticale pentru liceu**, **Caiet de lucrări de limba română pentru clasa a V-a a școlilor generale** etc.

Scriitoarei **Maria Berényi** i-au apărut până acum volumele de poezii **Autodefinire**, **Fără titlu**, **Pulsul veacului palid**, **În pragul noului mileniu**.

Profesorul **Mihai Cozma** din Seghedin, născut la Micherechi, în 1938 și decedat în 2009, este unul dintre cei mai remarcabili lingviști români din Ungaria. A scris numeroase manuale, studii și articole: **Istoria literaturii române**, **Gramatica limbii române**, **Limba și literatura română – anul I de liceu**, **Gramatica limbii române – anii II-IV de liceu**, **Pentru conversații în limba română**. A publicat și studii, cum sunt: **Despre istoricul numelor noastre**, **De când trăim în Ungaria?**, **Câți diftongi și triftongi are limba română?**.

Volumul de poezii al Luciei Borza

Mihai Cozma

Ana Borbely, născută în 1958, este cercetătoare în domeniul lingvisticii române și lucrează la **Institutul de Lingvistică al Academiei Maghiare**. Cercetările sale lingvistice au apărut în volumul **Cercetări asupra graiurilor românești din Ungaria**. A publicat numeroase studii și articole: **Despre vocalismul graiului nostru**, **Inscripții funerare românești din cimitirele ortodoxe din Chitighaz**, **Supranume din Chitighaz**, **Limba română din Bătănia**, **Vorbirea românilor din Chitighaz**, dar și lucrarea **Un ghid onomastic pentru românii din Ungaria**.

Gheorghe Petrușan, profesor universitar născut la Micherechi în anul 1938, este cel mai de seamă reprezentant al culturii românilor din Ungaria contemporană. El se remarcă prin activitatea sa de profesor, istoric, critic literar, publicist, autor de manuale de literatură română și de luptător activ pentru națiunea din care face parte. Lucrarea care l-a consacrat ca pe unul dintre cei mai competenți în domeniul istoriei literare a fost teza sa de doctorat **Iosif Vulcan și revista Familia**, din 1992. Un alt volum, **În căutarea identității noastre**, cuprinde articolele sale din presa românească și maghiară, pe teme de literatură română clasică, dar și pe alte probleme ale spiritualității românești din Ungaria.

Gheorghe Petrușan este autorul a numeroase studii și articole, atât în limba română, cât și în limba maghiară: **Despre legăturile lui Mihai Eminescu cu Iosif Vulcan și revista Familia**, **Lupta lui Iosif Vulcan pentru întemeierea unui teatru românesc în Ungaria**, **Școli românești în Ungaria și O schiță a istoriei românilor din Ungaria**. Câteva din articolele publicate de Gheorghe Petrușan sunt: **Poezia în limba maghiară a lui Alexandru Macedonski**, **Despre activitatea noastră folclorică**, **Avangarda românească**, **Asociațiile culturale și literare**, **În pragul epocii reformelor**, **Democratismul și politica față de naționalități**, **Noi elemente în formarea cadrelor didactice române etc.** El este și autor de manuale școlare: **Istoria literaturii române, anul III de liceu**, **Antologie de literatură română I-II**, **Istoria literaturii române, anul IV de liceu** și **Antologie de literatură română III (1880-1918)**. Gheorghe Petrușan este coordonatorul principal al revistei bilingve **Conviețuirea**, din Seghedin, care militează pentru relațiile culturale româno-maghiare, precum și pentru valorile culturale ale românilor din Ungaria.

Întrebări

1. Elaborati un portret al scriitorului Ilie Ivănuș.
2. Citiți din poeziile lui Lucian Magdu și arătați care este mesajul transmis de poet.
3. Prezentați personalitatea scriitoarei Lucia Borza.
4. Citiți și analizați câteva din poeziile Mariei Berényi din volumul Autodefinire.
5. Prin ce cărți și studii s-a remarcat Mihai Cozma?
6. Enumerați câteva din lucrările elaborate de lingvista Ana Borbely.
7. Prezentați un sumar al activității profesorului Gheorghe Petrușan.

111. Instituții românești din Ungaria

Dacă, în perioada interbelică, organizarea românilor din Ungaria a fost ca și inexistentă, după cel de-al Doilea Război Mondial, are loc o adevărată mișcare culturală. Astfel, la 21 martie 1948 a fost înființată, la Giula, **Uniunea Democratică a Românilor din Ungaria**. Primul președinte al Uniunii a fost **Gheorghe Alexici**, iar cel mai de seamă activist al Uniunii, până la Revoluția din 1956, a fost **Ilie Moldovan**. Din anul 1957, caracterul acestei uniuni se schimbă, ea devenind o reprezentantă politică a regimului Kádár. Activitatea acestei organizații s-a rezumat mai mult la seratele de pace și la turneele culturale. Între anii 1956-1983, conducătorul **uniunii** a fost secretarul general, funcție deținută de **Petru Silaghi**. După anul 1960, a fost introdusă din nou funcția de președinte, ocupată de către **Vasile Mark**, până în 1983. La congresul din 1983, a fost ales ca secretar general al Uniunii **Gheorghe Mark**. După

prefacerile democratice ce au survenit în Ungaria, s-a trecut și la reformarea acestei instituții românești. La congresul ținut la Giula, între 15-16 decembrie 1990, deputații din aproape toate satele românești au hotărât constituirea

Uniunii Românilor din Ungaria.

Președintele acestei noi instituții a devenit profesorul din Seghedin, **Gheorghe Petrușan.** Pe lângă sarcinile culturale și profesionale, Uniunea a avut și sarcini de reprezentare politică, până în anul 1994. În această perioadă s-au înființat o serie de asociații locale culturale și de reprezentare a intereselor locale, la: **Bătania, Otlaca-Pustă, Aletea, Chitighaz, Giula,**

Micherechi, Seghedin, Cenadul-Unguresc, Budapesta, Apateu, Săcal, Leta-Mare, Asociația Pedagogilor Români din Ungaria și Comunitatea Cercetătorilor și Creatorilor Români din Ungaria. Din anul 1995, uniunea și-a schimbat denumirea în **Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria (UCRU)**, având doar scopuri cultural-profesionale. În prezent, președintele acestei organizații este **Ioan Ciotea.** Începând cu anul 1994, în viața social-politică a românilor din Ungaria a intervenit o schimbare radicală. Pe baza **Legii minorităților naționale nr.L.20.VII**, din 1993, s-au ales, în octombrie 1994, autoguvernările minoritare locale românești. Astfel, s-au format autoguvernări minoritare românești la **Aletea, Bătania, Bichișciaba, Chitighaz, Otlaca-Pustă, Giula, Micherechi, Apateu, Săcal, Bedeu, Cenadul-Unguresc** și, după un an, la **Seghedin.**

În martie 1994, aceste autoguvernări locale au format, conform legii, **Autoguvernarea pe Țară a**

Sediul Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria

Centrul de Informare și Documentare

Sediul Autoguvernării pe Țară a Românilor din Ungaria

Lucrare a Institutului de
Cercetări al Românilor din Ungaria

Lucrare Institutului de Cercetări al
Românilor din Ungaria

Publicație a Institutului de
Cercetări al Românilor din Ungaria

Românilor din Ungaria (AȚRU). Primul președinte al auto-guvernării nou formate a devenit **Ioan Budai**, iar vicepreședinți au fost **Gheorghe Ardelean** și **Gheorghe Netea**. Alegerile din anul 1998 au adus și multe dezbinări în cadrul comunității românești din Ungaria. Acum s-au format mult mai multe autoguvernări locale românești, în care au intrat și elemente de altă etnie decât cea română. Din cele 15 autoguvernări locale din **Budapesta**, doar una a fost formată numai din români. În județul **Bichiș** s-au format 8 autoguvernări, în **Bihor** 7, în **Csongrad** 2, iar la **Kazincbarcika** una. Când s-a încercat formarea autoguvernării pe țară, în luna martie 1999, autoguvernările neromânești din Budapesta au împiedicat acest proces. S-a format o **Uniune a autoguvernărilor românești pe țară**, dar fără o bază legală. A fost necesară modificarea legii minorităților din 1993, pentru ca 50% din deputați să poată forma o autoguvernare. Astfel că, la 2 noiembrie 1999, s-a putut forma autoguvernarea pe țară, formată din 53 de deputați. Președinte a fost ales **Traian Cresta**, iar vicepreședinți **Gheorghe Gros**, **Gheorghe Gulyás** și **Ioan Tănăsie**. După alegerile locale din anul 2002, s-a format din nou autoguvernarea pe țară, cu 53 de deputați, aleși din cadrul autoguvernărilor locale. A fost ales președinte **Traian Cresta**, iar vicepreședinți **Gheorghe Ardelean** și **Gheorghe Gulyás**. La alegerile din anul 2006 s-au format mai multe autoguvernări locale, dar numărul deputaților care a format adunarea generală a fost limitat la 25, în funcție de numărul autoguvernărilor locale. Astfel, s-au format două alianțe în cadrul autoguvernărilor locale, una numită **Coaliția Românilor din Ungaria**, condusă de **Teodor Martin**, și a doua, condusă de președintele **Traian Cresta**. Președintele **Traian Cresta** a câștigat alegerile pentru conducerea autoguvernării. Pe baza legilor în vigoare privind minoritățile din Ungaria, autoguvernarea a încercat să-și formeze propriile instituții, pentru realizarea autonomiei culturale. În anul 2002 a înființat un ziar propriu, „**Cronica**”, care a fost, la început, lunar. Din octombrie 2009, ziarul a devenit săptămânal. Dar instituția cea mai de seamă, întemeiată de autoguvernare în anul 2003, este **Centrul de Documentare și Informare**. Primul director al Centrului a fost **Eva Ruzsa Bányainé**. Scopul acestei instituții este de a culege, a păstra, a îngriji, a arhiva și a duce mai departe tradițiile și cultura românilor din Ungaria. În cadrul Centrului de Documentare și Informare s-a înființat echipa de dansuri populare.

Centrul a organizat numeroase expoziții de pictură, lansări de cărți și diferite spectacole de sărbători. Sub patronajul Centrului de Documentare și Informare se află **Casa Muzeu din Chitighaz**, înființată în anul 1984. Această casă muzeu a fost cumpărată, în anul 2007, de Autoguvernarea pe Țară a Românilor din Ungaria, de la primăria comunei.

O instituție românească reprezentativă este **Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria**, care a luat naștere la 13 februarie 1993. Institutul funcționează cu trei secții: **etno-**

Publicație a Institutului de Cercetări
al Românilor din Ungaria

grafie, lingvistică-literară și istorie. Din anul 1993, directorul acestei instituții este **Maria Berényi**. Începând cu anul 1991, se organizează anual simpozioane, la care cercetătorii își prezintă rezultatele obținute în domeniul respectiv. Aceste cercetări sunt publicate în volumele **Simpozion**. Începând cu anul 1991, pe lângă Simpozion, au apărut, datorită **Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria**, și monografiile **Pagini istorico-culturale** pentru lo-

Publicație a Institutului de Cercetări
al Românilor din Ungaria

calitățile: **Chitighaz** (1993), **Bătania** (1995) și **Micherechi** (1997). Din aceste monografii, pe lângă istoricul și viața social-culturală a localității, aflăm și studii despre personalitățile locului: **Iosif Ioan Ardelean**, **Lucian Magdu**, **Aurel Suci**, **Isaia B. Bosco**. **Societatea Culturală a Românilor din Budapesta** a editat, în anii 1993, 1995, 1997 și 2000, un **Almanach**, cu rubricile: *Creație, Consemnări, Profil, Remember*.

Cercetătorii de la institut s-au concentrat pe studierea problemelor legate de istorie, tradiție, limbă și identitate a românilor. În anul 1996, institutul a editat o publicație bilingvă, **Annales**, cu articole publicate de cercetători în română și maghiară. În anul 1998 publică **Bibliografia**, în cuprinsul căreia se întâlnesc bibliografiile personale ale cercetătorilor acestui Institut. Publicații ca **Izvorul**, revistă de etnografie și folclor, și revista de cultură **Lumina**, ce apar din anul 1997, sunt susținute financiar de către Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria.

În concluzie, putem afirma că, deși comunitatea românească din Ungaria este, numeric, mică, ea are valori culturale deosebite. În condițiile vitrege pe care le-a avut de depășit în perioada interbelică, această comunitate românească a reușit să se organizeze pentru a-și păstra caracterul național. Mai ales după schimbarea sistemului social din țară, a apărut o nouă generație de intelectuali, cu o altă concepție despre națiunea din care face parte.

Întrebări

1. Care este prima instituție românească din Ungaria, înființată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea?
2. Arătați ce schimbări au survenit după anul 1990 în sistemul instituțional românesc din Ungaria.
3. Vorbiți despre sistemul autogovernărilor minoritare românești.
4. Când și cu ce scop a luat ființă Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria?
5. Enumerați câteva publicații ale acestui institut.
6. Când și de către cine a fost înființat Centrul de Documentare și Informare?
7. Pe baza celor studiate, faceți o evaluare a culturii românești după anul 1945.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Andreiescu Valeriu, *Istoria Bisericii Penticostale*, București, 2006
- Ardelean Iosif Ioan, *Monografia comunei Chitighaz*, Békéscsaba, 1986
- *Annales 2000*, Giula 2000
- *Az egykori Csongrád vármegye*, Belvedere, 2006, XVIII, 1-2
- *Az egykori Csanád vármegye*, Belvedere, 2005, XVII, 7-8
- *Bătania – Pagini istorico-cultural*, Budapesta, 1995
- Berindei Dan, *Revoluția de la 1848 în Țările Române*, București, 1974
- Berindei Dan, *România în vremea lui Carol I, 1866-1876*, București, 1992
- Berényi Maria, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea*, Gyula, 1992
- Berényi Maria, *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu, 1802-1870*, Giula, 2000
- Berényi Maria, *Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria*, Budapesta, 1990
- *Békés Vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1715-1848*, IV A 1
- Biberea Petru, *Cronica bisericii parohiale greco-ortodoxe din Giula Germană*, 1907
- Bocșan Nicolae, *Contribuția la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986
- Bodea Cornelia, *1848 la români O istorie în date și mărturii*, vol I-II, București, 1982
- Bodea Cornelia, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta pentru emancipare național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, Arad, 1943
- Borbély Anna, *Limbă română și identitate românească în Ungaria – Aspecte dialectologice, sociolingvistice, onomastice și demografice*, Giula, 2013
- Bucin Mihaela, *O identitate difuză. Repertoriul narativ contemporan al românilor din Ungaria*. *Philologica Jassyensia*, An I, Nr. 1-2, pp. 127-160, 2005
- Bucin Mihaela, *Altfel de români. Statutul identitar al comunității istorice neoprotestante din Ungaria, Puterea de a fi altfel* (red.) Patricia Runcan, Remus Runcan, Editura Didactică și Pedagogică București, 2014. pp. 231-241
- Cioban Florin, *Between History and Literature în Cultural Texts and Contexts in the English Speaking World*, Editura Universității din Oradea, 2009
- Cioban Florin, *Disclosing the hidden dimension of every day practices/Perspectives on Cultural Anthropology*, Editura Palamart Budapesta, 2010
- Cioca Ștefan, *Biserica Baptistă din Chitighaz, 1891-1993*, Chitighaz, 1993
- Cioca Ștefan, *Biserica Baptistă din Cenadul Unguresc*, Giula, 2014
- *Conviețuirea*, revista românilor din Seghedin, anul 5, nr. 1-4, Seghedin, 2001
- Colta Rodica Elena, *Circulația tipăriturilor vechi românești în secolul al XVIII-lea în comitatele Arad și Zarand*, în *Ziridava*, 1968
- Csobai Elena, *Istoricul românilor din Ungaria de azi*, Giula, 1996
- Czeglédi Gurzău Maria, *Nunta la românii din Ungaria*, Giula, 1996
- *Chitighaz, Pagini istorico-cultural*, Budapesta, 1993
- Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii din România, *Raportul Final*, București, 2007
- Ciuhandu Gheorghe, *Românii din câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940
- *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Giula, 1981
- Domokos Sámuel, *Tipografia de la Buda*, Gyula, 1944
- *Documente istorice, Instituții feudale din Țările Române*, București, 1993
- Durkó Antal, *Békés nagyközség története*, Békés, 1939

- Đurić Milovanović Aleksandra, *Minorităţi duble și invizibile: români năzărineni din Voivodina*, Anuar 2009, Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina, Zrenianin, Editura ICRV, pp. 201-216.
- *Episcopia Aradului – istorie, viață culturală, monumente de artă*, Arad, 1989
- Georgescu Vlad, *Unitatea națională a românilor în epoca modernă 1821-1918*, București, 1982
- Georgescu Vlad, *Istoria românilor*, București, 1992
- Gyémánt Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790-1848*, București, 1986
- Glück Eugen, *Contribuții cu privire la activitatea școlilor românești din sud-estul Ungariei (1868-1918)*, Simpozion, Giula, 2000
- Gurzó János; *A Méhkeréki Pünkösdi Gyülekezet Szociológiai Helyzete*, Pünkösdi Teológiai Főiskola, Budapest, 2008
- Hoțopan Alexandru, *Istoria Bisericii Baptiste din Micherechi, 1921-1950*, Giula, 2001
- Jakab Attila, *Többszörösen kisebbségben*, EÖKK, Budapest, 2005
- *Hozzájárulás, tanulmányok a magyarországi románokról*, Budapest, 1988
- Iosif Ioan Ardelean, *Monographia comunei Chitighaz*, Arad, 1893
- Iorga Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989
- IZVORUL, *Revistă de etnografie și folclor*, Giula, 2008
- Karácsonyi János, *Békés vármegye története*, Gyula, 1896
- Karácsonyi János, *Békés vármegye története, I*, Gyula, 1896
- Kincses Gyula, *Görög-katolikus iskolája Pocsajban*, Nyíregyháza, 2006
- Kósa László, *A gyulai református egyház története*, Gyula, 1994
- Lungu Traian, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea, 1889-1900*, București, 1967
- Litiu Gheorghe, *Contribuții la studiul circulației vechilor cărți bisericești, în Mitropolia Banatului*, nr 7-9 anul XVII
- *Lumina*, *Revistă socială și științifică a românilor din Ungaria*, numerele din anul 1991 până în 2009
- *Magyar statisztikai közlemények I kötet, a 1900 évi népszámlálás, első rész* Budapest, 1902
- Misaroș Teodor, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe din R Ungară*, Budapesta, 1990
- *Magyarország, történeti statisztikai helységnévtára, 3 Békés Megye*, Budapest, 1993 *Békés-Csongrád-Csanád vármegye mérnöki iratok*, BML IV/B/154/39/ 1850
- *Mărturii privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918)*, Documente referitoare la Episcopia Aradului, Arad, 1986
- Molin Virgil, *Din trecutul Aradului ortodox, centru de legături culturale românești*, în Mitropolia Banatului, nr. 11-12 anul XIII, 1963
- *A Magyar korona országában az 1881 év elején végrehajtott népszámlálás II kötet*, Budapest, 1882
- Márkus György, *Békés vármegye*, Budapest, 1936
- Mogyoróssy János, *Gyula hajdana és most*, Gyula 1858
- Munteanu Cornel, *Românii din Ungaria, I* Presa, Giula, 2006
- Martin Emilia, *Sărbători calendaristice la românii din Ungaria*, Gyula, 2003
- Manea Mihai, Teodorescu Bogdan, *Istoria Românilor de la 1821 până în 1989*, București, 1995
- *Micherechi – Pagini istorico-culturale*, Giula, 2000
- Dr Olteanu Florea, *Românii din Giula în secolul al XIX-lea*, Giula, 1999
- Palugyay Imre, *Békés-Csanád-Csongrád és Hont vármegye léirasa*, Pest, 1855
- Păcurariu Mircea, *Istoria bisericii române din Transilvania, Banat, Crișana, și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1992
- Pățașiu Teodor, *Monografia comunei Micherechiu, Micherechiu*, 1934
- Petrușan Gheorghe, *Iosif Vulcan și Familia*, Seghedin, 1992
- Petrușan Gheorghe, Martin Emilia, Kozma Mihai, *Românii din Ungaria*, Győr, 2000
- Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, 1994
- Popovici Alexa, *Istoria baptiștilor din România*, Chicago, 1980
- Retegan Simion, *Dieta românească a Transilvaniei, 1863-1869*, Cluj-Napoca, 1979

- Ruja Gheorghe, *90 de ani de mărturie baptistă la Micherechi*, Foaia Românească, 18 noiembrie, Giula, 2011
- Ruja Gheorghe, *Reflecții pe marginea unui manual*, Foaia românească, 2 aprilie, Giula 2015
- Scherer Ferenc, *Gyula Város Története*, Gyula, 1938
- Scurtu Ioan, *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*, Cluj Napoca, 1979
- Scurtu Ioan, *Democrația la români, 1866-1938*, București, 1900
- Suci I. D. Constantinescu R., *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980
- Szentkereszty Tivadar, *Békés vármegye népoktatásának története*, Gyula, 1932
- Szabó Gyula, *Vértesi Krónika, Létavértes*, 1993
- Szabó Károly, *Körösszegapáti Története*, Debrecen, 2007
- Simpozion, cu comunicările cercetătorilor români din Ungaria, revistele apărute din 1991 până în 2009
- Timpuri, revistă de cultură, Giula, 1988
- Tokai Gyula, *Nagyléta Földje és népe*, Vámospércs, 1992
- Veress Endre, *A Budai Egyetemi Nyomda román kiadványának dokumentumai*, Budapest, 1982

GLOSAR DE TERMENI ISTORICI

<i>ad – hoc –</i>	întocmit anume pentru un scop
<i>adunarea norodului –</i>	numele armatei revoluționare organizate de Tudor Vladimirescu
<i>armistițiu –</i>	suspendarea temporară a luptelor dintre două armate
<i>autohton –</i>	băștinaș, locuitor născut pe un anumit teritoriu dintr-o anumită țară
<i>autonomie –</i>	drept al unei regiuni, al unei naționalități de a se administra în cadrul unei entități politice conduse de o putere politică
<i>ban –</i>	mare dregător din Oltenia
<i>boier –</i>	mare proprietar de pământ, membru al unei clase sociale conducătoare în societatea feudală din Țările Române
<i>castru –</i>	tabără militară a unei legiuni militare romane
<i>colonie –</i>	cel mai înalt rang al unui oraș roman
<i>conscripție –</i>	recensământ făcut de autorități pentru înregistrarea populației în scop fiscal s-au militar
<i>convenție –</i>	înțelegere, acord, aranjament între două state sau mai multe țări
<i>creștinism –</i>	religie al cărei întemeietor a fost Isus Hristos
<i>dictat –</i>	act de forță prin care un stat impune altuia, anumite condiții politice, economice, militare
<i>dictatură –</i>	exercitarea puterii de către o persoană sau un grup de persoane fără să poată fi oprită de cineva
<i>divan –</i>	denumirea sfatului domnesc din Țările Române în secolele XVI-XIX
<i>dualism –</i>	formă de conducere statală realizată printr-o uniune personală, dintre Austria și Ungaria între 1867-1918
<i>epitrop –</i>	administratorul unei averi a bisericii
<i>etnogeneză –</i>	formarea, nașterea, originea unui popor
<i>federalizare –</i>	acțiunea, faptul de a (se) federaliza; introducerea sistemului de organizare federală într-un stat
<i>frescă –</i>	pictură decorativă executată cu culori dizolvate în apă pe o tencuială umedă
<i>fibulă –</i>	podoabă de veșmânt, agrafă de metal, întrebuințată în antichitate pentru a încheia un veșmânt
<i>grațiere –</i>	iertare, absolvirea de executarea unei pedepse penale
<i>guberniu –</i>	Consiliul Provincial al Transilvaniei
<i>haraci –</i>	impozit funciar, datorat pentru deținerea de pământ, reprezintă o răscumpărare a păcii mahomedane

<i>imigrare –</i>	a merge într-o țară străină cu scopul de a se stabili acolo
<i>inflație –</i>	dezechilibrul economic care se caracterizează prin scăderea puterii de cumpărare a banilor
<i>insurecție –</i>	lupta armată împotriva unei puteri politice aflate la conducerea statului
<i>jeler –</i>	țăran cu puțin pământ sau deloc care lucra pe pământul nobililor
<i>jude –</i>	stăpân de obști sătești libere, sinonim cu cneazul
<i>locotenentă –</i>	organ politic și administrativ care ținea locul domnitorului
<i>legație –</i>	misiune diplomatică inferioară unei ambasade
<i>manufactură –</i>	întreprindere industrială în care se fabrică produse de larg consum, folosindu-se munca manuală
<i>memorandum –</i>	notă politică, diplomatică în care este expusă o problemă sub aspect juridic
<i>monarhie absolută –</i>	formă de guvernare în care puterea este exercitată de un rege sau un principe
<i>naționalizare –</i>	trecerea unor bunuri din proprietate particulară în proprietatea de stat
<i>națiune –</i>	în sens medieval, termenul desemnează un grup etnic cu privilegii și imunități
<i>pașalâc –</i>	provincie din Imperiul Otoman condusă de un pașă
<i>patriarh –</i>	șeful suprem al bisericii ortodoxe autocefale
<i>peșcheș –</i>	dar al domnitorilor români către sultanul otoman
<i>raia –</i>	teritoriul ocupat militar de către turci, pentru a asigura dominația otomană
<i>regat –</i>	stat condus de un rege
<i>revoluție –</i>	transformarea radicală a unei societății bazate pe clase antagoniste, prin care se realizează trecerea de la o formație social-economică inferioară, la alta superioară
<i>sangiac –</i>	unitate teritorială din Imperiul Otoman condusă de un sangeac – bei
<i>sesie –</i>	lot de pământ aflat în folosința țăranilor din Ungaria
<i>status – quo –</i>	situație existentă a unui stat
<i>suveranitate –</i>	dreptul unui popor de a-și hotărî singur soarta
<i>suzeranitate –</i>	dreptul unui stat asupra altui stat care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă
<i>totalitarism –</i>	regim sau concepție politică bazată pe un regim dictatorial
<i>unitarieni –</i>	adeptii bisericii unitariene care neagă dogma trinității și nu recunosc în Dumnezeu decât o singură persoană

DATE CRONOLOGICE

- 82 – 44 î. Hr. regele Burebista
- 87 – 106 î. Hr. regele Decebal
- 96 – 117 împăratul Traian
- 101 – 102 primul război daco – roman în timpul lui Traian
- 105 – 106 al doilea război de cucerire al Daciei de către Traian
- 106 – transformarea Daciei în provincie romană
- 271 – părăsirea Daciei de către romani
- 896 – așezarea maghiarilor în Panonia
- 1224 – Bula de aur a sașilor
- 1247 – Diploma cavalerilor ioaniți
- 1240 – 1241 marea invazie mongolă
- 1277 – conflictul dintre Litovoi și regele maghiar
- 1310 – 1352 domnitorul Basarab I
- 1330 – bătălia de la Posada dintre Basarab I și regele maghiar
- 1350 – marca condusă de Dragoș
- 1359 – 1365 domnitorul Bogdan
- 1359 – înființarea Mitropoliei Țării Românești
- 1386 – 1387 înființarea Mitropoliei Moldovei
- 1386 – 1388 înființarea mănăstirii Cozia
- 1395 – lupta de la Rovine
- 1437 – Răscoala țăranilor de la Bobâlna
- 1466 – 1469 construirea mănăstirii Putna
- 1456 – lupta de la Belgrad
- 1475 – lupta de la Vaslui
- 1508 – înființarea tipografiei din Țara Românească la Târgoviște
- 1514 – Războiul țăranesc condus de Gheorghe Doja
- 1517 – Tripartitul lui Werbőczy
- 1521 – Scrisoare lui Neacșu din Câmpulung
- 1528 – tiparul din Transilvania de la Sibiu
- 1595 – lupta de la Călugăreni
- 1613 – 1629 Gabriel Bethlen
- 1630 – 1648 Gheorghe Rákóczi
- 1632 – 1654 Matei Basarab
- 1634 – 1653 Vasile Lupu
- 1642 – tiparul din Moldova de la Iași
- 1688 – 1714 Constantin Brâncoveanu
- 1710 – 1711 Dimitrie Cantemir
- 1691 – Diploma leopoldină
- 1699 – Pacea de la Karlowitz
- 1703 – 1711 răscoala antihabsburgică condusă de principele Rákóczy II
- 1711 – primul domnitor fanariot în Moldova
- 1716 – primul domnitor fanariot în Țara Românească
- 1718 – Pacea de la Passarowitz

1784 – 1785 Răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan
1791 – Supplex Libellus Valachorum
1812 – Pacea de la București când Basarabia este anexată de către Rusia țaristă
1821 – înlăturarea ultimilor domnitori fanarioți
23 ianuarie 1821 – Proclamația lui Tudor Vladimirescu de la Padeș
1822 – restaurarea domniilor pământene
1831 – Regulamentul organic din Țara Românească
1832 – Regulamentul organic din Moldova
1848, 27 martie – adunare de la Iași
3 mai 1848 – Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății de la Blaj
9 iunie 1848 – Adunarea de la Izlaz
13 septembrie 1848 – bătălia din Dealul Spirii
1858 – Conferința de la Paris
5 ianuarie 1859 – alegerea lui Cuza ca domnitor al Moldovei
24 ianuarie 1859 – alegerea lui Cuza ca domnitor și în Țara Românească
1860 – inaugurarea Universității de la Iași
1864 – înființarea Universității din București
11 februarie 1866 – înlăturarea domnitorului Cuza
10 mai 1866 – Parlamentul României îl proclamă principe pe Carol I
1864 – reînființarea Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal
1867 – instaurarea dualismului
9 mai 1877 – proclamarea independenței României
ianuarie 1788 – Pacea de la San Stefano
1878, iunie – Congresul de la Berlin
1881 – România devine regat
1892 – Memorandum-ul
21 iulie 1914 – Consiliul de Coronă de la Sinaia hotărăște neutralitatea țării
15 august 1916 – România intră în Primul Război Mondial
1917, vara – victoriile armatei române de la Mărășești, Mărăști și Oituz
27 martie 1918 – unirea Basarabiei cu România
15 noiembrie 1918 – unirea Bucovinei cu România
1 decembrie 1918 – Marea Adunare de la Alba Iulia
1919 – 1920 – Conferința de Pace de la Versailles
1921 – reforma agrară
1923 – Constituția României
1927 – moartea regelui Ferdinand
1927 – 1930 – prima domnie a regelui Mihai sub regență
1928 – prima emisiune radiofonică din România
1929 – 1933 – criza mondială
1930 – 1940 – regele Carol al II-lea
1938 – Constituția lui Carol al II-lea
6 septembrie 1940 – Mihai I devine rege
ianuarie 1941 – are loc rebeliunea legionară
22 iunie 1941 – atacul împotriva URSS
23 august 1944 – înlăturarea de la putere a mareșalului Antonescu
6 martie 1945 – instalarea guvernului procomunist a lui Petru Groza
19 noiembrie 1945 – alegerile parlamentare falsificate de către comuniști
10 februarie 1947 – Tratatul de Pace de la Paris
30 decembrie 1947 – regele este forțat să abdice, România devine republică
13 aprilie 1948 – prima Constituție comunistă din România
11 iunie 1948 – naționalizarea mijloacelor de producție
1948 -1962 – colectivizarea în România
1965 – Nicolae Ceaușescu devine secretarul PCR

1974 – Nicolae Ceaușescu devine președinte al României
1977 – prima grevă a minerilor din Valea Jiului
1987 – mișcări antidictatoriale în marile orașe din România
16 decembrie 1989 – începutul revoluției anticomuniste de la Timișoara
22 decembrie 1989 – revoluția din București
25 decembrie 1989 – execuția cuplului Nicolae și Elena Ceaușescu
21 noiembrie 1991 – noua Constituție validată prin referendum
1992 – Ion Iliescu este ales președinte al României
1996 – Emil Constantinescu este ales președinte al României
2000 – Ion Iliescu este ales președinte al României
2004 – Traian Băsescu devine președintele României
2004 – România este membră a NATO
2007 – România este membră cu drepturi depline a Uniunii Europene

ISTORIE LOCALĂ

1648 – este pomenită episcopia de Gyula și Lippa
1660 – 1666 – Călătoriile lui Evlia Celebi prin Ungaria
1688 – reînființarea județului Bihor
1715 – reînființarea județului Bichiș
1721 – este construită prima biserică din Giula
1730 – reînființarea județului Cenad
1743 – este construită biserica greco-catolică din Pocei
1779 – este construită biserica ortodoxă din Chitighaz
1786 – este construită biserica ortodoxă din Bichiș
1788 – este construită biserica greco-catolică din Săcal
1802 – este construită biserica greco-catolică din Verteș
1807 – este construită biserica ortodoxă din Apateu
1808 – este construită biserica ortodoxă din Cenad
1812 – înființarea Preparandiei din Arad
1822 – înființarea Seminarului Teologic din Arad
1834 – este construită biserica ortodoxă din Giula germană
1837 – este construită biserica ortodoxă din Bichișciaba
1838 – apariția revistei Gazeta de Transilvania
1849 – este construită biserica ortodoxă din Micherechi
1849 – este construită biserica greco-catolică din Leta Mare
1852 – este construită biserica greco-catolică din Bedeu
1862 – este înființată Societatea Culturală Petru Maior
1862 – a fost înființată Catedra de limbă și literatură română din Budapesta
1865 – apariția revistei Familia
1864 – este reînființată Mitropolia Ortodoxă a Românilor din Ungaria și Transilvania
1864 – înființarea fundației Elena Ghiba Birta
1866 – apariția revistei Albina
1866 – George Pomutz este numit consulul SUA în Rusia
1868 – apariția revistei Federațiunea
1868 – apariția revistei Transilvania
1869 – este construită biserica ortodoxă din Bătania
1969 – este aprobat Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe din Ungaria
1869 – înființarea Fundației Gojdu
1882 – apariția revistei satirice Vulturul
1887 – înființarea fundației Teodor Papp

1891 – Iosif Vulcan este ales ca membru al Academiei Române
 1893 – Iosif-Ioan Ardelean publică monografia comunei Chitighaz
 1894 – David Voniga scoate revista *Lumina*
 1898 – data de înființare a comunei Otlaca Pustă
 1913 – este construită biserica ortodoxă din Otlaca Pustă
 1947 – a fost înființat *Ansamblul de păstrarea tradițiilor și jocurilor populare Gheorghe Nistor* din Micherechi
 1948 – a fost înființată Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria
 1950 – a fost înființată echipa de dansuri populare din Apateu
 1951 – apare revista *Libertatea*
 1951 – apare *Calendarul Nostru*
 1957 – apariția ziarului *Foaia Noastră*
 1958 – a fost înființată echipa de dansuri populare din Bătania
 1970 – a fost înființat *Corul de bărbați din Chitighaz*
 1970 – a fost înființat *Corul de femei din Aletea*
 1992 – a fost înființat *Corul din Apateu*
 1991 – a fost înființat *Corul Pro Musica* din Giula
 1992 – a fost înființat *Corul de femei din Bătania*
 1993 – a fost înființat *Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria*
 1994 – s-a format *Autogovernarea pe Țară a Românilor din Ungaria*
 1997 – apare revista *Conviețuirea*
 1997 – 14 februarie – data înființării Episcopiei Ortodoxe din Ungaria
 1998 – apare revista *Foaia Românească*
 2002 – apariția ziarului *Cronica*
 2003 – a fost înființat *Centrul de Documentare și Informare al AȚRU*
 2006 – a fost înființată *Echipa de dansuri populare a Centrului de Documentare și Informare*

UNITĂȚI DE MĂSURĂ FOLOSITE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

iugărul mic = 1100 stânjeni pătrați = 0,4055 ha
 iugărul mare sau unguresc = 1200 stânjeni pătrați = 0,4300 ha
 iugărul cadastral = 1600 stânjeni pătrați = 0,5755 ha
 kapa = sapa = 96-104 stânjeni pătrați
 iștia = 1,8 litri
 măsura de Pojon = 62 de litri
 stânjenul = 1,92 m
 sesia iobăgească = 34 iugăre de arat
 = 22 iugăre de coasă
 + lotul de casă cu grădină
 dările pentru o sesie iobăgească: 52 de zile de robotă
 dijma mică = arenda 1 ft
 lemne = un car
 clapon = 2
 pui = 2
 ouă = 12
 unt = o iștie

CUPRINS

CAPITOLUL I	
ANTICHITATEA PE TERITORIUL ROMÂNIEI	5
1. Antichitatea pe teritoriul României	5
2. Statul lui Burebista	7
3. Decebal și luptele daco-romane	8
4. Originea neamului românesc	11
5. Formarea limbii și poporului român	11
CAPITOLUL AL II-LEA	
EVUL MEDIU	13
6. Formarea statului medieval Țara Românească	13
7. Formarea statului medieval Moldova	15
8. Structurile economice și sociale ale Evului Mediu	16
9. Dezvoltarea economică	19
CAPITOLUL AL III-LEA	
EXPANSIUNEA IMPERIULUI OTOMAN	20
10. Pericolul otoman	20
11. Dominația otomană	22
12. Lupta împotriva dominației otomane	23
13. Continuarea luptei împotriva dominației otomane	24
14. Principatul Transilvania în secolele al XVI - XVII-lea	26
15. Viața culturală în Evul Mediu (I)	28
16. Viața culturală în Evul Mediu (II)	30
17. Epoca fanariotă	33
CAPITOLUL AL IV-LEA	
TREZIREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE	35
18. Românii din Transilvania în secolul al XVIII-lea (I)	35
19. Românii din Transilvania în secolul al XVIII-lea (II)	36
20. Mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu	38
21. Regulamentele organice	40
22. Românii din Transilvania în epoca reformelor	42
23. Revoluția din 1848	44
24. Desfășurarea revoluției din Transilvania	46
25. Revoluția din 1848 în Principatele Române	47
26. Aspecte ale revoluției în Țara Românească	49
CAPITOLUL AL V-LEA	
ORGANIZAREA STATULUI MODERN	52
27. Unirea Principatelor Române și reformele lui Alexandru Ioan Cuza	52
28. Domnia lui Alexandru Ioan Cuza	55
29. Aducerea pe tronul României a prințului Carol de Hohenzollen-Sigmaringen ...	56

30. Războiul de independență	57
31. Monarhia	61
32. Dezvoltarea capitalismului	62
33. Răscoale țărănești	65
34. Mișcarea muncitorească	67
35. Situația românilor în perioada dualistă	68
36. Memorandumul	70
37. Problema Transilvaniei în România	73
38. România la începutul Primului Război Mondial, până la sfârșitul anului 1916	75
39. România în a doua parte a Primului Război Mondial	76
CAPITOLUL AL VI-LEA	
ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL	
40. România după semnarea tratatelor de pace de la Paris	80
41. Problemele societății românești	82
42. Partidele politice	83
43. Reprezentarea politică a minorităților	85
44. Viața culturală și între cele două războaie mondiale	86
45. Viața cotidiană și nivelul de trai în perioada interbelică	89
46. Monarhia din România între cele două războaie mondiale	91
47. Regimul autoritar al lui Carol al II-lea	92
CAPITOLUL AL VII-LEA	
ROMÂNIA ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.	
URMĂRILE RĂZBOIULUI	
48. Căderea regimului autoritar al lui Carol al II-lea	94
49. Instalarea dictaturii militare a lui Ion Antonescu	96
50. Participarea României la al Doilea Război Mondial	97
CAPITOLUL AL VIII-LEA	
DICTATURA COMUNISTĂ ÎN ROMÂNIA	
51. Schimbările social-economice după cel de-al Doilea Război Mondial	99
52. Instaurarea dictaturii comuniste	101
53. Problema naționalităților în timpul regimului comunist	105
Minoritatea maghiară	105
Minoritatea germană	106
Evreii și romii	107
CAPITOLUL AL IX-LEA	
SCHIMBAREA REGIMULUI ÎN ROMÂNIA	
54. Revoluția din 1989	109
55. Sistemul democratic în România	111
56. Probleme sociale și economice în România de azi	113
CAPITOLUL AL X-LEA	
ROMÂNII DIN UNGARIA	
57. Atestări documentare ale prezenței românilor în Bazinul celor trei Crișuri	117
SITUAȚIA LOCALITĂȚILOR ÎN PERIOADA DOMINAȚIEI OTOMANE	
58. Cauzele depopulării și confesiunile călătorului turc Evlia Celebi	119

PERIOADA REPOPULĂRILOR	122
59. Reînființarea județelor Bihor, Bichiș, Cenad	122
60. Cauzele și circumstanțele repopulărilor	123
 CAPITOLUL AL XI-LEA	
PE URMELE TRECUTULUI	125
61. De unde se trag românii din Ungaria	125
62. Religia românilor din Ungaria	126
63. Religia greco-catolică	128
64. Obiceiurile	129
65. Arta populară	133
 CAPITOLUL AL XII-LEA	
SCURT ISTORIC AL LOCALITĂȚILOR LOCUITE ȘI DE ROMÂNI	135
Comunitățile românești din județul Bichiș	135
66. Aletea	135
67. Otlaca Pustă	136
68. Bătania	137
69. Cenadul Unguresc	139
70. Bichișciaba	140
71. Bichiș	141
72. Chitighaz	142
73. Micherechi	144
74. Giula	146
Comunitățile greco – catolice din Bihor	150
75. Bedeu	150
76. Pocei	151
77. Leta Mare	152
Comunitățile ortodoxe din Bihor	154
78. Săcal	154
79. Apateu	156
 CAPITOLUL AL XIII-LEA	
CULTELE CREȘTINE EVANGHELICE (NEOPROTESTANTE)	
LA ROMÂNII DIN UNGARIA	157
80. Definirea termenilor religie, cult religios, confesiune	157
81. Comunitățile baptiste. Scurt istoric. Primii bapțiști români	159
82. Comunitatea baptistă din Chitighaz	161
83. Comunitatea baptistă din Cenadul Unguresc	163
84. Comunitatea baptistă din Micherechi	165
85. Românii bapțiști din Crâstor – una dintre comunitățile dispărute	167
86. Apariția pentecostalismului și a bisericilor pentecostale	
Definirea termenului pentecostal	168
87. Confesiunea pentecostală în România	
Pătrunderea pentecostalismului la Micherechi	169
88. Comunitățile evanghelice românești din Ungaria în presa de limba română	170
 CAPITOLUL AL XIV-LEA	
ASPECTE NAȚIONAL - CULTURALE PÂNĂ LA 1918	173
89. Rolul Școlii Ardelene	173
90. Aspecte din viața macedoromânilor din Austro – Ungaria	176
91. Societatea Culturală Petru Maior	177

CAPITOLUL AL XV-LEA

PERSONALITĂȚI MARCANTE ALE ROMÂNILOR DIN UNGARIA	179
92. Moise Nicoară	179
93. Gheorghe Pomutz	180
94. Iosif Vulcan	181
95. Iosif Ioan Ardelean	182
96. David Voniga	183
97. Ștefan Rusu	184

CAPITOLUL AL XVI-LEA

ÎNVĂȚĂMÂNTUL, INSTITUȚIILE CULTURALE FUNDAȚIILE	185
98. Legislația privind învățământul	185
99. Înființarea școlilor confesionale și pregătirea cadrelor didactice necesare	186
100. Școlile românești de stat	188
101. Învățământul superior	189
Rolul fundațiilor în cultura românilor din Ungaria	190
102. Fundația Gojdu	191
103. Fundațiile Elena Ghiba Birta, Teodor Papp, Petru Țegle	193

CAPITOLUL AL XVII-LEA

PRESA ÎN LIMBA ROMÂNĂ	195
104. Presa românească din Ungaria până în 1918 (I)	195
105. Presa românească din Ungaria până în 1918 (II)	197
106. Presa românească din Ungaria în zilele noastre	198

CAPITOLUL AL XVIII-LEA

VIAȚA CULTURALĂ, PUBLICAȚII, INSTITUȚII ROMÂNEȘTI DIN A DOUA PARTE A SECOLULUI AL XX-LEA	200
107. Viața culturală a românilor din Ungaria	200
108. Reprezentanții artelor	202
109. Cărți, studii și publicații despre românii din Ungaria	204
110. Literatura	207
111. Instituții românești din Ungaria	208

BIBLIOGRAFIA SELECTIVĂ	212
-------------------------------------	-----

GLOSAR DE TERMENI ISTORICI	214
---	-----

DATE CRONOLOGICE	216
-------------------------------	-----

UNITĂȚI DE MĂSURĂ FOLOSITE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA	219
---	-----

Eszterházy Károly Egyetem • 3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (+36-1) 460-1873 • Fax: (+36-1) 460-1822 • E-mail: kiado@ofi.hu

A kiadásért felel: dr. Liptai Kálmán rektor • Raktári szám: NT-33358/1
Felelős szerkesztő: Elekes Gabriella • Műszakiiroda-vezető: Horváth Zoltán Ákos
Műszaki szerkesztő: Orlai Márton, Knausz Valéria • Grafikai szerkesztő: Görög Istvánné
Terjedelem: 28,84 (A/5) ív • A tankönyv tömege: 820 gramm • 1. kiadás, 2019
Tipográfia és nyomdai előkészítés: Hontvári Judit
Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen • Felelős vezető: György Géza vezérigazgató
A nyomdai megrendelés törzsszáma: 9180000.49.01